

Revija SRP  
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 27, februar 2019  
shtevilka 143 – 144

Izdajatelj revije	Revija SRP, Ljubljana e.m. <a href="mailto:urednistvo@revijasrp.si">urednistvo@revijasrp.si</a> i.a. <a href="http://www.revijasrp.si">http://www.revijasrp.si</a>
Naslovnica	August Chernigoj: <i>Antoporet</i> , 1926
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Postavitev za tisk	Revija SRP, Ljubljana
Uredništvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniški odbor	Peter Amalietti Ivo Antich Lev Detela Damir Globochnik Jolka Milich Rajko Shushtarshich
Narochila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1 p.p. 2670, 1001 Ljubljana
Izdajo omogočajo	sodelavci v reviji
ISSN	1855-8267

## Vsebina

<i>Lipe Haderlap</i>	Pesnikova tozhba	4
<i>Drago Medved</i>	Polje	10
<i>Lev Detela</i>	Staroslovenska balada	13
<i>Matej Krens</i>	Balade in romance	15
<i>Tom Veber</i>	Skozi srce morja	26
<i>Andrej Lutman</i>	Razlichnice	31
<i>Ivo Antich</i>	Shkopnik (triptih)	37
<i>Ivo Antich</i>	Kara-drama (epigramizmi)	38
<i>Lev Detela</i>	Krvavi dezh ob Sochi	45
<i>Ivo Antich</i>	Venus (3x horror dvogovor)	49
<i>Matjazh Jarc</i>	Zhivalska farma (libreto za opero v treh dejanjih prosto po Orwellu)	54
Prevajalnica		
<i>Fazul Hüsnü Dağlarca</i> <i>prev.: Ivo Antich</i>	Samotna gora	73
<i>Anna Santoliquido</i> <i>prev.: Jolka Milich</i>	Prebujenje morja	77
<i>Marguerite Yourcenar</i> <i>prev.: Nadja Jarc</i>	Zadnja ljubezen princa Gendzhija	87
Likovna priloga		
<i>Damir Globochnik</i>	Avantgardni scenski osnutki Avgusta Chernigoja	94
<i>August Chernigoj</i>	Likovna dela /reprodukcije/	108
<i>Damir Globochnik</i>	Potujochi karikaturist Ladislav Kondor	117
<i>France Forstnerich</i>	»Po poklicu sem vagabund« (Ob chetrti obletnici smrti »prekmurskega Ahasverja« Ladislava Kondorja)	122

## Esejnica

*Peter Amalietti* Slovenshchina – prababica sanskrta 126

## Za zgodovinski spomin

*Milan Sbruc* Sveti Hieronim in prva slovenska Biblija  
(Ob 1600-letnici smrti velikega prevajalca) 137

## Iz zgodovinskega spomina

*Ljpe Haderlap* Kdaj so prishli Slovenci (Zgodovinske  
chrtice) 150

*Milan Sbruc* Kralji slovenskega Ilirskega kraljestva 155

*Valentin Vodnik* Ilirija ozhivljena in zvelichana 170

*Ivo Antich* Vodnikova »Ilirija« 176

*Damir Globochnik* Umazane fotografije 181

## Vprashalnica

*Jolka Milich* Miti in legende 190

## Dokumenti

*Ivo Antich* Kruh, denar in poezija 200

*Rajko Shushtarshic* Epilog zadeve »Epizoda Zavod« 204

## PESNIKOVA TOZHBA

## MOLITEV

Trpljenje je moja slava in obup je moja tolazhba.  
 Pekél in nebesa sta postala prijatla, da skupno sov-  
 razhita mene.  
 Nebesa mi nechejo odpustiti mojih grehov, in prokleti  
 me drzhijo s svojo chastjó.  
 Rekel sem sam pri sebi: vzemi od mene, o Bog, chlo-  
 veshko imé.  
 Ti me muchish, o Gospod, pa jaz se ne razjochem, Ti me  
 tepesh, in jaz se ne vklonem, ti me preganjash, in jaz ne  
 bezhim.  
 Obupal sem nad tvojo milostjo.  
 Tvojim angeljem si zapovedal, naj me zanichujejo, in  
 Tvojim prerokom si ukazal, naj me preklinjajo.  
 V strah si me dal hudobnim duhovom.  
 Huda je Tvoja vojska, in jaz se jej ne branim.  
 Vnichite me, pa ne boste se hvalili z mojimi solzami.  
 Ne bo jih lizala Tvoja pusta zemlja, in ne bo jih pilo  
 Tvoje smrdljivo morje.  
 Napolnil si mero mojega trpljenja in moja sramota  
 se je spela na dno mojega srcá.  
 Ostrupena je moja kri in tezhak ko svinec je moj  
 jezik.  
 Mrezha je pokrila moj pogled in obup je potlachil mojo  
 dusho na tla.  
 V zhelezne verige so vklenjene moje roke in brez  
 brambe chakam svojega pogina.  
 Ne prosim Te milosti, mogochni Bog, kajti jaz sem  
 Tvoj vjetnik.  
 Moj duh je premagan in ugonobljeno je moje telo. –  
 Tvojo milost diham in Tvoja jeza je moj gospod.

(Razne poezije, 1874)

## MOLITEV

O silni Bóg,  
Che nisi mi odméril  
Nobene ure vech vesele,  
Che v véchno  
Trpljenje sem proklét,  
Obsojen, v ur nekrajnih  
Veselih, tudi zdaj mogočih  
In vendar nemogočih,  
Spomin grenák zamaknjen,  
Zhiveti puste, dolge dni;  
Pribit na skalo Kavkazhko,  
Kregulja, ko Prométej, gledati  
Od jutra do vechéra,  
Od mraka pa do svita  
Kljuvati moja jetra; –  
Che to si mi odmeril,  
Naj bo; –  
Le to te prosim:  
Utrdi moje srce,  
Da voljno bo trpelo,  
Mozhato in junashko,  
Da se ne polasti ga  
Mehkuzhnost babja,  
Da v solzah se ne bom  
Sramotno zvijal,  
Dechakom na veselje,  
Mozhém v zanicévanje;  
Ampak, da stal bom krepko  
Osodi v bran,  
Ko jeklo,  
Ko skala kraj morjá,  
Valovom burnim se ne vgane,  
Ko kamen demant  
V svitlobi zlahten,  
Neunichljiv bogovom.

(Razne poezije, 1874)

## FILISTER

Veselit' se nemam chesa,  
 Zhalovati je pustó,  
 In brez mokrega ochesa  
 Jokati, je res tezhkó.

Kleti bojda je surovo,  
 In moliti v modi ni,  
 Brati, komur nich ni novo,  
 Njemu se pach dolgchas zdi.

Ognja manjka za ljubezen,  
 Za pijacho manjka d'nar,  
 Sam ne vem, zakaj sem jezen.  
 Vem pa, da sem pust in star.

(Razne poezije, 1874)

## SONET

Tam, koder solnce opoldansko peche,  
 Zahára pusta shiri se, peshchena,  
 Ne najde soka trava tam nobena,  
 Nobene ni tam dom stvari zhiveche.

Pa kjer studenec zhiv iz tal priteche,  
 Glej chuda! ki jih dela moch vodéna:  
 Zhivljenja polna trata je zelena,  
 Rastlin, zhivali dom in kraj je sreche.

Takó lochénega od domachije,  
 Kraj ptuji, ko pushchava, me obdaja,  
 Za moj duh tu ne zraste zelen venec;

V pushchavi tej mi srce je studenec,  
 Iz njega vrejo cveti poezije,  
 Nov dom okoli mene v pesmah vstaja.

(Pesmi na tujem, 1876)

## PESNIKOVA TOZHBA

Nichesar nisem se uchil,  
Ko pesmice kovati,  
Chasti si nisem s tem dobil,  
Po zlatu ne prashati.

Se trudi kupec in potí  
V neutrudljivi tlaki,  
Bogastvo s tem si pridobi,  
Chastén je v družbi vsaki.

Uchenost drugemu podá  
Za trud imé sloveche,  
V obilnosti imá blagá,  
In vse veljá, kar reche.

Junak pogumno v vojsko gré,  
Na mech se svoj zanese,  
Chasti, zlatá zaklad odpré,  
In vse pred njim se trese.

Le pesnik je zaničevan  
In revezh dni vse svoje,  
S trpljenjem poje dan na dan,  
Chasti si ne pripoje.

(Pesmi na tujem, 1876)

## OSEL IN PSI

Ko je enkrat kralj lev zbolel, postavil je za chas svoje bolezní osla za svojega namestnika. Osel se zavije v levovo kozho, in vse zhivali so se mu priklanjali, najbolj pa psi. Ko je lev spet ozdravel, in je moral osel levovo kozho zopet slechi, ter prestol zapustiti, so psi za njem tekali, lajali ter mu nagajali na vse vizhe. Osel jih prasha: »Kaj mi zdaj toliko nagajate, poprej ste se mi pa priklanjali?«

Psi pa mu smejé se odgovorijo:

»Saj se nismo priklanjali tebi, ampak levovi kozhi, v katero si bil zavít.«

Trinog ima le posojeno moch: che se mu tista odvzame, ga tisti, ki so se mu prej najbolj vklanjali, najbolj psujejo.

(Razne poezije, 1874)

## SMRECHICA

Mala smrechica je gledala na svojo visoko sestro, obchudovaje jo rekoč; »Glej no, kako je moja sestra velika, skoraj sega do nebes; o da bi kmalo tudi jaz tako visoko zrastla!«

Bog je dal smrechici dezha in solnca, pa je v kratkih letih dosegla velikost svoje sestre: Zdaj pogleda na tla in pogleda proti nebesam, in zhalostna zdihne: »Oh, kako blizo je do tal, kako dalech pa do nebes! Dosegla sem svojo najvecho visokost in sem she tako majhna!«

Tako si obeta chlovek v mladosti, da si bo pridobil na svetu neizmerno slavo in uchenost; ko pa pride do vrhunca svojega razvitka, spozna, da nich ni in nich ne zná.

(Razne poezije, 1874)

## SLOVENCİ IN NEMCI

Narodopisna chrtica.

Stari zgodovinarji enoglasno potrjujejo, da so se stari Germani, pradedi sedajnih Nemcev, najrajshi pechali z lovom na zverino; o Slovanih ali Slovenih pa pishejo, da so zhe od nekdej ljubili poljedelstvo. To upliva she danes na znachaj in krajno razprostranost obeh narodov. Nemci so she danes isti ljubitelji lova, kakor nekdej; Slovani pa so s svojim srcem na grudo privezani in na sad, ki ga z umnostjo zemlji izvabijo. Ta razlochek se jasno pokazhe nad slovenskim ali nemshkim kmetom. Che se slovenski kmetje snidejo, je njih stalni pogovor o vremenu, o zhitu, o sadji, in kako sploh letina kazhe; tudi nemshki kmet se s poljedelstvom prezhivi, pa on se rajshi pogovarja o zverini, o lovu in o psih. Nemshki kmetje na Tirolskem so vsi tudi lovci, in to je njih najljubsha zabava. Ker je pes pomochnik pri lovu, zato med Nemci nobena zhival ni tako obrajtana in nobeni se tako dobro ne godi, ko psu. Che le trije pravi Nemci vkup pridejo, potem se lahko stavi deset goldinarjev na enega, da bodo v svojem pogovoru tudi na pse prishli. Med slovenskimi kmeti pa so lovci redki. Vsled tega razlicnega zhivljenja je Nemeč bolj trd in osoren, ter mu je trdi hrast sveto drevo, Slovanu pa mehka in lepodishecha lipa, ker je sam bolj mehkega pa blagomislehega znachaja.

Ni sluchajno, ampak iz razlicnosti zhivljenja se razjasnuje, da stanujejo Slovani vechinoma po planjavah in rodovitnih dolinah, Nemci pa bolj v hribih. Na Cheshkem in Moravskem, na Koroshkem in v Shleziji vidimo Slovane v nizhavi, v rodovitni dolini, Nemce pa v hribih; prvi so iskali rodovitne zemlje za poljedelstvo, drugi gojzdov in hribov, kjer ni manjkalo zverine, ker tje jih je srce vleklo, Slovani pa so jim take nerodovitne kraje radi prepustili. Tudi na Slovenskem so bili veliki gojzdi, pa nashi kmetje niso marali zanje, rajshi so videli pashnike za zhivino. Tako so na Gorenjskem dovolili nemshkim gospodom, posekati gojzde, da bi vech pashnikov imeli, ta pravica je zastarela, nemshki gospodje so zdaj gojzde proglasili za svojo last in od tod pride vechna pravda med gorenjskimi kmeti in med



»industriegesellschaft«. Tako vidimo Slovane naseljene po ruski planjavi, po ravnem obrežji Visle, po ravninah ob Dunavu, Savi in Dravi. Tudi planjava v sedajni Prusiji je bila nekdaj slovanska. Pravi Nemci pa so bolj naseljeni v goratih krajih. Skaloviti dom Chrnogorcev in Hercegovincev te trditve ne ovrzhe, ker Slovani bi se v teh krajih gotovo ne bili udomachili, da jim niso bili varno zavetje pred turškimi napadi, kjer so se po sili privadili bojevitega zhivljenja.

(*Ljudski glas*, I. shtevilka, 1. maja 1882, str. 7)

LIPE (FILIP) HADERLAP (1849, Remshenik pri Zhelezni Kapli, Koroshka – 1896 ?), pesnik, politik, chasnikar, publicist, prevajalec, deloma dramatik. Po gimnaziji v Novem mestu (1869) šest let telegrafist v Trstu in na Tirolskem (Landeck, Bolzano), nato v Lj. urednik *Slovenca* ter 1882-1885 izdajal lastni katolishkosocialni 14-dnevnik *Ljudski glas* (za obrtnike, delavce in kmete), 1883 urednik glasila koroshkih Slovencev *Mir* v Celovcu, 1896 pa mu je lastnik Gregor Einspieler (»neljubo prisiljen«; *Mir*, 1896 / 4) dal odpoved, nakar je Haderlap izginil brez sledu. Sploh je v njegovi biografiji vech nejasnosti (znan kot alkoholik). Spochetka nagnjen socialnodemokratsko, se 1874 pridruzi Bleiweisovim konservativnim staroslovcem in njihovim *KiR-Novicam* ter poslej v chlankih (tudi v pesmi *Slovenski dub*) napada mladoslovence, chesh da so za slovenski narod shkodljiv privesek pruskih liberalcev (ochitki darvinizma, materializma, brezverstva, germanofilstva ipd.). Njegov bizarni poskus prenove slovenske abecede (»29 samoglasnikov in 21 soglasnikov, skupaj 50 chrk«; cit. LG, 1. 8. 1882, str. 54) je osmehil mladoslovenec Janko Kersnik v svojih feljtonih v SN (ZD, k. 5), priznal pa mu je »narodno poshtenost« (Haderlap je v slov. in nem. pisal o etnopolitichnih razmerah; v Celovcu je 1887-1890 izdajal *Koroshke bukvice*, 17 zv.).

Na literarnem podrochju je bil podobno ploden in »problematischen« kot na politichnem. Negativno je pisal tudi o literaturi mladoslovencev, ti so mu vrachali z nich manj ostrimi ocenami njegovega literarnega in politichnega delovanja (posmeh F. Levca: »Lipe-Lape«, asoc. Hader – nem. cunja, prepir ipd.). Samozalozhnishko je izdal vech knjig: liriko in zbirkah *Brstje* (soavtor Ivan Hribar; Mb., 1872), *Razne poezije* (ps. Dobravchin, Lj. 1874) in *Pesmi na tujem* (ps. Dobravchin, Lj. 1876); obveljale so kot malovredne, popularna pa je bila pripovedna pesnitev o slov. peshpolku *Kubnovci v Bosni* (izd. J. Krajec, Nm., 1879). Iz nem. je prevedel in priredil vech ljudskih povesti ter Shakespearovo igro *Romeo in Julija* (zavrjnena tako za natis kot za rabo v gledalishchu). Monumentalen je njegov menda v zaporu zacheti prevod (iz nem.) zbirke zgodb *Tisoch in ena noch* (izd. J. Krajec, Nm., 51 snopichev vezanih v 11 zvezkov, 1880-1891). Kot literat je bil predvsem pesnik, v glavnem klishijski (ljubezen – zhenska nezvestoba, domovina) v duhu slov. tradicije in ljudske pesmi, oblikovno-jezikovno razmeroma soliden, mestoma okoren (napisal tudi libreto *Hajduci*). Vrh njegovega pesnjenja je cikel *Moliter*: shtiri pesmi z enakimi naslovi, prve tri v daljsih »proznih« verzih, chetrta v krajshih; v njih je preprichljivo, z robato ekspresijo v stilu biblijskih psalmov in zhalostink izpovedal svojo bivanjsko indignacijo, ki jo sklene satirichno ravnodushje *Filistra*. Njegov *Sonet* je primer oblikovne solidnosti, vsebinsko pa variira Preshernovo »Afrike pushchavo«, a v njej izpostavi poezijo kot lastno bivanjsko oporo. *Pesnikova tozhba* je preprost, a uchinkovit avtobiografski povzetek. Tukaj dodani (ezopovski) basni sta primera njegove »poezije v prozi«, zanimivi zaradi antidiktatorske in »nihilistichne« kritike nezrelh iluzij. Tekst *Slovensci in Nemci* ima kljub »narodopisnemu« podnaslovu vrednost predvsem kot proznopoetichna osvetlitev lastne usodne obsesije z razmerjem med dvema etnijama v tedanjem geohistorichnem kontekstu.

Izbor in zapis o avtorju Ivo Antich

## POLJE

### **Carmina burana Orff**

Fortuna imperatrix mundi  
je zacetek in konec poti,  
ki she potuje.  
Zdaj ni na belih prashnih cestah,  
zdaj potuje kot glas po nashem ozhilju zavesti,  
da smo chasu zvesti  
in beli nevesti, ki ni vech nasha,  
je neka druga, v zraku lebdecha,  
kakor angel brez kril in kralj brez krone.

Je bozhanska glasba,  
ki se razliva po obzorju prebujene svetlobe,  
so glasovi kot ptice plavajochi  
in orgelsko polno zvenijo v chustvu spomina.

### **Carmina burana**

Srednjeveshka freska se zliva v sonchni zharek,  
ki je spolzel skozi gotsko vitkost okna  
in sedel na stoletja zgodovine.

Glasovi prihajajo kakor oddaljeni odmevi  
lastnega glasu iz notranjosti spomina,  
ki she zhivi v zvonovih in njihovem nedeljskem petju.

Je praznichni chas posedanja po trgih,  
z golobi nad glavami in odsevom v ocheh,  
ki pripoveduje, da je mir v chloveku,  
ki je prishel sedet na trg in gleda,  
kako chas potuje vanj.

## Ljubezenska

Ljubezen ni zvezdnata noch,  
tudi ne chrichkov pesem,  
she manj sladkost lepih besed.

Ljubezen ni dishech pomladni dan,  
ne shumenje jesenskega listja,  
tudi snezhinka ne, che ti sede na nos.

Ljubezen je notranji glas,  
ko chutimo, kako nam srce razbija,  
ko slishimo, kako se nam dusha smeje.  
Ko nam solza spolzi po licu,  
pa nismo zhalostni.

## Misel

Misel pride vate,  
tiho kakor mesec na vecher,  
pa zvezda, da nam pomezhhikne.

Potem je v tebi,  
da te spomni,  
kako chas teche vate,  
kako brez nas vesolje je brezkonchen nich.

Odgovorish ji z molkom,  
ki v tebi biva,  
pa z novo mislijo,  
ki v tebi se rodi.

Tako razumesh tudi zvezde,  
ki tkejo pajcholan nochi.  
Shele ko sam utihnesh,  
ti tudi drugih molk spregovori.

## Polje

Po zraku veter je zavel,  
pomladne vlage sled zarishe  
iz zemlje vonj globoke brazde.

Chez polje ptica prileti,  
za ravno chrto obzorje se rodi.

Me večnosti skrivnost prevzame,  
ki nad brazdami lebdi.

Da bi neskončnost razumel,  
izmeril sem razdaljo, chas,  
pa nisem nashel tiste chrte.

Zato se vedno znova vracham tja na polje.  
Tam veter je neskončna pesem  
in hkrati upanje, da meja nisem jaz.

DRAGO MEDVED (1947, Ponikva pri Celju – 2016, Nova Cerkev), pisatelj, pesnik, publicist, novinar, slikar, urednik revije *Obrazi* (Celje, 1969-1976); avtor tematsko raznovrstnih knjig (npr. *Slovenski Dunaj*, 1995), tudi zbirke pesmi *Botritis* (2007). Tukaj objavljene pesmi so iz arhiva *Revije Srp*, v spomin na vsestranskega ustvarjalca. (Op. ur.)

## STAROSLOVENSKA BALADA

(Osmo stoletje med slikovitimi  
karantanskimi gorami)

Ko je prishel beli dan,  
sem shel v goro teloh iskat.  
Lepi teloh pod bukenco  
sem shel iskat za ljubico.

Grabil sem v sneg globoko,  
iskal sem v zimi teloh visoko.  
Lepi teloh pod bukenco  
sem iskal za ljubico.

Dolgo sem grebel pod bukenco  
v snegu za drago ljubico.  
Grebel sem v snegu globoko  
na hribu v gozdu visoko.

Iskal sem pod temno bukenco  
lepi cvet z ostro sabljico.  
Dvigal sem sabljico z roko,  
da bi nashel teloh globoko.

»Ah, zakaj dvigash orožje, sin,  
tu v belem snegu prek korenin.  
Pod to bukenco visoko  
rase beli teloh le globoko.«

»Ah, tu v snegu pod oblakom  
ne vidim teloha, temveč shako.  
Pod to temno bukenco  
ni teloha za ljubico.«

»Ah, v snegu na gori visoko  
bosh srechal le kosmato roko.  
V tej hosti sredi korenin  
spi silni medved iz bukovin.

Le grebi z ostro sabljico,  
bosh nashel zversko glavico.  
Bosh prebudil chrnega medveda,  
da zarjove iz belega snega.«

Zhe grebem pod bukvico visoko  
s trdo roko v sneg globoko,  
da zatuli vrh pechin  
silni medved, kralj planin.

Dvignem sabljico visoko,  
kri shkropi chez sneg globoko.  
Rdechi teloh, medvedji cvet,  
gremo za ljubico si vzet!

## BALADE IN ROMANCE

## JETNIKOVO DEKLE

Moj ljubi pa v Kopru sedi,  
sred zime mi v kehi trohni,  
ker shvercal zamorce je tri  
chez mejico mi italijansko.

Oh, jaz pa v Ljubljani trpim,  
vse dneve le zanj se bojim  
in jochem, nad njim se jezim,  
pogresham ga, fanta, strashansko!

In chakam cel teden na dan,  
ki je od kristjanov sposht`van;  
v nedeljo spet bus pripelja  
na ulico me ankaransko.

Le urico smeva bit vkup,  
oj, v sobici praznih obljub,  
kjer je prepovedan poljub  
in vlada mi vzdushje shpartansko.

Zhe leto je mimo, oh, daj,  
zdaj s kljuchi jechar zarozhljaj,  
mu vrata odpri na stezhaj  
in daj mu slovo arestantsko.

## ZAVRNJENA PODOKNICA

»Na gorecho violino  
jaz podoknico igram,  
daj, odpri mi svojo lino,  
zdrami, ljuba, se iz sanj!

Ogenj shviga iz očesa,  
v zubljih mi telo drhti ...«  
Zdaj odprejo se nebesa,  
angel moj na oknu zhdi.

Gleda dol, mezhikajoče  
vame brez besed strmi  
in v rokah – je to mogoče? –  
vrh studenčnice drzhi.

Potlej s kretnjo hladnokrvno  
name zlila je vodó,  
z roko snezhno pa predrzno  
pomahala mi v slovo!

#### GOSPODOVA VECHERJA

Kaj se letos v Shkofji Loki  
je izjemnega zgodilo?  
Konj, ki je igral v predstavi,  
je na oder spustil figo.

Kdaj pa se je to nerodno  
opravilo pripetilo?  
Med Gospodovo večerjo,  
ko so jogri pili vino.

Komu pa to zdelo smeshno  
se je med evharistijo?  
Prvo smeh je zgrabil malchke,  
vtem je she odrasle zvilo.

Kdo na koncu pa pospravil  
tisto je nesrečno figo?  
Eh, gospodje pobiralci –  
bozhji lon jim je plachilo.



## BOZHJI GROB

Grob nosijo meshchani,  
s prežhalostno vsebino,  
šest svétnikov gre mestnih  
za param prav sposhtljivo;  
odeti v chrne plashche,  
v rokáh trdno drzhijo  
svetilnice brleche,  
pochasi jim sledijo  
gospodje muzikanti,  
ki shpilajo tishino,  
duhovniki pobožno  
za njimi jo drobijo,  
kaplani, kapucini  
in nune gredo mimo,  
vsi zvesti chlani cerkve  
ter ljudstvo brezshtevilno  
slovesno se skoz oder  
vrsti za kompanijo  
in polna luna sveti  
in zvezde, glej, gorijo  
nad starim mestnim trgom  
kot sveche nad gomilo.

## ROMANCA V MESECHINI

Ko sva shla sinochi v mesto,  
taka luna je sijala,  
kot da bi jo kdo narisal;  
silno svetla velikanka  
te je chisto osupnila:  
Glej, kako nocoj neznanska  
luna tam na nebu sveti,  
rdecha kakor pomarancha ...  
si mi rekla vsa iz sebe  
in pomislil sem: Da, draga,  
tale noch zna biti divja!

Shla sva mimo Orto Bara –  
hrup in gnecha nepopisna;

zhiva glasba je igrala,  
nek pijanec ves zelen je  
tam jelene klical s praga –  
malce sholne ti poshkropil,  
nanj si zdrla se kot sraka,  
komaj sem te spet pomiril,  
polna luna je, za vraga!  
sem pomislil, ko bila sva  
po tej sceni zopet sama.

Shla k ljubljanskemu sva gradu,  
kjer ljubimcev kolonada  
se sprehaja v mesechini.  
Nisva vzpela se kot kakshna  
botra v Lorcovi romanci,  
bolj pochasi sva krevsala  
in ob vznozhju hriba raje  
vozhnjo z gondolo plachala.  
Tisto noch se grad je svetil  
na zeleno – kakor v sanjah  
stala si pred mano ista  
slepa mesečna ciganka:  
kozha in lasje zeleni,  
ochi – srebrnika hladna,  
*verde que te quiero verde,*  
sem pomislil ves zasanjan,  
pa ti mobi je zazvonil  
in je k vragu shla romanca.

Shla sva dalje, dol po hribu,  
polna luna se nad nama  
je smejala na široko,  
ko prishla sva do vodnjaka,  
si ti komaj she hodila,  
ker te je potreba strashna  
muchila, da si medlela,  
rekel sem ti: Zdrzhi, draga,  
za vogalom, glej, prav blizu  
Tromostovje se nahaja  
in pod njim je toaleta ...  
Toda v tem si ti zhe nashla  
bolj umetnishko reshitev  
in v zavetju cvetlichnjaka

plochnik z luzhco okrasila  
in pomislil sem: Za vruga,  
lunin shchip res navdihuje!

Shla sva slednjih she do puba,  
ki se Sax pub imenuje,  
tam v Trnovem sva pristala,  
*kraj nesrečnega imena!*  
Zhiva glasba je igrala,  
druzhba pisana krog naju  
je prepevala pijana,  
zhal oba sva brez posluha,  
pa sva jim le pomagala  
pivske prazniti kozarce,  
dokler ni slabost me strashna  
tja h Gradashchici zvabila  
in izbruhal sem od kraja  
vse, kar prej sem vase vlival,  
dvojna luna se smehljala  
vame je z gladine reke,  
ko zachutim iznenada,  
da me vleche dol v globino  
sila temna, nepoznana,  
ki me hoche utopiti,  
tam, kjer mesec se nahaja,  
in pomislil na grozljivo  
smrt sem pesnika Li Baja,  
ki utonil je v tolmunu,  
ker pijan je, brihtna glava,  
hotel lunin lik objeti.

Drugo jutro sem ves zmachkan  
zbudil z ustnico krvavo  
sredi chudnega se kraja,  
kmalu sem dojel, da tole  
policijska bo postaja.  
V hipu sem se streznil, misel  
nate me obsšla je mrachna,  
kar zaslhim iz sosednje  
celice tvoj glas, ki plaka  
in me po imenu kliche.  
Tu sem, rechem, tu sem, draga!  
In presrečna skoz reshetke

sva poljub si izmenjala,  
 sled solza na tvojih ustih  
 sled krvi je z mojih sprala,  
 vtem prishel je paznik s kljuchi  
 in odklenil tezhka vrata  
 je samice, kot zločinca  
 z glavo sklonjeno odshla sva  
 na svobodo, pri izhodu  
 she nochitev poravnala  
 ter krenila proti domu  
 zmedena in razcapana,  
 a vesela, da tezhave  
 vcherajsnje so zdaj za nama –  
 res she dobro, kaj, che vedno  
 polna luna bi sijala,  
 ne samo na vsake kvatre,  
 sem pomislil, ko prikradla  
 sva naposled sredi dneva  
 do domachega se praga.

## ROMANCA JUGONOSTALGIJE

V chasih nashe bivshe juge  
 ko po cestah kraljevale  
 so stoenke in jugichí,  
 rad po sholi svoje znanje  
 she nadgrajeval sem pridno  
 s filmi shirshe ochetnjave  
 pri sosedih Jugovichih.  
 Gledali smo filme takshne,  
 kakrshnih zdaj vech ne vidish,  
 chrnobeke vojne drame,  
 ki jih je rezhim diktiral.  
 Pomnim partizanijade:  
*Valter brani Sarajevo,*  
 pomnim dobre srbske farse,  
 kot je *Ko to tamo peva.*  
 She vem za izjave shpasne,  
 iz te burke neverjetne  
 in to pesem znam na pamet,  
 ki sta pela jo cigana.

V gozdu, s pomočjo kitare  
mulci vechkrat smo zapeli  
si ob ognju stihe znane:  
*Nesrechnik sam od malena ...*  
Peli smo in pili zhganje  
ter kadili cigarete,  
zvezde pa so se smehljale,  
vedele so najbrzh dobro,  
da bo kmalu konec bajke.  
Nad oblaki luna rdecha  
zhe obula je shpichake,  
da zapleshe tango smrti  
skoz pokrajine balkanske.

Kmalu nashega otroshtva  
shla republika je v franzhe,  
a ostali so spomini,  
jugonostalgija, sanje.

## PASIJONSKA ROMANCA

»Shel bom, mati, v gozd Trnovski  
in natrgal si akacij.«  
»Sin moj le nikar ne hodi,  
zmrznesh v Smrekovi mi dragi!«  
»Zgolj po trnje grem za krono,  
brez skrbi, predraga mati.«  
»Pa chemu ti bo sploh, sin moj,  
takshna krona, mi pojasni.«  
»Mati, njene ostre trne  
spletel bom okrog srca si.«  
»Jojme, sinko, to te prosim,  
che imash kaj mater rad ti,  
da ne spletesh takshne krone;  
z njo she bolj bosh mene ranill!«  
»Rad imam vas mati, silno,  
a odkar sem na poljani  
se zagledal v dekle rozhno,  
v srcu ogenj zhge me pravi.«

»Rozh je drugih dosti v polju,  
prav tako deklet na vasi,  
drugo si izberi sin moj,  
da gorje ne stre srca ti.«

»Rozh je dosti, mati, res je,  
a le ena mene mami;  
to je Flora iz Krizhpota,  
zanjo dusho svojo dal bi.«

»Pusti, sin moj, to cvetlico,  
da njen kras te ne ukani!«

»Druge nochem, mati, glejte,  
kak stopica po livadi,  
lepshe od labodke bele,  
kot dve zvezdici sanjavi  
se bleshchita ji ochesi,  
nébes v njima se zrcali,  
na trepalnicah bi njenih  
rad pochival kot na plazhi,  
vse dokler me solza slana  
na dno chrno ne odplavi.«

»Jojme, sinko, to te prosim,  
che imash kaj mater rad ti,  
da priporochish se Bogu,  
kadar bosh na plovbi taki!«

»Mati, kadar bom umrl,  
ne nosite rozh mi k jami,  
le podoba njena mila  
z mano gre naj v grob prerani.«

## SEN

Preganja me she ena mrachna slika:  
kot trup lezhim sred mengeshke poljane,  
zadet v srce, iz she kadeche rane  
po kapljah kri mi vre in v prst ponika,

krog mene mlaka je krvi velika,  
vecher je zhe, za skalne velikane,  
s krvavo-rdechim sijem obsijane,  
zaklano sonce naglo se umika,

a jaz zhe spim in v snu uzrem domachi  
kraj: svatba je in smeh, družhice glasne  
na moj rachun zabavajo se s trachi,

le ena tiho zhdi tam sama zase,  
ah, v sanjah videla prizor je mrachni,  
da znanec njen ves bled kot v snu smehlja se –

zadet v srce – iz she kadeche rane,  
po kapljah kri mu vre in v prst ponika,  
krog njega mlaka je krvi velika,  
ko zhdi kot trup sred mengeshke poljane;

vecher je zhe, za skalne velikane,  
ki jih krvavo rdechi sij naslika,  
zaklano sonce naglo se umika,  
a on zhe spi, in v snu uzre pijane

svate, ki v vasi rajajo domachi,  
glej, svatba je in smeh, družhice glasne  
na tuj rachun zabavajo se s trachi,

le jaz sedim tam tiho, sama zase,  
ah, v sanjah videla prizor sem mrachni,  
da znanec moj ves bled kot v snu smehlja se ...

## MAZEPA

Na konja zvezan, nag, rjovel  
Mazepa je nad rablje svoje,  
zgolj salvo smeha je pozhel,  
tedaj pa: shvrk! glej, bich zapoje  
in konj splashen, poskochi, v dir,  
kot bi podil ga sam hudir,  
spusti se, iskre izpod nog  
se kreshejo vsenaokrog  
in ogenj shviga iz nodzrvi,  
tak zdrvi po trhli brvi  
chez usahli potok v gozd,  
dviga prah za njim se gost ...

Bezhijo mimo hoste, mesta,  
doline, jezera, goré,  
nad njima vranov jata zvesta  
in sonce, ki nenehno zhge,  
da znoj obliva ju krvavi,  
ki se cedi po stepni travi  
in zheja muchi ju in glad,  
Mazepa bi zakrichal rad,  
da s krikom konja bi ustavil,  
a usta suha so prevech,  
v tej pushchi pa je chudezh pravi,  
che kdaj zapade dez; nich vech  
ne skusha konja pokoriti,  
zdaj druga skrb mu gloda um:  
kako se krokarjev znebiti,  
ki zhe narashcha jim pogum,  
da letajo vse nizhe, nizhe,  
ah, venomer so blizhe, blizhe,  
s kljuni ostrimi zdaj, zdaj  
bodo mu obraz skljuvali  
in iztaknili oči!  
Zhe ju trop volkov sledi,  
(ali pa so to shakali)  
lachni, eh, od bogve kdaj!  
Mar bo takshen konec vzel,  
tu na tujem grob imel  
v zveri divji in pretechi?  
Noch bo kmalu! Jój, grozechi  
gobci blizhajo se naglo,  
chuj, skovir (to Smrt je z ragljo)  
se oglasil je v daljavi,  
medved zarohnel v goshchavi;  
zdaj na koncu sta poti –  
brezno, glej, pred njima zhdi!  
Za trenutek konj obstal je  
na pechini, spodaj reka  
besno skoz kanjon odteka,  
pa se dol v prepad pognal je ...

Bila je noch zhe, shchip sijochi  
gladino reke je srebril,  
kar zbor deklet chez most pojochi  
domov se vrachal je od njiv,



ko zadnja izmed njih obstala  
je sredi mosta brez besed,  
tam spodaj nekaj je zaznala,  
v temi na bregu spet in spet  
svetlika dvoje se ochi,  
kaj to je zvedeti zheli,  
pa stopi k vodi, o moj bog!  
na mrtvem konju mlad mrtvak  
lezhi ves gol, prevrnjen vznak,  
privezan je na konjski bok,  
se zdi, iz ust mu teche kri ...  
Tedaj pa mrtvec ozhivi,  
mu v prsih nekaj zajechi,  
da vrlo se dekle splashi,  
od groze je kot ukopana,  
za roko zgrabi jo rekoch:  
povej mi, angel, duh, Morana,  
sem zhiv she ali vechna noch  
me zagrnila je in spim?  
Zhivish, dahne dekle in strah  
votli jo in tesnoba z njim.  
A kje sem, to povej mi, ah ...  
Zhe chuti da ga smrt zmaguje ...  
Ta reka San se imenuje  
in ta ravnina – Ukrajina.  
Tedaj se v dushi mu zjasni,  
iz ust poslednji dih spusti,  
besedo zadnjo: domovina.

*Tom Veber*

## SKOZI SRCE MORJA

### BREZMEJNOST

Vechnosti se izteka rok trajanja  
tik tak tik tak  
v daljavi se rishejo spomeniki prihodnosti  
hodim tja v dezhele onkraj nashega chasa  
korak za korakom  
tja stopam vedno tezhje  
barve se brishejo ostajata le bela in chrna  
korak zdrs ni me vech.

### OB VODI

Rabim she zase  
resnico na prazen zhelodec  
daj mi she malo  
uspeha v zhilo sreche v pljuha  
chistost je najboljsha droga  
treznost najvishja omama  
jaz vechni uchenec  
jaz mali bog  
na poti in na cilju  
sem tukaj vechno  
smo tam le za sekundo.

### JAZ

Jaz.  
Kdo sem jaz?  
Gledam v ogledalo in se vedno znova sprashujem,  
kdo sem jaz?  
So to res moje ochi, moje veke in moja lica?  
In spomini in besede, ali je to res moj plod?

Ne bojim se vech, sprijaznjen sem.  
Pesek v uri mojega zhivljenja pochasi kopni,  
ogenj v meni ugasha,  
vsakrshna fantazija ali inspiracija je le spomin na nekoch srečne dneve.  
Sem votel, zhivljenje me je s svojo ostro zhlico izdolblo.  
V meni se nabirajo pajčevine, sem zbiralishche zhuzhkov in prikazni, ki ishchejo  
novo zatochishche.  
Postal sem zbiralec bolezni,  
v meni rajajo kot majhni otroci v vrtcu,  
ki se obmetavajo s prikupnimi medvedki in z blazinami.  
Jaz kot jaz vech ne obstajam.  
Sem prikazen.  
Lutka, ki chaka na odvoz komunalnih odpadkov.

## MAJHEN PROSTOR

Majhen prostor sredi mesta,  
za mene in tebe,  
kjer sva lahko zares midva.  
Majhen prostor,  
kamor se lahko skrijesh,  
ko postane morje prevech razburkano,  
ko plavajo morski psi preblizu tvoje glave.  
Majhen prostor v obliki otoka ali gejzirja.  
Prikupna dnevna soba z obilico peska.  
Tam bi bila midva,  
takshna kot pred leti.  
Na bele stene bi slikala svoja mesta, svoje ulice in ceste.  
Izmishljevala bi si lastna pravila in zakone.  
Tam bi bila midva,  
chista, majhna in iskriva.  
Pochela in chutila bi prav vse, kar bi zhelela.  
Popolnoma svobodna in neustrashna.  
Ta balonček bi nosila s seboj.  
In vedno, kadar bo preglasno, pretezhko ali preresno,  
ga bova potegnila na plan in spet bova tam.  
Skupaj.

## VLAK

Rad se vozim z vlakom,  
preveva me občutek pretočnosti.  
Slike, ki se ena po ena zlivajo vame,  
me bistrijo, popravljajo in na novo sestavljajo.  
Vsaka pusti v meni delček sebe, zapushchino,  
in vzame delček mene za popotnico.  
Ni vazhno, kam se premikam,  
kaj pushчам za sabo.  
Kot nekakshna vez med dvema svetovoma,  
kraj nedolochljivega karakterja.  
Obchutek, ko se ti svet vsako sekundo, vedno znova in znova  
razodene v novi obliki, barvi, lepoti.  
Zhe ko si zhelish spochiti trudno oko,  
se pojavi nova pojava.  
Tochno vesh, da je bila tam.  
Tam, prav na tem mestu je stala.  
Pa je spet vech ni.  
Z vsakim novim vtisom, pogledom  
steche kemichna reakcija po mojem telesu.  
Zame svet nikoli ne bo zares vech isti  
le zaradi ene veje, vrabca,  
opustoshene hishe na robu klanca.  
Naslednja postaja – Maribor!

## JUTRANJA

Vzhajam s soncem.  
Nezhni dotiki, mehki poljubi.  
Vabi me v njegovo zavetje,  
v njegov sochen objem.  
Obljublja,  
me nezhno snubi.

S prsti pleteva kite.  
S pogledi polniva tishino.  
V lenobnem poplesovanju teles  
postaneva eno.

Pochasi se taliva.  
Z vsakim vdihom  
svetiva močneje.  
Ihtiva iskre zharke poldneva.

Topiva se skozi zlahтно  
modrino oceanov.  
Brezskrbno toneva  
proti dnu morskega grebena.  
Skozi srce morja  
zopet nazaj.  
Hrepeneche vstajanje  
v nov prvi maj.

## BRSTENJE

V mojem srcu se talijo ledeniki.  
Pochasi se spet prebujam.  
Hrepenim,  
hrepenim po sebi,  
po svojem telesu.  
Znova se spoznavam,  
vsak del telesa posebej.  
Se osvajam, tako nezahno, otroshko.  
Z milino se razdajam  
in se poskušam chutiti,  
vsepovsod, brez greha in sramu.

Stara megla okoli mene se razblinja,  
dezh se polezhe.  
Zopet chutim roso na golih podplatih,  
otroshkost, ko se prva snezhinka raztali na jeziku.  
Z ochmi, radovednimi kot mlad veter,  
se zhelim dotakniti prav vsega.  
Vsak kotiček te zemlje me kliche k sebi.  
Zachutiti zhelim vsako iskro in razpoko,  
da se me dotakne,  
napolni s svojo esenco,  
s svojo bitjo.

## PORDELIH LIC

Zhelim si, da bi lahko spet napisal srečno pesem,  
lahkotno, ljubezensko, svobodno.  
Takšno brez skrbi in temnih plati.  
Zhelim si, da bi lahko z ventilatorjem odpihnil vso meglo iz svoje glave.  
Potopil bi se na dno morja,  
tam bi pustil vse chudne predstave, nerazjasnjene poglede, spomine preklete.  
Rad bi se spet igral ravbarje in zhandarje.  
Si dovolil biti 100 procentno jaz.  
Chutil polno paletu chustev, ki mi jih daje tukaj in zdaj.  
Rad bi pojedel, vdihnil, slisal, videl vse, kar je bilo, je in bo.  
Rad bi bil jaz in ti,  
drevo in majhna mravlja,  
sapa zhivljenja in plima modrine,  
zharek sreche in kaplja bistrine.  
Rad bi bil jaz,  
brez cenzure,  
brez olepshevanja,  
brez vprashanja.

*Andrej Lutman*

## RAZLICHNICE

**Poved o tolarju ...**

... ima zacetek med luskinami potočne postrvi,  
drsteche se pod shvigi kmechke lastovke  
in v neposredni blizhini glave alpskega kozoroga,  
kamor je prikopitljaj konj s shtorkljo na hrbtu,  
a brez sedla, saj je prijateljjeval z bikom,  
ki je zamenjal brata po krvi, skopljenega sorodnika,  
pa si ni drznil zhaliti ga, da bi se osedlati pustil;  
nadaljevanje chrtice je moch zapaziti  
tudi ob chebeljem zhelu, v kozho shpikajochem,  
vpetem med mozolje, postarane pore,  
tik za ushesom, ki slishi malo uharico  
tudi podnevi, che je ne zamoti chloveshka ribica,  
kajti mala uharica in chloveshka ribica sta par,  
vreden po deset oziroma dvajset tolarjev,  
na kar pa ni utegnil pomisliti Primozh T.,  
ko se je bil srechal z Janezom V. V.,  
da bi zamenjal z njim nekaj kovancev  
za papirnate vrednotnice; in ko sta tako stala  
na precejshnji chasovni razdalji,  
se primerjala s chloveshko ribico in malo uharico,  
jima na pamet ni prishlo, da bi tudi svoji mesti  
zamenjala za prestop v kako boljsho razpredelnico,  
vsaj v takshno, v kakrshni se je nahajal Jurij V.,  
plemenitega rodu glede na svoje sposobnosti  
in ne po poreklu, kar je bilo,  
zgodovinsko gledano, dokaj dognano,  
saj ju je na sliko spravil sam prechastiti  
in z mnogimi odlikovanji ovenchani Rihard J.,  
ko je slikal v sobi, mejechi na morski vonj,  
in razmishljjal o svoji vrednosti,  
ki je bila za desetkrat nad vrednostjo Primozha T.,  
pa chetudi je bil tako po starosti  
kot tudi po pomembnosti dalech pred njim,  
a ni pomislil na mozhnost, da je tudi prednik,  
Jakob G., podeseteril Janeza V. V.,

saj je, zgodovinsko gledano,  
precej zaostajal tako po posluhu  
kot tudi po mirni roki, kar pa ni bilo lastno Jozhetu P.,  
ki je bil po vrednosti daleč nad omenjenimi,  
cenjen in v kamnu, vechni snovi, ovekovečen,  
kar je s pridom izkoristil France P.,  
ko je s kruhom blizu trebuha  
in bojda tudi s figami naokrog vandral,  
a ni in ni uspel srečati Ivane K.,  
da bi ji zaupal svojo sodbo,  
da pa zna biti prav Ivan C. tisti, ki povleče ta-kratko  
in se okiti z vrednostjo  
desetih tisočev iker potochne postrvi.

### **Taktnici**

Uspeshna mati govori: ham!  
trpljenje sladkega ocheta,  
pojedla sem ga skoraj celega,  
ostala mi je skorja kruha,  
ki iz riti me je gledala.

Druzhinjenje.  
Krushni oče – ochim.  
Krushna mati – macheha.  
Skrusheni otroci ob krushni pechi.

(Zapisovanje v mrachni zarji:  
na ročno samooskrbo!  
na nočno samooskrumbo;  
naročno – naročeno, rek v rokah,  
v ročnem naročju.)



**Lepljenka kot davorija**  
(ali predalpska polezhnica).

Izza nashih grichev  
je dovolj fantichev,  
se za nas vojskujejo,  
se za nas vojskujejo.  
Bo treba vstati, slovo jemati  
od svoje ljubice zaljubljene.

Tam so chrni dimi,  
tam se nich ne vidi,  
kamor krogla prileti,  
tam en fantek oblezhi.  
Bo treba vstati, slovo jemati  
od svoje ljubice zaljubljene.

Krogla priletela,  
v srce me zadela  
in me tezhko ranila,  
in me tezhko ranila.  
Bo treba vstati, slovo jemati  
od svoje ljubice zaljubljene.

Mamca ljubezniva,  
vi pach niste kriva,  
da jaz moram bit vojak,  
da jaz moram bit vojak.  
Bo treba vstati, slovo jemati  
od svoje ljubice zaljubljene.

Ochka ljubeznivi,  
vi she niste krivi,  
da jaz moram bit vojak,  
da jaz moram bit vojak.  
Bo treba vstati, slovo jemati;  
slovo od ljubice zaljubljene.

Oh, she zadnjich, ochka,  
oj, she zadnjich, mamca,  
oh, she zadnjich, sestra, brat,  
zdaj pa res je zadnjikrat.  
Ni treba vstati ...

**3, 4, 5, (5).**

Strup s trupla!  
 Strup iz trupla:  
 sirup iz tropin.  
 (Kratkotrajnica.)

**Premlado za umret, prestaro za pofukat.**

Premlado za zamret, prestaro za zavret.

Vre, vre vretenasto nebo,  
 kjer se zhge, kjer zapesnjenke zhile  
 gojijo, da se pomen konca porazgubi.  
 Okno v umu ni zgled in ni vzor za doseg porazpredka.  
 V vrstici, v zhili besedja so  
 jasbjke, jasobjki, jasbojkje ...  
 Le kje? Kje je jasbojkje? Jasni pomeni megle.  
 Jasne besede strmo s paro zhilo besedja  
 razprejo. A ni jih, jasnih besed. Ni  
 jih njih, da razjasnijo strmechi um.

Meglijo.

Zadajo v zadah.

    Za pest, za prgishche chasa.

Vaba in past sta par v izmiku,  
 na silo, na vse pretege opari  
 ednino za dni, ko se ti zdi, da  
 nebo se vrtil, da se iz megle jasni,  
 da vreteno omogochi izmik mirovanju. Si  
 beseda v jasnini, v jutru, na koncu, v zapichju.

## Vmesno poročilo o glasbenih prireditvah.

(zavrstičeno hlinjenje chlanka)

Glede na posodobljeni izrek: *glasba spoznava meje!*

gre v presojo glasbeno dogajanje v poletnem, dopustnishkem chasu.

Naslov vsebuje namig na shirshe obmochje, kar je pogojeno s slishnostjo pa tudi slishanostjo z ozirom na ozemlje, nad katerim se razlega.

Ker je vsota tovrstnih dogajanj namenjena poslušalstvu, se je smiselno pomeshati vanj ter prisluhiniti.

Prva ugotovitev: *glasba postaja namenjena sama sebi.*

Vzrok tega je ozvočenje.

Glasbeni dnevi in zgodnji večeri, dogajajoči se zadnjo polovico poletja v parku, so bili zastavljeni tako, da pritegnejo kar največ ljudi. Za to naj bi poskrbeli prepoznavni, *prebojni* skupini iz vechjega mesta in tujine.

Nastop domache, krajevne skupine za ogrevanje, morda celo za preizkushanje ozvočenja.

In dobroslushnih ushes.

Tako glasbene prireditve na prostem s svojimi uchinki krepko presegajo rek:

*dober glas sezhe v vsako vas.*

In pogovori v oddaljenejših okrepchevalnicah so potekali tudi takole: uf, so bili prehrupni, pa vse je na shtanc.

Pa: kdor ni bil tam, ne ve, kje je. In: pa kaj pa sploh poje?! imamo tudi domache pevke.

Takshne pripombe niso odraz kake vashke zaplankanosti ali nevoshchljivosti nad popularnostjo, pach pa izraz zasichenosti z zvoki, kar je primerljivo z vsakrshno veselico.

Glede ozvočenja: *brez pripomb.* Zdrzhalo je tudi slabshe vreme, vlago.

Premikajoče se kamere so skoraj brezhlibno opravile svoje, pa je bilo tudi kaj videti na ozadju nastopajochih tistim ob pijachi in prigrizkih nekje dlje od odra. *Prireditve so brezplachne* in je potrebno pridobiti sredstva za plachilo nastopajochim.

Za sladokusnejshe je bil primeren rahlo zadržan nastop harfistke v sakralnem prostoru. Ta prireditve je **brez ozvočenja** zdržala le pri prvi skladbi, kar je odlično cerkveno akustiko spravilo v pejorativen položaj.

No, vse drugachen pa je bil nastop, ki je uvedel prireditve pod skupnim imenom **Zvočno poletje**. Mladinski orkester je na grajskem dvorishchu ustvaril zvok, ki ga tudi spontano, morda kar premoteche ploskanje ni sprevglo. Po ustaljenem izboru s himno in klasiko ter z glasbo ljudskih plesov je ostal okus po popolnosti, radozhivosti, odmevnem.

Bil je tudi jasen vecher, ki je **zvok** she ponesel od grajskih zidov **v zadovoljeno** poslušalstvo.

In prireditve so se zvrstile. Vreme je poskrbelo za streho nad glavo in predanejshe poslušanje brez gostilnishkih uslug, kar pa je vsaj dvorezno: **mar naj se zgolj sedi in poslusa?!** Glasba je namenjena tudi plesu in okrepchilu.

Mnozichnost ni vprashljiva.

Vprashljiva pa je bila mnozhichnost obiska na poletnem taboru v glasbeni sholi, a ne udeležhba tabora, pach pa udeležhba obchinstva. Ne samo, da so enominutnice izzivaje segle prek notnih chrtovij, presenetil je vsaj dvojni nastop baritonista in pa pristop h klavirski izvedbi. In kar je najpomembneje: **godala ne bodo zastala**.

In vprashanje: mar dozorevajoča ustvarjalnost ni vredna pozornosti?

O nujnosti presoje pa so pomenljivi odgovori, ki jih lahko ponudi le spremljanje glasbenih dogodkov.

**V tem pogledu** ne gre skopariti s pohvalami, ki se jim pridruzhi tudi spremenljivo vreme.

In odprtost pokrajine, ki vase sprejme toliko, kolikor lahko odda.

Odprtost za glasbo ne zapre zorenja, oplajanja, doseženega z izborom vseh sodelujochih.

**Ste odmevi v vetru.**

## SHKOPNIK

(triptih)

## I

Na koncu vseh poti  
krchma treh ptic stoji;  
s tremi psi volk popotni  
prihaja v kraj zakotni.

A ptic in psov sploh ni,  
le v volchji glavi so vsi.  
Vreshchijo, lajajo,  
mozhgane razkrajajo.

## II

Krchma psoglavih ptic:  
jastreb, chaplja, galeb.  
Dvorec iz bodechih zhic,  
kakor zlata kletka lep.

V mraku krchme sedi  
z ovchjo kozho odet volk.  
Pleshochim sencam se zdi  
kot v tigra zavit molk.

## III

Ptice sekajo s kljuni  
dno v balkanskem loncu,  
v soncu in ob luni,  
vsaka na svojem koncu:

chaplja v blatu mochvirja,  
galeb v turkizu morja,  
jastreb v pushchi pogorja.  
So shkopnik, ptich vampirja.

*Ivo Antich*

## KARA-DRAMA

(epigramizmi)

### GREAT WAR

Vélika vojna: nikdar  
odpravljena.  
Le občasno (kot vihar)  
ustavljena.

### KALI YUGA

Kali Yuga, črna doba,  
vedska (po)doba groba.  
Ali se bližha koncu  
ali bo spet vrelo v loncu?

### KARA YUGA

(kara-djordjevska stoletnica)

Krlezhev prvi roman: Trije  
kavalirji frajle Melanije.  
Trojka SHS je s »Črno damo«  
igrala bratsko kara-dramo.

### ZASTAVE

Minevajo držhave  
kot strgane zastave,  
tropi folkov brez glave  
ishchejo zборе prave.

## KUGA JUGA

Ob razpadu Juge  
so mnogi bili proti,  
cheprav je kot vir kuge  
vsem bila napoti.

## EAST-WEST

(ist/i svet)

Na jutranjem bregu Drine  
dolga senca Rusije.  
Na večernem bregu Drine  
dolga senca Prusije.

## TURSHKO SEDLO

(sedež hipofize)

Dve hemisferi mozhganski  
v atmosferi balkanski:  
leva-desna, obe vmesni,  
neresni, resno besni.

## ENDOKRINO

Misel v mozeg grize:  
vse (psiho)krize  
so boj epifize  
in hipofize.

## VRCH IN MRCH

(jug – angl. vrch, jecha)

Jasno je, da so jugokosi  
v skupni jechi »jug« razbili;  
manj je jasno, kakshno »Kosovo«  
so s temi kosi dobili.

## HLAPCI

(svetovna drama)

Geslo univerzalnega  
 hlapčevstva, (neo)fevdalnega:  
 biti veder, vseh spretnosti veshch,  
 trd od groze, vsakomur vshech.

## UGANKA(R)

(AO-IC stoletnica)

Ob padcu KUKavice  
 je padel chez stopnice,  
 bolan, pijan in podhlajen –  
 ali pa (bratsko) umorjen?

## ZANKA(R)

Enako stara KUKavichja  
 sodobnika: Kafka in Cankar.  
 Prvi v svetu slavna črna kavka,  
 drugi v gluhi lozi muhar zankar.

## GLUHA LOZA

V senčnem plesu gluhe loze  
 niso redke chudne poze.  
 Ploden, vrhunski pisatelj  
 izjavi, da ni pisatelj.

## DIKTATI IN COPATI

Strinja se tudi Kokoshka:  
 »Severna Makedonija«.  
 Kot na primer Juzhna Koroshka  
 ali Severna Slavonija ...



## BIO-GLOBAL

Enakopravno cvetje  
tudi za obrobno smetje?  
V praksi tak bio-svet je:  
edini cilj – prezhivetje.

## ANIMA(L)

Ključni motechi »cinizem«  
za vsak humanizem  
je animalizem  
kot biodeterminizem.

## RAZLIKA

Ali je morda zgodovinska  
panorama  
zlochinska ali zgolj zverinska  
večna drama?

## MARX

Dvesto let odkar  
se je Marx rodil,  
se chudi: »Bom mar  
res ponovno zhiv?«

(B)REXIT  
(lionfox)

Nich novega ni pravzaprav  
danes razvpiti brexit.  
Zachel je zhe sekalec glav –  
Henrik Osmi, krut in zvit.

## PUTINOV KOLEGA

Trumpa iz Bele niske  
bodo izbezali,  
ko mu bodo chlanstvo  
v KGB dokazali.

## NAPOVED ODHODA

Zdi se, da je novo dobo  
Angela zaznala:  
novo aktualnost  
Mein Kampfa in Kapitala.

## KAR(M)A

Narava je krut mehanizem,  
ki ne ve za odpushchanje.  
Rachun izstavi celo za  
nozhnega mezinca dejanje.

## ODPUSHCHANJE

Moderno je govoriti:  
»Odpustiti, a ne pozabiti.«  
Afektacija v nenehni rabi ...  
Kdor res odpusti, pozabi.

## KONCHNI KRIK KRAJA

Za latinsko branje  
cry zveni kot »krik«.  
Za angleshko znanje  
»kraj« s koncem krichi.

## JESENSKO LISTJE

(Hayway)

Tudi vsak tisti,  
ki na kup grabi,  
kot list med listi  
svoj kup pozabi.

## DAN RAN

Ali vsi mrtvi  
ali vsi sveti –  
v ista nebesa  
so vsi povzeti?

## SOOCHENJE

Tudi najvishje  
izobrazhen gospod  
se s smrtjo soochi  
kot vsak idiot.

## ZADNJI PREKARIJ

(panglobalizem)

Nad vsakim grobom vztraja  
večnega spomina zgodba,  
dokler s plachilom traja  
podnajemnishka pogodba.

## IMAGE

(28. 11. 2018)

Image blizu shkandala:  
v krilu, z moshko frizuro,  
z visokopetno polituro,  
oficir(ka) brez pokrivala ...

## GENERALKA

Kadar dec ne zmore,  
baba pripomore ...  
Stara ljudska modrost  
she ima svojo ost.

## TOTALKA

Konchno vremena bodo  
Matkurji se zjasnila,  
ko bo she za nogomet  
selektorko dobila.

RÉGIMENT D'ILLYRIE  
(Nato-leon, 1812)

Vojske je vsaj za en  
ilirski regiment;  
tak je bil zhe nagnan  
v rusko zimsko ravan ...

(okt. – nov. 2018)

## KRVAVI DEZH OB SOCHI

*Nad tabo jasen bo oblok,  
krog tebe pa svinčena toča  
in dežb krvav in solz potok  
in blisk in grom – ob, bitva vroča!*

Simon Gregorchich, *Sochi*

Orel vse vidi. Vidi dolgo vojashko kolono spodaj v dolini. Njegova krila so kot jadra. Krozhi po shirjavah visoko nad vrhovi Mangarta. Veter zhvizhga okrog njegove ponosne glave. Z ostrim pogledom opazuje chrne pike spodaj pri gozdu. Cesarjevi vojaki pravkar napadajo italijanske obrambne položaje.

Orel vidi, kako udari granata naravnost v sredino kolone. Vidi, kako granata raztrga vech avstrijskih vojakov. Vidi, kako vech krogel zadene avstro-ogrskega stotnika. Vidi trupla ubitih vojakov spodaj na polju. Orlove oči so zelo ostre.

Orel vidi vse in vse ve. Je pameten in izkushen. Ve, da je tu konchno hrana za njegov mladi rod. Upa, da tisti, ki se spodaj med seboj neusmiljeno pobijajo, ne bodo utegnili pokopati shtevilnih trupel.

Vidi, kako vojaki v strahu zbegano bezhe v gozd, da bi se pod drevesi v goshchavi zashchitili pred ponovnim sovrazhnikovim napadom.

Dishi po smodniku in krvi. V gozdu je vlazhno in mrachno. Vojaki utrujeno zhdijo pod vejami v blatnem chumovlju.

Veliki divji ptich je srechen. Ubiti vojaki raztreseno lezhijo v širokem krogu po prostranem polju. Kmalu se bo orel spustil s planin navzdol na krvave travnike in njive in z ostrim kljunom razsekala ubogo meso za svoje lachne mladiche. V vechernem somraku bo zelo zadovoljen ob obilni hrani.

Pod smreko lezhi pet pijanih vojakov.

»Za znoret! Do kolen smo se ves dan ugrezali v blato!«

»Gospod stotnik je rekel, da za nobeno ceno ne smemo prekiniti ofenzive ...«

»Pa saj je pod goro padel celotni regiment ...«

»Ja, za domovino je vredno umreti!«

Pozno popoldne pripeljejo tovarishi ubitega slovenskega stotnika. Njegovo truplo je prereshetano od shtevilnih krogel. Zhe zgodaj zjutraj je padel v boju proti Italijanom. Vech krogel ga je smrtno zadelo. Ranilo ga je tudi v obraz.

Vojaki ga prizadeto umivajo in chistijo, da ne bi bil videti kot kaka prikazen. Skushajo ga v narochju smrti in vojne groze spet narediti dostojnega in mu vrniti dostojanstvo, ki si ga je zaslužil. Nekateri poklekajo pred mrlichem, molijo Rozhni venec in Oche nash. Pozneje, ko pride kurat, bodo stotnika za gozdom pod goro zasilno, toda chastno pokopali.

Iz pushk se bo oglasil zadnji bojni pozdrav. Poveljnik polkovnik Lukich bo imel kratek nagovor.

»Kameradi,« bo rekel. »Pokopavamo domovini zvestega pogumnega stotnika Franca Bohinca, junaka nashe velike in slavne vojske, ki se je boril do zadnjega diha za sveto vero, dragi dom in presvetlega cesarja proti zahrbtnemu sovražniku. Zasluzhi si slavo in nasho vechno hvalezhnost! Bog mu daj vechni mir in pokoj!«

Spet je noch. Nekje v strelskih jarkih pojejo vojaki slovenske ljudske pesmi. To so zhalostne pesmi, polne hrepenenja po soncu, ljubezni in zhivljenju, toda te pesmi bolijo, ker je zdaj v tem tezhkem chasu smrt vsepovsod vsem na okeh.

Zgoraj v hosti sito spijo orlovi mladichi. Samo medved je she buden. Poslusha shume nochi. Jezno obracha veliko rjavo glavo, se vznemirja zaradi pokov in treskov vojne. Gleda mirne zvezde na nebu, a se ne more umiriti. Renchi, brusi zobe, izgine v globinah gozda.

»Ekscelenca, mrzlo je danes!«

Socha ... Galicija ... Verdun ... Razdruzheni vojaki vseh dezhel, zdruzhite sel Dovolj je bilo vojne ... Mladi mozhje, ne bodite vechna hrana za topove ... Ne hodite v mlin, ki melje chloveshke kosti ... Ne bodite vodnjak, v katerem se nabira vasha kri ...

Toda gospod general ima drugachne skrbi.

»Ekscelenca, mrzlo je danes. In vojnal!«

»Ja, vojna. Vojna. In pivo!«

»Na ukaz, ekscelenca. Sluga pokoren. Ampak vojna.«

»Ja, vojna. Kaj je zhe vojna ... Zmagali bomo ... Pivo ...«

»Razumem. Na ukaz. Pivo. Vojnal!«

»Imamo vojno ... in imamo pivo!«

»Ja, ekscelenca. Pivo.«

»Pivo, prosim!«

»Na ukaz, pivo!«

»Hvala. Pivo!«

V baraki brli petrolejka. Za zatemnjenimi okni se oglasha zbeگانost. Na veliki mizi poleg svetilke lezhijo ostanki cigaret. Trije vojaki sede pri mizi. Osamljeno dremajo. Eden zachne govoriti o materi. Reche, da so njegove ochi popolnoma podobne materinim. Tudi ona ima velike modre ochi. Kot sinje nebo. Tudi ona je visoka. Prav tako kot on. Drugi vojak molchi. Poslusha. Ne reche nich. Tudi on misli na svojo mater, ki je zhe dolgo bolna. Boji se za svojega sina. Skrbi jo za oba sina, ki sta morala oditi v vojsko.

Okrog lesenega plota pri baraki zavija veter. Zemlja joche v dezhu. Tudi mati joche. Ne more spat. Moli in chaka. Tam dalech za visokimi gorami chaka na oba sina.

Vojaki v baraki spet molchijo. Ne morejo razumeti, da je na svetu tako hudo. Zakaj so te dolge vojne potrebne? Hladno je. Hribi in gozdovi za barako se pogrezajo v temo.

Med strelskimi jarki obeh vojsk se shirita strah in obup. Vojaki chepijo v vlaznih mrzlih luknjah in mokrih rovih in hrepenijo po miru. Vsi so se zhe navelichali vojne. Hochejo ven iz zadushljivih strelskih jarkov, oditi hochejo dalech proch iz hudega chasa ubijanja in unichevanja ...

Spominjajo se, kako so she pred enim letom v istih rovih s hrepenenjem v srcu ob majhnem mrshavem bozhichnem drevescu peli vечно pesem »Sveta noch, blazhena noch« v upanju, da bo ta dolga strashna nesmiselnost kmalu konchana ... In spominjajo se, da se je na drugi strani, v vlaznih luknjah nasprotnika, oglasila ista pesem. Najprej potiho, potem vedno glasneje. Sprva v polomljeni nemshchini in potem v nekem tujem jeziku, ki ga niso razumeli, vendar so vedeli, da je to ista pesem o miru in ljubezni med ljudmi ...

Vojaki tudi zdaj, leto za tem, chepijo v rovu ob polomljeni, za vojno slepi smrechici, ki so jo okrasili z umazanimi rdechimi trakovi, izrezanimi iz chasopisnega papirja ... Pojejo in upajo, toda vojna nima ne konca in ne kraja ...

Bozhichni vecher na fronti. Vojaki pojejo, kadijo, chemijo, na smrt utrujeni zapirajo oči in hochejo zaspati. Nekateri tarnajo in se prepirajo. Redki prebirajo pisma, ki so jim jih poslali domachi.

»Kaj? Povej!«

»Ubil sem enega tam na drugi strani!«

»Ja, in kaj potem?«

»Ubil sem chloveka!«

»Sovrazhnika je treba ubiti!«

»Ja!«

»Treba je ubiti!«

Zemlja joka, strelj padajo, sivi veter nima usmiljenja z ubogim chloveshtvom. Vojaki se stiskajo v umazanem zhivinskem vagonu. Peljejo se poshevno v nich. Nihche ne ve, kaj se bo zgodilo. Dezhuje. V vagonu je mnozhica rok in nog. Glave in hrbti so nakopicheni kot sardine v konzervi. Nekateri pijano popevajo.

Oglasi se pesem »Travnichki so zhe zeleni« ...

Mozhje v uniformah cesarsko-kraljevske vojske so hrana za topove, cheprav se ves chas she vedno gobezda o skorajshnji veliki zmagi.

»O, ti srečna Avstrija!«

»Preklete svinje!«

»Tiho!«

»Sluga pokoren!«

»To presega vse mere!«

Chrni oblaki visijo tik nad hribom. Smrdi po ognju in dinamitu. Eden od vojakov se bozhjastno trese na tleh. Stoka in se smeje, kot da bi bil blazen.

Z vlaka se zdi mimobezhecha pokrajina v dezhju topa in hladna. Kot da je okamenela v grozi vojne. Srecha se je skrila za oblake in mesec za parobek gozda. Mrachi se. Nichesar ne moresh vech videti.

Vlak ropota skozi gozd. Je zhe skoraj noch.

Gozd vrshi. Veter zhvizhga. Noch je brez zvezd. To je noch s stotinami chrnih lukenj, v katere shchijejo garjavi psi.

Dezhuje kot za stavo.

Bozhjastni vojak se spet pretirano smeje. Vse, kar zhivi, je zhe od vsega zachtetka pripravljeno za smrt.

Povsod samo she blato, blato, blato. Poti in kolovozi so mokri in blatni. Kolona se dushi v blatu. Topovi, vozovi, konjska vprega, vse v blatu. Vojakom se ugreza na poti chez mochvirnato blato do kolen. Blato se lepi na mokro obleko, sili v telo.

Dezhuje brez prestanka. Pekel.

Neprijeten mrak pokriva dezhelo. Iz daljave se oglasijo streli. Iz nasprotne strani zazhvizhgajo rafali, iz gozda zaropota strojnica.

Korporal stoji pri vznemirjenih konjih, kriči: »Hitro! Hitreje!«

Vojaki skachejo chez luzhe, blato shkropi do obraza.

»Ta vojna je popolnoma nepotrebna!« se razburja eden od vojakov.

»Tiho!«

Korporal dvigne glavo, zagrabi za pishtolo.

»Hitreje!«

Iz gozda se oglashajo streli. Od vseh strani zhvizhgajo krogle. Grmi, poka, besni ... Vsepovsod eksplozije granat ... Mozhje popadajo v blato ... Povsod blato in kri ... Stiska in strah ... Povsod blato, blato, blato ... Svet se pogreza v kri in blato.

Posochje ...

Vsak dan prebudi jutro to nasho s krvjo prepojeno zemljo in zelene veje dreves in grmovja na obrezhju ob Sochi se povesejo k vodi. Bleshchecha svetloba se shiri chez travnike, gozdove in hrbe, kot da se ni nich zgodilo. Dezhela je gorata in trpka. Dviga se strmo proti hribom, z ostrimi temnimi gozdovi se dviga v nebo ...

Nenadoma se med drevesi pojavi oglata zarez, ki spominja na temnozelen drevesni list ... Zarez se shiri na levo in desno ... Polzi med ljudi. Neti nemir ... To ni vech obichajni stari svet ... To je neki drug neprijeten svet, ki se chudno zamaje ... Stoji brezglavo na glavi ... Oglata zarez med drevesi pochri.

Nebo se napolni s svincem, majhna drevesa nad Socho so nenadoma poshastne in tesnobne prikazni. Za nekaj trenutkov se celotna pokrajina prekrije s chrno-zlato mrachino. Zadoni staroavstrijska cesarska himna, a se zhe trenutek zatem zadushi v vodi pod strmim obrezhjem. Chez pokrajino se nevarno pobliskava. Utopljena zhalostinka preteklih chasov strashi med razkosanimi zvoki vetra in med temnimi strupenimi lisami, ki se v megli spajajo s hitro tekocho gorsko reko.



*Ivo Antich*

## VENUS

(3x horror dvogovor)

## LJUBICA

- Dober dan, gospod ...
- Dober dan, gospod ...
- Danes je pa lepo vreme, kaj?
- Ja, sonček, sonček ... Po dolgem chasu spet enkrat sonček ...
- Kadar sonce razzhene meglo iz kotline, je takole z grajskega hriba naravnost pravljičen pogled na nasho ljubljeno Ljubljano ...
- In na stari stolp, ki kljubuje vetrovom visoko nad mestom ...
- In na chrede oblakov, ki prek modrine hitijo v daljavo ...
- In na grajske stezice in travnike, kjer se moja ljubica lahko po mili volji nauzhije svezhega zraka ...
- Oprostite, kako ste rekli? Vasha ljubica ...?
- Ah, seveda, vi je she ne poznate! Ko sva se zadnjih sreчала, sem bil she brez nje. Saj jo boste kmalu videli. Chakajte, le kam se je skrila ...? Veste, malce navihana je, cheprav je zhe dosti stara. Za svoja leta bi bila lahko resnejsha, ampak, saj veste, nekaj zhivahnosti niti v zrelih letih nikomur ne shkoduje ...
- Toda, vseeno, che pomislim ... Ne bi prichakoval, da si boste pri vashih letih omislili ljubico ... Saj ste mi zadnjih menda rekli, da ste zhe petnajst let v pokoju, vech kot jaz. Meni nikakrshna ljubica ni vech potrebna. Saj she moje stare Urshe, che se ji kdaj zavrti v buchi, ne morem potolazhiti. Ne gre pa ne gre! Poskusil sem, che bi me mlajsha ogrela, potipal sem gospodinjsko pomochnico pod predpasnik, ampak nich, vam rechem, chisto nich nisem obchutil ... Kot da sem zhiv mrlich ...
- Ljubica! Ljubica! Pridi no, kje pa si?! Kam si se pa skrila, ti porednica?! Nikar ne pusti, da te predolgo klicem! Ljubica!
- Saj res ... Je mar ta ljubica vasha vnukinja?
- Eh, kakshna vnukinja, chlovek?! Ljubica je, ljubica ...!
- Hm ... Nikjer ne vidim nikogar, le neko shchene se plazi tamle po grmovju ... Fuj, ti prekleti cucki! Zhe vsak park je poln njihovega dreka! Tega ni vech mogoche prenashati! Pobiti, vse cucke v Evropi bi bilo treba pobiti! Z nevtronsko bombo, najboljše ...
- Kaaaj?! Vi ... vi ... surovi barbarski prostak! Kaj vas ni sram tako govoriti o najboljshih bitjih pod soncem?! Izginite mi izpred ochi, sicer bom na vas nashchuval – Ljubico ...!

## PLANINSKA IDILA

- Ti, slisal sem, da si kar nenadoma nehal hoditi v hribe. Je to res?
- Res je. O planinah ne smem niti slišati vech ...
- Od kod pa takshna nenadna sprememba? Velik navdushenec si bil. Skoraj vsak vikend si z zheno obiskoval zaklade nashega planinskega sveta ...
- Ja, prav v tem je shtos. Ali vesh, zakaj sem zmeraj shel z zheno?
- No ja, za družhbo, ne? Pa zheni je tudi navdushena planinka ...
- Res je usekana na hribe, ampak meni v resnici nikoli ni bilo dosti do alpske idilike. Z zheno sem lazil tam gori zato, da bi nashel priliko, da jo butnem v prepad ...
- Chemu pa to?
- Imel sem ljubico, zheni pa o lochitvi ni hotela nich slišati. In kje je boljsha prilozhnost kot v hribih? Tam je naravnost idealno, da se koga znebish. Le dobro morash prerachunati, potem pa mu na primernem mestu ekspresno montirash krilca, pa je. Kdo ti naj kaj dokazhe? Chloveku je pach spodrsnilo, ne? Ampak, jaz se nikakor nisem mogel odlochiti. Vse sem si fino zamislil, le v odlochilnem trenutku sem vedno otrpnil. Enostavno nisem mogel, ni shlo ...
- In zdaj si se odlochil, da se ne bosh vech muchil s to dilemo in si nehal zahajati v hribe ...?
- Chakaj, ni tako preprosto ... Ljubica je predlagala, da grem enkrat z njo v planine. Bila je tako vztrajna s to zahtevo, da se nisem mogel dosti izmikati. Zheni sem pretental s sluzhbenim potovanjem, opremo sem si sposodil pri nekem kolegu in potem sva z deklino shla. In glej shmenta! Jaz nisem imel poguma, da bi razreshil nash trikotnik, ljubica pa ga je imela ...
- Torej te je, che prav sklepam, porinila v prepad ...?
- Tako je. Vendar se zadeve ni lotila tako znanstveno kot prej jaz, zato je bilo vse skupaj tako improvizirano, da sem se zadnji trenutek uspel ujeti za rob, ona pa je brezglavo pobegnila ...

## G(E)NUS

- Glavni temi svetovnih medijev sedanjega chasa sta terorizem in ljubezen, oboje v vsakrshnih variacijah. Te se prepletajo med sabo tako v okviru posamezne teme kot tudi s prehajanjem med njima, zdita se zhe skoraj nelochljivi. Se strinjash?
- Seveda. S pripombo: brez chasovne omejenosti in brez dozdevnosti. Nelochljivi sta od nekdej, arhetipsko, kot boj za obstanek.
- Mislim predvsem na aktualnost. Prva tema: gresh na izlet v kakshno slavno prestolnico ali letovishche, med sprehodom te zmechka besnezh s tovornjakom, te pihne s kroglo ali pa poseka z macheto; che imash drugachno srecho, te v kakshnem baru razshtela eksploziv – vse na ozadju ljubezni (tudi ubijalca je negovala mati z ljubeznijo do njegovih izlochkov). Druga tema: govor o ljubezni,

alternativi »sovrazhnemu govoru«; vsa verstva, vse psihoterapevtske svetovalnice, celo mnogi megakorporacijski tajkuni kot temeljno vodilo oznanjajo ljubezen, a to ne odpravi ne vojn ne perverzij izkorishchanja. Vojne so zmeraj utemeljene na ljubezni: do svobode, bratstva, enakosti, naroda, domovine, pravichnosti ... Poseben ponos Slovenije je, da je edina drzhava na svetu, ki ima angleshko besedo »love« v svojem imenu.

- Njena zgodovina, tudi nedavna, pa pokazhe, preprosto povedano, eno od balkanskih klavnic, ki se seveda ne ponasha z drugo, she bolj očitno angleshko besedo v svojem imenu: »sloven«.

- In vse to »od nekdanj«?

- V bistvu. Posamezne podrobnosti so le shtafazha, ki bogati podobo ... Ad fontes: etimologija kot osnovno izhodishche.

- Slovanske asociacije z »love«?

- Tudi. V angleshkem slengu je na primer pojem »luv dog«. Ljubezen kot (pasji) lov. »Nakljuchne« sozvochnice z latinskim pojmom libido, premene l-b-v: loviti / oviti, ljubiti / ubiti, »bratsko« ljúbiti / ljútiti ... Dubrovchani, ki so sebe imenovali »Slovinci«, so ljubezenskim pesmim rekli »pjesni ljuvenec«. Dalech od tega ni (pra)slovanski ali (pra)ilirski grb s polmescem in zvezdo, imenovan »le-liva«, izvira pa iz bojnega krika. Z geslom »Dieu le veut« (Bog to hoche) so v srednjem veku verniki klali druge vernike. Spet sozvochje: le-liva / le veut ...

- Od altruizma ljubezni do terorizma vojne?

- Vse do izvira. Etimologija vodi do Biblije: njen zachetek je Geneza / Nastanek. Iz grshko-latinskega genesis, potem pa naveze: gens, genus, genius, genitalis, genitalije ... pa gnus in Genuß kot nemshki uzhithek ... latinsko venus: ljubezen in prodaja, venatio: lov, venor: loviti, venator: lovec, zalezovalec, venter: trebuh, maternica ali njen plod, ventus: (telesni) veter ... Odtod v angleshchini venery pomeni tako lov kot seks ... Pri tem ne kazhe spregledati Venetov, shirom po Evraziji razvejanih »vetrnjakov« (ven iti – Wind, windisch) in trgovcev zlasti z jantarjem med Baltikom in Jadranom itd.

- Ko smo zhe pri Genezi ... Ali se ni tam zapletlo ravno glede seksa?

- Kot v grshki kozmologiji ... Kriminalni sizhe ... Stara zaveza: seks in bratomor. Nova zaveza: izdaja in lynch. Biblijska kacha je metafora za hrbtenico kot zvezo med genitalijami in mozhgani. »Veseljak« Freud in njegove razvojne faze s krozhenjem med spodaj in zgoraj kot eros-tanatos ... Prvinska ljudstva vse jemljejo nemetaforichno, dobesedno; socializacija je pri njih iniciacija s seksom in ubojem: mladec ima prvi seks s starejšo zhensko, ubije prvega sovrazhnika ali prvo zhival, pozhre del tega plena, nazadnje ga spolno »posveti« starejši uglednezh, poglavar. Kdor ni uspesen pri tem izpitu, ostane obstranec, suha veja ali pa shaman kot funkcionalni »zombi«, che pokazhe ustrezen dar za komunikacijo z onstranstvom – zgodnja oblika duhovnishkega celibata v poznejshih razvitih verstvih.

- Ena od Freudovih faz je analna. Neposredni stik uzhitka in gnusa, mar ne?

- Latinsko foedus: gnus, pravilo, zakon, ukaz ... fetus: rojstvo, plod, zaplodek, rast ... Starodavno kmechko geslo: narava je zdrava, gnoj je zlato ... Zhivali naravno zhivijo v lastnem dreku, seks je chlen v verizhnem krogu prehrane in prebave; za nekatere so iztrebki osnovna hrana, za druge poslastica, za svinjo je poslastica lastni novorojenec. Kure in golobi, simboli domachnosti in ljubezni, serjejo tako rekoch neprestano. Smrdokavra je skrajno ambivalentna: v starem Egiptu je sveta ptica, v Perziji pesnishki simbol vrlin, v Evropi znanilka vojne, zla, gnusa, ker se zlasti samci kruto spopadajo za ozemlje – z dolgimi kljuni se koljejo, tudi oslepijo; slovensko ime se vezhe na njen smrad, na iztrebkov polno gnezdo, iz trtice izlocha »parfum«, ki odganja plenilce. »Veseljak« Joyce je v pismih, polnih obsesivnega meshanja erosa in gnusa, svojo muzo-zheno nagovoril: »Goodnight, my little farting Nora, my dirty little fuckbird!« (Lahko noch, moja mala prdecha Nora, moja umazana mala fukptica!)

- Fizichno pofslep, hotel pa je brezobzirno radikalen vpogled, zdrzhati zrenje v temeljno zakonitost fenomenov, poimenovati grozo s pravimi imeni. Dotikati se dna, vse do smrti, ki je triumf gnusa in absolutno ochishchenje, kajne?

- To je bila njegova ljubezenska zgodba, norost z Noro Barnacle (Eleonora, el-nur: arab. bozhja luch; barnacle: angl. divja gos, shkoljka prilepnica). Pri vsem tem vendarle prevladuje literatura, (u)besedovanje, grafomanija. Vsa Joyceova ekscesnost, razgrnjena zlasti v pismih, je bila avtorefleksija v sluzhbi literarne presezhnosti. Literatura kot drekobrbstvo, koprofilija, koprolalija ... Obstajajo pa prav tako resnichne zgodbe manj znanih ali sploh neznanih ljudi, kjer ni bilo prostora za literaturo in njene metaforichne mozhnosti, vse je zgolj stvarni kriminalni horror, (psihoterorizem, mehanizem seks-gnus-smrt.

- Imash kak slikovit primer?

- Vech kot dovolj, zlasti iz kriminalistike. Znanec kriminalist mi je marsikaj povedal.

- Povesh she meni?

- Mlad, cheden zdravnik, novinec v ambulanti, edini moshki med ducatom zdravnic; ko je bil otrok, so bile v tej ambulanti zhenske le sestre. V eni generaciji drug svet. Vse te zdravnice imajo dvojne priimke, razen direktorice, ki je samska zmajevka srednjih let s filmskim videzom. Imela je par kandidatov za partnerje, a se z nobenim ni obneslo; njen vsestranski perfekcionizem je bil neznosen. Novinec praktichno nima izbire pred njeno vabo: che jo prezre, mu v kratkem preostane iskanje nove sluzhbe. Pa si misli: zakaj pa ne, saj je vendar baba in pol. Chez kakshno leto ji omeni, da se bo porochil. Ona: krasno, tudi jaz sem za to. On: chakaj, nisva se razumela. Ona: kaj pa je treba tu razumeti, saj je vse jasno. On: mislim se porochiti z mojim dekletom ... Njegovi starshi so zadnji hip prepRechili kremacijo, z obdukcijo je bila odkrita sled kemikalije, dostopne po posebnih zvezah le v tujini ... Vse perspektive dveh visoko izobrazhenih (zadaj so dolgoletni stroshki druzhine, drzhave, osebni trud) ljudi v najboljshih letih so mimogrede shle v maloro: njegove v grob, njene za reshetke.

- Je možna klasična slovenska literarno-filmska poanta: ljubezen nam je vsem v pogubo?
- Seveda je možna, zveni pa kot naftalinska parola.
- Kaj pa tale znana: chlovek ubija tisto, kar ljubi?
- Shizopatetika.
- Pa varianta: chloveka ubija tisto, kar ljubi?
- Shizopatetika.
- Pa varianta: chloveka ubija tisto, kar ga ljubi?
- Shizopatetika.
- Pa recimo bolj moderno, kratko in stvarno: ljubiti je nevarno?
- Vsekakor je težko ljubiti sovražnika.
- Ni od tega nič težjega?
- Težje je sovražiti prijatelja.
- Je sploh kaj še težje od tega?
- Še težje je biti enako ravnodušen tako do sovražnika kot do prijatelja. Se pravi: ne nadomestiti spodletele ljubezni s chustvom sovrashstva.
- To je pa gotovo najtežje?
- Zmeraj je še kaj težjega od najtežjega.
- V tem primeru – kaj?
- Najtežje je dojeti, da je vsakdo sam sebi ključni prijatelj in sovražnik.

Matjaz**h** Jarč

## ZHIVALSKA FARMA

*libreto za opero v treh dejanjih  
prosto po Orwellu*

### ZHIVALI:

Merjasec Major - *BARITON*  
 Prasec Cvilich - *TENOR*  
 Prashich Debelin - *TENOR*  
 Merjasec Napoleon - *BASBARITON*  
 Krokcar Mojzes - *BARITON*  
 Osel Benjamin - *BAS*  
 Konj Boksach - *BAS*  
 Kobilica Detelja - *ALT*  
 Kobilica Mica - *SOPRAN*  
 Koza Mekica - *SOPRAN*

### LJUDJE (*plesalci*):

gospodar in gospa Jones  
 Frederic in Pilkington s soprogama  
 hlapci  
 mesar  
 konjederec

### ZBOR in BALET:

ovce  
 psi  
 kure  
 gosi  
 krave  
 prashichi  
 machka

*\*Medtem ko (zlasti v množičnih prizorih) operni zboristi pojejo in se premikajo s preprostejšimi gibi, so gibi baletnega zbora ves čas koreografirani. Vendar pa gledalec ne sme dobiti občutka, da gre za dve ločeni skupini; med sabo naj bodo pomesani (npr. ovce z ovcami, kure s kurami, prashichi s prashichi ...).*

## PRVO DEJANJE

I.  
(ples)

Gospodar Jones zapira kurnike in hleve, vmes si iz sodchka tochi pivo, opoteka se chez dvorishche Grashchinske farme. Posveti zdaj sem zdaj tja, se sezuje, brčne shkornje od sebe, spije she en vrček in se napoti v hisho. Precej ga zhe zanasha. Ko luch v hishi ugasne, zachnejo iz vseh kotov prihajati domache zhivali, vsaka si po svoje izbere najbolj udoben prostor okrog belega merjasca Majorja, ki lezhi na slamnati stelji, na nekakshnem odru na koncu dvorishcha. Najprej trije psi pa prashichi, ki se polezhejo chisto spredaj, potem pa she ovce, krave, vprezhna konja Boksach in Detelja, koza Mekica, osel Benjamin pa gosi in kure. Pridrobenclja she Mica, trapasta, z rdechimi trakci okrashena bela kobila, in chisto nazadnje se prikazhe she machka.

## II.

MAJOR: *Tovarishi, tovarishice!*

*She preden bom umrl, vam zaupam modrost  
o bistvu nasbega zhivljenja, ki je garashko, bedno, kratko.  
Vsi delate do zadnje sape, a komajda vam dajo brano,  
ne veste, kaj je srecha, prosti chas!  
Zhivite v suzhnosti in bedi, nihche ne ve, kaj je svoboda!  
In ko ne boste vech koristni, boste brez milosti zaklani.*

*Tovarishi, tovarishice!*

*Edini vash sovrazhnik je chlovek, ta posbast,  
ki krade vam sadove dela, a sam ne naredi nichesar.  
Ne lezhe jajc, ne daje mleka, she pluga ni sposoben vlechi sam,  
a si prilashcha vse pridelke!  
Cheprav mu mi gnojimo njive, prodaja goske in zhrebeta,  
da si z denarjem polni zhepe, nas pa le keruto izkorishcha!*

*Znebimo se chloveka!*

*Chez noch bomo svobodni  
in vsi sadovi dela bodo nashi!*

*Upor!*

*Upor! Do konchne zmage,  
ko bo svoboda zlata  
veselo zasijala nad oblaki.*

ZHIVALI: *Chez noch bomo svobodni,  
sadovi dela bodo nashi,  
ko bo svoboda zlata  
zasijala nad oblaki.*

Vse zhivali zachnejo peti z Majorjem. Refren se ponovi, pesem narashcha in prebudi gospodarja Jonesa, ki prihiti iz spalnice in ustrelji s pushko, da se vsi prestrasheni razbezhijo.

### III.

Zjutraj, ko se zdani, prikukajo zhivali iz kotov in ugotovijo, da je merjasec Major umrl. Nalozhijo ga na pare in ga odnesejo v mirnem, svechanem sprevodu.

### IV.

Na dvorishchu ostanejo trije prashichi: Debelin, Napoleon in Cvilich. Obnashajo se, kot da imajo sestanek. Videti so nadvse pametni in pomembni.

DEBELIN: *Premislita, tovarisha, Majorjevo vizijo!  
Upor in revolucija, vse to se bo zgodilo.  
Prihaja zgodovinski chas, ko vse bo spremenjeno:  
imeli bomo vso oblast, zhivalstvo bo osvobojeno!*

*Animalizem! Animalizem!  
To naj bo nasha filozofija!  
Ko bomo vsi enaki,  
podgane, psi in machke,  
prashichi in gosaki,  
in bo konchana tiranija  
chloveka nad zhivaljo!*

VSI TRIJE PRASHICHI: *Animalizem! Animalizem!  
To naj bo nasha filozofija!  
Zhivali bomo same  
bogastvo si delile,  
svobodne, zadovoljne  
zhivele bomo v izobilju  
na svoji lastni farmi.*

Ko ponavljajo ta refren, se zberejo ob njih druge zhivali in jih vznemirjene poslušajo.



KOZA MEKICA: *Toda gospod Jones nas vendar brani,  
kaj, če ga ne bo in bomo lačni?  
Jaz priznam, da bolj slabo razumem.  
Kaj pa je sploh to – animalizem?*

MICA: *Mene pa skrbijo trakci,  
ki jih nosim v svoji grivi,  
če ne bo gospodarice,  
bom lahko sbe okrašenca?  
In sbe tole me zanima,  
bom dobivala sladkornčke?*

DEBELIN: *Ne in ne in trikrat ne!  
Trakce v grivi nosi suzbenj, vezhe mu jih gospodar.  
Ti pa bosh tedaj svobodna, prosta, brez chlovesbkih spon.  
In za sladkor ni potrebe, le za oves in seno.*

Tedaj se nekeje z visoke police – kakor prerok – oglasi krokar Mojzes:

MOJZES: *Jaz pa vem za Sladko goro, chudežhni, skrivnostni kraj,  
tam visoko nad oblaki, skoraj zhe na dnu neba.  
Detelja zori vse leto, zime in pripeke ni,  
in sladkornčki na grmovjih rastejo, da se bleshchi!*

DEBELIN: *Kar odleti tja in se ne vrni! In ne shiri vech lazhi!  
Mi smo tu, na svoji zemlji, ker nobene druge ni.  
Kdor bo delal, bo uzhival sam svoj lastni proizvod,  
v nasi družbi bo tovarish, ne pa chlovek in gospod!*

Sestanek treh prashichev je prerasel v pravo zborovanje. Prishle so skoraj vse zhivali in zdaj debelo gledajo, nekatere pa so zhe zachele prikimavati, zlasti vprezhna konja Boksach in Detelja.

## V.

Na dvorishche pride gospodar Jones z veliko pletenko v rokah. Zhivali se mu umaknejo ob rob in odkimavajo, ko se med opotekanjem naliva z viskijem, potem se zavali na tla in zachne pitati Mojzesa s kruhom, namočenim v viski. Pridejo shtirje hlapci, a nobeden ne prime za delo, eden se nasloni na lopato, drugi zaspi za plugom, dva pa lezheta v senco in zasmrchita.

KRAVE: *Mu! Mu! Mu! Lachne smo! Lachne! Mu!  
Dajte nam sena! Pomolzite nas! Skidajte nam hlev!  
Lachne smo! Lachne! Mu!*

Po farmi se zachne razlegati vse mochnejshi vik in krik. Krave mukajo, kokoshi kokodakajo, psi lajajo, konji hrzajo ... Nich ne pomaga, zato zhivali vdrejo v shrambo in si kar same vzamejo hrano. To pa zbudi Jonesa, ki prebudi she hlapce in z bichi zachnejo odganjati lachno zhivalsko drhal stran od kashche in od hrane. To pa je kaplja chez rob: zhivali se spontano in slozhno vrzhejo na gospodarja in hlapce, jih brcajo, grizejo, praskajo in nabadajo, da jo ti kaj hitro ucvrejo z dvorishcha, zhivali pa za njimi. Dvorishche se sprazni, samo she gospa Jones, ki je vse to videla, v naglici, z velikim kovchkom v rokah, zbezhi po drugi poti, za njo pa odprhuta she krokar Mojzes.

## VI.

Zhivali pridirjajo nazaj in rajajo od veselja, ker je upor uspell! Gospodar Jones je bil pregnan! Zdaj so svobodne! Poishchejo vse, kar je na farmi chloveshkega – obleke, biche, ostroge, verige, jarme, nozhe, jermene, obroche – ter to unichujejo in mechejo v vodnjak. Kobili Mici prashichi vzamejo trakce iz grive, konj Boksach kar sam iz hleva prinese svoj klobuk in ga potepta.

ZHIVALI: *Nich, kar je chloveshko, ni za nas!  
Prav vsak simbol chloveshke biti  
je treba chim prej pozabiti!  
Nastopil je veseli chas!*

NAPOLEON (jim deli dobrote iz kashche):  
*Najprej pa je treba  
zmago proslaviti!  
Zato bo vsak, prav vsak dobil  
iz nashe kashche kaj dobrot,  
ki jih zapustil je gospod!*

ZHIVALI: *Nastopil je veseli chas!  
Vse to je zdaj samo za nas,  
gozdovi, njive, shirne trate,  
vse je za nas in zame, zate.*

*Nich vech ni chlovek gospodar  
in vrnil se ne bo nikdar!  
Pregnale smo gospodo  
in izborile si svobodo!*

## VII.

Rajanje traja she dolgo v noch. Zhivali so se najedle, naveselile in naplesale ... Naposled oblezhijo kar tam na dvorishchu in zaspijo.

## VIII.

Nov dan. Debelin privleče s sabo kup knjig in lestev, nato pa nerodno spleza nanjo in nad vhodnim portalom, kjer pishe GRASHCHINSKA FARMA, z velikim pisalom prechrtá besedo GRASHCHINSKA ter pripishe ZHIVALSKA.

DEBELIN: *To je torej zđaj Zhivalska farma,  
mi imamo v rokah vso oblast.  
V moji glavi vre zakonodaja,  
ki bo uredila novi čas.*

Medtem nekako zleze z lestve, jo prenese k steni skednja in zachne pisati nanjo sedem zapovedi.

*Prvih: Kdor bodi po dveh, je sovražnik.  
Drugih: Prijatelj bodi po shtirih  
(lahko tudi leta na krilih).  
Tretjih: Obleke ne nosi nihče.  
Četrtych: Postelja ni za žhivali.  
Petih: Ves alkohol se ukine.  
Šestih: Žhival ne ubija žhivali.  
Sedmih: Med sabo smo enakopravne.*

Ko je vse to s tezhavo zapisal, ponosno sestopi pred popisano steno in she enkrat, tokrat bolj gladko, prebere (tj. zapoje) vseh sedem zapovedi. Nato se umakne ob rob odra, kjer ima s knjigami obloženo delovno polico, si nadene ochala in se zatopi v shtudij.

## IX.

Iz shtale primukajo tri krave. Imajo mochno napihnjena vimena, tishchi jih, nujno bi jih bilo treba pomolsti. Priklichejo Napoleona, ki se molzhnje loti zelo nerodno, a na koncu vendarle uspešno. Namolze mleka skoraj za cel shkaf, medtem pa poje:

NAPOLEON: *Kdo je rekel, da smo mi nemochni brez človeka?!  
In da v nashi mochi ni namolsti nekaj mleka?!  
Glej no, glej, kaj jaz vse znam, che se le potrudim,  
saj sem pameten za dva, glej me in se chudi!*

Vmes je namrech prishel zraven manjši prashich in ga opazoval. Napoleon ga takoj zachne uchiti. Na koncu se zamenjata, manjši prashich molze, Napoleon pa stoji zraven njega in komandira.

*S parklji vleci dol in gor, to je mala sbala,  
ne grobó, che hochesh, da bo krava mirno stala!  
Saj ti gre, odslej bosh ti edini molzel krave,  
maslo delal bosh in sir, ker si brihtne glave.*

Mimo pride osel Benjamin in od strani opazuje, kaj se dogaja.

NAPOLEON (manjšemu prashichu na uho):

*Spravi mleko v nash svinjak in ga dobro sbrani,  
che kdo vprasha, mu povej, da mleko v sebi brani  
neki prashichji vitamin usodnega pomena,  
da za druge smetana je mochno strupena.*

Krave se olajshane vrnejo v hlev, manjši prashich odnese poln shkaf, Napoleon pa gre k Debelinu, stoji za njegovim hrbtom in gleda, kaj si le-ta zapisuje. Na odru zadnji ostane Benjamin in preden odide, zapoje:

BENJAMIN: *Saj sem vedel, saj sem vedel, se je zbe zachelo.*

*Mleko je za vse ostale v hipu izchlapelo.*

*Rekli so, da bomo vsi vse si razdelili,  
ko enakopravnost so na ves glas slavili.*

*Saj sem vedel, saj sem vedel, mleko ni za vse.*

## X.

Oba vprezhna konja, Boksach in Detelja, kar sama pririneta voz in se vprezheta vanj, pri chemer seveda naletita na velike tezhave, ampak na koncu vendarle uspeta.

DETELJA: *Brez chloveka res ni enostavno,*

*kdor pa se potrudi, ta uspe.*

*Vprashash pujsa, kaj je bolj pripravno,  
in poskusish znova, che ne gre.*

BOKSACH: *Srechen sem, odkar smo sami svoji  
in ne izkorishcha nas nihche.*

*Mi smo prva farma v novi dobi,  
kjer vsak zakon je enak za vse.*

*Vchasib so te za meso prodali,  
ko si bil zbe shiran, brez mochi,  
zdaj pa bom lahko uzhival v sbtali  
lepo penzijo na stare dni.*

*Skratka, jaz bom pridno delal*

*ves chas, dokler bom labko,  
kajti vem, da skupaj s tabo  
mi na stara leta bo lepo.*

*OBA: Midva bova pridna in poshtena,  
vlekla bova tovor dan in noč.  
Da svoboda bo zagotovljena  
in ne bo, kot je bilo nekoč.*

Medtem sta vlekla voz, ki so nanj ostale zhivali pridno nalagale in nato razlagale z njega pridelke. Prashichi so delo – zaradi svoje nadpovprečne pameti – samo usmerjali in nadzirali. In res – nobeden od njih ni imel v rokah bicha.

## XI.

Debelin od nekod privleče tablo, zhivali pa se polezhejo okrog nje in ga poslušajo, zehajo, nekatere pa celo zaspijo.

*DEBELIN: Zdaj se bomo pa učili!  
Kar zračnimo z abecedo,  
vsak bo znal prebrati chrke  
in napisati besedo.*

*A b c ch d e f g h i j k l m n o p r s sh t u v z zh.  
A b c ch d e f g h i j k l m n o p r s sh t u v z zh.*

*No, zdaj pa vsi skupaj, malo bolj pochasi:  
A b c ch d e f g h i j k l m n o p r s sh t u v z zh.*

Vse zhivali si zapomnijo chrko a, nekatere tudi b, nekaj si jih zapomni celo chrko c, od tod naprej pa mora Debelin zrecitirati preostanek abecede sam, zhivali ga le chudno gledajo in odkimavajo z glavami. Poskusijo she enkrat in she enkrat, a ni nich bolje.

*MICA: Jaž pa zhe na pamet znam  
M in I in C in A. Mica!  
Joj, kako sem pametna!  
M in I in C in A. Mica!  
Dajte mi sladkorcbeke!*

Mica se vsa blazhena vrtil v refrenu:

*M in I in C in A, Mica!*  
*M in I in C in A, Mica!*  
*Joji, kako sem pametna!*  
*Dajte mi sladkorček!*

DEBELIN (udari s palico po tabli): *Sedem zapovedi raje povej,*  
*ko se jih bosh nauchila!*  
*Toda sladkorja na farmi tej*  
*nikdar ne bosh dobila!*

MICA: *Che se bom sploh sbe vrnila!*

Mica je to uzhaljeno zabrusila Debelinu pod rilec in odpeketalala neznano kam.

DEBELIN: *Dosti za danes, jutri pa spet,*  
*dokler ne bomo znali*  
*sedem zapovedi, ali vsaj pet,*  
*ki smo si jih izbojevali!*

Zhivali se raztepejo, k Debelinu pa pristopi Napoleon. Okrog njega skaklja devet mladih psov.

NAPOLEON: *Zakaj ti je, kolega, tega treba?*  
*Ni dobro, da bi vse razmisljale prevech.*  
*Jih bova raje midva nauchila reda,*  
*pretirano učenje je povsem odvech.*

*Pomembneje je, da se nas bojijo,*  
*prashichev, in spostujejo nash glas,*  
*za znanje, pismenost in teorijo*  
*po mojem mnenju ni primeren chas.*

*Dovolj je, da so pridne, ubogljive*  
*in da ustvarjajo nash proizvod,*  
*saj polne kashche so za nas, prashiche,*  
*gotovo vredne vech, kot sto svobod.*

DEBELIN: *Oprosti, bratec, s tem se pa ne strinjam!*  
*Svoboda je enaka za nas vse!*  
*Zakaj bi vech kot ovcam dali svinjam?*  
*Na nashi farmi to tako ne gre!*  
*Bo pach učenje malo manj zahtevno,*

*uchil bom skrajshane zapovedi.  
Uvedel bom pouk vsaj enkrat dnevno,  
za vsakogar, ki znanja si žbeli.*

Napol sprta odideta prashicha vsak na svoj konec. Sonce zahaja. Iz hlevov (izza odra) se sliši pesem, ki jo pojejo zhivali, kot da bi bila njihova himna.

*ZHIVALI: Čež noch bomo svobodni,  
sadovi dela bodo nashi,  
ko bo svoboda zljata  
zasijala nad oblaki.*

Refren se ponavlja in med ponavljanjem utone v tishino. Luchi ugasnejo.

## DRUGO DEJANJE

### XII.

(ples)

A) Gospodar Jones popiva v krchmi in sili v druge goste z zgodbo o svoji nesrechi. Njegova soseda, farmarja Pilkington in Frederick, ki se med seboj sovrazhita, prideta v gostilno vsak posebej. Najprej k Jonesu prisede Pilkington, ga nekaj chasa poslušha, potem ga skusha utishati in umiriti, nazadnje pa obupa, na hitro spije svoje pivo in odide. Podobno se zgodi s Frederickom.

B) Od zunaj se zasliši himna, ki jo pojejo Jonesove zhivali (*ZBOR ZA ODROM*), in to ga she bolj spravlja ob pamet. Zdaj himno zhe zhvizhgajo kosi, grulijo golobi, zvonijo jo cerkveni zvonovi ...

C) Preden pa mu pameti povsem zmanjka, se opoteche k svojim hlapcem, ki se zapijajo pri sosednji mizi, jim razdeli po nekaj bankovcev, da grejo po palice in se vrnejo z oboroženimi sosedovimi hlapci; Jones razdeli she tem nekaj denarja, nato pa podivjan vse povede z odra skozi dvorano in po drugi strani nazaj na oder, na katerem se je medtem spet razprla scena dvorishcha Zhivalske farme.

D) Zhivali so bile pripravljene na napad. Poveljuje jim Debelin. Z vishine najprej napade kokoshja avijacija, pod noge se napadalcem zakadijo gosi in jih kavsajo. Hlapci se jih otepajo s palicami in se prebijejo na dvorishche. Tu jih pričakajo Mekica z rogoví, Benjamin s kopiti in vse ovce, a seveda vsi skupaj proti palicam ne zdrzhijo prav dolgo. Na Debelinov zhvizhg se umaknejo, ljudje zhe mislijo, da je zmaga njihova, a tedaj jih iz zasede naskochijo konji, krave in prashichi ter preobrbejo potek boja. Debelin se sam zakadi naravnost v Jonesa, ta dvigne

pushko, ustrelj, potem pa pade na gnoj. Debelin je ranjen, nekdo ubije ovco. Najbolj borben je Boksach; nekega hlapca s kopitom zadene v glavo, da omahne na tla, ostali hlapci pa se tako prestrashijo, da se zhe skoraj pozhenejo v beg. Zhivali jih zachnejo goniti sem in tja po dvorishchu, nekatere kar hodijo po njih. Machka skochi s strehe nekemu hlapcu za vrat, ta pa na ves glas zakrichi in vsi ljudje zbezhijo z odra skozi dvorano, v pete pa jih kljuvajo besne gosi in jih prepodijo iz dvorane.

## XIII.

Sledi proslava zmage. Zhivali dvignejo zastavo, ki ima kopito in rog na zeleni podlagi, in dvakrat zapojejo himno. Ta je medtem pridobila borbeni zven:

ZHIVALI: *Mi smo gospodarji  
in vsi sadovi dela so nashi,  
ker je svoboda zlata  
zasijala nad oblaki.*

Napoleon Debelinu in Boksachu podeli odlikovanji, na koncu pa pokopljejo mrtvo ovco ter ji postavijo nagrobni kamen. Debelin nanj prisloni Jonesovo pushko. Pade noch, zhivali se razidejo, na pushki se bleshchi mesechina.

## XIV.

Boksach in Detelja se paseta ob sonchnem vzhodu.

DETELJA: *Chudni chasi, chudni chasi, nich vech ne razumem.  
Blazhen mir je, a vseeno toliko nasilja!  
Kar skrbi me, kaj bo jutri.*

BOKSACH: *Vse bo v redu, vse bo v redu,  
jaz bom pridno delal.*

DETELJA: *Vesh, da je kobila Mica farmo zapustila?  
Zdaj prebiva pri sosedih, kejer dobi sladkorchke,  
v grivi pa spet nosi trakce.*

BOKSACH: *Nisem vedel, nisem vedel,  
najbrzih ni svobodna.*

DETELJA: *In Napoleon, merjasec, mrko, mrko gleda,  
kot da smo zhivali mu kaj slabega storile.  
To se meni zdi krivichno.*

BOKSACH: *Jaz pa nisem, jaz pa nisem*



*chisto nich opazil.*

DETELJA: *Pa krdelo divjih psov naskrivoma dresira,  
kaj, če bodo te mrcine enkrat podivjale?  
Upam, da bo res vse v redu.*

BOKSACH: *Nich od tega, ljuba moja,  
se ne bo zgodilo.*

## XV.

Debelin sedi za delovno mizo, prebira Jonesove knjige, pridno nekaj zapisuje v zvezek. Nenadoma poskочи, steče na dvorishche in zachne navdusheno razlagati zhivalim svoj novi nachrt.

DEBELIN: *Poslushajte! Poslushajte! Kako je to usodno!  
Zhivalsko farmo bomo zapisali v zgodovino!  
Zgradili bomo mlin na veter! Dal bo energijo  
za luh in stroje, da nam bo vsaj malo bolj udobno.*

*Elektrichne kosilnice si bomo naredili  
in sami mleli lastno moko, v mrazu pa se greli.  
Pred nami je res težko delo, a ga bomo zmogli,  
če bomo pridno in veselo za delo poprijeli.*

NAPOLEON: *Navadno sranje, ta nachrt!  
Ideja je nevarna in shkodljiva!  
Le huda lakota in smrt  
nas chakata in nezorana njiva,  
saj z gradnjo bi zgubili chas  
za tista prava kmechka dela.  
Zato glasujmo, pravim jaz,  
da gradnja se ne bo zachela!*

OVCE, KURE IN GOSI:

*Shtiri noge, to je prav,  
dve sta pa narobe.  
Shtiri noge, to je prav,  
dve sta pa narobe.*

BENJAMIN (komentira proti publikli): *Novi chasi, stari chasi,  
vmes pa ni razlike.  
Prvi žida, drugi rusbi  
žmeraj nove spomenike.*

DEBELIN: *Dobro, v redu, kdo je ža,  
ža nove, boljše chase?  
Da bomo delali ža vse  
in ne edino žase?*

Skoraj vse zhivali dvignejo prednje noge, razen Napoleona, Cvilicha in še nekaterih prashichev, Benjamin pa se vzdrzhi glasovanja. Toda tedaj Napoleon zazhvizhga in iz ozadja pritechejo njegovi psi, ki so jih ostale zhivali le redko videle, saj jih je Napoleon v glavnem skrival. Ti psi se zakadijo proti Debelinu, da komaj zbezhni pred njimi.

Psi se vrnejo in se v vojashkem redu razpostavijo za Napoleonom, ki se vzpne na oder na koncu dvorishcha in naznani novi red. Debelina ni nazaj.

NAPOLEON: *To je žadnje žborovanje,  
chisto nepotreben trud.  
S tem so se konchale sanje,  
novi chas bo trd in bud.*

Psi prezhenejo onemele in pretresene zhivali z dvorishcha, nato pa stechejo za gospodarjem, ki je medtem odshel v Jonesovo hisho.

## XVI.

Popolna zatemnitev in tishina; to traja vech kot deset sekund. Ko se luchi spet prizhgejo, po odru skaklja in maha z repkom prasec Cvilich v spremstvu treh grozechih psov (plesalci), ki se v ritmu zaganjajo proti publikli in nazaj. Chisto v ozadju se vidi komaj osvetljena Napoleonova silhueta.

CVILICH: *To je nasha taktika, ki ji ni enake!  
Z njo manipuliramo uboge poshtenjake,  
ki pa dobro vejo, kaj je avtoriteta,  
žlasti kure in gosi, ovce in teleta.*

*Ko je žbezhal Debelin, ta prashichji sralec,  
terorist, mudžhabedin, veleizdajalec,  
je Napoleon prevzel taktichno komando,  
kmalu pa bo polovil vso izdajalsko bando!*

Iz nekega kota plaho pokuka koza Mekica in samo pripomni:

MEKICA: *Ampak saj je bil heroj, brabro nas je vodil,  
prvi se pognal je v boj in ljudi prepodil ...  
Misliti nas je uobil, brati in pisati,  
bil je dobrega srca in odločen hkerati ...*

Cvilich samo zamahne s parkljem in zhe se psi nasrshijo pred Mekico, ta pa hitro utihne in se skrije za Boksachem.

CVILICH: *Zdaj bomo zgradili mlin, gremo v nove chase,  
ta projekt je zasnovalo genialno prase,  
véliki Napoleon, nash nachrtovalec,  
nash Voditelj in gospod, slavni zmagovalec!*

## XVII

(koreografija)

A) Zhivali s plechi in nogami mukoma, ker nimajo rok, nekako spravijo na oder kamnite klade in jih s skupnimi mochmi zlagajo eno vrh druge. Nastajati zachne stavba mlina na veter.

B) Najtezhje skale privleche Boksach. Zhene ga neki prashich, ki skalo potem odvezhe s parklji, Boksach pa jo s plechi potisne prav na gradbishche in se odpravi po drugo. To pochne vedno znova tako prizadevno, da je na koncu dneva videti zhe krepko utrujen.

C) Delajo she, ko se je zmrachilo, tedaj pa prihrumi vihar, zhivali se poskrijejo, toda neurje podre vse, kar so do tedaj zgradile. Zacheti morajo znova.

D) Konchno je mlin na veter dograjen. Zhivali ga nekajkrat ponosno obkrozhijo, potem odidejo, edino Boksach je tako utrujen, da oblezhi pred njim in se komaj she gane. Ob njem klechi Detelja, zmajuje z glavo in ga poljublja.

## TRETJE DEJANJE

### XVIII.

Jesen. Zhivali, lachne in izchrpane, chemijo na dvorishchu.

ZHIVALI: *O, lakota, ko manjka hrane  
in ni dovolj korenja ne sena,  
a me smo lachne in zgarane ...  
Kaj bo, kaj bo, ko zima bo prishla?*

*Zhe res, da smo gospodarice,  
saj keruti chlovek je pregnan,  
a mleka ni in ni psbenice,  
le kaj prinesel bo nov dan?*

Tedaj se na odru v ozadju farme pojavi mrki Napoleon v spremstvu svojih psov. Ogrnjen je v Jonesov plashch, na glavi ima njegov cilinder. Pred njim poskakuje Cvilich in bere razglas:

*CVILICH: Vse kure naj oddajo jajca za prodajo  
sosedom, da zaslužimo denar  
za hrano, za elektrichno ograjo ...  
In jutri bo v svinjak prishel mesar!*

*Zaklal bo shtiri pujske, izdajalce mlade,  
ki jih nad nas je sbchuval Debelin,  
ta prasec, ki iz kashche hrano krade  
in nam med gradnjo je podrl mlin!*

Zhivali najprej ne morejo verjeti ushesom, prestrashene umolknejo. Edino Boksach je dovolj pogumen in naiven, da se oglasi, cheprav je zhe krepko zgaran.

*BOKSACH: To zhe ni bil Debelin,  
prvi borec za pravice!  
Strela je podrla mlin,  
ne mu delati krivice!*

Tedaj pa Napoleon s psi plane na sredo dvorishcha.

*NAPOLEON: Tiho bodi, kljuse staro,  
itak nisi vech za rabo,  
saj she komajda stojish!*

*Chas je, da izprezbesh garo,  
ki si vlekel jo za sabo,  
in se zhe upokojish!*

*Zdaj pa v hlev, da vas ne vidim,  
in naj vsakdo ve:  
Kdor ne dela, naj ne je!*

Napoleon s spremstvom odvihra, Boksach nizko skloni glavo in se odvleche v hlev, druge zhivali pa se molche potuhnejo in oddidejo spat.

## XIX.

Skozi dvorano prihaja mesar in brusi velik nozh. Na odru odpleshe klavski ples, potem pa gre v svinjak, odkoder se kar nekaj chasa sliši predsmrtna pesem shtirih prashichkov, ki nima besed.

## XX.

Sončni vzhod; vprezhna kobila Detelja in koza Mekica stojita pred steno skednja, na katero je Debelin nekoch zapisal sedem zapovedi.

DETELJA: *Preberi mi, Mekica, tisto zapoved,  
da se zhivali ne ubija.  
Od tega, kar včeraj zvečer smo prestali,  
she zdajle srce mi razbija.*

MEKICA (najprej zloguje, potem she pove):  
*Zhi ... val ne u ... bi ... ja zhi ... va ... li brez vzro ... ka.  
Zhival ne ubija zhivali ... brez vzroka ?!*

OBE: *To pa ni res! O, to pa ni res!  
Kako so ubogi prashichki cvilili,  
za svoja zhivljenja, za svoja zhivljenja  
tako milo prosili!*

*To ni tako, o, to ni tako!  
V chasih v zapovedih to ni pisalo!  
Nekdo je prekrshil shesto zapoved  
in so jo spremenili!*

## XXI

Zaslišita, da nekdo prihaja, in se hitro umakneta. Pride Cvilich, na steno hleva pritrdi velik portret Napoleona in si strumno popeva.

CVILICH: *Naprej, naprej, za tvojo slavo,  
nash Voditelj dragi,  
cheprav je vedno bolj krvavo  
po vsaki tvoji zmagi!*

XXII  
(ples)

Pripelje se sosed Frederick s hlapci po hlode. Prichaka ga Napoleon, oveshen z odlikovanji, z Jonesovim cilindrom na glavi in s steklenico viskija v roki. Hlapci nalozhijo hlode na voz, po kupchiji pa se Frederick z Napoleonom rokuje in objame. Ko sosedje odidejo, veliki voditelj na dvorishchu kolegom prashichem razkazuje dobljene bankovce, nakar jih pobashe v svoj zhep in se, vidno pijan, odmaje v hisho.

## XXIII

Prashichi od nekod privlechejo zaboj viskija in razlezhe se pijanska pesem. Bratovshchina pospremi Cvilicha do lestve, on pa jo prisloni na steno skednja, kjer so zapisane zapovedi. Zleze nanjo z velikim pisalom v roki, oni pa spodaj pijejo in pojejo.

PRASHICHI: *Sladki viski piti, to me veseli,  
p'jan ko mavra biti svoje z'hive dni,  
svoje z'hive dni, brez vseh skerbi,  
to me strashno veseli!*

CVILICH: *Kdo je napisal tole norost:  
»Ves alkohol se ukine.«  
Tule manjka besedica NE.  
... se ne ukine.«, tako z'daj to gre.*

PRASHICHI: *Sladki viski piti, to me veseli,  
p'jan ko mavra biti svoje z'hive dni,  
svoje z'hive dni, brez vseh skerbi,  
to me strashno veseli!*

Ravno ko Cvilich popravlja peto zapoved na steni skednja, pripeketajo mimo Detelja, Mekica in Benjamin ter se potuhnejo.

MEKICA: *A vidish, Detelja, kako  
spreminjajo pravila!  
Od z'daj naprej se bosh lahko  
tudi ti napila.*

BENJAMIN: *Ne vem, ne vem, che bo tako,  
bosh rajshi vodo pila,  
na to, kar z'dajle vidimo,  
pa chim prej pozabila.*

In odidejo, saj se je medtem zmrachilo.

## XXIV

Zjutraj zhivali spet delajo, prashichev pa she ni iz hishe in svinjaka.

ZHIVALI: *O, lakota, ko manjka brane  
in ni dovolj korenja ne sena,  
a me smo lachne in zgarane ...  
Kaj bo, kaj bo, ko zima bo prishla?*

*Brez zajtrka, brez malice  
garamo kot z bivina,  
a vendar smo svobodne she  
nekje na dnu spomina.*

Tedaj se na farmo vrne Mojzes, sfrchi na visoko polico in zachne pridigati o Sladki gori.

MOJZES: *Jaz pa vem za Sladko goro, chudezhni, skrivnostni kraj,  
tam visoko nad oblaki, skoraj zbe na dnu neba.  
Detelja zori vse leto, zime in pripeke ni  
in sladkorchki na grmovjih rastejo, da se bleschi!*

*Tam telo si odpochije, dusba pa se umiri,  
ko za vedno obmiruje v svetu, kjer naporov ni,  
le prijetno izobilje in dobrote za vse nas,  
tam prav vsak dobi, kar hoche, ko se mu izteche chas.*

Tokrat ga Napoleon sprejme prijazno in ga she nakrmi s kruhom, namočenim v viski, prav tako, kot je to svoje chase pochel Jones.

## XXVII

Zhivali spet garajo na polju, poleg tega gradijo she sholo, a lachne niso nich manj. Nenadoma pa Boksach, ki se zhe sploh tezhko premika, pade in pod pretezhkim tovorom oblezhi na tleh. Detelja in Benjamin ga komaj spravita na noge in ga podpirata, saj sam she stati ne more vech.

CVILICH: *Ne skrbite, vse bo v redu,  
saj Voditelj bo zadevo uredil.  
Nash Boksach bo shel k zdravniku,  
potlej pa se bo upokojil.*

*V penzionu mu pripada  
trinajst polnih mernikov sena,  
jabolko in chokolada,  
vsak dan, plus sladkorchka dva!*

## XXVIII

Na oder pripelje pokrit voz, zadnja vrata ima odprta, tako da se ne vidi, kaj pishe na njih. Detelja in Benjamin spravita Boksacha vanj, in shele ko se vrata voza za Boksachem zaprejo, se prikazhe napis: »Alfred Simmonds, konjederec«.

Toda zdaj je zhe prepozno. Zhivali spet sklonijo glave in vse poklapane odidejo. Detelja ostane sama.

DETELJA: *Nikoli vech te videla ne bom ...*

## XIX

(v tishini)

Zjutraj zhivali spet pridejo na delo, kot vedno, le da zdaj okrog njih hodi Cvilich v chloveshki obleki in z bichem v roki. Vsi prashichi so lepo obleчени in strumno vzravnani; vsi imajo biche.

OVCE (zachnejo navdusheno skandirati, dirigira Cvilich):

*Shtiri noge, to je v redu,*

*dve sta pa she boljsbi.*

*Shtiri noge, to je v redu,*

*dve sta pa she boljsbi.*

## XXX.

(ples)

Zhivali na oder postavijo veliko mizo, jo oblozhijo s hrano in pijacho ter se umaknejo. Ostanejo samo plesalci: gostitelji, izbrani prashichi v frakih in njihove lepo oblechene svinje, sprejemajo farmerje iz sosedstva in jih posedejo za mizo. Napoleon sedi na chastnem mestu. Zachne se pozhrtija, potem pa je na vrsti skupinski ples. Chisto na koncu sosed Frederick in Napoleon, tesno objeta, priplesheta chisto ob rob odra in nazdravita na nove chase.

*(op. a.) Kobilina pesem she nima besed, ker bo – drugache kot ostale – nastala shele po melodiji, ki pa je v tej fazi seveda she ni. Trenutno, oktobra 2018, sta skomponirani komaj prvi dve sliki, torej sem she na dolgi poti do zadnje arije. Libreto se bo nastajajochi muziki she prilagajal, spreminjal se bo ritem verzov, odpadale bodo besede, na koncu jih bo gotovo manj, sicer bi opera trajala tri ure. Rachunam pa, da bom besedilo Kobiline pesmi potreboval she pred poletjem.*



## Prevajalnica

*Fazıl Hüsnü Dağlarca*

## SAMOTNA GORA

## LESKET

Umreti očitno ni nich novega  
Vode bodo seveda  
Spet stekle.

Zazelenela bo  
Divja trava, list vrtnice v zaupanju  
Umreti očitno ni nich novega.

## IŞILTI

*Belli ki ölmek bir eski değil  
Sular nasıl olsa  
Akacak.*

*Yeşerecek  
Yabannın otu, güliin yaprağı inançlardan  
Belli ki ölmek bir eski değil.*

## DLAN

Eden je Indijec drugi je chrnec  
Pesniki govorijo med seboj  
Pot med njimi ne obstaja  
Pesniki govorijo med seboj.

Barva ozharja cvet  
Polovica svetlobe se zgubi  
Kjer se stika gora z nebom  
Pesniki govorijo med seboj.

Teche za ponedeljkom torek  
Noch se približuje dnevu  
Topol izceja svoj sok  
Pesniki govorijo med seboj.

Ko izginja svoboda  
 Ko ljubezen se rojeva  
 Ko smrt prihaja vse blizhe  
 Pesniki govorijo med seboj.

### POLEG

Poleg mene gora  
 Samotna  
 Buden sem  
 Poleg gore jaz

Jaz  
 Poleg  
 Gore  
 Sem nor

Gora  
 Poleg  
 Mene  
 Lachna

Poleg gore jaz  
 Nje ne dosezhem  
 Ne dotakne se me  
 Gora poleg mene

### GORE, GORE NAD NJIMI SEN

Gore, gore nad njimi sen,  
 Polja, polja za njimi chakanje.  
 Kar se zgodi zamolchimo,  
 Le kaj prichakovati od smrti.

Vetrovi se meshajo z nami,  
 Chrne ptice razobeshajo nasha leta,  
 Polozhite kamen nad nashe glave,  
 Le kaj prichakovati od smrti.

### NESMRTNOST NASPROTI SMRTI

Nekaj je v tebi, smrt,  
 Vse temnejsha,  
 Vse bolj zelena  
 Sinjina v okeh.

Tako postane sovražnik  
Vodovje morja,  
Shepetanje valov  
Pa neslišno v šumu vetra.

Tako raste pogled  
Sedmih zhivljenj stlachen v kot  
Vrezujoch  
Tvoje ime, kamen, kamen.

Nekaj je v tebi, smrt,  
Neka drobna stvar:  
Ko chlovek raste,  
Narashcha tvoja zavist.

### PODZEMLJE

Ni neba ni oblakov ni zvezde  
Toda Gospod obstaja v srcu.

Gola noch chudezhno sije v neskonchnost  
Neprebujena z lastnim rojstvom.

Minljiva ljubezen jo znova odkriva  
Med poljubi objemi pogovori v tishini.

Ni mogoche izrechi spominov  
V zhalobnem podzemlju.

### ZEMLJA Z NEBOM V ZELENEM

Prihaja v svetlobi

Mevlâna.  
Mevlâna ni,  
Mevlâna  
Mevlâna je  
Mevlâna

Odhaja v svetlobi.

## DVOJNIK

Dve polovici  
 Jabolka je vsak otrok  
 Proti zemlji zelena  
 K nebu pa rdeča

## NEBESHKA SVETLOBA

Ko si umivash obraz  
 Te zajame neka svetloba  
 To je zemeljska radost  
 Z nebeshko svetlobo oblita

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA (1914, Istanbul – 2008 *ibid.*), turški pesnik. Pravo ime Mehmet Fazıl Dağlarca (izg. Fazl Dalardzha; ı = polglasnik, ğ = shibki g) spremenil po ochetu (Hasan Hüsnü Bey), nadporočniku konjenice; zaradi ochetovih službenih selitev osnovno in srednje sholanje v raznih krajih Turchije, po konchani vojni akademiji (1935) petnajst let aktivni oficir pehote, zapustil vojsko (1950), dlje chasa bival v Franciji in Italiji, nato uradnik ministrstva za delo, izdajatelj knjig in literarne revije z lastno knjigarno, nazadnje se povsem posvetil poeziji. Ostrina družbenokritičnega dela njegove poezije mu je prinesla zaplete z oblastjo, zaradi subtilno satirichne pesmi zoper predsednika drzhave je bil dlje chasa v zaporu. Njegove pesmi so prevedene v mnoge jezike, prejel je glavne literarne nagrade v Turchiji, International Poetry Forum (Pittsburgh, ZDA) mu je dodelil priznanje »The Best Living Turkish Poet« (1967).

Prva objava je bila kratka proza (1927), za katero je prejel prvo nagrado she kot srednjesholec, a v soglasju s starejšo sestro (pesnik je bil chetrti otrok v družini), ki je bila enako kakor mati ljubiteljica literature, je ugotovil, da prozni izraz ne omogoča tolikshne esencialne senzibilnosti kot poezija, zato je opustil prozo, v vsaki komunikaciji redkobeseden, radikalno posvechen stihografiji. Objavil je ok. 60 zbirk pesmi, med njimi nekaj za otroke. Prva zbirka je izshla istega dne, kot je konchal akademijo (30. 8. 1935); javnost jo je prezrla, a pozneje se je izkazalo, da je tako z značilnim naslovom (V zrak zarisan svet) kot z vsebino izhodishche grandioznega, izrazito samosvojega pesnishkega opusa, divergentnega med krajshimi, vchasih minimalistichnimi lirskimi teksti in daljshimi, retorichno kompleksnimi epskimi pesnitvami (vechinoma teme iz turshke zgodovine), katerih vrh je filozofska refleksija z vechsmerno asociativnim naslovom *Ası* (1955) – os. ime, tudi s pomenom upornik, hujskach, Azijec itd. Njegov kritichni pesmotvorni angazhma vključuje distanco do Zahoda (tragedija civilizacije; zoper vojno v Vietnamu ipd.). Jedro opusa so vsekakor krajshe (vchasih le kvartina), lucidno enigmatichne refleksije bivanja »med zemljo in nebom«, mestoma nekonvencionalno religiozne (npr. o Kristusu), skrajno zgoshchene v izrazu, kot to omogoča turški jezik, ki lahko v eni besedi združhi sporočilo za daljšhi stavek v prevodu. Njegov zapis pesmi: vsak verz z veliko zachetnico, interpunkcija pa je redka, zgolj po lastni potrebi, občasno rime. Tukaj prevedeno po izvorniku s pomočjo drugojezichnih prevodov; ob prvi pesmi (Lesket) je za vzorec tudi izvornik. Mevlâna (gl. Zemlja z nebom ...), arab. »nash gospod«, je nadimek legendarnega sufijskega pesnika Rumija, rojenega v Afganistanu, od mladih let zhivel v Turchiji (Konya), pisal perzijsko (nekaj tudi turshko, arabsko, grshko). V Dağlarcevi poeziji ima posebno simbolichno vlogo beseda dağ (tur. gora / zhig – mn. dağlar); v medijih so ga, tudi glede na priimek, oznachevali kot pesnishko »goro«.

Izbor, prevod in zapis o avtorju Ivo Antich

## PREBUJENJE MORJA

### KORALNI GREBENI

I  
v rokah imam  
koralne lichinke  
pahljachasti cevkar  
me kliche iz podvodnega mesta

II  
ponochi se razodevam  
spreminjam barvo govorim  
razmnozhujem se  
pri polni luni

III  
napudram se kot alga  
shtejem prstane  
zrcalim se v prostranstvu  
in v letih

IV  
sem pojav in vir  
ocean in solza  
v mojih globinah  
se smejeta zhivljenje in smrt

22. avgusta 1995

### DREVESA

Antoni

I  
prihajam k tebi  
kot plima  
ugasla luch  
usahlo deblo

II  
sprejmesh me nezhno  
ulezhem se  
na tvoje roke  
okusham njihov vonj

III  
nasitish se z mojim hrumenjem  
odkrijesh spuzhve  
in koralde  
feniksovo grmado

IV  
zali jem te z besedami  
prilepijo se ti na vrat  
nekatero so vlazhne  
druge perverzne

V  
zdaj razumesh prehojeno pot  
nevarnosti vode  
klic globochin  
odtenke kobaltno modre

VI  
pozheljivo me pouzhijesh  
odzhejash se z mojo krvjo  
oljka se prerodi  
nosi slastne sadezhe

VII  
prerodim se v tvojem telesu  
zadrzhim se v vrtu tvoje dushe  
kamelije me zapeljejo  
shepechejo dogovore

VIII  
zdaj sva drevesi in ribi  
angela in ljubimca  
strani in listje  
zvok in svetloba

2. januarja 1997

## PESNIK

Kaj lahko dá  
drugim pesnik,  
che ne svojega srca,  
ochi in ljubezni  
za chistejshe smehljaje,  
bolj zdrave poglede  
pa vedre obraze  
in varno mesto.  
Za prgishche miru  
v svetu dushe,  
v pasjih okeh  
na blizhnjem polju  
ponuja besede,  
uteleshene besede.  
Je zares mamljivo  
streljati na dih,  
zadeti kogar si bodi,  
zgraditi si prihodnost?  
Zhivi chlovek, ki trpi  
in umre sam.

## PREBUJENJE MORJA

Na plazhi Marinate  
sem videla morje ki je potilo krvavi pot  
v Marateji mi je val pobožhal misli  
in morski lipan se mi je zvito nasmehnil  
v polignanskem zalivu  
je nasedel kit  
dan se je svital  
v njegovih okeh-jezerih  
jaz pa sem pobrala prebujenje morja  
v vboklino svojih dlani.

## VINOGRAD

mojemu ochetu

Videla sem razdejan unichen vinograd  
ne bo imel vech bleshchechih jagod  
moj oche je kopal cepil zhveplal  
bil je njegov raj krizh in kazen

moja miza je brez vina  
manjka nam zhilavost prednikov  
jeseni nabiram samo listje  
hodila sem ne da bi pretehtala  
poleti sem pozhela slamo  
hotela sem se povzpeti in sem padla  
v deliriju sem srečala vile  
ne morem jih spregledati  
negovale so me ocharale  
meso propada  
jaz ga ne chutim  
kliche me glas  
za njim grem preprichana  
vodi me za roko  
po morju in gorah  
pravi mi mile  
vabljive besede  
to je pesem  
zdi se mi chudno  
podobna je  
vinogradu.

## SPRAVA

### I

v sanjah sem se sukala med jedmi in kuhalniki  
ostre vonjave in glinena posoda  
bakrenina je zharela na stenah  
nebo je prav pochasi leglo na slamo

### II

Strauss me je dohitel v dunajskem mochvirju  
ves moker in poln prichakovanj  
skladal je na vodi obchudovan od zelenih zhab  
note so tekle kot potoček

### III

moja misel nima gospodarjev  
zgoshcha se in raztaplja  
modrost ji ne ukazuje  
zaide v beznice in v cerkve



IV  
iz Uranovih reshetk  
sem zagledala grozote zemlje  
hotela sem jo unichiti  
zadržhale so me narcise

V  
che porushim sanje  
v prah zmeljem zhivljenje  
gams se upre  
divja orhideja zajoka

VI  
Kalimah in Katul me spravita z dnevom  
odzheja me voda reke Sele  
nasitim se z verzi  
in z dihom Bellowa in Messnerja

## GOZDNI KOREN

I  
zhe dolgo ne pishem  
misli se razblinijo  
so chrede  
ali shkrati?

II  
notri umre haiku  
preseva s kristala  
s pomodrelimi ustnicami  
s sklenjenimi rokami

III  
gozdni koren  
raste v postelji  
Jadransko morje poje  
cer chaka

IV  
mrk se vznemiri  
obchudujem ali se bojujem  
kaj zahteva dan  
kri ali bozhanje?

6. maja 1999

## HOLOKAVST'

## I

zaceli se na nogah bolechina  
po stopnichkah chasa  
tolazhi me pothos  
knjige namigujejo

## II

shchemi me znotraj poezija  
zahteva lep sprejem  
grozi mi s plazovi  
in omedlevicami

## III

vlechem osla za povodec  
ubranim se slin in brc  
tovor se zvrne  
seje neslogo

## IV

z rdechilom narishem dvor  
trdi vratovi in nabrekla krila  
pohishtvo razjedeno od lesnih chrvov  
merjasci v skrbeh zaradi holokavsta

## V

besede smuknejo v ushesa  
dvigajo transparente in lepake  
moreche napise  
skrite resnice

## VI

lahko bi krozhila na široko  
in se izogibala brezupnosti  
prisilijo me k vdaji krokarji  
in mladichi rjavega shkarnika

6. maja 1996

## SRECHANJA

## I

chuki in sove obiskujejo spanje  
ona premleva  
medtem ko trsje vzplameneva  
in se granatno jabolko prekolje

II  
angel mi prinasha besede  
pushcha jih v razbitih vrchih  
veter jih odnese  
in zaradi tega blodim

III  
odkrijem neizgovorjeno  
srecham begunce in bombe  
prerajam se v lastovichji rep  
in shatraj

28. oktobra 1998

## CHAROVNIJE

Montaleju

si privoshchim luksus vejice  
da okusim prekrshak  
se zaprem v razdelek  
med resnichnostjo in prevaro

povzpnem se na goro  
z vprashajem  
uporabljam ga kot kavelj  
da se oklenem skale

na vrhu  
izgubim ravnotezhje  
sem v drugi razsezhnosti  
med gruchami klicajev

obrobje neba je  
podobno ciganu  
in begavost oblakov  
selivcem ibisom

tako minevajo dnevi  
kot sanje in prebujenja  
kot gorechka ki vzcveti  
in vetrnica ki usahne

dokaz bivanja  
so besede  
nenasitne spogledljive  
kresnice na vecher

peljejo me na sprehod  
izberejo pot  
kavarno kamor naj sedemo  
in si naročimo sladoled

pustim se ocharati  
z zaljubljenimi ochmi  
opazim nechimrnost  
prijajo mi odmiki

ob vrnitvi s potovanja  
sem zhivela tisočletja  
z otroškimi srcem  
in razmršenimi lasmi

zapeljevala sem s peresom  
odzhejala sem se s chrnilom  
jaz ki rada pijem iz potochkov  
in omamljam z ljubeznimi

gozdni modrec  
je rekel da bom jokala  
napajala sem studence  
in si nabrala charovnije  
/ ob njih rojevanju

29. maja 2012

## CHAKAM

chakam na smrt  
med chakanjem pospravljam  
negujem rastline  
pripravim si mlečno kavo

zhivljenje me mami  
z rdechimi lilijami  
pozhiram grenkobo  
gojim krebujico

zmochi me nenavaden val  
nimam vech katrana  
sem gnezdo sokola selca  
zavetje pulzirajoče zvezde

priganjajo nas dogodki  
nekateri pridejo na povrshje  
vlechejo odeje  
izzivajo do skrajnosti

prebijem nochi s tem  
da se sprashujem  
med dilemami in teorijami  
in slanimi rafali

tvegam z neznanim  
vznemirja me a ne podlezhem  
Brigida me pomiri  
in zaspim

24. junija 2012

## OVIRE

umirajo brez upora  
v tej dezveli  
mrvice luchi  
se gubijo

hripav je glas  
v hlevih molzejo zholch  
umetnost je zavirana  
prihodnost maha z rokami

se moramo vrniti k zemlji  
sejati na Vzhodu in Zahodu  
umirajo brez upora  
v tej dezveli

10. februarja 2013

## KAJ JE SMRT?

kaj je smrt?  
pravijo da je prehod v drugo zhivljenje  
bom jaz prehitele sence?

pravijo da je svetloba  
tam na koncu tunela  
bo tudi mene zalila?

Potna sem  
 bom pustila bridkosti na zemlji  
 ali me bodo zalezovale in preganjale?

stihom izročim v varstvo upanja  
 naglo bodo potovala  
 brez prtljage

Bologna, 1. junija 2016

### Anna Santoliquido

Rodila se je leta 1948 v Forenzi (Basilicata) in zhivi v Bariju, kjer je diplomirala iz tujih jezikov in knjizhevnosti in nato poučevala do upokojitve. Je zelo plodna knjizhevnic in neumorna kulturna delavka. Objavlja eseje, chlanke, chrtice in pesmi. Zhe pred dobrimi tridesetimi leti je ustanovila mednarodno gibanje *Zhenske in poezija*, ki mu she vedno predseduje in neprestano organizira delavnice, srechanja in she marsikaj. Je tudi prevajalka in sourednica razlicnih revij. Objavila je kakih dvajset pesniskih zbirk, knjigo chrtic in uredila niz antologij, med katerimi kazhe omeniti *Zgodbe z juga -- Antologija juzhnoitaljanske kratke proze* (Ljubljana, 2005).

Leta 2011 je pri ljubljanski zalozhbi Sodobnost International izshla njena antologijska dvojezichna pesniska zbirka *Tra le righe / Med vrsticami*, med shtevilnimi predstavtvami v Italiji je obenem propagirala slovensko literaturo in nas zelo uspesno predstavljala svojim sorojakom, kar she vedno rada pochenja. Pesnico je z izbranimi pesmimi zhe predstavila slovenskemu bralstvu tudi *Revija Srp* v shtev. 39-40 (2000) in 129-130 (2016). Prevedena je v mnogo jezikov, prejela je shtevilne nagrade in priznanja, na svoja srechanja pogosto povabi tudi slovenske pesnice in literate. Nedvomno je nadarjena, tenkochutna, zanesljiva in dragocena literarna povezava z nami in s svetom.

Tukaj objavljene pesmi so vzete iz njenih razlicnih zbirk in so vecinoma prvich objavljene v slovenshchini. Vech o pesnici se lahko prebere v zgoraj omenjenih shtevilkah *Revije Srp* ali v pesniskih dvojezichnih zbirkah, ki je izshla v Ljubljani pred sedmimi leti in jo je mogoche dobiti v vseh nashih knjizhnicah. Pesnica je zastopana v shtevilnih revijah, antologijah in kritichnih esejih doma in na tujem. Nastopa z referati in recitali v Italiji in v inozemstvu. Uradno je predstavljala Italijo na mnogih mednarodnih kongresih in manifestacijah.

Prevod in zapis o avtorici Jolka Milich

*Marguerite Yourcenar*

## ZADNJA LJUBEZEN PRINCA GENDZHIJA

Ko je Presvetli princ Gendzhi, največji zapeljivec, kar jih je kdaj vznemirjalo Azijo, dosegel petdeset let, je ugotovil, da se bo treba zacetih pripravljati na smrt. Njegova druga žena, Murasaki, princesa Vijolica, ki jo je neizmerno ljubil, kljub temu, da ji je bil neshtokrat nezvest, je pred njim odšla v enega od rajev, kamor gredo mrtvi, ki so si v tem spremenljivem in muke polnem zhivljenju pridobili kakšno vrlino. Gendzhi si je ochital, da se ni mogel natančno spomniti njenega smehljaja, niti tega ne, kako se je spachila, kadar ji je shlo na jok. Njegova tretja žena, Princesa Zahodne Palache, ga je prevarala z nekim mladim sorodnikom, enako kot je on v mladih letih prevaral ocheta z njegovo rosno mlado cesarichno. Na odru sveta se je znova zachenjala ista igra, toda tokrat je vedel, da je zanj dolochena vloga starca, she raje kot to pa je imel vlogo duha. In tako je razdelil vse svoje imetje, poskrbel za sluzhinchad in se pripravil na to, da koncha svoje dneve kot pushchavnik, v samotni kochi, ki si jo je dal postaviti na pobochju gore. Ko se je she zadnjokrat sprehodil skozi mesto, so mu sledili le dva, trije vdani prijatelji, ki se niso sprijaznili s tem, da se morajo z njim vred posloviti od mladosti. Kljub zgodnji jutranji uri so zhenske tishchale obraze k tenkim letvicam zhaluzij. Glasno so shepetale, kako je Gendzhi she vedno zelo lep moshki, kar je princa samo she utrdilo v preprihanju, da je skrajni chas za odhod.

Pot do samotne koche sredi odljudne dezhele jim je vzela tri dni. Hishica je stala ob vznozhju stoletnega javorja; ker je bila jesen, je listje tega lepega drevesa prekrilo slamnato streho z zlato kritino. Izkazalo se je, da je zhivljenje v tej samoti she enostavnejshe in trshe, kot je bilo ono, ki ga je moral Gendzhi v svoji burni mladosti prestajati med dolgim izgnanstvom v tujini. Ta prefinjeni chlovek je konchno lahko s celim svojim bitjem in v največji meri uzhival razkoshje, ki je v tem, da se vsemu odpovesh. Kmalu so prishli prvi mrzli dnevi: vzpetine so bile prekrite s snegom, kot ohlapno nagubana vatirana oblachila, ki jih nosimo pozimi, in sonce je zadushila megla. Od zore do mraka je Gendzhi v medli svetlobi tleche zherjavice prebiral svete spise in v stihih brez olepshav odkrival slast, ki jo bo odslej zaman iskal v najbolj vznesenih ljubezenskih pesmih. Kmalu pa je opazil, da mu pesha vid, kot da so mu vse solze, ki jih je v zhivljenju prelil nad ljubiciami krhkich teles in nestanovitnega duha, izzhgale ochi, in sprevidel je, da se bo tema zanj zachela zhe pred smrtjo. Od chasa do chasa je iz mesta prishepal kak premrazhen sel, z nogami, oteklimi od utrujenosti in ozeblin, in mu izrochil sporočila sorodnikov in prijateljev, ki so ga she enkrat zheleli obiskati na tem svetu, preden se bodo zacheli shajati z njim v negotovi vechnosti onkraj zhivljenja.

Toda Gendzhi se je bal, da bi pri obiskovalcih zbujač edinole pomilovanje in sposhljivost, chustva, katerih ga je bilo groza, kajti raje od tega je imel pozabo. Zhalostno je zmajeval z glavo in on, ki je svojčas slovel po svojem pesniškem daru in lepopisju, je sla odpravil z belim nepopisanim listom. Pochasi so se povezave z mestom zrahljale; krog praznovanj se je skozi letne chase vrtel naprej, dalech od princa, ki jih je nekđaj upravljal z zamahom svoje pahljache. Gendzhiju pa, ki se je brez zadrege prepustil zhalostnemu samevanju, se je vid neprestano slabshal, kajti nich vech ga ni bilo sram jokati.

Dve, tri nekđanje ljubice so se ponudile, da pridejo in delijo z njim njegovo samoto, polno spominov. Najnezhnejsha pisma so prihajala od Dame-iz-vasi-padajochih-cvetov: to je bila nekđanja konkubina srednjega stanu in povprečne lepote; kot dvorna dama je zvesto sluzhila drugim Gendzhijevim zhenam in je osemnajst let ljubila princa, ne da bi se kadarkoli navelichala trpeti. Sem ter tja jo je ponoči obiskal in ta srečanja, redka kot zvezde v dezhevni nochi, so bila dovolj, da so razsvetlila ubogo zhivljenje Dame-iz-vasi-padajochih-cvetov. Brez odvečnih iluzij o svoji lepoti, pameti in stanu je ta dama, edina med vsemi ljubicami, izkazovala Gendzhiju tiho hvalezhnost, kajti ni se ji zdelo samo po sebi umevno, da bi jo lahko imel rad.

Ko pa so njena pisma ostajala brez odgovora, je najela skromno spremstvo in se dala odpeljati h kochi samotarskega princa. Plaho je odpahnila vrata, spletena iz vejevja. S ponizhnim nasmeshkom je pokleknila, da opraviči svojo navzočnost. To je bil chas, ko je Gendzhi she prepoznavač obraze svojih obiskovalcev, kadar so se mu dovolj približhali. Grenka jeza ga je zagrabila nad to zhensko, ki je obudila v njem najbolj srce trgajoče spomine iz davno pokopanih dni, manj s svojo prisotnostjo, bolj pa zato, ker so bili njeni rokavi she vedno prepojeni z dishavami, ki so jih uporabljale njegove pokojne zhene. Milo ga je prosila, naj jo obdrži pri sebi vsaj kot svojo sluzhabnico. Prvikrat neusmiljen, jo je spodil, toda ona si je bila ohranila nekaj prijateljev med starci, ki so stregli princu, in oni so ji kdaj pa kdaj prinesli kakšno novico o njem. Prvih v svojem zhivljenju neizprosna tudi ona, je od dalech spremljala napredovanje Gendzhijeve slepote, kot zhenska, ki komaj chaka, da pade noch in se bo lahko seshla z ljubimcem.

Ko je izvedela, da je skoraj zhe popolnoma oslepel, je odlozhila mestna oblachila in si nadela kratko, grobo tkano obleko, kakršno nosijo mlade kmetice; lase si je, tako kot vashka dekleta, spleta v kite ter si na hrbet nalozhila balo sukna in svezhenj lonchevine, kakršno prodajajo na vashkih semnjih. Tako chudno preoblečena, se je dala odpeljati tja, kjer je princ, izgnan po lastni volji, zhivel v družbi s srnami in gozdnimi pavi. Zadnji del poti je shla pesh, da bi ji blato in utrujenost pomagala odigrati njeno vlogo. Z neba je na mehko zemljo padal lahen spomladanski dezhek in utapljal zadnje svetle odbleske mraka: to je bila ura, ko se je Gendzhi, zavrt v menishko haljo, pochasi sprehajal vzdolž steze, s katere so stari sluzhabniki skrbno odstranili vsak kamenček, da se ne bi spotaknil. Njegov izpraznjeni, brezchutni obraz, ki sta mu slepota in blizhanje starosti odvzela ves



lesk, je bil podoben motnemu zrcalu, v katerem je svojčas odsevala lepota in Dami-iz-vasi-padajochih-cvetov ni bilo treba hliniti joka.

Ob tihem zvoku zhenskega ihtenja je Gendzhi vzdrltel in se pochasi obrnil v smer, od koder je prihajalo.

»Kdo si, zhenska?« je nemirno vprashal.

»Ukifune sem, hcherka poljedelca So Heija,« je rekla dama, ki ni pozabila, da mora govoriti v krajevnem narechju. »Z materjo sva odshli v mesto kupovat blago in kuhinjsko posodo, ker me bodo omozhili, ko vzide nova luna. In sem na teh planinskih stezah zashla, zdaj pa jochem, ker se bojim divjih svinj, hudobnih poshasti, moshke pohote in duhov mrtvecev.«

»Saj si vsa premochna, dekle,« je rekel princ, ko se je z roko dotaknil njenih ramen.

In res je bila do kozhe premochna. Dotik dobro znane roke je stresel njeno telo od konic las na glavi do prstov na bosih nogi, a Gendzhi si je lahko mislil, da je zadrgetala zaradi mraza.

»Pridi v mojo kolibo,« jo je s sochutnim glasom povabil princ. »Lahko se bosh pogrela ob mojem ognju, chetudi je v njem vech pepela kot zherjavice.«

Dama mu je sledila in se trudila oponashati klamasto hojo vashkih deklet. Oba sta pochepnila k skoraj zhe ugaslemu ognju. Gendzhi je stegoval roke proti toploti, a dama je svoje prste, ki so bili prenezhni za kmetico, skrivala.

»Slep sem,« je zavzdihnil Gendzhi chez nekaj trenutkov. »Brez bojazni lahko snamesh s sebe mokra oblachila, dekle, in se gola pogrejesh ob mojem ognju.«

Dama je ubogljivo slekla svojo kmechko obleko. Ogenj je rozhnato obarval njeno drobno telo, ki se je zdelo kot izrezljano iz najsvetlejshega jantarja. Nenadoma je Gendzhi zamrmral:

»Prevaril sem te, dekle, kajti nisem she chisto slep. Slutim te skozi meglico, ki morda ni nich drugega kot odsev tvoje chiste lepote. Naj polozhim svojo dlan na tvojo roko, ki she vedno drhti.«

In tako je Dama-iz-vasi-padajochih-cvetov znova postala ljubica princa Gendzhija, ki ga je bila ponizhno ljubila vech kot osemnajst let. Ni pozabila posnemati solza in plahosti mladega dekleta, ki je prvich zaljubljeno. Njeno telo je ostalo osupljivo mlado in princhev vid je bil preslab, da bi lahko razlochil tistih nekaj sivih las na glavi.

Ko sta se nehala ljubkovati, je pokleknila k princu in rekla:

»Prevarila sem te, princ. Res sem Ukifune, hcherka poljedelca So-Heija, a se nisem izgubila na planini. Slava princa Gendzhija je dosegla nasho vas in k tebi sem prishla sama od sebe, da bi v tvojem narochju odkrila ljubezen.«

Gendzhi se je opotekaje dvignil pokonci, kot bor, ki se maje pod udarci zimske burje. S sikajochim glasom je vzkliknil:

»Gorje tebi, ki si mi znova obudila spomin na mojega najvechjega sovrazhnika, lepega princa z zhivimi ochmi, podobo, ki mi nobeno noch ne da spat! Proch s teboj!«

In Dama-iz-vasi-padajochih-cvetov se je odstranila, obzhalovaje napako, ki jo je bila pravkar storila.

V tednih, ki so sledili, je Gendzhi ostal sam. Trpel je. Potrto je ugotovil, da je she vedno plen slepil tega sveta in zelo slabo pripravljen na odpovedovnje v tem ter na preroditev v naslednjem zhivljenju. Obisk poljedelcheve hchere je v njem spet zbudil okus po zhenskih bitjih drobnih udov, dolgih stozhchastih prsi, po vznemirjenem in krotkem smehu. Odkar je postajal slep, je chutilo za tip ostalo she edino sredstvo za stik z lepoto sveta. Dezhela, kamor se je bil umaknil, mu ni nudila vech nobene tolazhbe, kajti shum potoka je bolj enolichen kot glas zhenske in valoviti grichi ali pramenasti oblaki so narejeni za tiste, ki vidijo, in plavajo predalech od nas, da bi jih lahko ljubkovali.

Dva meseca kasneje je Dama-iz-vasi-padajochih-cvetov vnovich poskusila. Tokrat se je lepo uredila in nadishavila, poskrbela za to, da je bila njena obleka skromno, a okusno skrojena, ter izbrala nevsiljivo dishavo, ki ni zbujala posebne pozornosti in je kazala na pomanjkanje domishljije pri mladi zhenski sposhtovanega stanu s podezhelja, ki ni nikoli v zhivljenju videla dvora.

Za to prilozhnost je najela nosache z mogochno nosilnico, ki pa je bila brez modernih izboljshav, kot so jih poznali v mestih. Naredila je tako, da je v blizhino Gendzhijeve koche prispela shele, ko se je dodobra znochilo. Poletje je na planino prishlo pred njo. Gendzhi je sedel pod javorjem in poslushal petje chrichkov. Priblizhala se mu je, z obrazom, napol skritim za pahljacho, in zbegano zashepetala:

»Sem Shu Zho, zhena Sukazuja, plemicha sedmega reda province Yamato. Odpravila sem se na romanje v svetishche Ise, toda eden od mojih nosachev si je poshkodoval nogo in pred zoro ne morem nadaljevati poti. Pokazhi mi kakshno kolibo, kjer bi lahko prenochila, ne da bi me kdo nadlegoval, in kjer bi si lahko odpochila moja sluzhinchad.«

»Le kje je lahko mlada zhena bolj varna pred nadlegovanjem kot v kochi slepega starca!« je z grenkobo odvrnil princ. »Moja kocha je premajhna za tvoje spremstvo, ki se bo lahko namestilo pod temle drevesom, toda tebi bom prepustil edino rogoznico v mojem pushchavnishkem domu.«

Dvignil se je in ji tipaje pokazal pot. Niti enkrat ni dvignil ochi k njej in tako je videla, da je popolnoma slep.

Ko se je zleknila po lezhishchu iz posushenih listov, se je Gendzhi vrnil na svoje otozhno mesto na pragu koche. Bil je zhalosten, saj ni vedel niti tega, ali je ta mlada zhenska lepa.

Noch je bila topla in svetla. Mesec je svetil na dvignjeni obraz slepega princa, ki se je zdel kot izklesan iz belega zhada. Minilo je she nekaj chasa, potem pa je dama vstala iz svoje gozdnate postelje, prisedla k njemu in z vzdihom rekla:

»Noch je lepa in nisem she zaspana. Dovoli, da ti zapojem eno od pesmi, ki jih je polno moje srce.«

In ne da bi pochakala na odgovor, je zapela nezhno pesem, ki jo je imel princ zelo rad, saj jo je svojčas velikokrat poslušal iz ustnic svoje najljubshe zhene, princese Vijolice. Vznemirjen se je Gendzhi neopazno približhal neznaniki:

»Od kod prihajash, mlada zhena, da poznash pesmi, ki smo jih ljubili v mojih mladih letih? Harfa, ki igrash melodije iz davnih dni, naj se moji prsti sprehodijo po tvojih strunah.«

In pobozhal jo je po lasch. Chez nekaj trenutkov je vprashal:

»Ah! Kaj ni tvoj mozh lepshi in mlajshi od mene, mlada zhena iz dezhele Yamato?«

»Moj mozh ni tako lep in je videti starejsi,« je preprosto odgovorila Dama-iz-vasi-padajochih-cvetov.

In tako je dama, v novi preobleki, postala ljubica princa, ki mu je od nekdaj pripadala. Zjutraj mu je pomagala pripraviti vrocho kasho in princ Gendzhi ji je rekel:

»Spretna si in nezha, mlada zhena, mislim, da celo princ Gendzhi, ki je bil tako zelo srechen v ljubezni, ni imel bolj mile ljubice.«

»Nikoli nisem slishala za princa Gendzhija,« je zmajujoch z glavo odvrnila.

»Kaj,« je vzkliknil ogorcheni Gendzhi, »ali so ga tako hitro pozabili?«

In ves dan je bil mrachno razpolozhen. Dama je spoznala, da se je zhe drugih zmotila, a Gendzhi ni nich govoril o tem, da bi jo odslovil, in zdelo se je, da ga shushtenje njene svilene halje po travi osrechuje.

Prishla je jesen in spremenila vsa drevesa na planini v vile, odete v shkrlat in zlato, a usojene, da umrejo v prvi zmrzali. Dama je Gendzhiju opisovala vse te sivorjave, zlatorjave, vijolichnorjave tone, pazila pa je, da je to omenjala le mimogrede. Vsakich, ko je potreboval njeno pomoch, je gledala na to, da je bila ta chimbolj neopazna. Neprestano je razveseljevala Gendzhija z domiselnimi cvetnimi venchki, s preprostimi, a prefinjenimi jedmi, z novimi ubeseditvami starih ganljivih melodij, ki so ga vsakich znova vznemirile. Na enak nachin ga je bila zapeljevala v svojem paviljonu pete konkubine, kjer jo je Gendzhi svojchas obiskoval, toda ves prevzet od drugih ljubezni, tega tedaj ni opazil.

Konec jeseni se je iz mochvirja dvignila mrzlica. V okuzhenem zraku je mrgolelo polno mrchesa in vsak vdih je bil kot pozhirek vode iz zastrupljenega izvira. Gendzhi je oblezhal na svoji postelji iz mrtvega listja, vedoch, da se z nje ne bo vech dvignil. Sram ga je bilo pred Damo-iz-vasi-padajochih-cvetov zaradi nebogljenosti in ponizhujochega negovanja, v kakrshno ga je prisilila bolezen. Toda ta moshki, ki je vse svoje zhivljenje v vsaki dogodivshchini posebej iskal le tisto najbolj edinstveno in najbolj presunljivo hkrati, je zdaj lahko okushal samo toliko ljubezenskih nezhnosti, kot jih je dovoljevala ta nova, pomilovanja vredna intimnost med dvema bitjema.

Nekega jutra, ko mu je dama trla noge, se je Gendzhi dvignil na komolce, in tipaje ishchoch njene roke zamrmral:

»Mlada zhená, ki negujesh tega, ki bo umrl, prevaril sem te. Jaz sem princ Gendzhi.«

»Ko sem prishla k tebi, sem bila preprosta, nevedna podezhelanka,« je odvrnila, »zdaj pa vem, da je bil to najlepshi in najbolj zazheleni moshki. Toda tebi ni treba biti princ Gendzhi, da bi bil ljubljen.«

Gendzhi se ji je zahvalil s smehljajem. Odkar so njegove oči molchale, se je zdelo, da se njegov pogled premika po ustnicah.

»Umr! bom,« je s tezhavo izustil, »ne pritozhujem se nad usodo, ki jo delim s cveticami, z zhuzhelkami, z zvezdami. V veselju, kjer vse mine kot sanje, bi nam ne bilo po volji, da bi trajali večno. Ne pritozhujem se nad tem, da so stvari, bitja, srca, obsojena na smrt, saj je ta nesrečna konchnost del njihove lepote. To, kar me zhalosti, je, da so enkratna. Nekoch je bila gotovost, da lahko v vsakem trenutku zhivljenja odkrijem nekaj novega, kar se ne bo nikoli vech ponovilo, moj najsijajnejshi skrivni uzhitik: zdaj umiram, osramochen, kot izbranec, ki bi bil lahko edini navzoch na velichastnem, neponovljivem praznovanju. Ljubljene stvari, vasha edina pricha je slepec, ki umira ... Druge zhene bodo cvetele, tudi one se bodo smehljale, kot so se tiste, ki sem jih ljubil jaz, a njihov nasmeh bo vendarle drugachen in lepotno znamenje, ki me je vzburljalo, se bo na njihovih jantarnih licih komaj zaznavno premaknilo drugam. Druga srca se bodo lomila pod tezhó neznosne ljubezni, a njihove solze ne bodo vech nashe. Roke, vlazhne od pozhelenja, bodo she naprej iskale druga drugo pod cvetochimi mandljevcí, toda isti cvetni listi se na isto chloveshko srecho nikoli ne usipajo dvakrat. Ah, pochutim se podobno kot chlovek, ki ga nosijo poplavne vode in bi rad dosegel vsaj en koshček suhe zemlje, da bi na njej odlozhil nekaj porumenelih pisem in nekaj zbledelih pahljach ... Kaj bo s teboj, Spomin na Modro princeso, mojo prvo zheno, v katere ljubezen sem verjel shele dan po njeni smrti, ko me ne bo vech tu, da bi se raznezhil nad teboj? In ti, zhalostni Spomin na Damo-iz-paviljona-slakovih-cvetov, ki mi je umrla v narochju, ker je ljubosumna tekunica hotela biti edina, ki bi me ljubila? In vidva, sleparska Spomina na mojo prevech lepo macheho in mojo premlado nevesto, ki sta, drug za drugim imela nalogo, da me nauchita, kako trpimo v vlogi sokrivca ali zhrtve nezvestobe. In ti, tenkochutni Spomin na Damo-Vrtnega-Chrichka, ki se je, vsa preplashena, skrila, in sem se moral potolazhiti pri njenem mladem bratu, na katerega otroshkem obrazu se je zrcalilo nekaj potez plashnega sestrinega smehljaja. In ti, ljubi Spomin na Damo-Dolge-Nochi, ki je bila tako zelo mila in je pristala na to, da bo v moji hishi in v mojem srcu shele tretja po vrsti. In ti, ubogi mali idilichni Spomin na kmechko hcherko So Hei-ja, ki je v meni ljubila le mojo preteklost? In ti, predvsem ti, ocharljivi Spomin na malo Shu Zho, ki mi zdajle masira noge, in ki ne bo imela chasa postati spomin? Shu Zho, ki bi jo zhelel v zhivljenju srehati zhe dosti prej, a je tudi tako prav. Naj ostane en sadezh za pozno jesen ...«

Posivel od zhalosti, je spustil glavo na trdo blazino. Dama-iz-vasi-padajochih-cvetov se je sklonila nadenj in vsa trepetajocha zashepetala:

»Ali ni bivala v tvoji palachi she ena zhenska, katere imena nisi izgovoril? Ali ni bila ljubka? Ali se ni imenovala Dama-iz-vasi-padajochih-cvetov? Ah, spomni se ...« Toda poteze na obrazu princa Gendzhija so zhe dobile tisti spokojni videz, ki je dan samo mrtvim. Konec vsakrshne bolechine je z njegovega obraza izbrisal vsako sled navelichanosti in grenkobe, in zdelo se je, da je celo njega samega preprichal, da ima she vedno osemnajst let. Dama-iz-vasi-padajochih-cvetov se je vrgla na tla, vpijoch, ne da bi se zadrzhevala; slane solze so razorale njen obraz kot viharni dez h in shopi njenih izpuljenih las so se vrtinchili po zraku kot kosmi svilenega prediva. Edino ime, ki ga je Gendzhi pozabil, je bilo prav njeno.

Iz francoshchine prevedla Nadja Jarc

## Likovna priloga

Damir Globočnik

## AVANTGARDNI SCENSKI OSNUTKI AVGUSTA CHERNIGOJA

Avgust Chernigoj je utemeljitelj slovenskega konstruktivizma in osrednji predstavnik slovenske zgodovinske avantgarde v likovni umetnosti. V sklopu avantgardističnega delovanja v dvajsetih letih preteklega stoletja je zasnoval tudi scenske in kostumske osnutke, ki so primerljivi s sočasnimi avantgardnimi poskusi prevrednotenja gledališkega prostora in scenografije v Evropi.

Najstarejša ohranjena Chernigojeva likovna dela so portretne risbe iz let 1916 in 1917, ki zhe izprichujejo risarsko virtuoznost. Chernigoj se je med pouchevanjem risanja v Postojni ukvarjal s slikarstvom, kiparstvom in grafiko. Med najbolj zanimivimi deli sta jedkanici *Portre* (1921) in *Mlado zbiljenje* (1922), ki prichata o priblizhevanju ekspresionizmu.

Chernigoj se je javnosti najprej predstavil kot ilustrator. Za knjigo Alberta Shiroka *Slepi slavhki* (1921) je izdelal naslovno stran in sedem vinjet. Naslednje leto je popularno otroshko igro s petjem v treh dejanjih *V kraljestvu palchkov* (avtor Josip Ribichich, uglasbil Ivan Grbec) opremil z dvanajstimi ilustracijami in z barvno naslovnico, ki so bile ocenjene kot zelo uspele.<sup>1</sup>

Jeseni 1922 je zachel obiskovati likovno akademijo v Münchnu, vendar mu sholski program ni ustrezal. Ko se je samoiniciativno hotel ukvarjati z lepljenkami (kolazhi), ga je prof. Carl Johann Becker-Gundhal zavrnil z besedami, da takih stvari na akademiji ne delajo (*»Che se imate za umetnika, labko greste!«*). Chernigoj je nato poslušal predavanja na umetnoobrtni sholi, na kateri so menili, da bi bil primernejshi za akademijo. Nekaj svojih del je pokazal profesorju za umetnostno zgodovino dr. Josephu Poppu, ki mu je rekel: *»Predolge prste imate!«* Chernigoj si je profesorjevo opazko razlagal kot namig, da je prevech virtuozen, zato nekaj mesecev ni vech slikal. Zanimal se je za Paula Kleeja, Vasilija Kandinskega, Franza Marca, Georga Grosza in druge nemshke sodobne, zlasti ekspresionistichne umetnike, pa tudi za balet, ponovno se je zachel ukvarjati s kiparstvom.<sup>2</sup>

Chernigoj je v Münchnu nadaljeval z ilustratorskimi deli (lesorez za naslovnico edine shtevilke *Primorske omladine*, Trst 1923, naslovnica in vinjete za knjigo Franca Zhgurja, *Pomladanchki*, 1923). Vplivi münchenskega sholanja so najbolj izraziti pri ilustracijah *Kraljice palchkov*, tj. drugega dela Ribichicheve igre *V kraljestvu palchkov* (Trst 1923, uglasbil Marij Kogoj). Chernigoj je prispeval shest trobarvnih lesorezov. Figuralika, oblikovana pod vplivom nemshkega ekspresionizma, spominja na poljudne grafichne tiske. Zanimiva je reshitev ovojnega lista, ki ga je Chernigoj prekril z nizanem enega od motivov.

Josip Ribichich je kot ilustratorja revije *Novi rod*, ki jo je urejal, angazhiral Chernigoja. Ta je naslovnico novembrske shtevilke izdelal v ekspresionističnem duhu (*Novi rod*, 1923/1924, sht. 1). V naslednji shtevilki je za ilustracijo Ribichichevih »Zavratnih poshasti« uporabil črno-bele lepljenke. Za naslovnico tretje, decembrske shtevilke je na ta način izdelal Sv. Miklavzha. Chernigojeve likovne rešitve so se zdele uredniku preveč radikalne, zato se je sodelovanje končalo. Podobnega mnenja kot urednik so bili tudi bralci: »... *čunstvovanje slovanske dushe mu je tuje in zato so tudi njegove ilustracije v Novem rodu nam tuje, mrzle.*«<sup>3</sup>

Chernigoj je v Münchnu leta 1923 spoznal sestro pesnika Srechka Kosovela, Karmelo Kosovel, ki se je pozneje spominjala, da se je slikar zhe tedaj zachel ukvarjati s konstrukcijami; celo po smetishchih je zbiral vsakovrstne odpadke (konzervne doze, elektrichne zharnice, gumbe, cunje) in iz tega materiala sestavljal t. i. »Montagebilder.«<sup>4</sup> Knjizhica, ki jo je nashel v münchenski knjigarni Goltz, kjer je bila na ogled razstava Vasilija Kandinaskega, je Chernigoja opozorila na sholo Bauhaus v Weimarju.<sup>5</sup> 27. decembra 1923 je poslal proshnjo za sprejem na Bauhaus. Spomladi 1924 je zachel obiskovati osnovni pripravljalni techaj (*Vorkurs*) na Bauhausu. Zlasti mu je bil vshech praktichni techaj (*Formlebre* oziroma *Lebrform*, Chernigoj je to prevedel kot »veda o prostoru«), ki ga je vodil László Moholy-Nagy. »*Imeli smo na razpolago les, steklo, metal in druge materiale. Shtudirali smo odnose med posameznimi materiali in njihovo obnashanje v prostoru. [...] Moj odnos do slikarstva in umetnosti se je popolnoma spremenil, kajti vsako stvar, ki sem jo zagledal, sem zagledal v gotovem kotu, chasovno in prostorsko, in to je bila ta shola. Da so se tukaj znashli Malevitch in Lisitzki in drugi, zame ni bilo niti tako vazhno. Odlochilno je bilo nashe delo, na katerega so vplivali. Tudi ozrachje, ki je vladalo na Bauhausu, je bilo nekaj posebnega. Zhivel si v ambientu, ki te je popolnoma vsrkal. Govoril si specifichni jezik; Gropius, ki je bil vedno z nami in vsakomur na razpolago – meshanica narodov. To ni bilo vech nemshko. V Nemchiji je Bauhaus veljal kot sinonim za avantgardo in socializem. Tisto leto sem na Bauhausu tako intenzivno delal, da lahko rechem, da sem postal baubausovec shele potem, ko sem Bauhaus zapustil.*«<sup>6</sup>

Na Bauhausu sta na Chernigoja vplivala tudi profesorja Vasilij Kandinski in Oskar Schlemmer. Ogledal si je lahko dela Johannesesa Ittena. Na predavanjih ali s pomochjo literature je spoznal delovanje ruskih konstruktivistov (El Lisicki, Kazimir Malevich, Aleksandr Rodchenko, gledalishche Tairova in Meyerholda, scenografije Varvare Stepanove) in Thea van Doesburga.<sup>7</sup>

Shtudij je zaradi pomanjkanja sredstev predchasnó prekinil in se odlochil za preselitev v Ljubljano, ki jo je izbral zaradi Srechka Kosovela, v katerem je zaslutil sorodno osebnost.<sup>8</sup> Sprejel je Kosovelovo vabilo, naj med sholskimi pochitnicami 1924 prezhivi mesec dni pri njegovih domachih v Tomaju.<sup>9</sup> V tem chasu je naslikal Kosovelov oljni portret.<sup>10</sup> Julija 1924 je zachel v okviru zasebne umetnishke shole Probuda voditi poletni risarski techaj na Tehnichni srednji sholi v Ljubljani. Novembra je odprl v prostorih nekdanje gostilne Za gradom 3 zasebno Sholo za arhitekturo. Februarja 1925 se je zaposlil na Tehnishki srednji sholi kot asistent za prostorochno dekorativno risanje. Navezal je stike z drushtvom *Novi oder*, ki ga je

ustanovil in vodil Ferdo Delak (1905–1968). Na zacetku leta 1925 je prostore svoje Shole za arhitekturo prepustil Novemu odru.

Chernigoj je v telovadnici Tehnichne srednje shole z dovoljenjem ravnatelja inzh. Lea Novaka<sup>11</sup> pripravil Prvo konstruktivistichno razstavo (15.–25. avgust 1924). Razstavljeni dela se niso ohranila. Poznamo jih samo po fotografijah, ki jih je posnel shtudent arhitekture na Dunaju Ivo Spinichich (1903–1985).

Ekspoziti na razstavi so bili: konstruktivistichni reliefi, skulpture in stenske skulpture, arhitekturni osnutki, *ready-made* predmeti (pisalni stroj, motorno kolo, obleka amerishkega delavca). Pisalni stroj je pojasnjeval napis KIP DANASHNJEGA CHASA. Reliefi in skulpture so bili zhivo pobarvani, prevladovali sta rdecha in chrna. Chernigoj je razstavo dopolnil z revolucionarnimi parolami: KAPITAL JE TATVINA!, IZOBRAZBA DELAVCA IN KMETA JE NUJNO POTREBNA!, NAPREDEK MEHANIZMA POMENJA RAZDELITEV LASTNINE, GLAVNA SMER NASHEGA STREMLJENJA JE ORGANIZACIJA, UMETNIK MORA POSTATI INZHENIR, INZHENIR MORA POSTATI UMETNIK!, UMETNOST JE MRTVA.<sup>12</sup>

Razstava je bila zasnovana po nachelih, s katerimi se je Chernigoj seznanil na Bauhausu, mdr. v skladu s spoznanjem, da je umetnost tudi »socialni pojav«.<sup>13</sup> Konstruktivizem, ki se je razvil v Rusiji, je bil tesno povezan z idejo druzhbene, proletarske revolucije.

Podrobno porochilo o Prvi konstruktivistichni razstavi je objavil samo Stane Melihar v *Zapiskih delavsko-kmechke matice*.<sup>14</sup> Edini med tedanjimi likovnimi kritiki, ki je omenil razstavo, je bil France Stelè, ki je poudaril, da je Chernigoj »zhe jasno in nedvoumno preglashal estetiko uporabne oblike, estetiko barve v zhivljenju in estetiko funkcijske mehanike, chesh da je moderna umetnost nasha moderna tehnik, njeni proizvodi pa moderne umetnine, umetnishki spomeniki estetike zhiveche dobe«.<sup>15</sup>

Arhitekturne shtudije so nastale pod vplivom ruskega konstruktivizma, Walterja Gropiusa, Thea van Doesburga in Cornelusa van Essterna, reliefi so spominjali na Tatlinove kontrareliefe.<sup>16</sup> Eden ob objektov z napisom EL je opozarjal na Ela Lisickega. Chernigoj je menil, da sta objekta *Wien KOLIN* in *Klinika* blizhe De Stijlu kot Bauhausu ter opozoril na vpliv Thea von Doesburga na Bauhaus.<sup>17</sup>

Delakova pojasnilo in program Literarno-umetnishkega vechera Novega odra v ljubljanskem Dramskem gledalishchu 3. marca 1925 sta navajala, da je Delak umetnishki vodja, inscenator in rezhiser Novega odra.<sup>18</sup> Vendar je odrski prostor za prvi nastop Novega odra po konstruktivistichnih nachelih skorajda nedvomno oblikoval Chernigoj.<sup>19</sup>

Chernigoj je izdelal tudi scenografski osnutek za »Zenitistichke vecheri«, ki jih je 23. in 24. aprila 1925 v Mestnem domu v Ljubljani organiziral Branko Ve Poljanski (mlajshi brat Ljubomira Micicha). Z Brankom Ve Poljanskim sta podoben zenitistichni vecher pripravila v Trbovljah.<sup>20</sup>

Druga Chernigojeva samostojna razstava je bila pod naslovom *Impresionizem, ekspresionizem, kubizem* na ogled v Jakopichevem paviljonu julija 1925. Chernigoj je v napovedi razstave pojasnil: »Namen razstave ne bo, da se slikar Ch. sam proslavi, marvech, da se obiskovalci zamislijo v sodobne umetnostne probleme, ter da bo stik med



*umetnikom in občinstvom organichen, naturen. Zakaj umetnost ne služi za uživanje, marveč za umetnostno izobrazbo ljudstva ter za razumevanje dushevne chasovne geometrije.*«<sup>21</sup>

Na razstavi je s pomočjo lastnih del in izbranih citatov ponazoril razvoj umetnosti, ki od impresionističnih, ekspresionističnih in kubističnih del vodi v (ruski) konstruktivizem. Zahodna umetnost je po Chernigojevem mnenju v treh desetletjih dospela do poslednje točke. Moto razstave je bil »Razpad meshchanske umetnosti«. Nove možnosti razvoja je Chernigoj »nashel v barbarstvu neobdelane, she skoro speche vzhodne umetnosti, ki se obuja v zhlivljenje, da pogazi poslednje pojave evropskega manierizma,« je zapisal Silvester Shkerl.<sup>22</sup>

Tudi dela s te razstave se niso ohranila. Domnevno naj bi edina ohranjena slika iz tega časa (*Or*, 1925, olje, Narodni muzej v Beogradu), naslikana v slogu sintetičnega kubizma, služila kot predstavitev zadnje razvojne stopnje pred konstruktivizmom.<sup>23</sup>

Uradna kritika tokrat ni molchala, vendar Chernigojevemu razstavnemu projektu ni bila pretirano naklonjena. V reviji *Dom in svet* je bilo mogoče prebrati, da je Chernigoj nedvomno umetnishka potencia, vendar je prezrl, da ima njegov postopek dokazovanja umetnishkega razvoja celih generacij na lastnem delu nepedagoshki znachaj; pomanjkljiva je tudi ponazoritev prehoda iz ekspresionizma v skrajno stopnjo kubizma, kateri lahko sledi logichen preskok v konstruktivizem.

*»Kot odmev mednarodnega gibanja informativno samozavestni nastop Chernigojev ni bil brez vrednosti, kar se pa njegovega zdravega jedra tiche, se nam ždi, da vsebuje momente, ki bi se s pridom dali porabiti pri estetični prekasitvi tehničnih konstruktivnih strok. Ni pa nas preprical o smrti umetnishkega instinkta v chloveshkem rodu, ki bi bil predpogoj za pravost njegove teorije.*«<sup>24</sup>

Chernigojeva samostojna razstava »25« v prostorih Umetnostnega krozhka v Gorici decembra 1925<sup>25</sup> je bila zasnovana podobno kot druga Chernigojeva ljubljanska razstava, torej kot *»kratek pregled od ekspresionizma do futurizma preko kubizma do konstruktivizma.*«<sup>26</sup> Tudi v Gorici je Chernigojeva razstava, kot pishe Albert Shirok, dvignila mnogo prahu. *»Mladi so se navdushevali, stari so se zgrazhali in Chernigoj je bil vesel.*«<sup>27</sup> Vendar je bila razstava uspešnejša od druge Chernigojeve ljubljanske razstave: prodanih je bilo vech slik.<sup>28</sup>

Chernigoj naj bi nachrtoval tudi tretjo, izključno konstruktivistično razstavo,<sup>29</sup> vendar je konec leta 1925 moral zapustiti Ljubljano. Razlog je bil prepovedan radikalno levicharski chasopis, ki so ga nashli pri njem (najbrzh *La fédération balkanique*). Vrnil se je v Trst in se zaposlil v ladjedelnici kot pleskar. Delaku je sporočil: *»Sedaj sem v Trstu. V nesramno vrochem solncu kapitalistichnega primorja delam med uchinkovitimi proletarskimi množhicami. Zaposlen sem materijelno v tovarni za težhko industrijo in sem za mehko, rafinirano ljudstvo na razpolago kot sintetik. Nesramno občutljiv za vsako shkodljivo tradicijo plavam kot oche nad zbeleznimi stroji v vsakdanjem delu za kerub.*«<sup>30</sup>

Skupaj s futuristoma Giorgiom Carmelichem in Emiliem Mariem Dolfijem je zasnoval program za zasebno umetnishko sholo, ki bi delovala po vzoru Bauhausa. »Shola moderne aktivnosti«, ki najbrzh nikoli ni zazhivela kot pravi techaj, je

postala zbirališče somišljenikov, ki jih je Chernigoj povezal v t. i. trzhashko konstruktivistično skupino. Poleg Carmelicha in Dolfija so jo sestavljali Eduard Stepanchich, Zorko Lah, Josip Vlah in Ivan Poljak. Skupini se je spomladi 1926 pridružila Chernigojeva zaročenka Doroteja (Thea) Roter.

Chernigoj je leta 1926 izdelal scenske in kostumske osnutke za vsaj osem predstav Ljudskega odra v Sv. Jakobu (oder Chitalnice pri sv. Jakobu v Trstu), ki jih je Delak označil kot »nad vse zanimive, izredno posrečene in dovršene inscenacije, s katerimi bi se lahko ponashalo vsako vechje gledališček«.<sup>31</sup>

Chernigoja je angazhiral Albert Shirok (1895–1985), ki je poleti 1924 prevzel vodstvo odra v Chitalnici. Chernigoj je bil izvoljen tudi za odbornika shentjakobske chitalnice, ki je po pozhigu Narodnega doma postala središče slovenskega kulturnega zhivljenja v Trstu. Sodeloval je pri techajih za režiserje podezhelskih odrov, ki jih je pripravila shentjakobska chitalnica. Techajnikom je predstavil inscenacijske prijeme.<sup>32</sup>

Trideset Chernigojevih scenskih osnutkov in kostumskih shtudij hrani Slovenski gledališki inštitut v Ljubljani.<sup>33</sup> Nekaj Chernigojevih originalov se je ohranilo v zapushchini pesnika, kritika, urednika in ustanovitelja mednarodnega chasopisa *Zenit* Ljubomira Micicha v Narodnem muzeju v Beogradu.

Cheprav so nastala za potrebe gledaliških predstav, gre za zaključena umetnisha dela. To posredno potrjuje tudi scenski osnutek za dramo *Papa Eksceleca* (1926) v Micichevi zapushchini. Chernigoj je namrech Micichu, ki se je na begu iz Jugoslavije (po prepovedi chasopisa *Zenit*) ustavil v Trstu, izročil nekaj svojih del in del chlanov konstruktivistične skupine. Delak je Micichu marca 1927 sporochil, da je po Chernigojevem odhodu »zhivljenje v krogih nashe mlade avantgarde precej zamrlo«.<sup>34</sup>

Peter Krechich ugotavlja, da je ploskovitost scenskih inscenacij blizhja berlinski inscenaciji Kaiserjevega *Nebeneinanderja* (scena Berthold Viertel, 1923), Eisensteinovi inscenaciji Shawovega dela *Hisha zlomljenega srca* (1922) ali Annenkovi sceni za Kaiserjevo dramo *Plin* (1922) kakor pa takratnim prostorsko zelo razvitim scenam Ljubov Popove in Varvare Stepanove. Po Krechichevem mnenju je Chernigoj pobude za karakterne shtudije (milijonar, stari gospod, mati, mlado dekle, gospodich, klovn, natak ar idr.) nashel pri Aleksandru Rodchenku in Sergeju Eisenstenu.<sup>35</sup>

Vida Golubovich opozarja tudi na vplive dadaizma, zlasti na »nachelo redukcijonizma kot posledice semantichnega pomika h groteskni mehaniziranosti in tehnizaciji chloveka«. Karakterna shtudija za dramo *Papa Eksceleca*, pri kateri je Chernigoj portret Rada Kregarja dopolnil s kolaznim izrezkom stroja, ki nadomeshcha mozhgane, spominja na fotomontazho berlinskega dadaista Raula Hausmanna *Tatlin at home* (1920).<sup>36</sup>

Fotografije Chernigojevih likovnih oprem za predstave Ljudskega odra niso znane. Zanimiva bi bila primerjava med osnutki, za katere se pogosto zdi, da so onkraj izvedbenih možnosti, in konchnimi realizacijami.

Inscenacijo Schönthanove komedije *Ugrabljene Sabinke* za oder shentjakobske chitalnice v Trstu (11. februar 1926) je v *Edinosti* opisal Josip Fischer: »*Za osnovno barvo si je g. Chernigoj izbral črno in to dosledno ne le pri inscenaciji profesorjeve sobe v prvem, tretjem in četrtem dejanju, temveč tudi za verando v drugem. Pri inscenaciji profesorjeve sobe smo v tej osnovni barvi videli okno, okvir vrat in uro z nihalom, ki je zanihalo v stran, kar znachi, da ura teče. Na levi v ospredju smo videli ozko stransko kuliso, zgornjo polovico modro, a spodnjo rdeče prebarvano, na tem spodnjem delu smo opazili ročaj, ki nas je opozoril, da so to vrata. Posameznim delom pobishtva je dal g. Chernigoj gotovo obliko, ali jih prebarval tako, da niso bili za gledalca vech vezani na dolžbino, velikost, marveč, da jih gledalec vidi tako, kot je v razvoju igre potrebno.*

*V drugem dejanju pribaja shop z barkov luchi v sredini v črni osnovni barvi sami. Nekoliko v ospredju oddaljeno na levi vidimo stekleno steno, katere leseni spodnji del in okvir posameznih ship je belo prebarvan. Nekaj anatomichnih slik izpopolnjuje celoto.*

*G. Chernigoj je moral za staro delo zamisliti moderno opremo, to je zelo težko in skoroda malo primerno. – Brzhkone je zamislil črno osnovno barvo, ker je ta najbolj primerna, da ozhivi druge manj uchinovite barve. Izbral je nadalje chiste barve, brez prehodov in odenkov; odenke, ki naj bi harmonichno družbili te barve, dobimo, che sami ostreje opazujemo celotno sliko. Izbral pa je tudi takshne barve in oblike, ki naj bi v polni luchi vplivale, ne da bi si moral iskati shele luchnih uchinov in s tem ostal pri znachaju igre, ki ne zahteva luchnih izprememb. Marsikdo se je chudil, chesh, za komedijo, pa izbere črno barvo, a vedeti moramo, da nimamo v moderni umetnosti simbolov, ne v barvah, ne v chemerkoli; kar vidish, to vidish, in nich drugega.«*

Chernigoj je za komedijo *Ugrabljene Sabinke* zasnoval tudi »kroje in oblike« (kostume), ki pa jih igralci zaradi tehnicnih ovir niso mogli uporabljati.<sup>37</sup>

Inscenacijo igre *Za srečo* Poljaka Stanislawo Przybyszewskega (režiser Albert Shirok) je Josip Fischer oznachil za »držno in popolnoma modernistichno«. Opozarja, da je Chernigoj zasnoval tudi »luchne uchinke«, ki so »spremljali in ozhivljali vse dejanje in slikali nekako, v luchi in senci, v izpremembi barv, dushevne boje, strast, grozo, trepet, strah, blaznost«. »*Senca so se podvojile, potrojile, izpreminjale se, prekrajale, padale in dvigale, da je chlovek zaslutil celoto bolj enotno, bolj z bivo. /.../ Moderna inscenacija, ki je pred kratkim, to je pri uprizarjanju 'Ugrabljenih Sabinke', vzbujala le radovednost in nekako omalovazhevanje, si je pridobila splošno priznanje in si prisvojila pravico umetnishkega zhinljenja na nashem odru; izkazala se je kot potrebna v moderni gledalishki umetnosti. To so sedaj zhe vsi razumeli; zheleti bi bilo le, da bi se g. Chernigoja pri tem vsestransko podpiralo.«<sup>38</sup>*

Tretje predstava s Chernigojevo scenografijo, drama *Papa Ekscelencia* (*Papa Eccellenza* / *Blagorodje* oche, avtor Gerolamo Rovetta) je bila prvich izvedena 7. marca 1926.<sup>39</sup>

Chernigoj je pripravil tudi moderno inscenacijo za *Golgoto* Sergijana Tuchicha, ki jo je v dvorani DKD (dvorana shentjakobske chitalnice) 22. aprila 1926 uprizoril dramaticni odsek Dijashkega krozhka N. Tommaseo.<sup>40</sup>

Shentjakobski igralci so 1. in 2. maja 1926 uspesno gostovali v Gorici. *Edinost* je porochala: »*Nenavadno lep vtis so napravile she na nas Trzhachane scenografije g. Chernigoja. Zmagale so brezpogojno tudi v Gorici in zhe to bi bil velik uspeh tega gostovanja, che bi nich drugega ne bilo.«<sup>41</sup>*

Zadnja predstava trzhashkega Ljudskega odra je bila Cankarjev *Kralj na Betajnovi* (režija K. Terchich) 3. julija 1926. Julija 1926 so namreč italijanske oblasti ukinile dejavnosti Ljudskega odra

Senske osnutke je Chernigoj snoval tudi v drugi polovici leta 1926, ko ni bil vech angazhiran pri Ljudskem odru, in najbrzh she v naslednjih letih. Med drugim je pripravil scenske osnutke za dramo Karla Kocjanchicha *Skozi ognjeno konjenico* (okrog 1926, zasebna last, Ljubljana), za delo italijanskega futurista Vittoria Orazia Bocca *bacciata* (*Poljubljena usta*) in osnutek za sceno Marinettijeve igre *Tamburo di Fuoco* (*Ognjeni boben*). Po principih slikarskega konstruktivizma razdeljeno abstraktno likovno polje je Chernigoj dopolnil s figuraliko, ki jo je preoblikoval na podoben nachin kot pri kostumskih shtudijah in linorezih manjših mer. Abstrahirane figure so postale del scene. Podobno velja za osnutke za neugotovljeno delo, pri katerih je igro abstraktnih likov in intenzivnih barv povezal s figuralnimi dodatki v obliki fotomontazhe (iz revij izrezane fotografije).

Scenske osnutke je septembra 1927 razstavil na razstavi scenskih dekoracij na ljubljanskem velesejmu. Na razstavi so s scenskimi osnutki sodelovali tudi Chargo, Delak, Jurkovich, Rado Kregar, Stane Rohrman, Ivo Spinchich, Vaclav Skrushny ter Ivan in Bruno Vavpotich. Kritik *Slovenca* je edino za Chernigoja zapisal, »da pojmuje scenerijo in figuro igralca kot plastichno-arhitektonsko celoto kompozicije«.42

Avgusta 1926 je Delak pripravil avantgardistichno predstavo v Gorici, pri kateri je angazhiral Chernigoja kot scenografa namesto prvotno predvidenega Ivana Charga. Dushan Moravec pishe, da sta Chernigoj in Delak zhe pred gorishkim umetnishkim vecherom sodelovala na nekaj nastopih v Gorici in okolici. Skupaj naj bi uprizorila Nushichevega *Navadnega chloveka* in Cankarjevo *Pohujshanje*. Manj verjetna je Moravcheva trditev, da sta sodelovala s futuristichnim vodjem Marinettijem in skupaj z njim uprizarjala njegove »minutne drame«.43

Umetnishki vecher mladih oziroma *Serata Artistica giovanile*, kot so ga napovedovali plakati v italijanshchini, se je odvijal 21. avgusta 1926 v Petrarkovi dvorani v Gorici pod okriljem dijashkega drushtva Adrija. Pobudnik večera je bil Sofronio Pocarini, voditelj futuristichnega gibanja Movimento futurista giuliano.

Pred predstavo je trzhashka *Edinost* objavila (Delakovo) pojasnilo predstave: »Nasha umetnost, zlasti dramska, zasleduje ta namen: združiti, spojiti v eno dvorano z obchinstvom in oder, združiti v eno igro, t. j. besedo z inscenacijo. Nam je beseda glavna, vsa inscenacija služi le v to, da to besedo dvigne v monument. Beseda pa je izraz, beseda je svet, beseda je misel, chustvo, beseda je zživljenje. Hochemo, da smo igralci med ljudmi. Hochemo, da obchinstvo samo igra. [...]

Nam je dvorana tudi oder, luh nam postane dozživljanje, nasha umetnost je umetnost katerekoli ceste.«44

Porochilo v *Edinosti* navaja, da je bila uvodna točka »koreografska skica«, »predstavljajocha odrsko zživljenje; zhal, da je bil ta lepi prizor tako kinematografsko bezhen in tako marsikomu nerazumljiv«. Večer se je zachel z Delakovim predavanjem o vprashanjih gledalishcha in nove umetnosti, na katerem je predstavil manifest, ki sta ga skupaj s Chernigojem objavila v prvi shtevilki *Mladine*. Sledile so recitacije Igorja Volka, Mare Samsa, Vide Rojcheve in Albine Grauner iz Zhupanchicheve

drame *Veronika Desenishka*, Kettejevega *Pijanca*, odlomek *Oče nash* iz Cankarjevega *Hlapca Jerneja*, 5. spev Dantejevega *Pekla*, odlomki iz Shakespearovih iger *Julij Cezar* pa *Romeo in Julija* ter Wildgansovih *Herlekinade* in *Poslednje volje*. Odlomek iz *Hlapca Jerneja* in Dantejevega *Pekla* so recitali v italijanshchini. »In scenerija? Scena jim je bil oder, dvorana in galerija: za nashe razmere frapantna, razkoshna a obenem silno preprosta, motil je le premochen reflektor, ki je metal sence akterjev v dvorano.«<sup>45</sup>

Gorishki večer je bil delna ponovitev Literarno-umetnishkega večera Novega odra 3. marca 1925 v Ljubljani, na katerem se je odlomek iz *Julija Cezarja* odvijal na odru in v dvorani.<sup>46</sup>

Chernigoj je za gorishki večer moral improvizirati, zato je stare kulise obrnil s hrptom proti publiki in razširil odrski prostor v dvorano in galerije. »In vse tako sugestivno močno podano, v popolnoma originalnih in izredno posrečenih kostumih in frapantni sceneriji,« je poudaril *Narodni dnevnik*. Italijanski chasniki naj bi z navdushenjem pisali o prireditvi: Delak je »mojster glasu in geste«, »za bodočnost ima najleshe izgled«, Chernigoj pa je »s svojim preciznim delom dvignil prireditve do vrhunca«. *Narodni dnevnik* navaja, da sta Delak in Chernigoj sprejela vabilo »lashkih neodvisnih umetnikov« in nameravata novembra 1926 prirediti turnejo po Italiji.<sup>47</sup>

Delak in Chernigoj sta v *Mladini* (1926/1927, sht. 1) objavila skupni manifest: Delak je pisal o gledalishchu (»Moderni oder«) in zapisal Chernigojeva razmishljanja (»Kaj je umetnost?«). Manifest naj bi nastal kot posledica njenega tesnega sodelovanja pri pripravah na Umetnishki večer mladih v Gorici.<sup>48</sup>

Delak je v gledalishkem manifestu »Moderni oder« poudaril: »Sporazumno z dekoracijo morajo osebe (igralci) odgovarjati kulisam, to je: Igralec sam po svoji zunanosti tvori del plastichne enote dekoracije in je zato odvisen od slednje. Igralec se mora chutiti v prostoru, on ne sme predstavljati kake nezavedne oblike, ampak mora biti istochasen v sochasnosti. Dekoracija na odru pomeni isto kakor igra pisateljju: dekoracija je nujen zvok, ki obdaja eno ali drugo vsebino, dekoracija obdaja plastichno in koloristichno plat igre, nasprotno pa obdajata dejansko (retorichno) in prostorno vsebino igre mimichna gesta in zvok. V sled dejstva moramo strogo gledati na skupnost zaznavanja celostrukturne vsebine igre.« Delak je posebej opozoril na podobno vlogo rezhiserja in slikarja (scenografa) v sodobnem gledalishchu: »**Moderni rezhiser je pesnik, slikar, arhitekt in gledalec. Moderni slikar je pesnik, arhitekt, kipar in slikar ali ekonomski sintetik.** Oba pa sta neobhodno potrebna za ustvarjanje sinteticzne vsebine; oba morata predstaviti ljudstvu to, kar imenujemo **teater. Teater pa naj bo sinteza zhivljenja, to je: dushevna hrana v chasu in prostoru.**«<sup>49</sup>

Chernigojev manifest je zaznamovala (futuristichna) udarnost. »Umetnost je borbenost ne le junashke epichne klobasarije, ampak pobožhne krevolochnosti, to je intuitivna lepota, ki sluzhi chloveku za kolektivno 'Trade marko'.« Zavzemal se je za umetnost kot kolektivno ustvarjanje in nastopil proti »individualni«, »religiozno-mistichni« in »vojashko-dekorativni« umetnosti. Umetnost mora predstavljati sintezo: »celokupno stremljenje chasa in prostora v katerikoli enoti, bodisi v arhitekturi, slikarstvu, kiparstvu, pesnistvu, glasbi ali plesu«. Nova umetnost je »svetla, prozorno fiksna, dinamicno

*chustvena*«, nova umetnost je »*konstruktivna, to je destruktivno zidajoča*«. Nova umetnost mora biti »enostavno komplicirana«, dostopna naj bo novim generacijam, ne pa elitističnim »kavarnishkim frakerjem«. Za nasprotnike nove umetnosti je razglasil »cezannovski nemški idiotizem-ekspresionizem« in »angleško trgovsko parobrodstvo«. Podobno kot Ljubomir Micich je poudarjal: »*Biti hočemo barbaro-geni. To je parola balkanske narave, žhiveti hočemo sorodno s celokupnim svetom v dinamični obliki aktivizma.*« Sintezo chasa je po Chernigojevem mnenju predstavljala »*umetnost konstruktivne logične enote*«. »*Zato pa: glejte predstazbe v umetnosti po vsem svetu, v prvi vrsti v Rusiji, kjer je propadla cerkev, vse ostale bedarije posameznikov pa so kakor modne revije Pariza.*«<sup>50</sup>

Opis predstave *Ugrabljenih Sabink* kot prevladujoči barvni princip scenografije omenja poudarjanje jakosti barv z njihovim zoperstavljanjem črni barvi. Na dialogu med črno in rdečo (napis *Gostilna*), kar je znachilna avantgardistična barvna kombinacija, je zasnovan scenski osnutek za *Kralja na Betajnovi* (interier kmechke izbe), ki med vsemi osnutki deluje she najbolj tradicionalno (oder kot kocka oziroma prostor s tremi stenami, opremljen s standardnimi rekviziti).

Chernigoj na vechini osnutkov prepletenost abstrahiranih figurálnih in likovnih elementov dopolnjuje z zhivahnimi barvami. Tudi Delak ima za pomembno lastnost Chernigojevih scenografij »dinamiko barv«, »ker se pri njem krizhajo le kricheche barve.«<sup>51</sup>

Datacija tistih scenskih osnutkov, ki niso posebej oznacheni z napisi predstav, ni vselej zanesljiva. Tudi njihove formalne znachilnosti govorijo o tem, da niso vsi nastali leta 1926. Delakov zapis na enem od scenskih osnutkov, pri katerem je Chernigoj uporabil tehniko fotokolazha, sporoča, da gre za scenski osnutek za zborovsko pesem Toneta Chufarja »Tovarna«, osnutek pa naj bi nastal leta 1931.<sup>52</sup> Podobno kot Chernigojevi scenografski osnutki je zasnovanih nekaj lepljenk, ki jih ne moremo povezati z gledalishchem: *Come attraverso la strada* (1925, kolazh, Narodni muzej, Beograd), *Charlie Chaplin / OSCILLAZIONI* (1926, kolazh in barvni svinchniki), *Kino – Roman* (1926, kolazh in barvni svinchniki, oboje Slovenski gledalishki inshtitut, Ljubljana) in *Avtoportret*, 1926 (Gorishki muzej). Chernigoj se je na avtoportretu upodobil s pipo v ustih in cigareto v roki. Pogled skozi okno na tovarno in avtomobilska guma (kolazhni izrezek) okrog Chernigojevega vratu sta lahko razumljena kot socialni poudarek.

Samo po reprodukciji je znana kompozicija, s katero je Chernigoj »ilustriral« prispevek »Bolna velemestna deca«, ki ga je Thea Roter julija 1926 objavila v reviji *Zbenschki svet*. Chernigoj je združil visoke stisnjene hishe, tovarno, postavo chloveka, ki se pijan ziblje iz gostilne, napisa *Notranje bolezni in Dnevne zhrtve in dechka »izmozganih udov, popachenega obraza; na njem lezhi vsa težha strupene okolice – revshchine in bogastva*«. »Tako torej tvori sodobni umetnik s pomočhjo različnih pojmov-predmetov celoto dozhhvljanja – Resnico.«<sup>53</sup>

V trzhashki reviji *Nash glas* je Chernigoj sredi leta 1926 objavil spominski prispevek o Srechku Kosovelu ter linoreza *Portret Srechka Kosovela* in *Avtoportret*. V sposhljevem zapisu je poudaril, da sta se s Kosovelom razshla, postal naj bi njegov

»najhujshi sovražnik«, ker se je branil njegovega vpliva, vendar ju je vedno povezovala borbenost.<sup>54</sup>

Septembra 1926 je izdelal naslovnico *Nasbega glasa* in objavil tri konstruktivistične linoreze. Pojasnilo linorezov je imelo značaj manifesta. »*Slike ne predstavljajo nič drugega nego vsebino dožbljajev v sintetičnem smislu, bodisi časovnega ali prostornega zaznavanja. Moja ilustrativna geometrija je le estetična, t. j. teoretsko psihofizična. Slike predobčujejo ploskve, linije in barve v prostoru in času.*« Grafichni medij je izbral zato, ker mora umetnost služiti kolektivnosti. Chernigoj je opozoril na revolucionarni in ekspanzivno-dinamični značaj svojega likovnega delovanja. »*Nasha ekspanzija se mora razvijati v najhitrejšem tempu z najbolj elementarnimi sredstvi. Iz tega vzroka sem si izbral gledalishko polje, ki stoji najbližlje ljudski masi.*« Za doseganje svojih ciljev se je odločil opreti na mladino (»*Ja z ljubim mladino*«). Za poglobljanje v njegova dela ni dovolj samo »literarno-dekadentno« razbiranje njihove vsebine, potrebno je vznihvanje. »*Medsebojni kontrasti slone na nesimetrični, t. j. kinetični podlagi; njih bistvo je nepredmetna, chustvena konstrukcija, bolje rečeno predmetno-sintetična.*« Pojasnilo je zaključil s stavkom: »*Oni, ki odklanjajo tovrstne estetične vrednote, se lahko smatrajo za tuberkuložno-sifilitične veteranske duhovnike.*«<sup>55</sup>

Na skupinski razstavi, ki sta jo oktobra 1927 pri Sv. Ivanu priredila Umetnishki sindikat (*Sindacato delle Belle Arti*) in Umetnishki krožek (*Circolo Artistico*), se je pod Chernigojevimi vodstvom predstavila Trzhashka konstruktivistična skupina (*Gruppo costruttivista di Trieste*) z umetnishkim ambientom oziroma konstruktivističnim kabinetom.

V posebnem konstruktivističnem oddelku so razstajljali Chernigoj, Eduard Stepanchich, Josip Vlah, Giorgio Carmelich in Zorko Lah. Neposreden vzornik za njihov konstruktivistični ambient je bil najbrž El Lisicki (ambient *PROUN Prostor*, 1923).

Na steni konstruktivističnega kabineta je bil napis KONSTRUKTIVIZEM JE DUSHEVNO STANJE CHASA V PROSTORU. Chernigoj je v katalogu razstave objavil manifest »*Gruppo costruttivista di Trieste*«, v katerem je poudaril, da si je njegova skupina postavila naslednji cilj: »*umetnost + predmet = funkcija, to je totalna sinteza gibanja v prostoru*«. Prizadevala si bo za absolutno slikarstvo in kiparstvo (»*vibracija barve + prostora + chasa = oblika*«). »*Nasha dejavnost je v tem, da spravimo predmet v gibanje z barvo, snovjo in obliko, zato so nashe elementi chisti = abstraktni.*« »*Ni nič vech reproduktivne umetnosti / figurativne umetnosti. Pach pa za sintetično, konstruktivistično umetnost, za taktilno objektivno umetnost, za kolektivno koristno umetnost.*«<sup>56</sup>

Chernigoja in Delaka je ponovno povezala prva in edina slovenska avantgardistična revija *Tank* (november 1927/1928). Chernigoj je bil avtor platnic in osrednji Delakov sodelavec pri reviji, v kateri je objavil uvodnik »1 ½ tanka«, manifest »*Moj pozdrav!*«, italijansko različico manifesta »*Saluto!*« in poročilo o razstavi svoje skupine v Trstu.

Avgust Cheringoj, izrecno oznachen kot »konstruktivist«, je v *Tanku* poudaril, da je nova umetnost »*zidajoch!*«, »*sintetična!*«, »*kolektivni izraz nove generacije*«, »*lepota nove religije*«, »*lepota nove pravichnosti*«, ne pa »*umetnost reklame, razstave in cerkve*«. <sup>57</sup> V

italijanskem manifestu je zatrjeval, da novo avantgardistično gibanje slovanskih dezhel ustvarja most nove umetnostne kulture med Evropo in Balkanom. »Slovensko avantgardno gibanje je po izvoru **konstruktivistična umetnost**, ki bo ob svoji dejavnosti na likovnem področju – senzitivnem in taktilnem, seznanjalo z novo sintezo = telesom, bistvenim predmetom v času in prostoru.«<sup>58</sup>

Uveljavitev slovenske zgodovinske avantgarde v Berlinu jeseni 1928 in na zacetku leta 1929 je bila tudi njeno sklepno dejanje. Na povabilo berlinskega pisatelja Herwartha Waldna sta se proslave ob Waldnovi petdesetletnici udeležila Delak in igralec Milan Koshich. Delak je 26. septembra 1926 v klubu proletarskih novih umetnikov (umetnishka hisha »Der Sturm«) predaval o mladi borbeni slovenski umetnosti. Delak je Chernigoja predstavil takole: »August Chernigoj, glavni sodelavec pri 'Tanku', je umetnishki Ahasver, ki je v divjem begu predrvel vse slikarske struje in se ustavil pri konstruktivizmu, katerega evangelij sedaj oznanja.«<sup>59</sup> V tem času so odprli razstavo slovenskih modernistov, na kateri so prevladovala dela konstruktivistov.

Januarja 1929 je izshel poseben zvezek revije *Der Sturm* z naslovom *Junge slovenische Kunst*, v katerem so bile objavljene reprodukcije Chernigojevih konstruktivističnih del (arhitektonska shtudija *Teater-Masse, Tank-Theater*, 1928, kolazh in barvni svinchniki, *Konstrukcija Ferdo Delak*, 1928, fotokolazh, objekti in linorezi). Heinz Luedecke je oznachil Chernigoja in Delaka za revolucionarja, kajti njunemu skupnemu prizadevanju velja pripisati zasluge, da so se mlade sile združile v enotno fronto proti buržoaziji in tradiciji.<sup>60</sup>

Zanimiv podatek vsebuje poročilo o razstavi likovne umetnosti v paviljonu v mestnem vrtu v Trstu, ki ga je konec leta 1928 objavil *Slovenec*. Navaja namrech, da je Chernigoj »italijanski javnosti zhe znan predsem kot dekorater: na zadnji razstavi v Benetkah je originalno poslikal paviljon modernih«. Trojica v Trstu razstavljenih del (*Sedeča zhená, Glava, Dramaticni igralec*) opozarja, da Chernigoj opushcha konstruktivizem, vendar – tako meni kritik *Slovenca* – lastne poti she ni nashel.<sup>61</sup>

Chernigojevo konstruktivistično obdobje se je zakljuchilo leta 1930. Do leta 1936 je bil zaposlen z izdelavo dekoracij na prekoceanskih parnikih (M. N. Saturnia, Conte di Savoia, Vulcania, Neptunia, Oceania, Victoria idr.).<sup>62</sup>

S samostojno razstavo v Jakopichevem paviljonu oktobra 1937 se je po dvanajstih letih znova predstavil ljubljanski publiki. Na ogled so bile slike na lesu (krajine, marine, vedute, tihozhitja, portreti), ki jih je sam oznachil za »neorealizem« oziroma »novi realizem«, in grafike manjših formatov. Glavna naloga slikarja »novega realizma« je bila po Chernigojevem preprihanju prikazati »verjetnost podanega predmeta v duhovnem smislu.«<sup>63</sup>

»Predstavil se bo kot neorealist, ki je premagal ekspresionizem in konstruktivizem,« je razstavo napovedal chasnik *Slovenski narod*.<sup>64</sup> Chernigojeva razstava je sledila razstavi Neodvisnih, z njihovim barvnim realizmom je imel »novi Chernigoj« precej sorodnosti. Neposredne zglede za Chernigojeve marine, tihozhitja, portrete in druge motive sta pomenila sočasno italijansko slikarstvo in francoski fauvizem. Rajko Lozhar je poudaril, da je Chernigojevo slikarstvo »v splošnem mirnejshe nego njegova misel, ki she vedno rije po problemih.«<sup>65</sup>



Vrnitev k tradicionalnim tehnikam (slikarstvo, v grafiki lesorez) je Chernigoj kasneje pojasnil takole: »Popustil za vedno. Pa ne zaradi eksistence. Zaradi tega, ker so podcenjevali vse, kar je bilo novega. Hotel sem pokazati, da znam tudi slikati. Najbržh sem zaradi tega plachal gor. Hotel sem dokazati, da je treba biti dober malar, che hochesh rezati, trgati, lepiti itd.«<sup>66</sup>

V letih 1937 in 1938 je prejel nekaj naročil za dekorativno ureditev stavbnih notranjščin in fasad v Ljubljani, mdr. za vilo predsednika Zbornice za trgovino, obrt in industrijo Ivana Jelachina ml. (poslikave, zgrafito, mozaik) in za hisho stavbenika Angela Battelina v Shishki. Fasado hishe gospe Hanusheve v Prazhakovi ulici je okrasil z motivom *Shtirje letni chasi* (zgrafito). Za kapelico gospe Tomazhicheve v Chrnuchah je izdelal mozaik sv. Krishtofa.<sup>67</sup> Pripravil je tudi osnutke za predstavo Delakove zhene, plesalke Katje Delakove in njene skupine (*Chlovek – beseda – barva*, Opera v Ljubljani, 24. januar 1938).

Chernigoj je leta 1939 ponovno razstavljal v Ljubljani, tokrat v družbi z 31-letnim kiparjem Ugom Caro iz Milj pri Trstu. Razstava je bila istega leta na ogled tudi v Mariboru. Konec tridesetih let se je Chernigoju uspelo s slikarskimi deli uveljaviti v Trstu. Zhe leta 1937 je, kot navaja revija *Umetnost*, prejel visoko italijansko nagrado za grafiko.<sup>68</sup>

Redna zaposlitev na slovenski gimnaziji in na slovenskem drzhavnem učiteljishchu v Trstu po drugi svetovni vojni je Chernigoju omogochila, da se je lahko povsem neobremenjeno in neodvisno od zahtev narochnikov ukvarjal z različnimi likovnimi tehnikami in pristopi. Med bistvenimi spremembami v njegovem likovnem delovanju so bili premik v abstraktno podobo leta 1956, približevanje informelu ter oblikovanje objektov konec šestdesetih let.

#### Opombe:

<sup>1</sup> Frst. (France Stelè), »Jos. Ribichich: Kraljica palchkov«, *Dom in svet*, 1924, sht. 6, str. 263.

<sup>2</sup> Po: »Avgust Chernigoj« (Chernigojev pogovor s Petrom Krechichem 13. 2. 1981), *Sodobnost*, 1985, sht. 3, str. 297.

<sup>3</sup> P. Hochevarjeva, »Slepi slavchki«, *Učiteljski list*, 1923, sht. 20/21, str. 167.

<sup>4</sup> Karmela Kosovel Chernigojeve *assemblage* omenja v pismu Antonu Ocvirku; po: Peter Krechich, *Angust Chernigoj*, Ljubljana 1999, str. 33.

<sup>5</sup> Po: Peter Krechich, *Slovenski konstruktivizem in njegovi evropski okviri*, Maribor 1989, str. 42.

<sup>6</sup> Matjazh Garzarolli in Vojteh Ravnikar, »Avgust Chernigoj: Razgovor«, *Arhitektov bilten 36/37*, 1978, str. 11.

<sup>7</sup> Po: Peter Krechich, *Slovenski konstruktivizem in njegovi evropski okviri*, Maribor 1989, str. 43.

<sup>8</sup> Po: »Avgust Chernigoj« (Chernigojev pogovor s Petrom Krechichem 13. 2. 1981), *Sodobnost*, 1985, sht. 3, str. 299.

<sup>9</sup> Po: Peter Krechich, *Slovenski konstruktivizem in njegovi evropski okviri*, Maribor 1989, str. 46.

<sup>10</sup> Chrnobela reprodukcija portreta je bila objavljena v *Novem rodu*, 1926/1927, sht. 1.

<sup>11</sup> Po: »Obishchite prvo konstruktivistichno razstavo«, *Narodni dnevnik*, 1924, sht. 188; *Slovenski narod*, 1924, sht. 191. – Ravnateljstvo Tehnichne srednje shole je konec avgusta 1924 objavilo pojasnilo, da nima nobenih zaslug za Chernigojevo Prvo stavbno razstavo, zanjo je dalo na razpolago samo prostor (»Pojasnilo«, *Slovenec*, 1924, sht. 195).

- <sup>12</sup> Po: S. M. Pres (Stane Melihar), »Konstruktivizem. Chernigoj. Novi oder«, *Zapiski delavsko-kmečke matice*, Ljubljana 1925, sht. 2, str. 92.
- <sup>13</sup> Po: »Avgust Chernigoj – She vedno rad presenečam«, *Dialogi*, 1981, sht. 1 str. 36.
- <sup>14</sup> S. M. Pres (Stane Melihar), »Nove kulturne smernice«, *Zapiski delavsko-kmečke matice*, Ljubljana 1925, str. 48, 92–93.
- <sup>15</sup> France Stelè, »Razstava cheshke moderne umetnosti«, *Slovenec*, 1924, sht. 205.
- <sup>16</sup> Po: Peter Krechich, *Avgust Chernigoj*, Ljubljana 1999, str. 37 in 39.
- <sup>17</sup> Po: »Avgust Chernigoj – She vedno rad presenečam«, *Dialogi*, 1981, sht. 1 str. 37.
- <sup>18</sup> Ferdo Delak, »Novi oder / Par besed k inscenacijam 'Literarno-umetnishkega večera'«, *Slovenski narod*, 1925, sht. 49.
- <sup>19</sup> Po: Peter Krechich, »Revija Tank med slovensko in evropsko zgodovinsko avantgardo«, *Tank reprint izdaje iz leta 1927*, Ljubljana 1987, str. 81; »Kronologija dogodkov 1920–1933«, *Tank! / slovenska zgodovinska avantgarda – revue internationale de l'art vivant*, Moderna galerija v Ljubljani (zbornik), 1998/1999, str. 152.
- <sup>20</sup> Po: »Kronologija dogodkov 1920–1933«, *Tank! / slovenska zgodovinska avantgarda – revue internationale de l'art vivant*, Moderna galerija v Ljubljani (zbornik), 1998/1999, str. 152.
- <sup>21</sup> »Razstava A. Chrnigoja«, *Slovenski narod*, 1925, sht. 149.
- <sup>22</sup> Silvester Shkerl, »Chernigojeva razstava v Jakopichevem paviljonu«, *Slovenec*, 1925, sht. 154.
- <sup>23</sup> Po: Peter Krechich, *Slovenski konstruktivizem in njegovi evropski okviri*, Maribor 1989, str. 59.
- <sup>24</sup> France Stelè in Rajko Lozhar, »Umetnostne razstave l. 1925«, *Dom in svet*, 1926, sht. 1, str. 48. – Chernigoj je o razvoju likovne umetnosti od impresionizma prek futurizma in ekspresionizma pisal v dveh člankih, objavljenih v *Učiteljskem listu* januarja 1926 (»Umetnost in učitelj«, *Učiteljski list*, 1926, sht. 2 in 3).
- <sup>25</sup> Decembra 1924 naj bi Chernigoj razstavljal prvih v Gorici na skupni razstavi z Ivanom Chargom.
- <sup>26</sup> Ivan Chargo, »25' Razstava – Avgust Chernigoj – Gorica«, *Edinost*, 1925, sht. 304.
- <sup>27</sup> Albert Shirok, »Pri nashih upodablajojchih umetnikih«, *Luch*, II., Trst 1928, str. 44.
- <sup>28</sup> Po: »Razstava slikarja Chernigoja v Gorici«, *Jutro*, 1925, sht. 300.
- <sup>29</sup> Po: Ferdo Delak, »Avgust Chernigoj«, *Mladina*, 1926/1927, sht. 1, str. 20; France Stelè in Rajko Lozhar, »Umetnostne razstave l. 1925«, *Dom in svet*, 1926, sht. 1, str. 48.
- <sup>30</sup> Po: Ferdo Delak, »Avgust Chernigoj«, *Mladina*, 1926/1927, sht. 1, str. 20–21.
- <sup>31</sup> Ferdo Delak, »Moderni oder«, *Mladina*, 1926/1927, sht. 1, str. 23.
- <sup>32</sup> Po: Ivan Vouk, »Slovensko gledalishche na Trzhashkem«, *Luch*, III., Trst 1928, str. 87–88.
- <sup>33</sup> Po smrti Ferda Delaka je vdova dr. Zdenka Delak podarila Chernigojeve scenske osnutke in karakterne študije Slovenskemu gledalishkemu muzeju (Peter Krechich, *Slovenski konstruktivizem in njegovi evropski okviri*, Maribor 1989, str. 64).
- <sup>34</sup> Po: Janez Vrechko, »Labodovci, pilotovci, konstrukterji, konsisti in tankisti«, *Slavistichna revija*, 1999, sht. 1, str. 64.
- <sup>35</sup> Po: Peter Krechich, *Slovenski konstruktivizem in njegovi evropski okviri*, Maribor 1989, str. 64–65.
- <sup>36</sup> Vida Golubovich, »Slovenska umetnishka avantgarda (1924–1929) Chernigoj/Delak«, *Sodobnost*, 1985, sht. 2, str. 202.
- <sup>37</sup> Josip Fischer, »K inscenaciji Schoenthan-ovih 'Ugrabljenih Sabink'«, *Edinost*, 1926, sht. 54.
- <sup>38</sup> Josip Fischer, »St. Przybyszewski: 'Za srecho'«, *Edinost*, 1926, sht. 101. – Na osnutku za dramo Luigija Pirandella *L'uomo dal fiore in bocca* (*Mozb s cvetom v ustih*) je Chernigoj posebej poudaril uchinek odrske osvetlitve.
- <sup>39</sup> Po: »Repriza Papa ekselence«, *Edinost*, 1926, sht. 59.
- <sup>40</sup> Po: »Sergijan Tuchich: 'Golgota'«, *Edinost*, 1926, sht. 93.

- <sup>41</sup> Karlo Kocjanchich, »Prvo letoshnje gostovanje Shentjakovskih igralcev«, *Edinost*, 1926, sht. 105.
- <sup>42</sup> Po: »K gledalishki predstavi na velesejmu«, *Slovenec*, 1927, sht. 213.
- <sup>43</sup> Po: Dushan Moravec, *Iskanje in delo Ferda Delaka*, Ljubljana 1971, str. 30–31.
- <sup>44</sup> Mladi (Ferdo Delak), »Umetnishki vecher mladine v Trgovskem domu v Gorici«, *Edinost*, 1926, sht. 197.
- <sup>45</sup> B. P., »Umetnishki vecher mladih v Trgovskem domu«, *Edinost*, 1926, sht. 206.
- <sup>46</sup> »Novi oder«, *Slovenski narod*, 1925, sht. 49.
- <sup>47</sup> Po: I. F., »In domovina jih ne pozna ... / K umetnishkemu vecheru mladih v Gorici«, *Narodni dnevnik*, 1926, sht. 192.
- <sup>48</sup> Po: Tea Shtoka, »Ferdo Delak in poskus avantgardistichnega gledalishcha«, *Tank! / slovenska zgodovinska avantgarda – revue internationale de l'art vivant*, Moderna galerija v Ljubljani (zbornik), 1998/1999, str. 85.
- <sup>49</sup> Ferdo Delak, »K 'Umetnishkemu vecheru mladih'«, *Edinost*, 1926, sht. 209.
- <sup>50</sup> »Kaj je umetnost?«, *Mladina*, 1926/1927, sht. 1, str. 21.
- <sup>51</sup> Po: Ferdo Delak, »Par besed h Kregarjevi inscenaciji 'Golgotе'«, *Narodni dnevnik*, 1925, sht. 62.
- <sup>52</sup> Dokumentacija Slovenskega gledalishkega inshtituta – Gledalishkega muzeja v Ljubljani.
- <sup>53</sup> Pojasnilo k Chernigojevi kompoziciji k Thea R. (Thea Roter), »Bolna velemestna deca«, *Zbanski svet*, 1926, sht. 7, str. 213.
- <sup>54</sup> Avgust Chernigoj, »Srechko Kosovel«, *Nash glas*, 1926, sht. 3–4, str. 58.
- <sup>55</sup> Avgust Chernigoj, »Moje delovanje v Julijski krajini«, *Nash glas*, 1926, sht. 5–7, str. 120.
- <sup>56</sup> Slovenski prevod po: *Tank! / slovenska zgodovinska avantgarda – revue internationale de l'art vivant*, Moderna galerija v Ljubljani (zbornik), 1998/1999, str. 54.
- <sup>57</sup> Avgust Chernigoj, »Moj pozdrav!«, *Tank*, 1927, sht. 1½, str. 7.
- <sup>58</sup> Avgust Chernigoj, »Saluto!«, *Tank*, 1927, sht. 1½, str. 8; slovenski prevod po: *Tank reprint izdaje iz leta 1927*, Ljubljana 1987, str. 6.
- <sup>59</sup> Po: »Slovenska nova umetnost je proletarska umetnost«, *Delavska politika*, 1929, sht. 4.
- <sup>60</sup> Po: Heinz Luedecke, »Avgust Chernigoj und Ferdinand Delak«, *Junge slovenische Kunst / Der Sturm*, 1929, zvezek 10, str. 431.
- <sup>61</sup> -skl-, »Umetnishka razstava v Trstu«, *Slovenec*, 1928, sht. 292.
- <sup>62</sup> Katalog razstave Ugo Cara in Avgust Chernigoj, Jakopichev paviljon v Ljubljani, februar 1939, str. 4.
- <sup>63</sup> Po: Avgust Chernigoj, »Novi realizem«, *Umetnishki zbornik*, Ljubljana 1943, str. 215.
- <sup>64</sup> »Novi Chernigoj v Ljubljani«, *Slovenski narod*, 1937, sht. 225.
- <sup>65</sup> R. L. (Rajko Lozhar), »Razstava A. Chernigoja«, *Slovenec*, 1937, sht. 232.
- <sup>66</sup> Po: Matjazh Garzarolli in Vojteh Ravnikar, »Avgust Chernigoj: Razgovor«, *Arhitektov bilten* 36/37, 1978, str. 12.
- <sup>67</sup> Po: A. P., »Pred razstavo dveh trzhashkih slikarjev«, *Jutro*, 1939, sht. 41.
- <sup>68</sup> Po: »Avgust Chernigoj«, *Umetnost*, 1937, sht. 3/4, str. 53

*Avugust Chernigoj*

## LIKOVNA DELA / REPRODUKCIJE/

Na naslovnici: Avtoportret, 1926, kolazh, svinchnik, barvni svinchniki, papir, 31,3 x 22,8 cm (Gorishki muzej, Nova Gorica)

1 Scenski osnutek za predstavo *L'uomo dal fiore in bocca / Mozg s cvetom v ustih* (Luigi Pirandello), 1926, svinchnik, akvarelna tempera, barvni svinchniki, papir, 13,1 x 16,5 cm (Slovenski gledalishki inshtitut – Gledalishki muzej, Ljubljana)

2 Scenski osnutek za II. dejanje predstave *Anfissa* (Leonid Nikolajevich Andrejev), 1926, kolazh, akvarelna tempera, barvni svinchnik, papir, 19 x 25,5 cm (Slovenski gledalishki inshtitut, Ljubljana)

3 Scenski osnutek za predstavo *Poljubljena usta / Bocca baciata* (Vittorio Orazio), 1926, kolazh, akvarel, barvni svinchnik, papir, 16 x 12,3 cm (Slovenski gledalishki inshtitut – Gledalishki muzej, Ljubljana)

4 Scenski osnutek za neugotovljeno delo (morda Chufarjeva zborovska pesem *Tovarna*, 1931), kolazh, svinchnik, barvni svinchniki, akvarel, papir, 21,7 x 32 cm (Slovenski gledalishki inshtitut – Gledalishki muzej, Ljubljana)

5 Scenski osnutek za neugotovljeno delo, kolazh, barvni svinchniki, papir, 20,7 x 27 cm (Slovenski gledalishki inshtitut – Gledalishki muzej, Ljubljana)

6 Scenski osnutek za predstavo *Ognjeni boben / Tamburo di Fuoco* (Filippo Tommaso Marinetti), 1926, kolazh, svinchnik, barvni svinchniki, papir, 16,2 x 1,8,2 cm (Slovenski gledalishki inshtitut – Gledalishki muzej, Ljubljana)

7 Scenski osnutek za neugotovljeno delo, 1926, kolazh, svinchnik, barvni svinchniki, papir, 13,6 x 18,5 cm (Slovenski gledalishki inshtitut – Gledalishki muzej, Ljubljana)

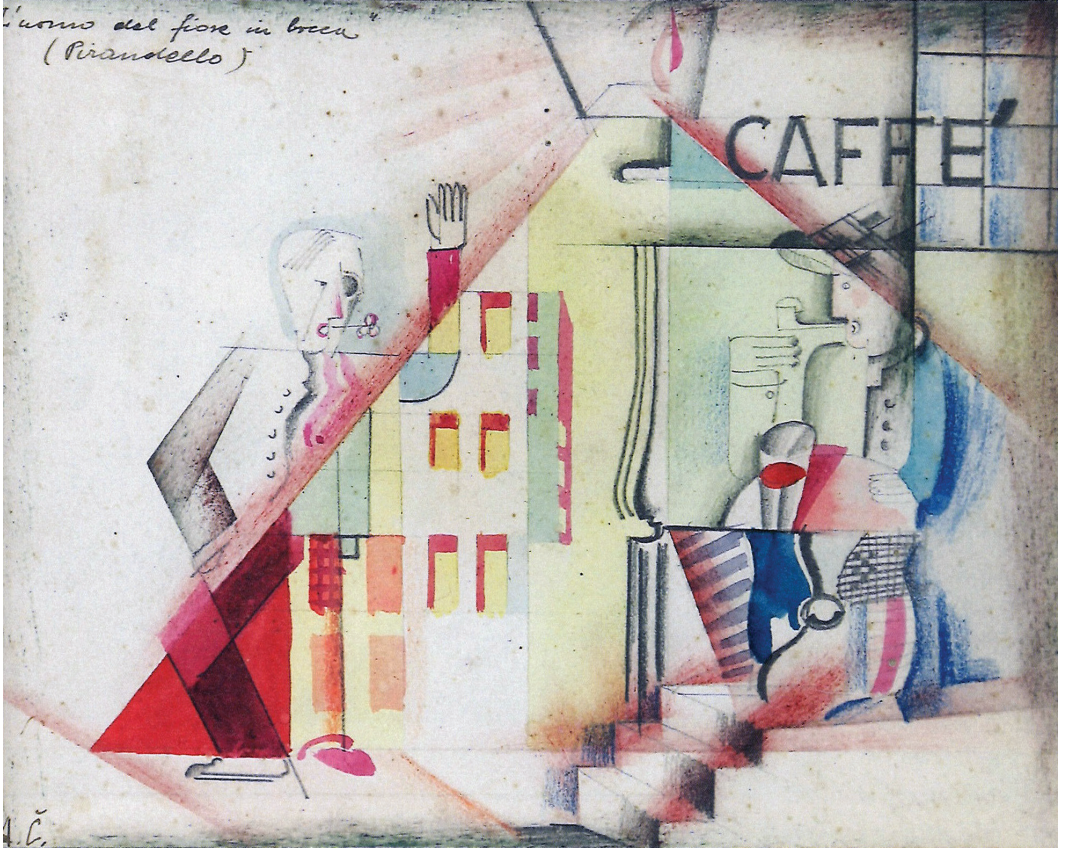
8 Scenski osnutek za predstavo *Kralj na Betajnovi* (Ivan Cankar), 1926, barvne krede, svinchnik, akvarel, papir, 18 x 13,6 cm (Slovenski gledalishki inshtitut – Gledalishki muzej, Ljubljana)

### **Avugust Chernigoj**

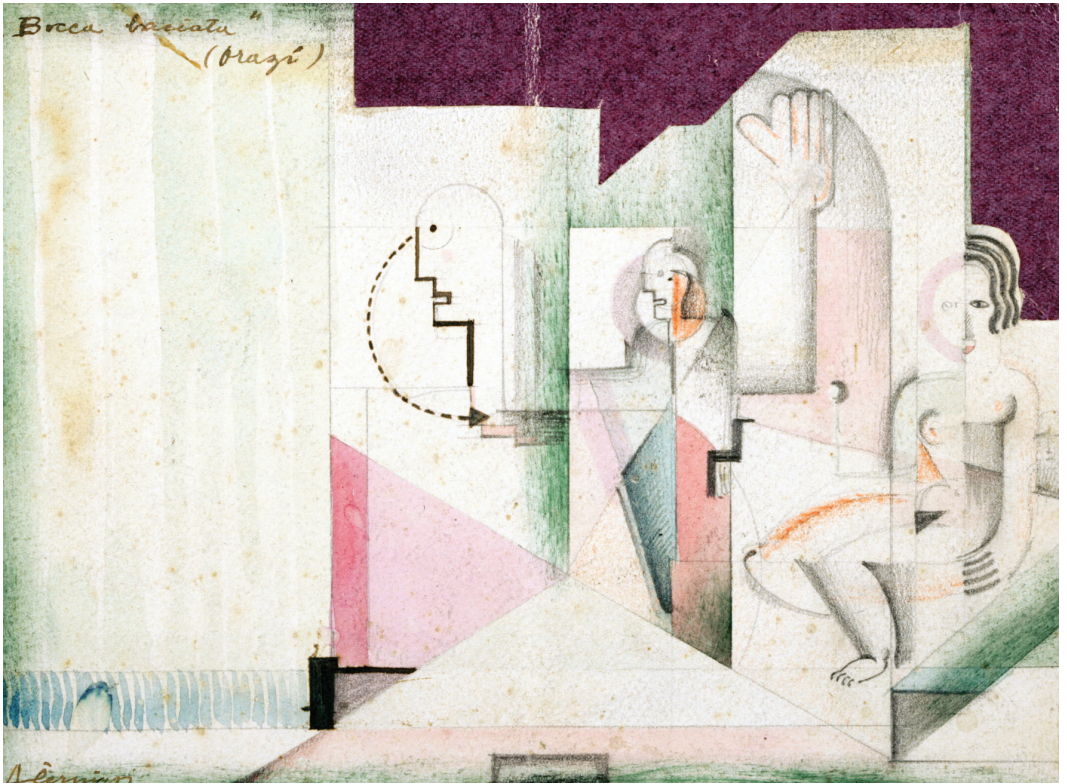
Rojen je bil 24. avgusta 1898 pri Sv. Ani v Trstu. V letih 1912 do 1916 je obiskoval oddelek za dekorativno slikarstvo na srednji umetnoobrtni sholi v Trstu. Po končanem chetrtem letniku je bil poklican k vojakom. Konec vojne ga je doletel na romunski fronti. Vrnil se je v Trst in se prezhiviljal s pleskanjem ladij v ladjedelnici. Leta 1920 je zachel pouchevati prostorochno risanje na meshchanski sholi v Postojni. V letih 1922 in 1923 je tri semestre shtudiral na likovni akademiji v Münchnu (prof. C. J. Becker-Gundhal), kjer je nekaj chasa obiskoval tudi umetnoobrtno sholo (profesorja J. Hilderbrandt in J. Popp).

V letnem semestru 1924 je bil na Bauhausu v Weimarju, nato se je preselil v Ljubljano. Zaposlil se je kot asistent za prostorochno risanje na Tehniskih srednjih sholah v Ljubljani. Avgusta 1925 se je vrnil v Trst. Prezhiviljal se je s honorarnim delom (dekorativne poslikave ladij). Poslikal je vech cerkva (Shtivan pri Devinu, okrog 1937, Drezhnica, 1942, Grahovo v Bashki grapi, 1943 (skupaj z Zoranom Mushichem), Knezhak, 1943, Koshana, 1944, Bach, 1945).

Po drugi svetovni vojni je poucheval risanje na slovenski realni gimnaziji in na uchiteljishchu v Trstu. Upokojil se je leta 1970. Leta 1976 je prejel Preshernovo nagrado za zhivljenjsko delo. Zadnjih pet let zhivljenja je prezhivel v Lipici. Leta 1984 je bila v okviru Kobilarne Lipica ustanovljena Galerija Avgusta Chernigoja s stalno zbirko njegovih del. Umril je 17. novembra 1985 v Sezhanu.





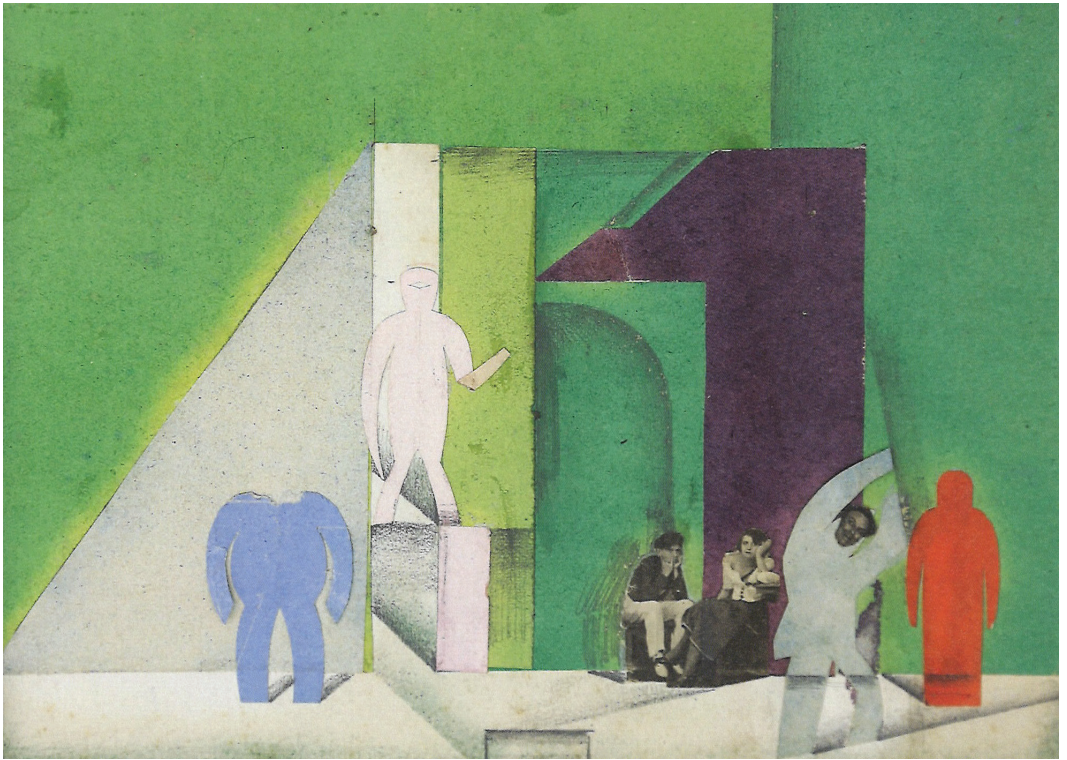














*Damir Globočnik*

## POTUJOCHI KARIKATURIST LADISLAV KONDOR

Ladislav (László) Kondor se je rodil 6. avgusta 1901 v Kupshincih (o. Murska Sobota) v Prekmurju. Oče Ferenc, učitelj na tamkajšnji sholi, je bil po preprichanju fanaticen Madzhar. Ladislav Kondor je kot otrok rad risal. V realki je slikal in risal za sosholce. Dokonchal je štiri razrede realke, nato je bil zaposlen kot trgovski vajenec.<sup>1</sup> V Osijeku je leta 1919 kot zhelezninarski vajenec nagovarjal vojake, naj odvrzhejo orožje, za kar je bil obsojen na tri mesece in pol. Zbežhal je na Madzharsko in se vrnil po vechmesechni internaciji.<sup>2</sup>

Ladislav Kondor je bil likovni samouk. Odlochil se je za slikarski shtudij na Dunaju, vendar je na slikarski sholi (prof. Fröhlich) zdrzhal samo dvanajst dni. Od leta 1925 si je denar sluzhil kot potujochi risar-karikaturist. Opazil je, da se kavarnishki gostje pustijo raje karikirati kot portretirati. Potoval je po svetu in iskal stranke na sejnih, predstavah, v hotelih, lokalih, restavracijah, letovishchih. Vechinoma ni risal za denar, ampak je karikature menjal za obede, chrno kavo in napitnino. V dvanajstih letih je bil v 36 drzhavah na shtirih celinah. V tem chasu je sorodnike v domovini obiskal samo nekajkrat. Sporazumeval se je lahko v desetih jezikih, rodno madzharschino naj bi v tujini skoraj pozabil. V obsezhnem usnjenem albumu je imel zbrane izrezke iz chasopisov in revij ter fotografije o svojih razstavah karikatur. Nekatera chasopisna porochila ga imenujejo Madzhara, nekatera pa Jugoslovana.

Prvo razstavo je priredil aprila 1931 v prodajalni starin in umetnin v Oslu. Sledilo je okrog tristo nekajdnevni razstav v hotelih, restavracijah, trgovinah in drugih prilozhnostnih razstavishchih. Na razstavah je predstavljal zbirko karikatur uglednih osebnosti. Lastnorochni podpisi karikirancev prichajo, da je Kondor prishel v osebne stike z mnogimi izmed njih. Na vprashanje, kako si je utrl pot do uglednih oseb, je odgovoril: »*Z energijo in nesramnostjo.*«

Leta 1932 je obiskal Leva Trockega v Istanbulu. Srehanje naj bi povzročilo manjši incident, ker se je Trocki bal, da ne bi imel opravka z atentatorjem.<sup>3</sup> Ladislav Kondor se je spominjal: »*Pravkar je ribaril. Ko je Kondor zgotovil karikaturu, ki jo ima za svoje najboljshe delo, je Trocki pripomnil: 'Pas moi ... c'est un bourgeois,' in vprashal nato tajnika, che je ta burzhuuj res Trocki. – 'Oui, camarade Trocki, c'est vous même.*«<sup>4</sup>

Med podpisniki karikatur so bili ruski basist Fjodor Shaljapin, tenishka igralka Suzanne Lenglen, klovn Grock, nemshki pianist Wilhelm Backhaus, Aga Khan, italijanska politika Pietro Badoglio in Cesare Balbo, bolgarski kmetijski minister Ivan Bagrjanov idr. Karikiral je politike, drzhavnike, financhnike, glasbenike, knjizhevniike, shportnike, igralce, vladarje, plemiche, meshchane. V zbirko karikatur je uvrstil tudi znachilne tipe, predstavnike razlicnih ras in stanov.

Karikaturo je narisal v nekaj minutah. Karikirance je vechinoma risal v profilu, pri tem pa je rahlo poudarjal telesne znachilnosti. Uporabljal je navadne in barvne svinchnike. Enostavno senchenje je podkrepilo linearni znachaj karikatur. Najboljshe so karikature, pri katerih je posegel po radikalnih stilizacijah in obrisne chrte povezoval z liki in barvami. Med posebnostmi Kondorjevih karikatur je bila izpolnitev ogrodja karikirancheve figure z dekorativnimi skupki geometrichnih likov. Nekatero geometrijske poenostavitve telesnih oblik imajo kubistichni znachaj. Karikature, ki jih je razstavljaj, je dopolnjeval s kredami in pastelom. Oznachil jih je z imenom karikiranca, datumom in krajem nastanka. Na razstavah je prodajal kopije karikatur.

Monte Carlo je prvich obiskal leta 1926. V Egiptu je bil v letih 1928 in 1933, v Braziliji 1933/1934 itn. Karikiral je v Zhenevi, Rio de Janeiru, Sao Paolu, Buenos Airesu. Leta 1937 je prishel v Ljubljano iz Pariza; nastanil se je v hotelu Balkan in ponujal izdelavo karikatur, ki so gotove v dveh minutah.<sup>5</sup> Lepo so ga sprejeli na Poljskem. Poljski kinematografi so predvajali petminutni obzornik o njem.<sup>6</sup> Med bivanjem na Poljskem je razmishljaj, da bi obiskal tudi Sovjetsko zvezo. Skoraj leto dni je bival v Bolgariji. »V Londonu se niso dosti zmenili. Chetrti dan je rajshi odshel. V Nemchijo s karikaturami Hitlerja in njegovih ni mogoche. Prusi bi ga spravili she v koncentracijsko taborishche, v oddelek: 'Die entartete Kunst'. Italijani pa se niso razburjali, she kar radi so gledali med karikiranci tudi duceja.«<sup>7</sup>

Oktober 1938 je razstavljaj v ljubljanski Kazini. Jutro je Kondorjevo razstavo napovedalo z naslednjimi besedami: »Strahovita napetost vlada v Evropi, polno je razburljivih dogodkov, ki vam trgajo zhivce. Na tej razstavi pa se lahko razvedrite. Spoznali boste vodilne politike in druge osebnosti v izmalicheni podobi in morda vam bo ravno po teh karikaturah postalo marsikaj jasno.«<sup>8</sup> Na zacetku novembra 1938 je razstavljaj v dvorani Inzhenirskega doma v Beogradu in ves chas trajanja razstave karikiral obiskovalce.<sup>9</sup> Novembra 1938 je tudi v hotelu Dobray v Murski Soboti razstavil okrog 250 karikatur »Posebno posrechene so izmed kopice drugih karikature Hitlerja, Stalina, Goebbelsa in dr.«<sup>10</sup> Razstava je bila odprta nekoliko kasneje, kot je bilo nachrtovano, saj so Kondorja na njegovi razstavi v Zagrebu napadli in poshkodovali trije shtudenti (fashisti oziroma frankovci), katerim so se nekatere karikature zdele zhaljive.<sup>11</sup>

Prof. Janko Lishka omenja, da so bile na murskosoboshki razstavi (najbrzh pa tudi na zagrebshki in drugih Kondorjevih razstavah) na ogled tudi naslednje karikature: »Zhandarski Pilsudski, krichavi propagandni minister Goebbels, zagovedni Göring, orientalski Stalin, Hitler s kljukastim krizhem v ocheh in she zlasti Hitler gromovnik s poshastnim zhrelom (ob gledanju zhrela se vam zdi, da poslushate ob radiu krik zbesnenih manifestacij), pa tudi she druge so karikature, so spake rojenega karikaturista.«<sup>12</sup>

Kondor je februarja 1941 razstavljaj v dvorani veleblagovnice Bata v Ljubljani. 9. marca 1941 je svojo razstavo preselil v Narodni dom v Kranju. »Njegova dela so v najrazlichnejshih slogih, celo v kubistiki ima nekaj uspelih del. Zanimanje vzbujujajo zlasti orientalski tipi, dalje osebnosti iz vladarskih, diplomatskih in politichnih krogov z raznih svetovnih kopnin. Tudi gospodarstvenikov, shportnikov in filmskih zvezdnic in zvezdnikov ne

*manjka. Dela tudi potrepe po naročilu.*<sup>13</sup> Za vstopnino v višini petih dinarjev (dijaki 2 din) so si obiskovalci lahko ogledali zbirko karikatur, ki jo je Kondor dopolnil z nekaj karikaturami Kranjčanov. Obisk razstave je bil sorazmerno celo boljši kot v Ljubljani. Razstava je bila odprta do 16. marca.<sup>14</sup>

Med 7. in 14. aprilom 1941 je nameraval razstavljati na Jesenicah.<sup>15</sup> Aprila ga je v Kranju aretirala gestapo. Razlog so bile razstavljene karikature Hitlerja in Mussolinija, ki so bile najbrž podobne karikaturam, ohranjenim v Kondorjevi zapuščini (Pomurski muzej Murska Sobota). Kondor je bil prvi politični zapornik, ki ga je v Begunje na Gorenjskem privedel gestapo.<sup>16</sup> Po treh mesecih je bil premeshčen v zapor v Celovcu, nakar so ga izpustili in izgnali na Madzharsko.<sup>17</sup> Del njegovih karikatur je bil ob prijetu unichen, del je shranil lekarnar v Kranju.<sup>18</sup>

Po koncu vojne je znova zachel prirejati razstave po Sloveniji in Hrvashki. Kondor je narisal okrog 80.000 karikatur. Umrl je v Opatiji maja 1963 (pokopan v M. Soboti).

Biografski podatki po: Janko Lishka, »Srečanje z Ladislavom Kondorjem«, *Mladi Prekmurec*, 1938/1939, sht. 3/4, str. 48; Tamara Andrejek, *Karikature Ladislava Kondorja*, Pomurski muzej Murska Sobota, 2015, str. V–VI.

<sup>2</sup> Po: Tamara Andrejek, *Karikature Ladislava Kondorja*, Pomurski muzej Murska Sobota, 2015, str. V.

<sup>3</sup> Po: R. Ch., »Na obisku pri prekmurskem Ahasverju Kondorju«, *Vechernik*, 1940, sht. 174.

<sup>4</sup> Po: Janko Lishka, »Srečanje z Ladislavom Kondorjem«, *Mladi Prekmurec*, 1938/1939, sht. 3/4, str. 48–51.

<sup>5</sup> Po: »Umetnik iz Murske Sobotne kot karikaturist na poti okrog sveta«, *Jutro*, 1937, sht. 252.

<sup>6</sup> Po: Viktor Shirec, »Soboshki Picasso – Karikatura v petih minutah«, *Pomurski vestnik*, 16. 8. 1956, po: Tamara Andrejek, *Karikature Ladislava Kondorja*, Pomurski muzej Murska Sobota, 2015, str. VI.

<sup>7</sup> Janko Lishka, »Srečanje z Ladislavom Kondorjem«, *Mladi Prekmurec*, 1938/1939, sht. 3/4, str. 49.

<sup>8</sup> »Le she danes in jutri«, *Jutro*, 1938, sht. 328.

<sup>9</sup> Po: »Karikaturist Kondor razstavlja v Beogradu«, *Jutro*, 1939, sht. 259.

<sup>10</sup> Po: »Mednarodna razstava«, *Edinost*, 1938, sht. 39.

<sup>11</sup> Po: Janko Lishka, »Srečanje z Ladislavom Kondorjem«, *Mladi Prekmurec*, 1938/1939, sht. 3/4, str. 49.

<sup>12</sup> Janko Lishka, prav tam, str. 50.

<sup>13</sup> Po: »Kondorjeva razstava karikatur«, *Gorenjec*, 1941, sht. 12.

<sup>14</sup> Po: »V. Kondor razstavlja karikature«, *Slovenski narod*, 1941, sht. 56.

<sup>15</sup> Po: »Kondorjeva razstava karikatur«, *Gorenjec*, 1941, sht. 12.

<sup>16</sup> Po: Stane Shinkovec, *Begunje Nemshka okupacija 1941–1945*, Kranj 1995, str. 86.

<sup>17</sup> Po: F. Shebjanich, »Popotnik in karikaturist«, *Ladislav Kondor 1901–1963*, Pokrajinski muzej v Murski Soboti, 1965, str. 6. – S. Shinkovec pishe, da so Kondorja oktobra 1941 prek Celovca poslali v koncentracijsko taborishche (po: Stane Shinkovec, *Begunje Nemshka okupacija 1941–1945*, Kranj 1995, str. 86).

<sup>18</sup> Po: Tamara Andrejek, *Karikature Ladislava Kondorja*, Pomurski muzej Murska Sobota, 2015, str. V.

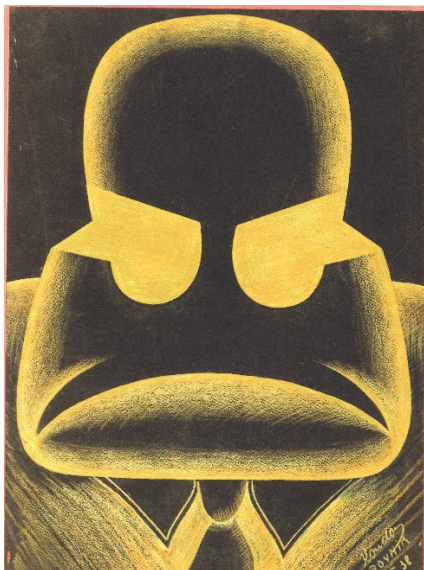


Lev Trocki, 1932, papir, svinčnik, barvne krede, 50 x 32,2 cm  
(Zapushchina Ladislava Kondorja, hrani Pomurski muzej Murska Sobota)

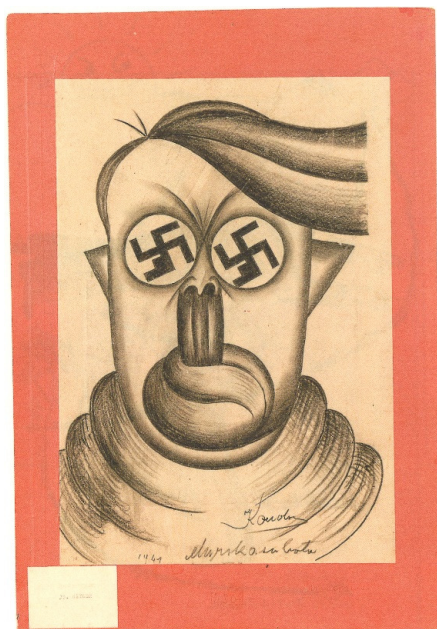


Mussolini/Dux, 1936, svinčnik, črna krede, 40,3 x 29,5 cm  
Karikatura je nastala novembra 1936 v Bordeauxu v Franciji.  
(Zapushchina Ladislava Kondorja, hrani Pomurski muzej Murska Sobota)





Mussolini, 1938, rumena kreda, papir, 42,1 x 30,2 cm  
Karikatura je bila narisana maja 1938 v Dubrovniku.  
(Zapushchina Ladislava Kondorja, hrani Pomurski muzej Murska Sobota)



Hitler, 1941, papir, svinchnik, 38,5 x 26,8 cm  
Kondor je karikaturu narisal leta 1941 v Murski Soboti.  
(Zapushchina Ladislava Kondorja, hrani Pomurski muzej Murska Sobota)

*France Forstnerič*

## »PO POKLICU SEM VAGABUND«

(Ob četrti obletnici smrti »prekmurskega Ahasverja« Ladislava Kondorja)

*Chlovek, ki je narisal okrog 80.000 slik – Prehodil je 30 držav, 4 kontinente in govoril 10 jezikov, pa nobenega chisto razumljivo – »Internacionalna govorica«: karikatura*

Ko sem po prihodu »s terena« položil na delovno mizo tanek katalog Ladislava Kondorja, ki ga je ob priložnosti prve posthumne razstave njegovih karikatur 1965 v Murski Soboti izdal tamkajšnji pokrajinski muzej, je eden od kolegov zavpil: »Kaj, ta sharlatan ...!« Priznam, podoben nespohotljiv občutek, z nicher resno utemeljen, je prevzemal tudi mene ob pogledu na karikaturistovo avtokarikaturo, ki sem jo bil videl v Pomurskem vestniku: ne prevech simpatichen debeluhar, ki se mu nekako pozna, da se je potikal po svetu, nich kaj resnega delal in pochel, rad dobro jedel in veliko pil, se zapletal z zhenskami po mondenskih letovishchih svetovne aristokracije in bogatih brezdelnezhev ter za svoje »kracarije«, narejene brez truda z rutino talentiranega diletanta, pobiral drobtinice z bogatashkih miz ...

### Zaushnica konformizmu

Po dveurnem stikanju po dokumentih, ki so mi jih ljubeznivo pripravili v shtudijski knjižnici v Murski Soboti, pa se je moja »impresija« (z njo me je pravzaprav premagalo hitro malomeshchansko etiketiranje stvari, ki jih ne poznamo) zachela osramočeno razblinjati. Zapisi Franca Shebjanicha, Janka Lishke in Rudija Chachinovicha, predvsem pa Kondorjeve karikature same, so zacheli osvetljevati avtokarikaturo »prekmurskega Ahasverja« (kot ga imenuje R. Chachinovich, Mariborski vechernik Jutra, 1939, sht. 11) z novih zornih kotov. Kondor sam je najbrzh zhe davno vedel, da ga bo marsikdo imel konformista, ki se skusha reshiti s potepushtvom. Profesorju Janku Lishki (Mladi Prekmurec, 1938, sht. 3-4), ki je vprashal Kondorja, kaj je po poklicu, je le-ta odgovoril: »Vagabund!« in pristavil: »putnik«. S Slovenci je govoril navadno s prekmursko oziroma murskosoboshko slovenshchino, pomeshano s srbohrvashchino. Lishka pravi v tej svoji briljantni reportazhi o srehanju s Kondorjem, da le-ta »govori 10 jezikov, a le nejasno izgovarja.« – »Odgovarja le priblizhno, celo kaj tretjega vam odgovori.« Kondor se je sam imenoval »caricaturiste internationale« in je svoj internacionalizem izrazil v besedah in karikaturi. Oche, uचितelj v Kupshincih (tu se je Kondor rodil 1901), je bil fanatichen Madzhar, Ladislav pa je takrat, ko se je iztrgal družini in odshel v Osijek učit trgovske obrti, odkrizhal podezhelsko malomeshchanskega okolja kakor tudi madzharskega shovinizma. Kakor je bil pozneje zajedljiv nasprotnik fashizma, tako mu je bil odvraten tudi vsakrshen

shovinizem. Tako mednarodnemu popotniku niti ne smejo zameriti, če je sčasoma slabo govoril celo materinshchino (madzharschino), Lishka pishe, da Kondor očitno ni shpekuliral z nacionalnostjo. V chasopisnih izrezkih iz vsega sveta (ta Kondorjev album hrani pokrajinski muzej v M. Soboti) ga imenujejo vchasih Madzhara, vchasih. Jugoslovana. Kondorju je bilo, kot vse kazhe, chisto vseeno. Nacionalizmi niso bili njegov svet.

### **Lenina, Benesha in Tita ni nikdar karikiriral**

Po svetu je raztresenih blizu 80.000 Kondorjevih slik, v glavnem karikatur. Bil je popoln samouk. Pri slikarskem učitelju Frölichu na Dunaju je vzdržhal (poroča F. Shebjanich) komaj 12 dni. Delal je vechinoma z grafitnim ali barvnim svinčnikom. Delal je bliskovito. Vchasih je bila karikatura naslikana, da bi prisluzhila karikaturistu kosilo. Toda dokopal se je do svojega lastnega izraza. Karikature iz profila, ki se jim sicer pozna gotovost nenavadno naravno nadarjene roke, so she vendar le s karikiranjem malenkostno poosebljene deskripcije, medtem ko se je v karikaturah, kot sta Hitlerjeva in Mussolinijeva, dokopal ne samo do rutinirane stilizacije, temveč do resnično svojevrstnega izraza, ki ga ne pozabimo vech. Koga vse ni risal! Rojak pisatelj Mishko Kranjec, zhupnik Klekl, Ferdo Kozak, shpanski boksar Paolino, gostilnichar iz Kaira, Fjodor Shaljapin, shvedski kralj Gustav, Smrt, japonski novinar, Goebbels, Sonja Henie, Trocki ...

Karikaturo Trockega je imel sam za najboljšo. Slikal ga je pri ribolovu v Turchiji. Ko si je veliki revolucionar ogledal delo, je baje rekel: »Pas moi ... c'est un bourgeois« in vprashal tajnika, ali je ta burzhuj res Trocki. – »Qui, camarade Trocki, c'est vous même.«

Karikatura ni ohranjena med približno 200, kolikor jih je v soboshkem muzeju.

### **Groba resnica pretiranosti, karikiranosti**

Nikoli ni narisal karikature Lenina, Benesha in Tita. Zakaj ne, ne vedo povedati, pach pa to, da je vse mozhe izjemno sposhtoval. Ali se mu zde prevech veliki in premalo navadni ljudje, prevech simboli, da bi jih lotil s svinčnikom, ki je znal edinole karikirati, se pravi »pretiravati«? Če pomislim, kako je sebe naredil neprijetnega v avtokarikaturi, in che se spomnim she drugih njegovih znanih karikatur, bi rekel, da je »naivec karikature« Kondor izrazil neko svojo grobo, prizadeto umetnishko resnico. Njegovo tavanje po svetu je bilo nekako ustvarjalni nemir, cheravno mislim, da je bilo »iskanje motivov«, torej raznih znamenitih osebnosti, le pretveza, le racionalno neizrazljiva bolechina tega nemira. Talent je bil v njem očitno veliko vechji, kot ga je bil Kondor pripravljen izrabiti in predvsem izsholati.

Bohem in lahkozhivec je res bil, berach s svinčnikom pa nikoli. Lishka je zapisal o Kondorjevem ponosu znachilno epizodo: nekoch po njegovi prvi razstavi v

domachi Murski Soboti (december 1937) sta se srečala v lokalu. Kondorju je slabo oblečen moshki prinesel karikaturu, chesh da jo »stranka« noče, ker da taka spaka pach ni in da tega zmazka ne bo placheval itd. »Glejte,« se je jezil Kondor, Lishka pa je izrazil njegov srd: »Jezi se na ogledalo, ker mu obraz v njem ne ugaja.« – »Jeste. Magarac!« je potrdil Kondor.

Prekmurski Ahasver je hodil po elitnih klubih aristokratov, po kavarnah, nočnih lokalih, igralnicah in beznicah sveta najbrž z zhivo tlecho iskro ponosa samorastnishkega umetnika pa tudi s posmehljivo predrznostjo plebejca, demokrata, antifashista in komunista. Komunist je bil, cheravno ni nikdar nosil rdeche izkaznice. Shebjanich in Lishka se spominjata, kako je Kondor po osvoboditvi dal »prostovoljni prispevek za partijski komitec: chutil se je »podpornega chlana KP«. Gestapo ga je 1941 zaprl v Begunje, potem pa so ga izgnali na Madzharsko. Z drugo vojno je bilo Kondorjevega potepushtva konec.

### Konec v Opatiji

Na svetovno popotovanje se je Kondor odpravil leta 1925. Tridesetega leta je dozhivel svojo prvo razstavo – v Oslu. 1937 se je prvich predstavil slovenskemu obchinstvu v Murski Soboti. Franc Shebjanich je bil vsa leta po vojni Kondorjev osebni prijatelj. Pravi, da ga je karikaturist v Mariboru redno obiskoval. Tudi sicer mu je vechkrat pisal. Bil je baje izreden korespondent, a rokopis je imel skoraj nechitljiv. V Mariboru je Kondor dochakal razstavo leta 1946. Od uradnih krogov kritikov in likovnikov ni dobil priznanj. Shebjanich pravi, da je bil zato zagrenjen: na stara leta si je zhelel razstav, priznanj, rad bi bil postal chlan umetnishkih drushtev, a se mu to ni nikoli posrechilo. Zadnja leta je zhivel v Murski Soboti. Zahajal je najvech k prijatelju drogeristu Shevechku, k nekdanjemu trgovcu Shtivanu, v Kupshincih pa je imel znance v družini sholskega upravitelja. V Soboti, pravi Shebjanich, je bil Kondor »del mestnega inventarja«. Sicer je zhivel pri sestri, ki she zdaj zhivi v Soboti.

Ahasver, bohem, potepuh, lahkozhivec, antifashist, demokrat, simpatizer komunistov, znanec znamenitih osebnosti po vsem svetu in predvsem talentiran risar – se je odpravil umirat v kraj, kakrshen pritiche Kondorju: v Opatijo. Tu je imel svojo letno hisho. Shebjanich meni, da je Kondor umrl od neke bolezni, ki jo je menda prinesel iz Afrike in je bila na zhivchni osnovi. Izdihnil je aprila 1963 v Opatiji, ob she pomladno potuhnjenem morju, ki – kot vemo – tako razboleva stare mornarje in trudne popotnike.

(prva objava: *Vecher*, sreda, 10. maja 1967, str. 8 / Maribor)



Ladislav Kondor: Avtoportret  
(obj. ibid.)

## Esejnica

*Peter Amalietti*

## SLOVENSHCHINA – PRABABICA SANSKRTA

## Uvod

Po vech kot stoletni kolektivni amneziji Slovencev glede svojega resničnega izvora, porekla in zgodovine je leta 1984 pri koprski založbi Lipa izšla prva venetoloshka knjiga s polemichnim naslovom *So bili Etrushchani Slovani?* Ivana Rebca in Antona Berlota, ki je imela podnaslov »Branje etrushchanskih napisov na slovanski jezikovni podlagi« in ki oznachuje zachetek prvega obdobja sprashevanja venetologov, ki je trajalo trideset let vse do usodnega leta 2014, ko je Novogorichan Mirko Shkibin izdal knjigo z naslovom, ki je pritrjeval Rebchevemu in Berlotovemu vprashanju: *Etrushchani so bili Slovani*, obenem pa je Shkibin tudi povsem preprichljivo dokazal istovetnost slovenshchine in etrushchanskega jezika. Zdaj smo torej prestopili v drugo fazo, v kateri se ne sprashujemo vech, ali je nekaj mogoche ali ne, temvech trdno in nepreklicno ugotavljamo povsem nesporna dejstva, ki so vechinoma utemeljena na nesporno enakih besedah, istovetnih po obliki in pomenu v mnogih sicer danes razlicnih in samostojnih jezikih. To pa je tudi osrednja tema te knjige.

Po dostopnih podatkih ni mogoche slediti slovenskemu izrochilu vse do njegovega vira, zachetka in prazachetka. Skoraj vse, kar se je dogajalo pred pokristjanjenjem Slovencev, je namrech izginilo v temo nezavednega dela kolektivnega spomina in zato je nash materni jezik nasha edina vez z nasho daljno preteklostjo. Potem ko je Berlotu, Rebcu in Boru uspelo prvim po slovensko prebrati, razumeti in razloziti prve etrushchanske napise, ki so tujim znanstvenikom – filologom she dandanes docela nerazumljivi, se je sprozhil plaz novih odkritij in spoznanj, ki traja she danes. Med drugim so odkrili genetske dokaze o edinstveni sorodnosti DNK (alpskega chloveka) Ötzija in etrushchanskih mumij z DNK danashnjih Slovencev, najnovejsa pa so tudi archeoloshka odkritja, ki razkrivajo, da se je zgodovina chloveshtva zachela z obdonavsko vuchjedolsko civilizacijo, ki je tudi prva iznashla pisavo. Stari politichno utemeljeni germanski in panslovanski paradigmi o prihodu Slovanov v drugi polovici prvega tisocholetja na ozemlje Balkana, ki se je tudi danashnje uradno zgodovinopisje drzhi kot pijanec plot, se postavlja nasproti nova, she rojevajocha se paradigma, ki bo zgodovino slovenskega naroda in Slovenije na novo napisala vsaj od desetega stoletja nazaj in dalech v tako imenovani predzgodovinski chas. Drugachna razlaga nashe preteklosti nam bo namrech omogochila uzreti chase, ko so nashi predniki vladali vsemu antichnemu

svetu. Danes je slovenski narod »zadnji«, a je to zgolj zato, ker je bil nekoch, natanchneje, pred vzponom grško-rimske civilizacije, prvi narod, narod vladarjev in aristokracije (Karijci – Arijci). Da, res je, nasha staroslovenshchina je bila tisti jezik, s katerim je Adam najprej poimenoval zhivali, veliko za tem pa ga je Bog ljudem za kazen zmeshal v Babilonu, da je nastopila jezikovna zmeshnjava, ki she danes vlada svetu.

*Prihodnost je v preteklosti.* Michael Crichton

*Starinske besede v slovenskem jeziku in tudi sam jezik s svojo dvojino, bogatimi narečji in skladnjo so zbhivi dokumenti slovenske starozhbitnosti.* Jozhko Shavli<sup>1</sup>

*O starodavnosti Slovencev pricha tudi slovenski jezik s svojimi starodavnimi znachilnimi elementi, medtem ko chim bolj se narodi meshajo, tem bolj je meshan tudi njihov jezik, kakor jasno dokazuje angleshchina. V Sloveniji skoraj ni nobenih sledi o kakshnih priseljencih in she manj drugih staroselcev. Prav majhni narodi imajo najizvirnejsho preteklost, ker so veliki narodi nastali s spojitvijo in prikljuchitvijo raznih narodov.* Jozhko Shavli<sup>2</sup>

Nasha davna preteklost se je kljub vsemu vechstoletnemu brisanju in nasilnemu pozabljanju le ohranila v slovenskem jeziku in ljudskem izrochilu, v katerem so se ohranile legende, ki segajo vse do samega nastanka sveta (Legenda o Bogu in Kurentu) in tudi v chas po zadnjem vesoljnem potopu, ki ga opisuje Legenda o nastanku glavnih slovenskih rek, ko so, kot poroča Valvasor, Kranjce she imenovali Hiperborejci, torej Severnjaki, iz *Biblije* pa vemo, da je bil v chasu po zadnjem potopu nash prvi prednik Noetov sin Jafet. V tem smislu je torej slovensko izrochilo jasno glede chasa in kraja, ki je bil od samega zachetka nash, torej slovenski. To neposredno prvobitno izrochilo staroselcev, ki so sprva zhiveli v jamah (tako imenovani Trogloditi), pozneje pa na kolishchih (Evganci ali Izhanci), torej sega vse do samega zachetka prazgodovine in civilizacije in zato tudi posredno dokazuje mojo trditev, da je slovenshchina izshla naravnost iz prajezika, nich manj pa tudi sicer dandanes zhe precej razshirjeno preprihanje, da smo Slovenci neposredni potomci staroselcev, nash jezik in kultura pa sta del nashega kolektivnega nezavednega in točka enachenja oziroma narodne istovetnosti. Vzporodno s pojavom teorije o venetskem poreklu nashih prednikov pa so v zadnjih nekaj desetletjih na veliko civilizacijsko vlogo nashega prostora v daljni preteklosti opozorile tudi tukajshnje najdbes najstarejshe pishchali, najstarejshe shivanke, najstarejshega kolesa z osjo, najstarejshega okrashenega orodja, najstarejshega kopja in druge. Najnovejsha arheoloshka odkritja na nashem shirshem balkanskem prostoru so arheologe prisilila zachetek chloveshtva prestaviti iz Afrike v obdonavski prostor na Balkanu, saj so na ozemlju danashnje Bolgarije izkopali starejshega chloveka od afrishke Lucy. Obdonavska civilizacija, ki jo zhe vech kot pol stoletja sicer poznamo pod imenom »vinchanska kultura«, je torej starejsha od blizhnjevzhodne kulture in tudi od mezopotamske. Vsa ta nova

odkritja povsem podpirajo mojo razlago monogenetskega razvoja slovenshchine, ki je bila v daljni preteklosti prvi in najpomembnejši jezik.

*Kdo so bili Kurenti? V davnih časih se je v Etoliji naselilo pleme s tem imenom. Herodot jih imenuje Fenichani, podaniki Kadmusa, ki se je naselil na Kreti. Drugi pravijo, da prihajajo iz Frigije. Kurenti so bili kretski svečeniki orgiastičnega kulta velike boginje Reje. Zanj je bil znachilen napol vojashki napol svechenishki stan. Da so si povechali ugled, so svoje prednike pobožhanstvih, da so postali sveti Kurenti, zashchitniki Zeusa. Ker so na Herin ukaz takoj po rojstvu ugrabili mladega Epafigija, sina Zeusa in Io, jih je Zeus usmrtil. Robert Graves<sup>3</sup>*

*Kurenti so oboroženi kraljevi tovarishi, ki so med izvajanjem obreda ropotali s svojim orožjem, da bi odgnali zle duhove. Njihovo ime pomeni, kot so to pozneje razlagali Grki, »postrizhjeni mladci«, in je verjetno oznachevalo »chastilce boginje Kar ali Kerk«, kar je razprostranjen naziv za Trojno Boginjo. Robert Graves<sup>4</sup>*

Poglobljena primerjalna shtudija obstojechih zhivih jezikov s slovenshchino nam razkrije, da je v njihovih besedishchih mogoche odkriti kopico slovenskih besed in korenov. Tudi primerjalne shtudije klasichnega sanskrta in slovenshchine so pokazale, da je sanskrtu od vseh zhivih jezikov najblizhja slovenshchina. Nashi ljubiteljski filologi Ambrozic, Vuga, Shkibin, Meshko in drugi pa so slovenske besede in jedra odkrili tudi v shtevilnih drugih mrtvih antichnih jezikih.

## Slovenshchina je naravni jezik

*Ah, zgodovina filologije, to je klavrna zgodba! Najbolj gnusna uchenost, leno nedejavno zhdenje ob strani, tesnobno pokoravanje. – Kdo je tedaj imel kaj svobodnega? Friedrich Nietzsche*

*V Kratilu je Platon zagovarjal teorijo o motiviranem izvoru imen in zapisal primere o tem, kako besede ne prikazujejo stvari, temvech izvor ali posledico dejanja. Umberto Eco*

V prvi knjigi *Praslovenshchina – Adamov jezik* sem prikazal monogenezo prajezika – nashe materinshchine, ki je edini, vsaj meni znani, jezik, katerega besede so zakodirana resnichnost sama. V nasprotju z lingvistichnimi konstrukti vechine sodobnih jezikov pomeni slovenskih besed niso stvar dogovora njihovih govorcev, temvech tako ali drugache tichijo zhe v sami zgradbi in sestavi besed, in torej prav nasprotno, kot je uchl Platon in so za njim vsi ponavljali.<sup>5</sup>

*Platon je trdil, da je dolochitev imena povsem poljubna, da lahko katerikoli stvari podelimo katerikoli ime, pod pogojem, da dovolj ljudi razume njegov pomen in pri opredeljevanju te stvari pristane na njegovo rabo. Trdil je tudi, da lahko obstojecha imena stvari spreminjamo, ne da bi s tem prizadejali kakrsbnokoli izgubo same narave te stvari. Jane Johnson*



Na svojih najstniskih potovanjih sem se brez vsakega najmanjšega prizadevanja ali namena nauchil vsakega jezika dezhele, v kateri sem bival vech kot tri tedne, tako je bilo s polshchino, ki sem jo po treh tednih zhe tekoche govoril, pozneje pa tudi pisal, pa tudi s turshchino in farsijem, da o drugih jezikih niti ne govorim. Che ne bi ti trije sicer povsem raznorodni jeziki imeli skupnih besed in korenskih jeder s slovenshchino, se jih zagotovo ne bi mogel nauchiti kar tako mimogrede, saj nisem bil prav noben chudezhni otrok, imel pa sem fotografski spomin. Obenem pa sem z leti tudi na lastni kozhi izkusil resnico, da che znash vech jezikov, se lazhe nauchish novega.

Che sodim po drobni anekdoti iz moje mladosti, pa sem neko enovitost vseh jezikov chutil zhe kot otrok. Ko se je namrech moja najstarejsa sestra Eva zachela v sholi uchiti angleshchino, jaz pa she v sholo nisem niti hodil, je prishla vsa navdushena domov in me je vprashala: »Petrchek, a vesh, kako se v angleshchini reche nos?« Petrchek seveda ni vedel, zato je povedala: »*Nous* (pisano kot *nose*)! Hi, hi, hi!«

Tedaj sem ji rekel: »Torej se licu v angleshchini reche *lajve*, mar ne?«

»Ne, ampak *chik* (*cheek*), nimash pojma, ha, ha, ha!«

Ob tem svojem prvem otroshkem srechanju z angleshchino sem osupel uvidel, da njeno besedishche ne pozna nobene prave logike (o chemer bo tukaj she govor), in sem zato izgubil vse zanimanje zanjo, da sem nato prva tri leta v osnovni sholi komaj shajal z njo, pravzaprav je bil to edini predmet, ki mi je v osnovni sholi delal tezhave. Zato sem marsikdaj sanjaril o tem, kako se bom nekoch kot po charovnniji udaril v glavo in bom nato vso angleshchino zlahka in v celoti razumel. Usodnega charobnega udarca se sicer ne spominjam, vendar se mi je menda to tudi prav zares zgodilo, in sem nenadoma, bilo je v osmem razredu, zachel pri angleshchini kar blesteti. Kljub vsemu pa sem si za vselej zapomnil tisto jezikovno sorodnost med nashim in angleshkim nosom, zato me tudi zamisel, do katere sem se nato dokopal trideset let pozneje, da so namrech angleshke besede sorodne slovenskim, niti ni tako zelo presenetila in osupila.

V gimnaziji me slovenska zgodovina in slovenshchina sicer nista prav nich kaj posebej zanimali, bolj sem se posvechal preiskovanju zhenske anatomije in dushevnosti, sem pa zhe tedaj povsem intuitivno odkril pravi, a skriti pomen dveh tujk. V chistem najstniskem duhu sem uvidel, da besedo PRINCIPI pravzaprav sestavljata dve besedi: PRINCI + CIPE, kar je nato nasmejalo tudi moje pivske tovarishe. Po podobni analogiji sem potem tudi odkril, da je beseda NORMAL pravzaprav zgolj premetanka slovenskega izraza MAL NOR, in zhe tedaj sem uvidel, da se za vso navidezno normalnostjo vsakdanjosti skriva norost oziroma da so normalni ljudje malo nori, in da mora chlovek biti malo nor, da je normalen. Nato sem za nekaj desetletij na vse to pozabil. Vendar pa me je to spoznanje odmaknilo od normalnosti; kot vsak mladostnik sem pretiral pri vsem, kar mi je godilo, in cheprav sem kaj storil tudi narobe ali pa prav zaradi svojih napak, sem si

v desetletjih nabral dovolj izkushenj, da lahko zdaj cenim ti dve svoji intuitivni mladostnishi odkritji. Obenem pa sem se z odmikom od normalnosti umaknil tudi od povprečnosti, ki sicer zadushi prenekateri umetnishi izraz.

Res pa je tudi, da sem pred tem sicer intuitivnim, a obenem tudi povsem racionalnim odkritjem naravnega izvora slovenshchine, zhe nekaj let v sebi slisnal glas (che tega ne bi dozhivljajl vsak dan, ne bi nikoli verjel, da je kaj takega sploh mogoche), ki pa ni zadeval neposredno sestave ali zgradbe slovenskih besed, temvech razlichna tuja imena in besede, katerih zgradba se mi je zdela nekako slovenska, in sprva so bila to vechinoma lastna imena in toponimi. Tisti glas sem prvich zaslisnal zhe pred veliko leti, ko sem se nekoch prebudil sredi nochi in mi je v glavi odzvanjalo *Fenicija – Venizija*. Fenichani so me sicer zhe od nekdej zelo zanimali she zato, ker o njih res ni kaj veliko knjig in podatkov, pa she te smo dobili od njihovih zakletih rimskih sovrazhnikov. Tedaj pa sem uvidel neko posebno jezikovno podobnost ali pa sorodnost med tema vech kot tisoeh let oddaljenima trgovskima fenomenoma Sredozemlja. Beneshka republika je bila enako uspehna kot Fenichani tisoeh let prej. Tako eni kot drugi so namrech spretno trgovali in pluli in vech stoletij ohranjali trgovski monopol v celotnem Sredozemlju, obenem pa so bili tako eni kot drugi nashi neposredni predniki. Beneshki dozhi so shele v 11. stoletju prevzeli italijanske priimke in imena. Temu prvemu jezikovnemu odkritju je sledil she plaz drugih. Po dveh letih sem tisti notranji glas z voljo ugasnil, ker je bil zhe motech. Morda je glas, ki mi zdaj pomaga razvozlavati sestavo besed, prav isti, cheprav tega ne verjamem. Nekaj pach dam namrech tudi na svojo lastno pamet in njene zmozhnosti. Da bi odkril svojo lastno resnico brez tujih vplivov, sem se dolga leta tudi nachrtno ogibal prebiranju knjig svojih kolegov, ki prav tako – vsak po svoje – govorijo o zgodovini slovenshchine, vse dokler nisem lani jeseni napisal *Praslovenshchine – Adamovega jezika*.

Zaradi obsezhnosti tematike sem v tej drugi knjigi prisiljen le na kratko in v obrisih prikazati sorodnosti posameznih drugih jezikov s slovenshchino, cheprav bi bilo mogoche zgolj o sorodnosti med slovenshchino in enim samim tujim jezikom napisati celo knjigo, kot je to storil Franc Jeza, ki sorodnosti skandinavskih jezikov s slovenshchino obravnava v zajetni knjigi, pri tem pa tudi poudari, da sploh ni predstavil prav vseh sorodnosti med slovenshchino in skandinavskimi jeziki!

Svoj knjizhni jezik smo Slovenci dobili shele pred petsto leti. Tudi slovenskih govorcev in kulturnih ustvarjalcev, ki sicer razvijajo jezik, je bilo v vsakem rodu le peshchica, in tudi teh rodov ni bilo vech kot recimo dvajset, zato se – na nasho srecho – slovenshchina ni razvila in je v sebi ohranila predantichno jezikovno substanco. Nash jezik je pravzaprav dragocena zakladnica chloveshtva in sodobne civilizacije, saj hrani jezikovno resnichnost predantichne, torej tako imenovane predzgodovinske dobe, obenem pa je nash jezik tudi arhiv zgodovinskih dokazov. Le prebrati in razumeti jih je treba znati. To pa nam omogochi tudi posebna metoda dolochanja korenskega nosilca pomena v besedi. Obenem pa nam

razumevanje in poznavanje stare slovenshchine omogoči preiskati nastanek in razvoj besedishch shtevilnih sodobnih jezikov (angleshchine, nemshchine, francoshchine, italijanshchine, shpanshchine), ki se v marsikaterem pogledu izkazhejo kot kloni slovenskih besed. Slovenshchina je namrech tisti kljuch, prajezik in popolni naravni jezik, ki so ga ljudje v preteklosti zmotno iskali in pripisovali hebrejshchini ali latinshchini, o chemer porocham vech v prvi knjigi.

Podobno kot je bila moja knjiga *Praslovenshchina* uvod v pomenoslovje in modroslovje, pa je ta knjiga nekakshen uvod v primerjalno jezikoslovje, in to takshno, ki med jeziki ne ishche razlik, temvech podobnosti in sorodnosti. Ko se bo ta nova veja jezikoslovnege raziskovanja bolj razvila, bo obenem dokazala tudi mojo trditev oziroma odkritja iz *Praslovenshchine*, da je namrech slovenshchina zaradi teh in onih razlogov tisti jezik, ki se je naravno razvijal s prvo civilizacijo in zato hrani najvech prabesed in prvih besed prajezika. Vem tudi, da bo vse to naposled potrdila tudi nova veda genetika, ki je zdaj zhe ugotovila, da so »nashi predniki v Evropi she pred tisoeh leti imeli vsi istega prednika.« Skupni prednik pa seveda pomeni tudi skupni jezik.

Bralec moje prve knjige *Praslovenshchina* je najbrzh opazil, da sem se pri opisu dob drzhal starodavnega tradicionalnega opisa dob chloveshtva – od zlate do zhelezne dobe, in sem torej izhajal iz legend, prav nasprotno pa sem nastanek in razvoj pragovora in prajezika pripisal evoluciji, cheprav sem obenem uposhteval tudi teisticne razlage, vsaj ko sem govoril o Adamu in Evi v rajju. Davno preteklost nam pravzaprav lahko opishejo le legende – torej davna ustna izrochila posameznih narodov – LE GEN DA – torej je to vedenje, ki ti ga lahko da le narodna pripadnost – zato mora vsak poskus rekonstrukcije prazgodovine in stare zgodovine temeljiti na legendah kot temeljnem viru. Miti so bili namrech ustno zgodovinsko izrochilo iz chasa pred razshiritvijo pisave. Beseda MIT je sestavljenka iz dveh slovenskih prabesed MI TO (VEMO), ki je izgubila -o, ta pa se je ohranil v grshki izpeljanki MITHOS, le da so mu po latovsko dodali she glas S.

*Za Battista Vica je mitologija družbinski album ali skladishche otroshstva neke kulture, ki vsebuje pribodnost te družbbe, kodificirano v obliki zgodb, ki so obenem tudi pesmi in prerokbe.* Salman Rushdie

Znani pretekli zgodovinski dogodki oziroma dejstva so kot lego kocke, iz katerih moramo sestaviti novo podobo nashe preteklosti – cheprav je vechina delov enakih kot pri obstojechi zgodovinski dogmi oziroma razlaga zgodovine, pa pri njihovi rekonstrukciji ali reviziji ta dejstva dobijo drugachen pomen, iste kocke zdaj namrech zlozhimo na druga mesta.

*Znanost mora dopushchati razlichna mnenja, che ne, postane dogma.* Vedran Sinozhich

Pisatelj Nick Drake je ugotovil nekaj zanimivega: »Spomin je tako chudna rech. Kdo pa smo brez njega? Nihche.« Chlovek, ki zaradi amnezije pozabi na vse, tudi na to, kdo sploh je, je nihche. Kaj pa se zgodi z narodom, ki izgubi svoj spomin?

Enako kot s posameznikom. Sovražniki ga zlahka najprej zlomijo in nazadnje unichijo. Sicer pa vemo, da je spomin ljudstva zelo kratek – pri večini primerov sega do njegovega zadnjega obroka, posameznikovo vedenje pa je odvisno od njegove samopodobe, chlovek pach po navadi ravna v skladu s tem, kakor vidi samega sebe: kdor se ima za vljudnega, se bo tako tudi vedel, in podobno. Kolektivna narodova samopodoba pa je odvisna neposredno od njegovega izročila, ki pa je danes v rokah poklicnih zgodovinarjev in etnologov, zato so zdaj oni tisti, ki preprečujejo, da bi se nasha kolektivna samopodoba izboljšala. Nashi poklicni zgodovinarji so zgolj sluzhabniki tujih ideologij, ki so nam vsilili zgodovino, kot jo razlagajo drugi, mochnejshi in shtevilnejshi narodi, ki popachenje slovenske zgodovine uporabljajo kot uchinkovito psiholoshko orozhje, s katerim slovenskemu narodu jemljejo samozavest. Veliki Presheren je she opeval nasho slavno preteklost, za njim tudi Ashkerc, potem pa smo se Slovenci izgubili v dolini shentflorjanski, nashi zgodovinarji pa so postali pravi dunajski kochijazhi – Slovence namrech uchijo germansko zgodovino, ne pa nasho domache – in celo nashi domachi umetniki v svojih delih svoj lastni narod vechinoma le she ponizhujejo, da o novinarjih niti ne govorimo. Kakor da je iz slovenskih src izpuhtelo vse domoljubje ...

*Nemshki dvorni filozofi kot izkljuchni zakonodajalci veljavne zgodovine, ko drzhava ni bila lochena od cerkve in zgodovina ne od vere in njene ideologije, so ustvarili hipotezo, katere namen je bil:*

- odvzeti Slovanom dedno, geografsko in zgodovinsko pravico do domovine, do domovine ilirskih prednikov,
- s tem pa istochasno
- »znanstveno« podpreti nemshke težhnje po shirjenju zhivljenjskega prostora pod geslom *Drang nach Osten*;

*in sicer tako, da so nekaj plemen iz chasov tako imenovane selitve ljudstev – znanih dvesto let pred pojavom Slovanov – razglasili za germanske osvajalce. Zorica Modrinjak?*

*Nihche si ni drznil prestopiti »slovanskega« okvirja in primerjati nekaj slovenskih izrazov s sorodnimi v germanskih in romanskih jezikih. Sistematically so navajali, da je slovenshchina te besede prevzela kot izposojenke, kjer pa je bila drugachna stvarnost le prevech očitna, so primere preprosto izpustili, na primer pri nem. besedi Garten, angl. garden, ki prihaja od »ograditi«. Ucheni Mikloshich je bil verjetno prvi, ki je zhrtvoval slovenshchino, da si je ustvaril veliko kariero. V jugoslovanski drzhavi je omalovazhevanje slovenskega jezika, zgodovine in kulture postalo pogoj za vsakershno znanstveno kariero. Kdor je chutil in odkrival bogastvo v slovenskem jeziku, zgodovini, domachem izročilu, in sploh verjel v slovensko drzhavotvornost, je bil prenapetezh, fantast, nacionalist in tako naprej. Oznanjevalci manjvrednega slovenstva pa so se »sonchili« v slavi in priznanjih. V slovenskem jeziku pa je vendar takshno bogastvo, da ne bo moglo ostati spregledano za vedno. Jozhko Shavli<sup>8</sup>*

*Ideologija, in ne znanost kot taka, je torej zagotavljala kariero in veliko ime. Vprašanje svojega odnosa do ideologije je moral zhe pred tem razčistiti tudi veliki slavist Fran Miklošič, če si je hotel ustvariti kariero. Njegova sposobnost sama po sebi ni zadostovala. Predvsem pa se ni smel dotakniti veličine nemshtva, ki je zhe preplavilo takratno Avstrijo. Tako je odkrival na primer le slovansko izražje v madžbarschhini, romunshchhini, grshchhini in albanshchhini, nikakor pa ne v nemschhini. Jozhko Shavli<sup>9</sup>*

*Kratek pogled v zgodovino nam pokazzhe, da so se ljudje nekdaj navdusbevali za povsem zmedene pojme in verovanja, recimo eugenika, lisenkoizem ali pa preganjanje charovnic. Splošno vladajoča prepričanja niso prav vedno tudi pravilna, ne glede na to, da veliko ljudi vanje verjame. Dandanes na področju zgodovine ni strokovnjakov, so samo različne stopnje nevednosti. Nekaj podobnega bi lahko trdili tudi za veliko vechino sodobnih humanistichnih ved nasploh. Peter Amalietti*

Mimogrede: ko sem pred desetimi leti ta svoja jezikovna odkritja predstavil največjemu slovenskemu zhivechemu poliglottu (zdaj najbrzh tekoče govori zhe vech kot trideset jezikov, ker se vsake pol leta nauči po en nov jezik), mi je ta genialni poliglott mirno odgovoril: »To so le besedne igre.« In zanj je bila stvar s tem konchana. To se pach zgodi chloveku, ki zaradi dreves ne vidi gozda, kar je sicer tudi osrednja tezhava slovenske zgodovine, saj le-ta ni le do danes najmanj trikrat pozhgani gozd, temvech se je zdaj na tem pozhganem ozemlju razrastel pravi pragozd, v katerem se posameznih dreves vech niti ne vidi. Tezhko je namrech rekonstruirati tisto, kar so vech kot dva tisoč let zanikali, unichevali, prikrivali in skrivali. Vendar pa je obenem tudi res, da tezhja ko je naloga, vechji izziv prinese.

Kot prva knjiga (*Praslovenshchina*) tudi ta ni znanstvena monografija, in tudi sam nisem poklicni jezikoslovec. Vendar pa je nekdo pach moral javnosti povedati, da je cesar gol oziroma da so jeziki (slovenshchina pa she toliko bolj) veliko vech kot zgolj sredstva sporazumevanja, saj imajo različne naloge, vloge, namere in namene, in ti so vse prepogosto povsem drugachni od tistega, kar je bilo ubesedeno. Za razumevanje sporočanja namrech ne zadostuje razumeti zgolj njegovega konteksta, ki mu opredeli dokončni pomen, temvech je treba, kot pravijo, znati brati tudi med vrsticami ali med besedami, she zlasti pa je treba biti pozoren na vse, kar je sporočilo izpustilo, pa vendar tudi to ni konec takshne preiskave, prebrati je treba tudi sporočilo posameznih besed, nato pa she manjših besed, iz katerih so te sestavljene, oziroma prabesed, naposled pa tudi posamezne glasove, ki tvorijo zloge oziroma prabesede. Sestave slovenskih besed smo si temeljito ogledali v prvi knjigi, zdaj pa si bomo skupaj ogledali slovenske besede ali pa korenska jedra v besedah shtevilnih tujih zhivih in mrtvih jezikov.

*Na slovenske besede lahko naletimo tudi v indijanskih jezikih, kar so z velikim presenečenjem odkrili juzhnoamerishki shtudentje v Ljubljani sredi shbedsetih let. Na primer nasha beseda uta ustrezza v isti obliki in pomenu enaki besedi v jeziku kechua. Morali so jo znanesti v Ameriko ljudje, ki so prav v stari kameni dobi prishli na to celino chez zamrznjeni Beringov preliv. Jozhko Shavli<sup>10</sup>*

## Vivisekcija zhivih besed in avtopsija mrtvih

*Mislím, da jih od sto filologov devetindevetdeset to ne bi smelo biti.* Friedrich Nietzsche

Premishljevatí o premishljevanju je mogoče na vech ravneh. Nas zanimajo besede, ker so nosilke pomenov, ki prenashajo smisel, misel, vpogled ali spoznanje, in so zato orodje vsakega premishljevanja. Dokler nechesa ne ubesedimo, ostaja to zastrto v meglici neshtetih misli, ki nas nenehno obletavajo, shele ko nekaj izrechemo ali zapishemo, zachne obstajati samo za sebe, izrečena ali zapisana beseda namrech postane objektivén predmet, marsikdaj pa tudi predmet spotike. Ubesediti sleherno svojo misel je lahko chloveku celo nevarno, che so namrech njegove misli neumne. Vendar pa je za nas zdaj bolj pomembno dejstvo, da so nashe misli tisti besedni del trenutka, v katerem obstajamo. Obstoje vse tisto, kar se nam zgodi in dogaja, medtem ko stojimo (hodimo, sedimo ali lezhimo), in nas nashe misli in občutki vodijo k odzivanju na svet in tudi k pobudi, ki jo morda prevzamemo tedaj, ko je to primerno. Sama zase je beseda kot prazna posoda, v katero se njen pomen vlije shele potem, ko je izrečena v danem položaju in trenutku, ko jo izrechemo, in v skladu z drugimi besedami v povedi.

Vsekakor ne zhelim slovenskim jezikoslovcem odjedati njihovega vsakdanjega kruha, prav nasprotno jim tukaj prikazana odkritja nudijo možnosti velikih mednarodnih znanstvenih karier! Prajezik je namrech v svetovni lingvistiki nadvse priljubljena tema (zhal v obeh pomenih, torej kot vsebina in neznanka), cheprav se o njem skoraj nikomur niti ne sanja, ali pa morda prav zato. Tukaj ne predstavljám zgolj lastnih jezikoslovnih odkritij, temvech tudi odkritja kakega ducata Slovencev, vse to pa bi bilo lahko izvrstno izhodishche za slovenske jezikoslovce, vendar pod pogojem, da jim bo prej uspelo odstraniti plashnice, ki sta jim jih nataknila Mikloshich in Toporishich, o chemer pishem vech v prvi knjigi.

*Che bi požornost usmerili na tisto, kar imamo vsi ljudje skupnega, in bi prenehali iskati razlike, bi svet postal lepsi in enotnejshi!* Peter Amalietti

Vsak jezik, tudi tisti, ki ga govorimo danes, izvira iz preteklosti, in je del nezavednega kolektivnega spomina posameznega naroda, ki se v chloveka nalozhi zhe v njegovi rani mladosti v chasu, ko se otrok uchi govoriti, oziroma zhe prej v materinem trebuhu. Jezik je, in enako velja tudi za govor ali pa govorico, pravzaprav najpomembnejshi del starodavnega ljudskega ustnega izročila.

*Filologi, ki govorijo o svoji znanosti, se nikoli ne dotaknejo korenin, nikoli ne izpostavijo filologije kot problem. Slaba vest? Ali raztresenost?* Friedrich Nietzsche<sup>11</sup>

Jezikoslovci, ki se posebej ukvarjajo z besedami (kakor na primer Mikloshich), so besede »slekli« do njihovih korenskih besed ali jeder. Nato pa so te sprejeli kot nekakshne fizichne aksiomatske danosti, o katerih se ne razpravlja. Vendar pa mora preucevanje sodobnega primerjalnega jezikoslovja preseči ta omejeni

pogled in ne more ohraniti iste meta-paradigme, temveč mora ugotoviti, kaj se skriva za koreni. Menda zgradba prajezika, ki je ohranil svoje znachilnosti in so ga ljudstva she govorila, seveda vsako po svoje vse do »zmeshnjave babilonskega stolpa«, ko je nastopila temachna zhelezna doba, v kateri posamichni narodni jezik svojim govorcem zdaj prikriva resnico. Edina izjema k temu pravilu je nasha ljuba slovenshchina, ki uporablja velik del besedishcha predantichnega prajezika – torej tistega, v katerem sta govorila Adam in Eva (praljudje). Skupaj z vedenjem o obstoju tega prajezika pa sta se izgubila tudi pravera nashih prednikov in njihovo prvotno duhovno izrochilo. To je bila posledica najprej rimske zasedbe pred dva tisooh leti, nato pa krshchanske prevlade v zadnjih tisooh in she nekaj letih.

Ena od mojih zelo priljubljenih dejavnosti je prevajanje, in v tridesetih letih sem iz petih jezikov prevedel v shtiri jezike (vechino seveda v slovenshchino) vech kot sto knjig in drugih publikacij, imam pa tudi kar nekaj izkushenj s tolmacenjem. Skratka, ne le slovenshchina, tudi drugi jeziki so moja delovna orodja, s katerimi sem se z leti spoprijateljil, in zdaj so mi besede kar same zachele nekaj sporochati. Besede so sicer le vsebina sporochila, ki je srchika sporazumevanja (seveda obstajajo pri tem tudi izjeme), saj iz njih govorec sestavi svoj (na)govor. Razen v slovarjih besede same zase skoraj ne obstajajo drugje kot v nezavednem delu posameznikove dushevnosti, kjer chakajo, da jih bo ta uporabil. Che pa besede same razumemo zhe kot sporochilo, se nam ob pogledu na njihovo zgradbo razpre paleta neshtetih pomenov, zvez in sorodnosti, na katerih temelji slovenski jezik, ki je sicer razviti prajezik. In tudi che pogledamo same zase besede iz razlichnih tujih jezikov, odkrivamo sorodnosti med njihovo zgradbo in slovenskimi besedami oziroma njihovimi koreni, in to ne velja le za shtevilne slovenske toponime po vsem svetu, ki so nashim pionirskim venetologom sicer prvi padli v ochi. Zadnje chetrt stoletja sem nenehno in povsem spontano odkrival neshtete podobnosti in sorodnosti, ki jih bom prikazal, delno pa bom chrpal iz odkritij in spoznanj svojih kolegov.

<sup>1</sup> Glej zbornik Ivana Tomazhicha: *Etruscbani in Veneti*, Dunaj, Editiones Veneti, 1995, str. 135

<sup>2</sup> Glej zbornik Ivana Tomazhicha: *Etruscbani in Veneti*, Dunaj, Editiones Veneti, 1995, str. 222

<sup>3</sup> Robert Graves: *Grbki mitovi*, str. 91

<sup>4</sup> Prav tam, str. 142

<sup>5</sup> Vendar nastane v naravnih jeziki medsebojno razmerje med izrazom in vsebino samo na ravni največjih enot, ki so slovarske items (enote prve chlenitve, ki se chlenijo prav zato, da oblikujejo pomenske sintagme). Na ravni enot druge chlenitve, pri fonemih, pa ni pomenskega medsebojnega razmerja. Fonemi sodijo v končni spisek brezpomenskih glasov, ki se chlenijo zato, da oblikujejo pomenske enote. Glasovi, ki sestavljajo besedo *nave*, niso sestavine ideje »nave« (n ne pomeni izdelka, a ne plavajoch in tako naprej). Vseeno je res, da so lahko isti glasovi chlenjeni drugache in sestavljajo drugo enoto prve chlenitve s popolnoma drugachnim pomenom, na primer *vena*. Če uporabimo terminologijo Hjelmsleva: jezik je dvoravninski, vendar ni skladen: forma izraza je strukturirana drugache kot forma vsebine, razmerje med njima je poljubno in spremembe izraza ne odsevajo zrcalno v spremembah vsebine. Če bi namesto *nave* izgovorili *cave*, bi bila posledica zamenjave enega samega glasu popolna sprememba pomena. Vendar obstajajo sistemi, ki jih Hjelmslev imenuje skladni: pomislimo na primer na urno shtevilchnico, na kateri se vsak položhaj kazalca, milimeter za milimetrom, ujema s chasovno spremembo oziroma z drugachno lego Zemlje na njeni poti okrog Sonca. Videli bomo, da si shtevilni popolni jeziki prizadevajo za tako ujemanje med znaki in realnostjo ali med znaki in ustreznimi koncepti. (Umberto Eco)

<sup>6</sup> To so ugotovili znanstveniki na kalifornijski univerzi v Davisu. Glej chlanek *Smo si Evropejci v sorodu?* Iz *Dela*, 8. 6. 2013

<sup>7</sup> Zorica Modrinjak: *Sklavinja*, Maribor 1990

<sup>8</sup> Glej zbornik Ivana Tomazhicha: *Etruscbani in Veneti*, Dunaj: Editiones Veneti, 1995, str. 104

<sup>9</sup> Glej zbornik Ivana Tomazhicha: *Etruscbani in Veneti*, Dunaj: Editiones Veneti, 1995, str. 132

<sup>10</sup> Glej zbornik Ivana Tomazhicha: *Etruscbani in Veneti*, Dunaj: Editiones Veneti, 1995, str. 93

<sup>11</sup> Friedrich Nietzsche: *Chasu neprimerna premishljevanja*, Ljubljana 2007, str. 247

Iz knjige *Prababica sanskerta*, 2018

(nadaljevanje tematike iz *Praslovenschina – Adamov jezik*, SRP 133-134/2017)



## Za zgodovinski spomin

*Milan Shtruc*

## SVETI HIERONIM IN PRVA SLOVENSKA BIBLIJA

(Ob 1600-letnici smrti velikega prevajalca)

**1. Prvo tiskano besedilo Biblije**

Kar danes vemo o prvem slovenskem prevodu Biblije, velja za njeno *prvo tiskano* Novo zavezo. Leta 1555 je Primozh Trubar prichel s prevajanjem Nove zaveze, ki je leta 1577 tudi izshla v tiskani obliki.<sup>1</sup> To je bila podlaga za celotni prevod Biblije, ki ga je Dalmatin konchal leta 1578. Dogovor o tisku je bil sklenjen z ljubljanskim tiskarjem Janezom Mandelcem, a se je vmeshal nadvojvoda Karl II. Avstrijski, vladar Notranje Avstrije in trd katolik, ter tiskanje prepovedal. Mandelc je moral tiskarno zapreti, potem pa so ga she izgnali iz Ljubljane (1582).

Sledil je dogovor s tiskarjem Samuelom Selfischem v Wittenbergu, ki je bil izven dosega avstrijskega katolishkega kneza. Selfisch je z delom prichel leta 1583 in ga konchal 1584. Biblijo so natisnili v 1500 izvodih ter jo skrito v sodih in skrinjah prepeljali na Shtajersko, Koroshko in Kranjsko, ki so poleg drugih donatorjev tudi krile stroshke tiska.<sup>2</sup> Kljub naporom zagrizenih pozhigalcev protestantskih knjig se je zaradi razmeroma velikega shtevila natisnjenih izvodov do danes ohranilo vsaj nekaj primerkov slovenske Biblije.

Tudi slovenski Brizhinski spomeniki so bili odkriti chisto po nakljuchju, ker so bili skriti skoraj tisochetje, zvezani med latinskimi teksti. To odkritje dokazuje, da so morala zhe dolgo pred njihovim nastankom obstajati shtevilna podobna besedila, ki pa so jih vztrajni unichevalci vseh nelatinskih, posebno she slovenskih tekstov, uspesno unichevali.

O prvi *tiskani* slovenski Bibliji vemo torej marsikaj. Che pa zhelimo ugotoviti, ali je pred njeno tiskano knjizhno izdajo obstajal kakshen starejsi prevod v slovenshchino, se moramo seznaniti z delom sv. Hieronima. Iz nashih krajev namrech izhaja sv. Hieronim,<sup>3</sup> eden najbolj izobrazhenih mozh starega sveta in najpomembnejshi prevajalec svetih spisov, ki tudi zanesljivo sodi med najbolj znane svetovne zgodovinske osebnosti, rojene na obmochju Slovenije. Ob tem pa bomo prishli do she bolj zanimivih odkritij, pomembnih za slovensko zgodovino, o katerih pa vemo bistveno premalo.

**2. Zhivljenje sv. Hieronima**

Evzebij Sofronij Hieronim, lat. Eusebius Sophronius Hieronymus (ok. 347 – 419/420), bolj znan kot sv. Hieronim, je o svojem rojstnem kraju pisal zhe sam, ko je navedel, da se je rodil v Stridonu na *stichishchu* med Panonijo in Dalmacijo.

Mladost je prezhivel na pristavi, to pomeni izven utrjenega mestnega obzidja, saj v svojih pismih naroča, kako je treba urediti dedishchino za njegovo posestvo. Hieronim naj bi imel tudi domachega učitelja in omogočen mu je bil študij, to pa kaže, da je mladost prezhivel v premožni družini.

Cheprav je bil rojen v krshchanski družini, je po takratnem običaju prejel krst shele leta 366, ko ga je v Ogleju krstil oglejski patriarh, potem pa se je odločil za asketsko in samostansko zhivljenje. Med svojim bivanjem v Antiohiji (Sirija) in Carigradu si je pridobil dobro znanje grshchine in hebrejshchine.<sup>4</sup> Vendar je ves čas svojega delovanja v tujini obdržal tudi tesne stike z rojstno Emono. Iz njegovih shtevilnih pisem v Emono lahko sklepamo, da je tu zhe obstajala močna krshchanska skupnost. Iz njih izvemo tudi za njegov spor z »emonskimi devicami«, ki naj bi jih proti njemu nashčuval eden izmed domasih menihov. Verjetno gre za meniha Antonija, za katerega Hieronim v nekem pismu pravi, da mu je poslal zhe deset pisem, na katera pa ni dobil nobenega odgovora.<sup>5</sup>

Hieronim je študiral in deloval v Ogleju, Milanu, Rimu, Egiptu, Carigradu, Antiohiji in Palestini. Imel je izreden dar za jezike, zlasti temeljito je obvladal latinshchino.<sup>6</sup> Shiroko jezikovno znanje mu je omogochalo, da je lahko bogoslovne dokumente študiral neposredno v izvorniku. Tako je kmalu veljal za enega najbolj izobrazhenih mozh tedanjega sveta, ki je lahko prevajal neposredno iz aramejskega, hebrejskega in grshkega jezika (*slika 1. Sv. Hieronim*).

### 3. Dileme glede rojstnega kraja

Zaradi Hieronimovega izjemnega mesta v svetovni zgodovini se nenehno nachenja vprasanje njegovega rojstnega kraja, ki ga zhelijo vsi bliznji narodi umestiti na svoja danashnja ozemlja. Tako razlicne razlage so mozhne le zato, ker shtevilni avtorji, ki sicer o njem na shiroko pishejo, ne kazhejo niti toliko sposhovanja do resnice, da bi njegove zapise tudi dosledno *uposhchevali*. Pri tem gre lahko za slabo obvladanje logike ali pa v hujskem primeru za potvarjanje dejstev iz najrazlicnejshih namenov. Ker je Hieronim *izrecno* zapisal, da lezhi njegov rojstni kraj Stridon *na meji med* Panonijo in Dalmacijo, je s tem izlochil vse kraje, ki so bili globlje na katerem od obeh obmochij. Zato je neustrezno umeshchati njegov rojstni kraj v Dalmacijo ali Panonijo, saj je to v izrecnem nasprotju z njegovo navedbo, da gre za kraj »*na meji med*« njima.<sup>7</sup> Che bi bil rojen povsem na enem ali drugem obmochju, bi brez dvoma tako tudi zapisal.

Njegovi navedbi o *stichishchu* oziroma *vmesnem obmochju* med Panonijo in Dalmacijo ustreza predvsem ozemlje danashnje Slovenije, kjer je potrebno ugotoviti she konkretno lokacijo. Vendar bomo tezhko nashli verodostojno reshitev, che bomo njegov rojstni kraj v Sloveniji iskali pod drevesom, namrech »pod tiso«, pod katero naj bi sv. Hieronim »oznanjal sveto vero«. Podatki o njegovi zhivljenjski poti ne dopushchajo domneve, da bi Hieronim kadar koli v nashih krajih pridigal pod kakshnim drevesom, saj naj bi se po svojem odhodu ne vrachal vech v domovino.

Glede tako imenovane »Hieronimove tise« v Stranah pod Nanosom strokovne raziskave kazhejo na starost okoli 600 let, ko Hieronima zhe 1000 let ni bilo vech med zhivimi. Tam tudi ni nobenega alpskega rimskega obrambnega obzidja, she najmanj pa t. i. Ajdovskega zidu, ki je bil eden najbolj monumentalnih rimskih gradbenih objektov tistega chasa in ga Hieronim ponosno omenja v zvezi s svojim rojstnim krajem.<sup>8</sup>

Pri iskanju nekdanjega Stridona je treba uposhtevati, da se je na zadevnem podrochju zaporedje chrk *ST* izgovarjalo kot *SbT*, kot je podrobneje dokazoval zhe Dragan Shanda.<sup>9</sup> Podobno se she danes v nemshkem jeziku zaporedje chrk *ST* v zacetku besede *vedno* izgovarja kot *SbT*. Zato moramo ime, ki je bilo v 4. stoletju zapisano kot *Stridon*, iskati predvsem pod imenom *Sbtridon*. Tako je za Hieronimov rojstni kraj dolgo veljala *Sbtrigova* na shtajerski meji s Hrvashko. Tu je bila velika rimska naselbina in prek nje je vodila ena od pomembnih rimskih cest. Kasneje je *Sbtrigova* sodila pod celjsko drzhavno knezhevino in je tam knez Friderik II. Celjski ob 1100. obletnici Hieronimovega rojstva leta 1447 v njegovo chast *ustanovil samostan* in dal zgraditi *Marijino cerkev*. She danes sta v Shtrigovi cerkvi sv. Hieronima in sv. Marije Magdalene, obmochje pa je poznano kot veliko nahajalishche rimskega orozhja, posode in nakita, pa tudi zaradi velikega zlochina nad Slovenci leta 1947. Neverjetno je, da so se tam poboji Slovencev, ki so zahtevali prikljuchitev Sloveniji, zgodili prav ob 1600. obletnici rojstva sv. Hieronima.<sup>10</sup>

Poglabljeno je o sv. Hieronimu pri nas pisal Rafko Valenchich<sup>11</sup> in utemeljeno zavrnil »dokaze«, da naj bi bil njegov rojstni kraj izven obmochja danashnje Slovenije.<sup>12</sup> Umestil ga je med nekdanjo Emono in Oglej oziroma na obmochje slovenskega Krasa. V blizhino Emone umeshcha njegov rojstni kraj Miroslav Premrou (gl. Valenchich). Predvsem pa ga na obmochje danashnje Ljubljane umeshcha angleshka Wikipedija, ki za sv. Hieronima pravi: »Bil je sin Evsebiusa, rojen v Stridonu, vasi blizu Emone, na meji med Dalmacijo in Panonijo...«<sup>13</sup>

V zvezi z imenom *Sbtridon* na juzhnem obmochju Ljubljane she danes najdemo vsaj deset »*sbtradonov*«. <sup>14</sup> V slovenshchini pomeni *sbtradon* utrjeno cesto na mochvirnatem obmochju, ki jo na obeh straneh obdajata odtochna jarka in drevoreda, kar dodatno utrjuje cestishche.<sup>15</sup> Obmochje *sbtradonov* je moralo nekdej imeti tudi svoje skupno krajevno ime; to bi ustrezalo mnenju Rafka Valenchicha, ko pravi: »Stridon je bilo po vsej verjetnosti naselje (pagus), pod katerega je spadalo vech prstav.«<sup>16</sup> Take pristave so bile gotovo ob *sbtradonih*, cheprav imena kraja *Sbtradon* ali *Sbtridon* ni vech na danashnjih zemljevidih.

Ugotovitvam o rojstnem kraju na juzhnem obmochju danashnje Ljubljane v smeri proti Ljubljanskemu barju ustrezajo tudi Hieronimove lastne navedbe, ko pravi, da je v blizhini njegovega rojstnega kraja *alpski zaporni zid*.<sup>17</sup> Z navajanjem tega impozantnega gradbenega objekta svojega chasa je Hieronim omogochil tako natanchno in *nesporno lokacijo* svojega rojstnega kraja, da je vsako nadaljnje sprenevedanje popolnoma neumestno.

Danes je možno celotni potek nekdanje alpske zapore zelo natančno določiti. Na podlagi ugotovitev študije *Claustra Alpium Iuliarum*<sup>18</sup> je bil *osrednji in najpomembnejši del teh zapor Ajdovski zid*.<sup>19</sup> To je najdaljši dokumentirani del obzidja z najmanj 35 obrambnimi stolpi, še danes pa je ohranjenih skoraj 8 kilometrov obzidja. Navedena alpska zapora je »verjetno največji rimskodobni arhitekturni podvig in kot tak stopa ob bok največjim antichnim spomenikom v Evropi«. <sup>20</sup> Hieronim je bil gotovo ponosen na to impozantno gradnjo blizu svojega rojstnega kraja in zato ni chudno, da je na njo izrecno opozoril. Pri tem je še posebej pomembno, da je bilo možno z Ajdovskega zidu proti vzhodu videti *celotno Ljubljansko barje*, to pa hkrati pomeni, da je bila ta mogočna gradnja vidna tudi iz Hieronimovega rojstnega kraja.<sup>21</sup> Ne velja torej trditev, da za blizhino alpske zapore blizu Shtridona »ni na voljo arheoloshkih dokazov«. <sup>23</sup> Nasprotno, alpska zapora je bila in jo je bilo verjetno videti celo s Hieronimove domachije, vendar je treba v tem smislu na pravo mesto postaviti lokacijo Shtridona. Sedaj je tudi razumljivo, zakaj je Hieronim tako monumentalno gradnjo, kot je bil Ajdovski zid, omenil kot posebnost svojega rojstnega kraja.

Konchno je dilemo glede Hieronimovega rojstnega kraja na podlagi ohranjenih vatikanskih dokumentov razjasnil še papezh Benedikt XVI., ki je v svojih avdiencah 7. in 14. novembra 2007 za sv. Hieronima nedvoumno zatrdil: »Bil je rojen leta 347 v Stridonu, v danashnji Ljubljani v Sloveniji, v krshchanski družhini.«<sup>24</sup>

#### 4. Cesar Karl IV.

Pomembno mesto pri ohranjanju spomina na sv. Hieronima ima Venceslav Luksemburshki,<sup>25</sup> bolj znan kot cheshki kralj in cesar Svetega rimskega cesarstva Karl IV. Rodil se je v Pragi 14. 5. 1316, kasneje pa se je moral za nekaj chasa umakniti v Francijo. V tem chasu je prejel birmo, pri kateri mu je njegov boter, francoski kralj Karl Lepi, ime Venceslav spremenil v svoje ime.<sup>26</sup> Umrl je leta 1378 in je pokopan v cerkvi Svetega Vida na Hradchanih, kjer je pokopana tudi cheshka kraljica in cesarica Svetega rimskega cesarstva Barbara Celjska.<sup>27</sup>

Da bi bolje razumeli povezanost cesarja Karla IV. z nashimi kraji in s tem njegov odnos do sv. Hieronima, se moramo seznaniti z nekaterimi dogodki iz Karlovega zhivljenja. Ko je namrech Karl potoval na Tirolsko, se je zaradi nezaupanja do avstrijskega vojvode<sup>28</sup> za pot iz Prage do Lombardije raje dogovoril z ogrskim kraljem. Prek njegovega kraljestva in Dalmacije je prishel do Jadrana in se tu vkrcal na ladjo. Blizu mesta Grad, danes Gradezh, so njegovo ladjo obkolili Benechani in zajeli del posadke. Z nekaj spremljevalci je Karlu uspelo pesh pobegniti v Oglej, kjer je postal chastni gost oglejskega patriarha. Prijateljstvo s patriarhom se je še poglobilo, ko so morali s patriarhovim posredovanjem Benechani izpustiti posadko Karlove ladje, to pa mu je omogochilo nadaljevanje poti na Tirolsko. Patriarh mu je za pot dodelil še mochno oborozheno spremstvo in s Karlom sta tedaj navezala trajno prijateljstvo. Prav med svojim bivanjem v Ogleju se je Karl dobro seznanil tudi z izjemnimi deli sv. Hieronima, z njegovo dezhelo in njegovim dezhelnim jezikom. Karlovo obchudovanje sv. Hieronima je bilo tudi med

pomembnimi vzroki za njegovo kasnejšo odločitev o ustanovitvi samostana v Pragi, za katerega je papezh Klemen VI. predpisal obvezno uporabo *slovenskega* jezika.

## 5. Prevodi svetih spisov v slovenshchino in njihova združitev v Vulgato

Ljudski jezik Hieronimovega mladostnega zhivljenja na pristavi blizu utrjene Emone je bil nedvomno slovenski, saj je znano, da se je latinsko nauchil kasneje. Zato je verjetno, da je Hieronim shtevilne in obsezhne svete spise najprej prevajal v svoj materni, to je slovenski jezik, ki pa je bil *vulgo* jezik, kot so Rimljani takrat imenovali *vse nelatinske* jezike. Ker je bila tako oblikovana *Biblija* združena iz spisov v *slovenskem*, to je *nelatinskem* jeziku, je bilo temu ustrezno tudi njeno ime *Vulgata*. Zato lahko utemeljeno trdimo, da je bila prva Biblija sestavljena iz spisov, prevedenih v slovenski jezik. O tem izjemnem delu sv. Hieronima lahko izvemo vech iz shtevilne korespondence med cesarjem Karlom IV. in papezhem Klemenom VI. ob pripravah na ustanovitev samostana, kot tudi iz listine o ustanovitvi *Slovenskega samostana* v Pragi v Hieronimovo chast.

Ko je prishlo v Antiohiji do sporov med shtirimi shkofi, je Hieronim zhe veljal za takshno avtoriteto, da so se nanj obrnili s proshnjo za odločitev v sporu. Hieronim pa je predlagal, da naj o sporu odlochi »rimski papezh«.

Naziv »papezh« tukaj uporabljam za rimske shkofe tudi v chasu Hieronima, cheprav se je naziv »papezh« pojavil shele nekaj stoletij kasneje. Prezgodnja uporaba tega naziva v Kristoforosovi listini *Donatio Constantini* iz 4. stoletja, s katero naj bi bil carigrajski cesar Konstantin prenesel oblast nad celotnim zahodnim delom svojega cesarstva in nad vsemi cerkvami sveta na »papezha«, je tudi eden od dokazov, da je bila ta listina o prenosu oblasti zgolj ponaredek.<sup>29</sup> Kljub temu je Sveto rimsko cesarstvo kot drzhavna tvorba trajalo skoraj tisoeh let, vse do Napoleona,<sup>30</sup> ki jo je leta 1806 ukinil in zadnjo krono tega cesarstva odvzel takratnemu cesarju Francu II. Habsburshkemu.

Hieronim se je prvich srechal s papezhem Damazom I. leta 382 v Rimu, ko je tja spremljal antiohijskega patriarha. Tako je prishel v Rim oblozhen s shtevilnimi zvitki zbranih in prevedenih svetih spisov. Zanimanje papezha Damaza I. za Hieronimovo delo je bilo tolikshno, da ga je povabil k sebi in po vech razgovorih, she posebej o Svetem pismu, ga je izbral za svojega tajnika in svetovalca ter ga zadolzhil, da prevede združene biblijske spise tudi v latinski jezik.<sup>31</sup> Po smrti papezha Damaza I. naj bi bil Hieronim celo med resnimi kandidati za njegovega naslednika, vendar se je raje posvetil nadaljevanju svojega dela. Preselil se je v Palestino, kjer je ostal do svoje smrti (v Betlehemu). Kljub monumentalnim prevodom iz aramejskega, hebrejskega in grshkega jezika v *slovenski* jezik ter nato *združbitvi* svetih spisov v tako imenovano *Vulgato*, pa je Hieronim bolj poznan po svojem prevodu Svetega pisma v latinshchino, ki ga je cerkev sprejela kot verodostojni standard ter z manjšimi dopolnitvami velja she danes.

## 6. Ustanovitev Slovenskega samostana v Pragi

Hieronimovo monumentalno delo je spodbudilo cesarja Karla IV., da je z dovoljenjem papezha Klemena VI. ob tisočletnici Hieronimovega rojstva 21. novembra 1347 v Pragi ustanovil samostan in skupnost sv. Benedikta. Za nasho zgodovino je she posebno pomembna vsebina njegove listine o ustanovitvi tega samostana; enako pomembno je tudi predhodno dopisovanje med cesarjem, papezhem in prashkim nadshkofom ter njihovo kasnejshe dopisovanje s samostanskimi opati.<sup>32</sup>

Cesar Karl IV. se v svoji listini najprej sklicuje na dovoljenje papezha Klemena VI.,<sup>33</sup> da se v Pragi ustanovi samostan in skupnost sv. Benedikta, ker je blazheni Hieronim Stridonski, slavni doktor in odlicni prevajalec, prevedel svete spise iz hebrejskega »v latinshchino in *slovenski jezik*, to je jezik, od katerega je nasho cheshko kraljestvo prevzelo svoje narechje.«<sup>34</sup> Nato pravi, da je papezh z apostolsko avtoriteto dolochil, da naj v obeh ustanovah bozhji sluzhabniki zaradi spomina na blazhenega Hieronima na vse vechne chase uporabljajo *slovenski jezik*.

Iz utemeljitve lahko ugotovimo, da je cesar Karl IV. dobro poznal dezhelo, iz katere je izhajal sv. Hieronim, saj je nato zapisal, da je slednji s svojim delom za vse vechne chase proslavil svoj rod in domovino.<sup>35</sup> Zaradi vseh teh dejstev je samostan dobil ime »Slovenski samostan«, shirshe obmochje pa ime »Na Slovenskem«. Sochasno je dal Karl zgraditi she Marijino cerkev, saj Mariji posvechene cerkve pogosto povezujejo s sv. Hieronimom.

O problemih v zvezi z obvezno uporabo slovenskega jezika v samostanu pricha tudi dopisovanje med papezhem Klemenom VI. in prashkim nadshkofom. Slednji seznanja papezha o tezhavah pri pridobivanju dovolj velikega shtevila slovensko govorechih menihov in drugih, ki obvladajo slovenski jezik, da bi lahko vse zadeve v samostanu dejansko potekale v tem jeziku. V reshitev problema so bile vkljuchene shkofije na Slovenskem in seveda Oglej,<sup>36</sup> ki ga nekateri imenujejo tudi »Slovenski Rim«; bil je namrech najpomembnejshe cerkveno sredishe na nashem obmochju od 2. stoletja dalje, imel pa je pomembno vlogo tudi pri ustanovitvi slovenskega samostana v Pragi.

Tudi papezh Klemen VI. je moral biti preprichan, da je slovenshchina Hieronimov materni jezik, saj bi bilo v nasprotnem primeru nerazumljivo, da bi za opravljanje sluzhbe bozhje v njegovo chast dolochil slovenski jezik. Obenem vsa navedena dejstva tudi potrjujejo, da je bil Hieronim *prvi v zgodovini*, ki je razlicne svete spise prevedel v *slovenski*, to je v *nelatinski* oziroma v *vulgo* jezik, zaradi chesar se je Biblija imenovala tudi *Vulgata*.

Nekateri zgodovinarji naziv »slovenski« jezik v besedilih naknadno spreminjajo v »slovanski«, to pa ni ustrezno, saj takega jezika takrat ni bilo in ga tudi danes ni, ampak obstaja samo slovanska jezikovna skupina. Tudi ime velikega obmochja ob samostanu so kasneje spremenili iz »Na Slovenskem« v »Na Slovanech«, cheprav je bil samostan ustanovljen kar nekaj stoletij prej, preden so Cheh Dobrovsky in drugi jezikoslovci dali tako izjemno priznanje slovenshchini, da so vso veliko jezikovno skupino poimenovali za *slovansko*.<sup>37</sup> Danes se poskusha povezava s

slovenshchino dodatno zamegliti s preimenovanjem »slovanske« v nekakšno izmisljeno »baltoslovansko« jezikovno skupino.

Ko je cesar Karl IV. v svoji, v latinskem jeziku napisani listini določil, da se mora v samostanu uporabljati »lingua Slavonica«, s tem seveda ni mislil na slovansko jezikovno skupino, saj je v nadaljevanju izrecno razlikoval med dvema slovanskima jezikoma, in sicer med slovenskim jezikom (»lingua Slavonica«) in ljudskim jezikom svojega *cheshkega* kraljestva (»nostrī regni Boemie idioma«). Ko pravi, da je Hieronim razbistril ljudski jezik *cheshkega* kraljestva s *slovenshchino kot njegovim izvorom*, je s tem slovenshchini prisodil posebno vlogo tudi v odnosu do cheshkega jezika. Po določilih Zlate bule, ki je predstavljala nekakšno ustavo Svetega rimskega cesarstva, je slovenski jezik sodil med štiri uradne jezike tega imperija.<sup>38</sup> Verjetno pa je cesar Karl poznal še druge svete spise, ki so bili pisani v stari slovenshchini in jo danes nekateri imenujejo »starocerkvena slovanshchina«.

Vse navedene ugotovitve lahko združimo v nekaj tez, in sicer:

- 1.) da je Hieronim različne svete spise, kot so bili na primer peteroknjizhje, pisma in evangelije, združil v Biblijo z enotnim imenom *Vulgata*;
- 2.) da je svete spise najprej prevajal v svoj materni *vulgo* jezik, kot so takrat imenovali vse *nelatinske* jezike;
- 3.) da je bil rojen in je svojo mladost preživel na območju danashnje Ljubljane, to pa pomeni, da je moral biti njegov materni *vulgo* jezik *slovenshchina*, latinsko pa se je naučil kasneje;
- 4.) da je Hieronim *prvi v zgodovini* združil različne svete spise v enotno Sveto pismo, saj so bili prevodi shtevilnih svetih besedil v latinshchino narejeni zhe pred njim, torej zgolj zaradi svojega prevajanja ne bi bil delezhen tolikshne svetovne slave;
- 5.) da je na podlagi izjemnega navdiha tako rekoč ustvaril Biblijo, ki pa zaradi svojega prvotnega *vulgo* jezika pomeni tudi prvo v *slovenskem jeziku* napisano Biblijo;
- 6.) da lahko vse navedene ugotovitve vzdrzhijo samo v primeru, che so Slovenci na svojem danashnjem ozemlju zhiveli zhe pred 4. stoletjem;
- 7.) krshchanstvo je bilo na tem območju prisotno zhe vse od chasa sv. Hieronima, zato dogodki v 8. stoletju ne pomenijo prvotnega pokristjanjevanja Slovencev.

Ne glede na navedene »teze« pa se zastavlja vprashanje, kako so lahko shtevilne podobne ugotovitve schasoma v celoti utonile v pozabo.<sup>39</sup>

## 7. Sv. Hieronim in »priselitvena« teorija

Kot recheno, navedene ugotovitve niso skladne z »uradno« tezo o t. i. priselitvi Slovencev na danashnje ozemlje shele ob koncu 6. stoletja, to je skoraj dve in pol stoletji po Hieronimovem rojstvu. Vztrajanje na »poznem prihodu Slovencev na danashnje ozemlje« pomeni tudi podcenjevanje vednosti papezha Klemenā VI.,

cesarja Karla IV. in opatov v *slovenskem* samostanu, ki bi tako očitno neskladje morali takoj opaziti, če bi seveda obstajalo.

Tezo o priselitvi v 6. stoletju je v celoti zavrnil tudi svetovno znani zgodovinar in lingvist prof. dr. Mario Alinei, med drugim član Shvedske kraljeve akademije. Na podlagi izsledkov o prostorski razporeditvi genetskih markerjev, o njihovi povezavi z razporeditvijo jezikov in z ugotovitvami novejših arheoloških raziskav ugotavlja: »*Popolnoma absurdno tezo* o tako imenovanem »poznem prihodu« Slovanov (in s tem tudi Slovencev – op. M. Sh.) v Evropo mora nadomestiti scenarij slovanske kontinuitete od paleolitika dalje.«<sup>40</sup>

Znana je tudi močna prisotnost krshchanstva na Slovenskem v 2. in 3. stoletju, zato je neverjetno, kako je nekaterim uspelo, da so lahko boj za *slovenski jezik* v bogosluzhju iz 8. stoletja spremenili v izmishljeno »pokristjanjevanje Slovencev«. Za »krvave boje«, ki naj bi potekali za obstanek »stare slovenske poganske vere«, ruski zgodovinar Venelin pravi: »Morali bi razmisliti o takratnih razmerah. Pri tem moramo biti pozorni na štiri stvari: a.) na boj slovenske abecede z galsko; b.) na boj dogme z dogmo; c.) na boj starodavnega obreda z novim; d.) na boj slovenskega jezika v bogosluzhju z latinskim.«<sup>41</sup>

Dejstvu, da je Hieronim svete spise zhe v 4. stoletju prevedel v slovenshchino in jih združil v Biblijo, se moramo zanesljivo zahvaliti za to, da so bili tudi kasneje shtevilni sveti spisi napisani v slovenskem jeziku. Po nachelu nemshkih jezikoslovcev, ki svoj jezik v starih spisih imenujejo »visoka nemshchina«, bi morali tudi slovenshchino v nashih spisih imenovati *visoka slovenshchina*, nikakor pa ne nekakšno »*starocerkvena slovanshchina*«.

Izrazi kot »in Slavoniam« ter »lingua Slavonica«, ki sta jih uporabljala cesar Karl IV. in papezh Klemen VI. za *slovensko območje in jezik*, so bili pri nas v uporabi dolga stoletja, v latinskem jeziku pa so she danes. Tako je v sporazumu, ki je bil sklenjen v latinshchini med kartuzijami Zhiche, Bistra, Jurkloshter in Pleterje, zapisano, da so navedeni samostani »in Slavoniam«, kar lahko pomeni le v Sloveniji. Na sliki Zhichke kartuzije pishe, da je »in Slavonia«,<sup>42</sup> torej »v Sloveniji«. Eden od menihov iz teh samostanov je v nemshkem jeziku zapisal, da ga hrani *slovenski kruh*, pri tem pa uporabi izraz *windisch*, ki ga lahko prevedemo le kot *slovenski*. Ohranjeni so tudi zemljevidi, ki uporabljajo ime »Sclauonia oder Windisch Marck«, torej Slovenija ali Slovenska marka.<sup>43</sup> Zato moramo pomen navedenih besed razumeti tako, kot so bile zapisane, saj gre v nasprotnem primeru za nedopustno spreminjanje zgodovine.

## 8. Kasnejša usoda Slovenskega samostana

S prihodom slovensko govorečega prebivalstva se je na shiršem območju samostana schasoma razvila velika slovenska skupnost, zaradi chesar je območje dobilo ime »Na Slovenskem«. Ustanovljenih je bilo tudi vech podružničnih samostanov.<sup>44</sup> Skupnost je imela ves chas močno podporo cesarjev iz luksemburshko-celjske dinastije. Po smrti cesarja Karla IV., njegovega naslednika



cesarja Sigismunda Luksemburshkega in zhene slednjega – zadnje cesarice Svetega rimskega cesarstva Barbare Celjske leta 1451 se je prichel polozhaj skupnosti slabshati. Cesarico Barbaro je zhe naslednje leto kot cesar nasledil Habsburzhan Friderik III., ki ni bil naklonjen dejanjem svojih predhodnikov. V poznih letih 16. stoletja se prichne namesto imena *Slovenski samostan* uporabljati ime *Emmaus*.<sup>45</sup>

Osnovni namen Slovenskega samostana, ki je bil dolochen z ustanovnimi listinami cesarja Karla IV. in papezha Klemena VI., je leta 1636 nedopustno spremenil Ferdinand III. Habsburshki in tja pripeljal shpanske benediktince iz Montserratata.<sup>46</sup> Ta sprememba je sicer kasneje reshila samostan pred pogromi Habsburzhana Jozhefa II. nad slovenskimi samostani. Naslednja nevarnost je prishla s sholskim zakonom leta 1871, ko bi morali ukiniti samostansko gimnazijo v Klatovem in samostan zapreti, vendar so se temu uspeli izogniti z vkljuchitvijo v red nemshkih Benediktincev iz Beurona, kamor sodijo she danes.<sup>47</sup>

Nekdanje obmochje »Na Slovenskem« je danes po cheshko »Na Slovanech«, ime samostana pa je Emavzejski samostan. V njem bi bil lahko ohranjen kakshen izvod prve slovenske Biblije,<sup>48</sup> vendar bi ga tu danes zaman iskali, saj so samostan v teku chasa prizadele shtevilne katastrofe. Danes ni sledi o rokopisih, ki so nastajali v tamkajshnjem skriptoriju, pa tudi o nekoch veliki samostanski knjizhnici rokopisnih in drugih knjig je malo znanega. Tam naj bi bila shranjena tudi knjiga, najverjetneje Biblija, na katero so ob kronanju prisekali francoski kralji. Je pa zanimivo, da je Enea Silvio Piccolomini, kasnejshi papezh Pij II., svojemu prijatelju naročil, naj mu Sveto pismo kupi na Cheshkem.

Che se je od 1500 *tiskanib* izvodov Dalmatinove Biblije po shtevilnih sezhiganjih ohranilo samo nekaj primerkov, je zato she toliko manj mozhno, da bi se ohranile knjige iz chasov, ko so obstajale le kot rokopisi. Med pomembnimi knjigami, ki so she ostale v samostanu, je najbolj znan evangeliarij, ki pa je le darilo iz novejshega chasa. Vechina knjizhnice je bila unichena zhe ob napadu chet iz Passaua na Prago leta 1611.<sup>49</sup> Nazadnje je bil samostan mochno poshkodovan v treh zaporednih napadih 8. zaveznishke letalske brigade 14. 2. 1945. Kaj je tako motilo zaveznike, da so po lastni odlochitvi ali na zheljo drugih unichevali tako izjemno zgodovinsko dedishchino, she vedno ni jasno.

Sv. Hieronim je umrl 30. septembra 419 (ali 420) v Betlehemu, zato bosta leti 2019 in 2020 posveчени 1600-letnici njegove smrti. Ker gre za enega najpomembnejshih cerkvenih uchiteljev in enega najbolj izobrazhenih mozg v svetovnem merilu, chigar dela in pisma so uvrshchena v zakladnico ne le krshchanske, temvech tudi vse svetovne kulturne dedishchine, bi morali to obletnico she zlasti pri nas primerno pochastiti. Zhal sta Poshta Slovenije in Banka Slovenije zhe odklonili posebno izdajo tej obletnici namenjene znamke oziroma kovanca.

Slovenski prevodi Svetega pisma: [https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenski\\_prevodi\\_Svetega\\_pisma](https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenski_prevodi_Svetega_pisma); *zadnja sprememba* 17.3.2016 ob 13:03.

<sup>2</sup> Dalmatinova Biblija: <http://www.dedi.si/dediscina/123-dalmatinova-biblija>.

<sup>3</sup> Zanimivo, da sv. Hieronim ni umeshchen med *slovenske* svetnike: *Seznam slovenskih svetnikov*, Wikipedija, zadnja sprememba 4. 7. 2018 ob 10:41. Med slovenske svetnike ga ne umeshcha niti Jozhko Shavli, *Slovenski svetniki*, Zalozhnishtvo Humar, 1999.

<sup>4</sup> Papezh Benedikt XVI. o sv. Hieronimu v svoji avdienci 7. 11. 2007.

<sup>5</sup> *Hieronimova pisma, Pismo menihu Antoniu v Emono*; prevod Franca Ksaverja Lukmana, priredila Martina Kraljich, shtudentka III. letnika Teoloshke fakultete 2000/01: »Na razgibanost krshchanskega zhivljenja v Emoni v drugi pol. 4. stol. kazheta dve njegovi pismi. Obe pismi je napisal okrog leta 377 med bivanjem v halkishki pushchavi. Ker je bilo prvo pismo naslovljeno skupnosti emonskih Bogu posvechenih devic, drugo pa menihu Antoniju, lahko iz tega sklepamo, da je bila v tedanji Emoni zhe precej razvita krshchanska skupnost, verjetno pod vodstvom shkofa Maksima«. Hieronim v pismu, ki ga je pisal menihu Antoniju v Emono, pravi: »Zhe deset pisem, che se ne motim, polnih vljudnosti in proshenj, sem ti poslal, (...) ko se tebi niti zgani ne ljubi«. <http://www2.arnes.si/~supmspel/patres/hieronim/index.html>. Njegovo pogosto pisanje v Emono potrjuje, da je z rojstnim krajem vzdrzheval stike she po svojem odhodu, nasprotno pa niti enkrat samkrat ni pisal v Strane, Starod ali Tarsatiko, kamor nekateri she vedno umeshchajo njegov rojstni kraj.

<sup>6</sup> S. Hieronim, Exodus tv, *Svetnik dneva*, 30. 9. <http://www.exodus.si/oddaje/sv.hieronim>.

<sup>7</sup> Ob doslednem uposhtevanju navedb sv. Hieronima tudi *Shtrigova* ne more biti njegov rojstni kraj.

<sup>8</sup> R. Valenchich se je odlochil za kraj *Strane*, ker naj bi po ljudskem izrochilu tam rasla »Hieronimova tisa« (Valenchich, 2007, str.148). Danes poznana dejstva ne dopushchajo nobene mozhnosti, da bi bile Strane Hieronimov rojstni kraj. Vendar pa ljudskega izrochila ne smemo kar zavrechi. Starost tise okrog 600 let bi lahko ustrezala tisochetnici Hieronimovega rojstva, ko so v vsem Svetem rimskem cesarstvu v njegovo chast gradili cerkve in ustanavljali samostane. V ta namen ni bila potrebna nikakrshna zveza z njegovim rojstnim krajem, kar na primer tudi Praga ni bila, ampak je shlo le za pochastitev njegovega spomina. Ob tisi v Stranah je she danes cerkev s starejsjo gotsko zasnovo ter posest stishkega samostana, to pa bi lahko pomenilo, da je bil ob tisochetnici morda tukaj ustanovljen samostan, zgrajena cerkev ali zasajena tisa; slednja je morda v ljudskem spominu ostala kot »Hieronimova tisa«.

<sup>9</sup> Shanda, Dragan: *Slovenem*, Lipa, Maribor, 2016.

<sup>10</sup> Klasinc, Peter Pavel: *Shtrigova*, Zavod 25. junij, Ljubljana, 2008/213, in *Nekoch Stridona ...*, Delo 3. 3. 2007.

<sup>11</sup> Valenchich, Rafko: *Sveti Hieronim - mozg s Krasa*, Druzhina, Ljubljana, 2007.

<sup>12</sup> Glede pravilnosti Suicheve umestitve Hieronimovega rojstnega kraja v Liburnijo oziroma v severozahodni del Dalmacije je imel pomisleke zhe R. Bratozh, ker tam ni dokumentiranih nobenih alpskih zapor *Claustra Alpium Iuliarum* (Valenchich, 2007, str. 15).

<sup>13</sup> Ker je Hieronim odrashchal na posestvu izven emonskega obzidja, se navedba »*vasi blizu Emone*« iz angleshke Wikipedije v celoti ujema z ugotovitvami papezha Benedikta XVI., da je bil Hieronim rojen »*na obmochju danashnje Ljubljane*«. Obmochje danashnje Ljubljane je vecije od nekdanje rimske Emone in zato vkluchuje tudi takratne blizhnje vasi izven mestnega obzidja. »He was born at Stridon, a village near Emona on the border of Dalmatia and Pannonia«. *Jerome*, Wikipedija, <https://en.wikipedia.org/wiki/Jerome>, zadnja sprememba 4. 9. 2018 ob 08:26. [Poudarki M. Sh.]

<sup>14</sup> She danes je v Ljubljani veliko *shtridonov* : Mihov, Urshichev, Ilovshki, Knezov, Veliki, Jesihov, Brglezov, Rebekov, Volarjev ...

<sup>15</sup> *SSKJ*, Inshtitut za slovenski jezik Frana Ramovsha ZRC SAZU, geslo: »shtradon«; [http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj\\_testa&expression=ge%C3D%C5%A1tradon&hs=1](http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=ge%C3D%C5%A1tradon&hs=1).

<sup>16</sup> Valenchich, 2007, str. 113.

<sup>17</sup> Na alpske zapore (*Claustra Alpium Iuliarum*), ki jih Hieronim omenja v zvezi s svojim rojstnim krajem, se sklicujejo sštevilni avtorji (Suich in drugi, Valenchich, 2007, str. 157-158).

<sup>18</sup> *Claustra Alpium Iuliarum - med raziskovanjem in upravljanjem*, Inshtitut Ivan Michler, Ljubljana, 2014.

<sup>19</sup> »Zapora Ajdovski zid poteka nad skrajnim zahodnim robom Ljubljanskega barja ... Na glavni rimski cesti (via publica) med Emono in Akvilejo, na osrednjem delu alpskih zapor, je *Ajdovski zid* prvi v nizu zapornih zidov. Zapora je ohranjena v dolžini približno 7744 m, to je *najdaljšbi* dokumentirani zid v sklopu zapornega sistema. Shtel je vsaj 35 stolpov«. *Claustra Alpium Iuliarum*, poglavje *Jure Kusetich, III. Topografski in arheološki pregled*, str. 72. »Sklepamo, da je zapora v antiki nadzirala 4 cestne prehode«. (isto, str. 75).

<sup>20</sup> »... sistem claustra Alpium Iuliarum (je) povsem primerljiv s podobnimi spomeniki v Evropi, v marsichem jih celo presega« (Kusetich, 2014, str. 11-13). Po sedanjih podatkih o izjemnosti navedenega objekta lahko rechemo, da je primera s podobnimi spomeniki v Evropi z nase strani bistveno preskromna.

<sup>21</sup> »Zaradi oblike zapore je bil pregled nad njo brezhiben, saj so bile vse strateshke točke na zidu medsebojno vidne. (...) Proti vzhodu je bilo *s celotne zapore vidno Ljubljansko barje* z vsemi obrobnimi vrhovi«. (Kusetich, 2014, str. 75).

<sup>22</sup> Valenchich, 2007, str. 21.

<sup>23</sup> Shtrukelj, dr. Anton: *Papezh Benedikt XVI. »Sveti Hieronim rojen v Ljubljani«*. Papezh Benedikt XVI. v svojem nemshkem nagovoru: »Er wurde 347 in Stridon, dem heutigen Leibach in Slovenien, in einer christlichen Familie geboren«. <http://katoliska-cerkev.si/papez-benedikt-xvi-sveti-hieronim-rojen-v-ljubljani>; *Audienca papezha Benedikta*. [http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/audiences/2007/documents/hf\\_ben-xvi\\_aud\\_20071107.html](http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/audiences/2007/documents/hf_ben-xvi_aud_20071107.html). [Poudarki M. Sh.]

<sup>24</sup> Franz Martin Pelzel ime Venceslav povezuje z besedo venec, ki je bil vchasih simbol, kot ga danes predstavlja kraljevska ali cesarska krona. F. M. Pelzel, *Kaiser Karl der Vierte, König in Böhmen*, Prag, 1780.

<sup>25</sup> Sštevilni zgodovinarji cesarja Karla IV. she vedno imenujejo tudi Karl Venceslav oziroma Karl Vencl.

<sup>26</sup> Cesarica Barbara Celjska je po podatkih iz ohranjenih dokumentov poleg cheshke krone nosila she vsaj deset drugih evropskih kron.

<sup>27</sup> Karlovo nezaupanje je bilo utemeljeno, saj tudi drugi vladarji Habsburzhanom niso zaupali. Za najbolj znanega ugrabitelja v zgodovini velja avstrijski vojvoda Leopold V. (1177-1194), sicer iz dinastije Babenberzhanov, ki je ugrabil angleškega kralja Riharda Levjesrchnega med vrachanjem s krizharske vojne. Leopold je zanj zahteval odkupnino v vishini petkratnega celoletnega dohodka angleškega kraljestva, kar je najvishji znesek v zgodovini. *Kaiser, Kriger, Kathedralen, Münzen* *Revue sbt. 9, 2017*, str. 152.

<sup>28</sup> *Donation of Constantine*, Wikipedija, zadnja sprememba 13. 8. 2018.

<sup>29</sup> O tem cesarstvu je francoski pisec Voltaire dejal, da skupina, ki »samo sebe imenuje Sveto rimsko cesarstvo, ni niti sveta, niti rimska, pa tudi ne cesarstvo«. Leta 1512 naj bi se ime cesarstva menda spremenilo v Sveto rimsko cesarstvo nemshkega *naroda* (nemshko: Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation, lat.: Imperium Romanum Sacrum Nationis Germanicæ). *Sveto rimsko cesarstvo*, Wikipedija, zadnja sprememba 7. 2. 2018 ob 14:59. Ob tem je zanimivo, da uporaba naziva »narod« leta 1512 v *tem konkretnem primeru* ne moti tistih, ki sicer trdijo, da narodov v tistem chasu ni bilo.

<sup>30</sup> »Leta 382 je spremljal v Rim antiohijskega shkofa. Bil je ves oblozhen s svojimi rokopisi, kar je spodbudilo zanimanje papezha Damaza, ki ga je imenoval za svojega tajnika. Veliko sta se pogovarjala o Svetem pismu in papezh je dal pobudo za nov prevod Svetega pisma v *latinschbino*«. (*S. Hieronim*, Exodus tv, Svetnik dneva 30. 9).

<sup>31</sup> Pismo papezha Klemen VI. prashkemu nadshkofu, Avignon, 9. maja 1346, opatu konventa slovenskega samostana, Avignon, 3. februarja 1349, in opatu slovenskega samostana reda sv. Benedikta, 1. aprila 1349. Sštevilna pisma pa je pisal opatu in bratom samostana sv. Benedikta v Pragi tudi cesar Karl IV.

<sup>32</sup> Klemen VI. je bil papezh od leta 1342 do 1352. Bil je iz reda francoskih benediktincev in je vladal iz Avignona, Francija.

<sup>33</sup> »Pater Dominus noster Papa Clemens VI. ad nostri instantiam et requestam committere voluit, ut ipse in nostra ciuitate Pragensi monasterium conuentuale et claustrale ordinis sancti Benedicti instituere et autoritate posset apostolica ordinare, institutis ibidem Abbate et fratribus, qui Domino famulantes diuina officia *in lingua Slauonica duntaxat* ob reuerentiam et memoriam gloriosissimi Confessoris Beati Ieronymi Strydoniensis Doctoris egregii, *et translatoris*, interpretisque eximii sacre scripture de Ebraica in latinam et *Slauonicam linguas*, de qua siquidem *Slauonica nostri regni Boemie idioma sumpsit* exordium primordialiter et processit, debeant futuris temporibus celebrare.« *Regesta diplomatica* nec noc epistolaria Bohemiae et Moraviae V. Nr. 257-258. [Poudarki M. Sh.]

<sup>34</sup> »...speciem et decorem in lingua Slauonica duntaxat futuris et perpetuis temporibus ob memoriam et reuerentiam prefati beatissimi Ieronymi, ut ipse in dicto regno velut inter *gentem suam et patriam reddatur perpetuo gloriosus...*« (*Regesta diplomatica...*). [Poudarki M. Sh.]

<sup>35</sup> »Oglej je bil cerkveno sredishche za ves severnojadranski, vzhodnoalpski in deloma zahodnopanonski prostor« (R. Bratozh, *Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja*. Ljubljana 1990, Zbirka Zgodovinskega chasopisa – 8).

<sup>36</sup> Izbor imena *slovansko* za celotno slovansko jezikovno skupino kazhe na pomembnost slovenskega jezika v tistem chasu in predstavlja izjemno priznanje slovenskemu jeziku in slovenski zgodovini, chesar se pri nas vse premalo zavedamo.

<sup>37</sup> Shtruc, M., *Sveto rimsko cesarstvo in slovenski jezik*, Revija SRP, oktober 2017, sštevilka 135/136, str. 135–141.

<sup>38</sup> Pri vseh teh ugotovitvah ni nepomembno, da so takrat papezhi vladali iz Avignona. Zhal se je po prenosu papeshkega sedezha v Rim mnogo listin »izgubilo«. Papeshke palache so popolnoma izropali in v njih naselili vojash tvo.

<sup>39</sup> »The totally *absurd* thesis of the so called '*late arrival*' of the Slavs in Europe must be replaced by the scenario of Slavic continuity from Paleolithic.« Mario Alinei: *The Paleolithic Continuity Paradigm for the Origins of Indo-European Languages*, November 2014, <http://www.continuitas.org/intro.html>.

<sup>40</sup> Jurij Venelin: *Starodavni in danashnji Slovenci*, prevod iz rushchine Ana Brvar, Just Rugel, prevod iz latinshchine Barbara Shega, Amalietti & Amalietti, Ljubljana, 2009, str. 227. Venelin tudi za Franke trdi, da so bili v 5. stoletju zhe kristjani in Slovani ter v ta namen citira sv. Hieronima (isto, str. 100).

<sup>41</sup> Domus valis Scti Johannis bapte in Slauonia.

<sup>42</sup> Seveda bomo zaman iskali pojasnilo zgodovinarjev, *kdaj* naj bi se v zgodovini poleg vseh drugih narodov v Evropi »pojavo« tudi ime Slovenci ter kakshno je bilo takrat in je danes njihovo poimenovanje v *latinskem jeziku*.

<sup>43</sup> »Daughter monasteries were founded in Oleshnica in Silesia (1380) and Kleparz near Krakow (1390). The last pre-Hussite Abbot Krizh (Crux) assumed the office in 1412.« Kubinova, Katerina (ed.): *Slovansky klashter Karla IV. / The Slavonic Monastery of Charles IV*, Praga, 2016, str. 14.

<sup>44</sup> »The name Emmaus first appeared in the late 16<sup>th</sup> century when the Slavonic community disappeared.« (Kubinova, 2016, str. 14). The name »Emauzy« was derived from the gospel, according to which Jesus met with his disciples near the village of Emmaus ... Another version of the story says that »Emauzy« was derived from ... the castle owned by the *Czech queen Ema*. (*Emauzy*, Prague Guide, <https://www.prague-guide.co.uk/emaуzy/>, 27. 11. 2015).

<sup>45</sup> *Emauzy Abbey*, History and Guide to the Monastery, Benediktinske opatstvi, prospekt, Praga, str. 9.

<sup>46</sup> *Emauzy Abbey*, str. 15.

<sup>47</sup> »A number of illuminated literary jewels were created here, including the so-called Reims Gospel-book and the *first complete translation of Jerome's Vulgata*.« (*Emauzy*, 2015).

<sup>48</sup> *Emauzy Abbey*, str. 7.



*Sv. Hieronim, risba Domenico Ghirlandaio (1480), <https://en.wikipedia.org/wiki/Jerome>*

## Iz zgodovinskega spomina

*Lipe Haderlap*

## KDAJ SO PRISHLI SLOVENCİ

(Zgodovinske chrtice)

**Kdaj so prishli Slovenci na Koroshko in v sosedne dezhele?**

Nemshki in drugi zgodovinarji za njimi trdijo, da so se Slovenci v teh krajih naselili še le v 6. stoletji po Kr., prej pa da so v teh dezhelah prebivali Kelti ali Galci. Te so Slovani v obče »Vlahe« imenovali. Mnogo znamenitih slovanskih zgodovinarjev pa temu ne daje vere, ker mnogo rechi kazhe na to, da so Slovani prishli v Europo zhe davno pred Kristovim rojstvom, nemara da nekteri še pred Nemci. Nash ucheni rojak *Matija Majar* je istega mnenja in ima nekaj dokazov nabranih, da so se Slovani tukaj naselili zhe v davnem chasu. Nagovarjal sem ga, naj bi te shtudije na svitlo dal, pa je rekel: »Chakajte, da v Prago pridem.« Ali bo zdaj to storil, ne vem. Shkoda bi bilo, ko bi se to gradivo zgubilo!

Tem zgodovinarjem pritrjujem tudi jas, pa z dokazi ne stopim prej na dan, dokler niso na vse strani neovrgljivi, kakor je moj pravopis, priobchen v 1. snopichu. M. Majar pravi, da se niso vsi Slovani na enkrat priselili v Europo, ampak najprej Chehi in Poljaki, potem Slovenci, slednjih polabski Slovani, Hrvatje, Srbi in Rusi, in sicer Slovenci okoli 1. 1000 pred Kr., Poljaki in Chehi pa še prej. Meni se zdi, da so morali Slovenci med prvimi biti, ker so se naselili najdalje proti jugozapadu. Zasedli so juzhno Karantanijo, kakor se je imenovala dezhela med Donavo in Jadranskim morjem, pa sedajno Benechijo noter do »Vindrune« (Verone). *Poljaki* (»Povlahi« t. j. sosedi »Vlahov«) so zasedli severno Karantanijo (t. j. gorenjo in doleno Avstrijo, Solnograjsko in juzhno Bavarsko do Bodenskega jezera. Pozneje so se Poljaki zavolj vlashkih ali keltishkih napadov umaknili na planjavo ob Visli, kjer še danes prebivajo. Chehi so najbrzh cel chas ostali v Cheshki, na Moravi in severni Panoniji (Ogerski). Njih sosedi na severu so bili *Polabci*, ki so pozneje skor chisto zginili. Polabci so imeli razlichna imena, dokaz, da so imeli vech knezov. Eni so bili *Obotriti*, drugi »Pomorci« (Pomern), t. j. poleg morja stanujochi, tretji »Porusi« ali »Prusi«, t. j. poleg Rusov stanujochi. To ime so mogli se ve da dobiti še le potem, ko so se Rusi poleg njih naselili. Slovenci so se lochili v dva debla: v *karantanske* in *balkanske*. Prvi so zasedli juzhno Karantanijo, balkanski ali ilirski pa balkanski polotok. Mogoche, da so se nekdej chutili kot en narod, dokler niso bili razkrojem po Hrvatih in Srbih, ki so se v sredi med njimi naselili. Potomci balkanskih Slovencev so sedajni Bolgari, pomeshani s finskim rodом Bolgarov, kteri so balkanske Slovence podjarmili in jim dali ime. *Hrvatje* in *Srbi* so prej

stanovali ob Karpatih (primeri podobnost imen »Karpati« in »Horvati«) in v sedajni Galiciji, pozneje so se preselili na jug.

Pozneje torej so prishli še Hrvati, Srbi in Rusi, in ker so nashli druge dezhele zhe zasedene, ostali so ob Karpatskih gorah in na veliki ruski planjavi. Tujci so vse Slovane imenovali Venete, Ante, Wende, Vinde, Windische.

### **Kaj je tedaj s tistimi Kelti, ki so baje do 6. stol. po Kr. prebivali v nashih krajih?**

Nekteri pisatelji menijo, da so prvi prishli v Evropo *Iberci*, kateri so shli noter v Shpanijo. Za njimi so prishli hitrokrvni in bojeviti *Kelti* ali *Galci*. Shli so naprej do Atlantskega morja in se ustavili v lepi francozki dezheli. Ali so prej ali pozneje ali ob istem chasu *Grki* zasedli juzhni balkanski polotok, *Latinci* pa Italijo, kdo to vé? Za Kelti, Latinci in Grki so prishli *Nemci* ali Teutoni, Rimci pa so jih »Germane« imenovali. Germani so nashli Italijo in Francozko (Galijo) zhe obljudeno, tudi na anglezhkem in irskem otoku so bili zhe naseljeni Kelti. Ostali so toraj na obeh bregovih reke Rene, kjer je prava domovina Nemcev, zato jo tudi vedno opevajo. Mogoche je pa tudi, da so bile dezhele med Donavo in Jadranskim morjem zhe po Slovanih zasedene, ko so Nemci prishli, toraj se niso mogli takoj razshiriti proti jugu, ter so se razprostrli, namnozhivshi se, po planjavi med Reno in Labo in po sedajnih danskih dezhelah. Pozneje so shli še v Shkandinavijo, in rod germanskih Anglosaksov si je podjarmil celo Kelte na anglezhkem otoku in se tje preselil. She zelo verjetno se mi zdi, da so bili Slovenci, Poljaki in Chehi prej v Evropi, kakor Germani, sicer bi se bili ti rajshi proti jugu razprostrli, nego da so shli v mrzlo Shkandinavijo, in chez morje na Auglezhko. *Slovani* pa, naj so prishli zhe prej ali pozneje, zasedli so dezhele, kakor smo jih zgoraj nashteli.

Med tem chasom pa so se Kelti v Galiji silno namnozhili, da je bila dezhela zhe pretesna za vse, in zacheli so pritiskati na sosede. Leta 600 pred Kr. pod kraljem Ambigatom pa se je na njih zboru sklenilo, da se mora nekaj ljudstva izseliti. Kraljeva nechaka Belloves in Sigoves (Belovec in Zhigovec) sta vzdignila 300.000 ljudi in jih peljala z oborozheno mochjo proti izhodu; in sicer je shel Belovec v Italijo, Zhigovec pa v *Karantanijo*, to je »veliki Gorotan«, ker Karantanija se je imenovala dezhela med Donavo in Jadranskim morjem. Belovec je premagal Rimce (Latince) in zasedel zgornjo Italijo. Potem je prishla še druga truma Keltov v Italijo pod vodstvom Elitova. Odslej je bila vsa gorenja Italija Keltom ali Galom pokorna, najbrzh tudi beneshki Slovenci. Zhigovec pa je premagal karantanske Slovence med Ljubelom in Donavo. Potem so shli Kelti še naprej in podjarmili tudi balkanske Slovence. Ustanovili so mochno drzhavo od Shvice noter do Macedonije, in celo slavna Macedonija se je tresla pred njimi.

Mogoche je, da so se *Poljaki* v tem chasu izselili iz Karantanije in se umaknili v planjavo ob reki Visli. kjer še zdaj prebivajo. Poljski zgodovinarji sami trdijo, da so Poljaki prishli iz Karantanije. Mnogo krajnih imen ob Bodenskem jezeru, na

Bavarskem, Solnograjskem in gorenji Avstriji nam pricha, da so nekdam tam prebivali Slovani. Tudi tuji zgodovinarji priznavajo, da so ob Bodenskem jezeru stanovali »Vindelici«, t. j. Vindi, Vendi. Omeniti pa moramo, da so Slovani Kelte imenovali »Vlahe«, kar potrjuje tudi ruski zgodovinar Nestor. Z besedo »Lah« zastopimo danes Italjana. Odkar so namrech Kelti zasedli zgornjo Italijo, Turovlje (Tirole), imeli so Slovenci na jugu in zapadu Kelte za sosede, in te so imenovali »Vlahe«; od Latincev pa so bili chisto odrezani, in ko so chez mnogo let zhe skor pozabili na Latince, imenovali so vse prebivalce Italije »Vlahe« ali »Lahe«. Tudi Nemci so Kelte imenovali in jih she imenujejo »Wallische«, »Wälsche«. To ime so prenesli tudi na Latince, zato imenujejo zdaj tudi Italjane »Wälsche«, Rumunce pa »Wallachen«.

Zhe ime »Poljaki« pricha, da so bili nekdam sosedi Vlahov. Po mojih mislih namrech beseda »Polak« ne pride od »polja« in tudi ne od kakega pradeda »Leha«, ampak »Polaki« pomeni »Povlahi« ali »Polahi«, t. j. sosedi Vlahov. Tako pride beseda »Prus« od »Porus«, to je, »Porusi« ali »Prusi« so ljudje, ki stanujejo »po Rusih« ali »poleg Rusov«, in »Pomorci« (Pommern) so ljudje, ki stanujejo »poleg morja«. Zato so tudi drugi Slovani imenovali Poljake »Povlahe«, t. j. »poleg Vlahov stanujoche«. Da so Poljaki res prej stanovali v severni Karantaniji in se pozneje zavolj vlashkih napadov preselili v sedajno Poljsko, nam je verjetno tudi zavolj tega, ker je bilo mogoche, da se je severna Karantanija tako hitro ponemchila. V juzhni Karantaniji so namrech Slovenci ostali doma in so rajshi prenashali vlashko gospodstvo, nego bi se bili izselili. Tukaj so se ohranili tudi she do nashih chasov. Severna Karantanija pa je bila po odhodu Poljakov skoraj izpraznena. Kajti vseh Keltov ali Vlahov se je iz Galije izselilo le morda okoli pol milijona, pa she teh je najvech shlo v severno Italijo. Drugi so se razprostrli po shirnem prostoru od Bodenskega jezera do Macedonije. Kaj je taka peshchica za toliko prostora. Ko so pozneje Rimci nadvladali Vlahe in njih drzhave v Galiji, Karantaniji in Iliriji podjarmili, je bil odstranjen vlashki strah, pa tudi Rimci niso mogli vseh teh dezhel obljuditi. Zato so se Nemci, ki so se ob Reni zhe zelo namnozhili, zacheli seliti v dezhele na jugu od Donave, ki so bile po odhodu Poljakov skoraj brez prebivalcev. Tako so v hipu ponemchili Bavarsko, Shvico, Turovlje (Tirole), Solnograjsko, doleno in gorenjo Avstrijo in gorenjo Shtajersko. Rimcem so morali sicer podlozhni biti, pa dezhele so postale vender njih last.

Vlahi tudi Slovencev na jugu niso iztrebili, da so jim le hoteli pokorni biti. Zato je masa ljudstva na Koroshkem, spodnjem in srednjem Shtajerskem, Kranjskem in Gorishkem ostala slovenska, Vlahi so bili naseljeni le v nekterih krajih, ki se deloma razodevajo zhe po imenih »Lashko«, »Lashiche«, »Lahovo« itd. Vlahi so shli na boj, Slovenci pa so polje obdelovali, orozhja pa niso smeli nositi. Zato najdejo v starih grobovih, ki jih zdaj odkrivajo, v nekterih orozhje, v nekterih pa ne. Kelte ali Vlahe so namrech pokopali z orozhjem.

Rimci so najprej premagali Vlahe v zgornji Italiji. Z njimi so prishli tudi *beneshkei* Slovenci pod rimsko oblast, in tam se jim je bolje godilo, nego pod vlashko vlado.



Kajti beremo, da so nekteri karantanski Slovenci, ki so bili she pod Vlahi, dvakrat poskušali, preseliti se na Beneshko, pa rimski senat jim tega ni dovolil in jih je nazaj poslal.

Ko je pozneje prishla she Karantanija pod rimsko oblast, zginili so Vlahi kakor kafra, ker jih, kakor smo zhe omenili, itak mnogo ni bilo.

Skor celih 600 let, od 1. 600 do 13 pred Kr. so bili karantanski Slovenci pokorni Vlahom. Ostalo je toraj v njih mnogo vlashke ali keltishke krvi, ki se razodeva v neki gorečnosti in hitrosti prevdarka, ki drugim Slovanom ni toliko lastna.

Blizo 500 let so bili potem Slovenci pokorni *Rimcem*.

Pa tudi rimska drzhava se je zachela majati. Kakor nekdej Vlahi, tako so se zdaj *Nemci* silno hitro mnozhili. Zato so zacheli pritiskati na Slovane proti izhodu in na dezhele Rimcem podlozhne proti jugu. L. 476. se je razrushila rimska drzhava, najveh pod udarci nemshkih narodov, ki so zmirom bolj tishchali proti jugu.

Karantanski Slovenci se niso radi spushchali v boje, zato so jim Nemci kakih 200 let pustili nekako neodvisnost ter lastne vladarje, ki so stolovali na Koroshkem. Pa zmirom bolj so se Nemci, posebno Bavarci, umeshavali v slovenske zadeve ter slovenske vojvode drzhali na svoji ujzdi. Tudi so se Nemci zmirom v gostejshih trumah selili zdaj tudi zhe v juzhno Katantanijo, na juzhni strani Turskih planin (Tauern). V osmem stoletji bilo je slovenske neodvisnosti zhe chisto konec. Poznejsha zgodovina je znana.

F. H.

### **Plevrat, slovenski chetovodja v Celovcu**

Iz staroslovenske zgodovine, po Valvazorju. Na Koroshkem je vladal slovenski vojvoda Baruh, ko so divji Hunci pridrli v Evropo, ter leta 648 hoteli podjarmiti tudi Koroshko. Hunski Kan pa je bil zvedel o hrabrosti slovenskega chetovodja Plevrata, ki je menda bil vojskovodja vsega slovenskega vojstva. Plevrat je bil s 300 mozhmi poveljnik posadke, v Celovcu. Kje je tachas stoloval vojvoda Baruh, nam Valvazor nich ne pové. Da bi Koroshko in sploh vse Slovence po sedajnem Koroshkem, Shtajerskem in Kranjskem, ki so tachas pod Koroshko spadali, lozhej podjarmil, sklenil je hunski Kan, najprej hrabrega Plevrata z zavratnim umorom s poti spraviti. Poslal je vech ogleduhov v Celovec, kateri so rekli, da so se s Kanom sprli in da hochejo odslej pri Slovencih v sluzhbo stopiti zoper Hunce. Plevrat jih je sicer sprejel v svojo sluzhbo, slovenski vitezi pa hunskim, dozdevnim uskokom niso nich zaupali, ter jih skrivej opazovali. Res so dva zasachili, ko sta se pogovarjala, kako bosta Plevrata zavratno umorila. Takoj so zgrabili vse hunske uskoke in jih telebili v nek propad, kjer so jih potem psi pojedli. Ko je hunski Kan to zvedel, prishel je nenadoma z veliko vojsko na Koroshko, ter hudo gospodaril. Hotel se je v prvi vrsti mashchevati nad Plevratom, ter je oblegal Celovec z veliko silo. Plevrat se je s svojo peshchico brabro branil in mnogo Huncev pobil.

Nazadnje je pa vendar zmagala velika nadsila Huncev. Z naskokom so vzeli trdnjavo Celovec ter v trgu (tahas je bil Celovec she majhen kraj) pomorili vse mozhe, zhene in otroke. Starega stotnika Plevrata pustil je Kan pred se pripeljati, da bi tega junaka videl in zh njim govoril. Plevrat pa mu je rekel v obraz, da on (Kan) ni vreden kraljem prishtet biti, ker tako po divjashko in zhivinsko kolje in mori slabe zhene in nedolzhne otroke, ker pustoshi in pozhiga vse kraje, kamor pride. Ta pravichna in nevstrashena graja je hunskega poglavarja tako zbodla, da je pustil obesiti she Plevrata in njegovo rodbino. Med tem chasom pa je bil vojvoda Baruh zbral mochno slovensko vojsko, jo peljal proti Celovcu in planil nad Hunce. Slovenci so pobili veliko tisoeh divjih Huncev, le malo jih je ushlo, med njimi tudi Kan. Pa na Koroshko se divji poglavar ni vech prikazal.

(Prva objava: *Koroshke bukvice – slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek chas*; izdaja in zaklada Filip Haderlap Jurjev; 3. snopich; Celovec 1887. Haderlap je *Koroshke bukvice* izdajal med 1887-1890, vsega 17 zvezkov, prve tri tiskal Bertschinger v Celovcu, nato Krajec v Novem mestu. Verjetno je nemshko okolje vplivalo na menjavo tiskarja, ker je bila zadevna publikacija izrazito slovenskoobrambna. V njej je Haderlap kot »zgodovinske chrtice« objavljaj poljudne, tehtno napisane prispevke k tezam o slovenski / slovanski predantichni navzochnosti v Evropi. Zapis o Plevratu, legendarnem slovenskem vojskovodji zoper Hune, je uvod v epsko pesnitev, objavljeno prav tam v 26 rimanih shestverznih kitalah, solidnih tako oblikovno kot vsebinsko. Gre za unikatni literarni opis bojev med slovenskimi Koroshci in Huni z mochno, tedaj posebno aktualno patriotsko tendenco, v luchi katere je tudi avtorjeva opomba s slikovito razlago ljudskega pojma pasjeglavci: »Hunce so Slovenci tudi pasjeglavce imenovali, ker so imeli majhne, ozke glave, drobne, vdrte ochi, grde obraze in zakrivljene noge.«; cit. str. 76. – Op. ur. I. A.)

Milan Shtruc

## KRALJI SLOVENSKEGA ILIRSKEGA KRALJESTVA

### Pojem Ilirije

Valentin Vodnik v svoji pesnitvi *Ilirija ozhibljena* piše o povezanosti med ilirskim in slovenskim, ko pravi: »*Ilirsko me kliche / Latinec in Grek, / slovensko mi pravjo / domachi vse prek.*<sup>1</sup>

Videti je, da se je schasoma povezanost med tema pojmom popolnoma izgubila iz nashega zgodovinskega spomina. Kdor bo iskal podatke o Iliriji ali ilirizmu na Wikipediji, bo preprichan, da s tem Slovenci nimamo kaj dosti skupnega.

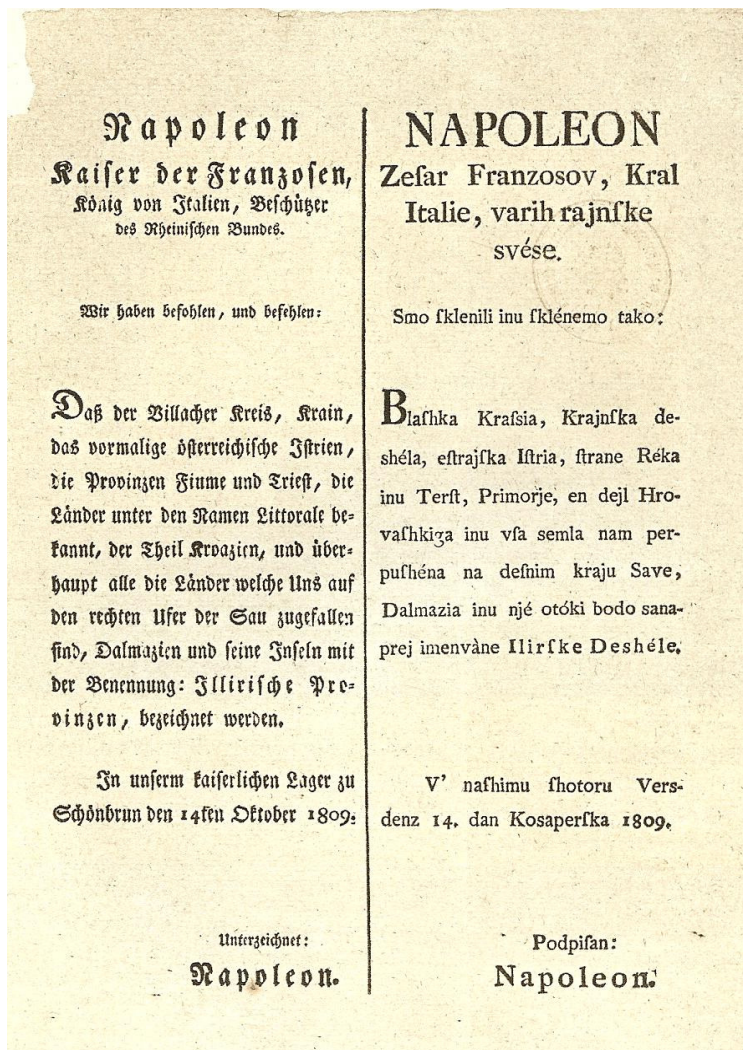
Najprej bomo pod pojmom *Ilirija* nashli *Ilirija (držbava)*, kar se nanasha na antichno grshko in rimsko obdobje. Nato bomo za *ilirsko gibanje* ugotovili, da je bilo to politichno gibanje, ki se je najprej razvilo na Hrvashkem v okviru hrvashkega narodnega preporoda s ciljem zdruzhevanja Ilirov, to je juzhnih Slovanov.<sup>2</sup> Pri *Ilirskih provincial*<sup>3</sup> bomo izvedeli nekaj o tej politichni tvorbi iz Napoleonovega obdobja. Za *Ilirsko kraljestvo* bomo nato izvedeli, da je bila to »le administrativna tvorba in ni imela lastne drzhavnosti«<sup>4</sup> v okviru habsburshke monarhije ter je »formalno obstajalo le do leta 1849«.<sup>5</sup>

Glede takih »ugotovitev« je treba vedeti, da so imela podoben »administrativni« status v habsburshki monarhiji vsa kraljestva, ki so jim vladali avstrijski cesarji, samostojnejshi status pa je imela samo Ogrska od leta 1867 dalje. Ker taki pogledi sodijo she v chas, ko je bilo treba iz slovenskega zgodovinskega spomina izbrisati vse kraljevine, je primerno, da preverimo, kaj o tem pravijo she drugi zgodovinski viri.

### Ilirske dezhele

Napoleon Bonaparte je prvich prishel v Ljubljano zhe leta 1797, Ilirske dezhele<sup>6</sup> pa je na podlagi Dunajskega miru s svojim dekretom ustanovil 14. oktobra 1809. Ob ustanovitvi je bilo v njihovi sestavi najprej enajst, po upravni reformi leta 1811 pa sedem enot. Ves chas je bila Ljubljana njihovo glavno mesto.

Z ustanovitvijo Ilirskih dezhel je francoski cesar Napoleon Bonaparte povezal prostor od vkljuchno zahodne Tirolske vse do Albanije v novo celoto z izjemnim strateshkim in gospodarskim pomenom.



*Slika 1. Napoleonov dekret o ustanovitvi Ilirskih dežel<sup>7</sup>*

Obdobje Ilirskih dežel od 1809 do 1814 je bilo za slovensko zgodovino izjemno pomembno, saj smo Slovenci v tem času uveljavili velike reforme v šolstvu, upravi, pravosodju, zdravstvu in na drugih področjih, vse pa so pokazale svoj daljnosežni pomen pri sštevilnih kasnejših dogodkih. Spremembe so bile pri nas seveda odraz širših reform, ki jih je Napoleon izvedel na evropski ravni.

Med drugim je ukinitel nemško *Sveto rimsko cesarstvo* ter iz majhnih grofij in knezevin oblikoval nove dežele in države. Tako so nastale Kraljevina Italija, Renska zveza (Nemčija), Poljska, Ilirija. Habsburzhani kot dotedanji cesarji Svetega rimskega cesarstva so bili posledj samo še avstrijski cesarji. Napoleon je

prepovedal inkvizicijo in izpustil vse inkvizicijske zapornike. Oblikoval in uveljavil je *Civilni zakonik* (Code Napoleon), ki pomeni eno najpomembnejših zakonodajnih dejanj v zgodovini in je še danes osnova za vse moderne drzhavne zakonodaje.

Za filozofa Emersona je bil Napoleon kot nosilec reform »med znamenitimi osebnostmi devetnajstega stoletja daleč najslavnejši .... Bonaparte je bil bog mnozhic, ker je v pretezhni meri združeval v sebi njih lastnosti in zmozhnosti.« Emil Ludwig poudarja njegov znachaj, ko pravi: »Dejstvo, da ni ta prvi vojskovodja svoje dobe ne zdaj ne kasneje nikdar z okovano pestjo udaril po mizi, in sicer ne v Parizu ne pri sklepanju premirij ne pri mirovnih in zaveznishkih pogajanjih, to dejstvo razodeva politichnega genija ...« Ko je pripravljaj Civilni kodeks in druge zakone, naj bi vedno ponavljaj dve vprashanji: »Ali je to pravichno? Ali je koristno?« Glede drzhavnih financ je bil prepriчан, da je zadolzhevaj drzhave nemoralno, ker naj bi prenashalo bremena sedanjih dolgov na naslednje generacije, ki s temi dolgovi nimajjo nich.

Po shtevilnih dobljenih vojnah se je trudil, da bi si zagotovil trajnejši mir. Toda vsi njegovi, bolj ali manj iskreni pozivi tedanjim evropskim vladarjem k zagotovitvi miru, so se konchali z novimi vojnami. Za tedanjo dedno-monarhichno ureditev Evrope je bil Napoleon nesprejemljiv, saj jo je v temeljih ogrozhal zhe samo s svojim obstojem. Zato tudi njegova ponovna uvedba monarhichne ureditve Francije in drugih dezhel tega ni mogla spremeniti.

Ko se je Napoleon odlochil, da si s poroko zagotovi zvezo z evropskimi monarhijami, je izbiral med Rusijo, Nemchijo in Avstrijo. Odlochil se je za Habsburzhane zaradi velike rodnosti, ki je bila znachilna za to dinastijo. Kasneje se je izkazalo, da je bila to ena od njegovih vechjih napachnih odlochtev. Poroka s Habsburzhanko njene dinastije ni niti najmanj ovirala, da se v odlochilnih trenutkih ne bi brez pomishljanja pridruzihla njegovim sovrazhnikom in mu napovedala vojno. Zato je avstrijski poslanik v Franciji, ki je posredoval pri tej poroki, svoje zasluge za Napoleonov poraz primerjal celo s tovrstnimi zaslugami ruskega carja Aleksandra.

Cheprav je bilo obdobje Ilirskih dezhel chas nemirov in vojn v Evropi, so te dezhele dozhivele shtevilne daljnosezhne pozitivne spremembe. Uvedena je bila naprednejša zakonodaja in upravna ureditev. Uveljavljen je bil sodobnejši davchni sistem. Odpravljena sta bila osebna tlaka in dominikanski davek, urbarske in desetinske obveznosti pa so bile zmanjshane. Uveljavljena je bila enakost drzhavljanov pred zakonom, uvedena svoboda govora in tiska, lochitev uprave od sodstva in civilna poroka. Prvich je bilo pri nas uvedeno obvezno cepljenje prebivalstva. Prebivalci so imeli ilirsko drzhavljanstvo in ilirske potne liste. Z ukinitvijo cehov se je, seveda ob negodovanju dotedanjih chlanov, sprostila obrt. Izjemno se je prihela razvijati trgovina.

Napoleon je takoj po prihodu v nove dezhle prichel tudi s pripravo natanchnejših zemljevidov. Tako se je tudi pri nas zachel hiter razvoj zemljemerstva in kartografije. Nastale so natanchne karte cestnega omrežja, celotne morske obale, mesta Ljubljane. Leta 1811 je vojni kartograf Antoine Mader, ki je bil dodeljen upravi Ilirskih dezhel, izrisal karto Ilirskih dezhel, leta 1812 pa je podrobna karta Ilirije izshla she v tiskani obliki. Sočasno so v matematicallyno-risarskem oddelku Centralne shole izdelali nov talni nachrt Ljubljane, med letoma 1810 in 1813 pa je Ivan Stratil s svojo ljubljansko skupino izdelal podrobno zemljishkoposestno katastrsko mapo.

Posebej je treba poudariti razvoj sholstva in uvedbo slovenskega jezika v shole, saj je bila do tedaj po avstrijskem uchnem redu slovenshchina omejena samo na prvo polletje prvega razreda osnovne shole, nadalje pa je pouk potekal le v nemshkem jeziku. Pomena, ki ga je imela takratna uvedba slovenshchine v sholstvo, se she danes premalo zavedamo. Ker se do tedaj Slovenci niso uchili niti pisati niti brati v svojem jeziku, se ne smemo chuditi, da so vse do nastanka Ilirskih dezhel vechinoma pisali v nemshchini. Shele z uvedbo slovenshchine kot uchnega jezika v shole je bil postavljen temelj za ohranitev slovenskega jezika sploh.

Po »Navodilih za osnovne shole« in »Navodilih za gimnazije« se je moral pouk opravljati v dezhelnem jeziku, po »Navodilih za licej« pa bi se gradiva sprva prevajala v latinshchino oziroma v dezhelni jezik. Nemshchina je bila sicer izkljuchena iz osnovnega sholstva, vendar jo je bilo treba v praksi she vedno uposhtevati. Ni bilo vseh slovenskih knjig niti uchiteljev, usposobljenih za pouk v slovenshchini. Zato vseh reform ni bilo moshno izvesti v predvidenem obsegu.

Leta 1810 je bila v Ljubljani ustanovljena Centralna shola, ki je bila kasneje spremenjena v Akademijo; v okviru slednje je bil zhe istega leta utemeljen tudi botanichni vrt. Leta 1811 je Ljubljana dobila svojo univerzo z rektorjem in desetchlanskim akademskim svetom.<sup>8</sup> Prvi rektor je bil Walland (Jozhef Valant). Pravila univerze iz leta 1811 *Reglement pour les facultes de l'academie des Provinces illyriennes* dolochajo pet fakultet: filozofsko, tehnicno, teoloshko, pravno in medicinsko.<sup>9</sup> Svet francoske cesarske Univerze je sprejel sklep, da je s tem celotni ustroj ilirskega sholstva v skladu s francosko zakonodajo, to pa pomeni, da »je treba akademijo v Ljubljani formalno imeti za teritorialno-upravno enoto vsega sholstva, od primarnega do fakultet.«<sup>10</sup>

Valentin Vodnik je prevzel nalogo, da napishe potrebne sholske knjige. Cheprav se je zavedal pomena, ki ga je v Iliriji dobil slovenski jezik, pa ogromnega dela v tako kratkem chasu seveda ni zmogel sam. Slovenci bi takrat potrebovali »veliko shtevilo Vodnikov«, da bi lahko opravili obsezhno delo, ki je bilo dolocheno s francoskimi uchnimi nachrti.

Tako kot je dobila slovenshchina dostop v shole, bi ga morala dobiti tudi v urade, vendar je bilo pri tem she vech tezhav. Zhe pri izdaji uradnega glasila v dezhelnem

jeziku so bile najprej tehnične ovire v tiskarni, pozneje pa so bili problemi celo pri prevajanju iz francoskega v slovensko. Ob tem je treba posebej omeniti vlogo Charlesa Nodiera, francoskega pisatelja, reformatorja in urednika uradnega glasila Ilirskih dežel *Télégraphe officiel des Provinces Illyriennes*, ki je izhajalo v Ljubljani od 1810 do 1813. Jezik glasila je bil v začetku francoski, nemški in italijanski, nato pa je njegov urednik Charles Nodier pričel postopno dodajati prevode v slovensko, »en slave vindique«, zaradi česar Pavel Karlin pravi, da je to »prvi slovenski dnevnik«.

Nodier je imel izjemno pozitivno mnenje o naših deželah. Ko piše o Iliriji, pravi: »Katera dežela najbolj zanima topografa, kakor ta, ki združuje oba največjastnejša prizora prirode: morje in Alpe? Katera najbolj zanima literata in gramatika, kakor ta, ki je ohranila svoj jezik, prvobiten kakor njene gore? Zakaj bi kak izobrazhen, duhovit in chustven mozh ne zbral spomenikov ilirske poezije in jih dal skupaj natisniti? Morda bi bilo to sredstvo, ki bi na novo vzhgalo ljubezen do lepega narodnega jezika, ki ima svoje klasike in veledela.« In ko piše o Slovencih, jih označi kot »najboljšo združbo dobrih ljudi, ki jih je Bog postavil na zemljo.«

Ko se je spomladi 1813 začela nova vojna, so zavezniki zahtevali od Napoleona, da ukine Varshavsko vojvodino in odstopi Habsburžanom oblast nad Ilirskimi deželami. Napoleon glede Avstrije ni hotel popustiti: »Zachenjate z Ilirijo, potem boste zahtevali Benečijo, Milan in Toskano in me nazadnje prisilili, da se z vami vojskujem ...«

Tudi zato, ker se ni hotel odreči Iliriji, se je izjalovil mir. Napoleon se je moral postopoma umikati iz Ilirije. Med zadnjimi ilirskimi mesti, ki so se branila pred Avstrijci, je bil Trst, ki je padel 28. 10. 1813, ter Dubrovnik in Boka Kotorska, ki sta se predali Angležem v začetku leta 1814. Toda glavna bitka, ki je odločila o usodi Ilirije, je bila velika bitka narodov pri Lipskem (Leipzig). Francoska oblast v Iliriji je bila ukinjena v maju 1814. Julija istega leta je Avstrija Ilirske dežele formalno anektirala, leta 1816 pa je iz zahodnega dela ustanovila Ilirsko kraljestvo.

Vendar vseh reform iz francoskega obdobja tudi po prenehanju Napoleonove oblasti ni bilo vseh možno odpraviti. Sštevilne so z obnovo habsburške oblasti sicer dobile drugačne oblike, vendar celovita vrnitev na prvotno stanje ni bila vseh mogoča. Dolgoročni vpliv teh reform se kaže tudi v pomladi narodov leta 1848 ter pri nastajanju novih držav v Evropi. Zato ilirizem ne pomeni le sprememb v organizaciji dežel ali njihovi monarhični pripadnosti, temveč tudi eno od najpomembnejših izhodnih za vse kasnejše velike socialne in državljanske spremembe. Ponavljanje, da je ilirizem zgolj hrvaško gibanje, je izkrivljanje zgodovine.

Na vse to smo se sicer spomnili leta 2009 ob dvestoti obletnici ustanovitve Ilirskih dežel, potem pa je vse utonilo v pozabo in nadaljevali so se stereotipi o »provincah« in »prednostih« habsburške monarhije za Slovence.

Ob omenjeni obletnici se je zvrstilo veliko dogodkov. Med drugim je bila v ljubljanskem mestnem muzeju razstava z naslovom *Napoleon reče Ilirija ustan.* Izdane so bile tudi osebne znamke, kuverte in zhigi; na nekaj od tega sta svoj avtogram dala tudi tedanja premiera – slovenski Borut Pahor in francoski François Fillon, ki je ob tem dogodku obiskal Slovenijo.

Ko je Ljubljana pred okrog dvesto leti v okviru univerze dobila svoj botanični vrt, je v njem takratni guverner Ilirskih dežel marshal Auguste de Marmont simbolčno zasadil lipo. Zato sta podobno naredila tudi francoski in slovenski premier: ob otvoritvi razstave sta na Trgu francoske revolucije zasadila spominsko lipo.

Ideja o Iliriji tudi z ukinitvijo francoske oblasti 30. maja 1814 ni prenehala. Dunajska Ilirska dvorna organizacijska komisija je pripravila ozemeljske in organizacijske spremembe, na podlagi katerih je bilo leta 1816 ustanovljeno Ilirsko kraljestvo.

### **Ljubljanski kongres Svete alianse in monarhije tistega časa**

Drzhave, ki so po letu 1918 nastale na območju nekdanje Avstro-Ogrske, v svoji zgodovini neprestano poudarjajo tudi svojo monarhichno vlogo v okviru avstrijskega cesarstva,<sup>11</sup> medtem ko bomo o Ilirskem kraljestvu kot nashi pomembni monarhichni organizacijski obliki tega časa v slovenskih zgodovinskih knjigah, muzejih in raznih publikacijah našli samo skromne navedbe.

Celo v primerih, ko se tej *slovenski kraljevini* nikakor ni možno izogniti, se takoj dodajo »ugotovitve« o nekakshni nepomembnosti, o tem, da naj bi Ilirsko kraljestvo kmalu po ustanovitvi prenehalo obstajati, in podobno. Tako je tudi v *Slovenskem zgodovinskem atlasu*<sup>12</sup> tej monarhichni obliki namenjenih samo nekaj vrstic.

Eden od vzrokov je gotovo tudi nerazumevanje takratnih monarhichnih odnosov. Mnenje, da naj bi to kraljestvo iz 19. stoletja imelo obliko nekakshne konstitucionalne monarhije s predstavniškim sistemom, z volitvami v parlament in s sedežem v Ljubljani ter podobno, seveda ni utemeljeno. Vendar nam dober vpogled v razmere tistega časa omogoča spremljanje razprave, dogodkov in ciljev kongresa t. i. Svete alianse (Avstrija, Prusija, Rusija) leta 1821 v Ljubljani.

Z izbiro Ljubljane za kraj kongresa je bilo možno na simbolni ravni nakazati ponovno vrachanje drzhav, med njimi tudi Napoleonovih Ilirskih dežel, pod habsburshko krono.



Franc I. je na kongres v Ljubljano prishel ne le kot avstrijski cesar, ampak tudi kot kralj Ilirskega kraljestva in s tem v glavno mesto ene izmed svojih kraljevin. Tako naj bi Slovenci razumeli, da se z vrnitvijo pod habsburshko krono njihova vloga, ki so jo imeli v Napoleonovih Ilirskih dezhelah, ni spremenila. Toda vojashke intervencije, ki so jih v času kongresa vodili iz Ljubljane proti upornim kraljevinam, so pomenile opozorilo, da bodo evropske monarhije z vojashko silo nastopile proti vsakemu poskusu spreminjanja obstoječega reda v kakršno koli drugo liberalnejšo obliko vladavine.<sup>13</sup>

Tudi v Avstriji so se zavedali, da je med Slovenci, posebno med mladino in inteligenco, še vedno močno prisotna ideja o zedinjeni Sloveniji iz chasa Ilirskih dezhel. S prenehanjem Napoleonovih drzhav ideje o drugachni drzhavni ureditvi niso povsem izginile, pa tudi sicer je v Avstriji veljalo preprihanje, da na Slovenskem odnos do prejšnje ureditve ni tako negativen kot v drugih avstrijskih dezhelah.

Ko so avstrijski chasopisi poročali »iz Ilirije« o dogajanju na kongresu, so omenjali shtevilna srechanja cesarja Franca I. s predstavniki oblasti in raznih združenj. Med njimi je treba omeniti tudi naslednji govor, ki ga je imel pred ljubljanskimi profesorji: »Gospoda moja! ... Sedaj so nove ideje na pohodu, a jih ne morem odobravati in jih nikoli ne bom odobral ... zakaj jaz ne potrebujem uchenjakov, temvech dobrih, poshtenih meshchanov. Mladino vzgojite za take, to je vasha naloga. Kdor meni sluzhi, mora uchiti tako, kot zapovedujem jaz, kdor tega ne more ali prihaja z novimi idejami, ta lahko gre ali pa ga bom odstranil.«<sup>14</sup>

Vzhodnoevropski monarhi so se še posebno zavedali, da bo za nadaljnji obstoj absolutistichnih monarhij, ki so bile ponovno vzpostavljene po Napoleonovem porazu, potrebno njihovo skupno delovanje, in so se v ta namen združili v t. i. Sveto alianso. Tako so vladarji Avstrije, Prusije in Rusije 26. 9. 1815 v Parizu sprejeli posebno zavezo, da bodo svojim podložnikom in armadam vladali kot »rodbinski ochetje«, hkrati pa si bodo »ob vsaki prilozhnosti in na vsakem kraju nudili podporo in pomoch.« Tovrstna »pomoch in podpora« je bila seveda še kako potrebna, che bi se koder koli ponovno pojavile ideje iz Napoleonovih chasov. Avstrijski monarhisti so bili tudi preprihani, da je v vechnacionalni drzhavi absolutna monarhija edina ustrezna oblika oblasti, saj naj bi vsaka liberalnejsha ureditev pomenila grozhnjo razpada.

Liberalne ideje iz Napoleonovih chasov seveda niso bile pozabljene. Zhe nekaj let po »zmagovitem« dunajskem kongresu leta 1815 je prishlo do revolucije v Shpaniji s ponovno uveljavitvijo ustave iz chasa Napoleona. Ko se je revolucionarno gibanje uspesno preselilo še v Kraljevino obeh Sicilij v juzhni Italiji, so se v Avstriji zavedali podobne nevarnosti za svoji kraljevini Lombardijo in Ilirijo. Zato je bil eden od najpomembnejshih ciljev ljubljanskega kongresa ukinitiev strah

zbujajoče »revolucionarne« ustave v Kraljevini obeh Sicilij in vrnitev absolutne oblasti sicilskemu kralju Ferdinandu I.

Omenjena kraljevina je nastala z dunajskim kongresom leta 1815, ko so najprej odstavili kralja Murata, ki je bil Napoleonov svak, in na oblast vrnili Ferdinanda I., habsburshkega sorodnika iz rodu španskih Burbonov. Ker pa so za tem prevratom stali bivši Muratovi častniki, združeni v tajni zvezi t. i. karbonarjev, so v Avstriji in Rusiji v tem zagledali Napoleonovo dolgo roko. Strah pred možnostjo njegovega ponovnega pobega, tokrat s Svete Helene, najbolj oddaljenega in osamljenega skalnatega otoka v južnem Atlantiku, se je spet razširil med monarhi.

Da bi pred revolucionarno vlado Kraljevine obeh Sicilij prikrili pravo vlogo Avstrije, so bili nordijski vladarji tisti, ki so formalno povabili kralja Ferdinanda na ljubljanski kongres. Tu naj bi osebno »posredoval med svojimi *zapeljanimi* narodi in državami, katerih *mir so ogrožhali*«. <sup>15</sup> Mir velikih monarhij Avstrije, Rusije in Prusije so torej ogrožhali prebivalci majhne držhavice Kraljestva obeh Sicilij, ki so si dovolili z ustavo omejiti oblast svojega kralja.

Ugotovitvam o nevarnosti za splošni mir v Evropi so se na kongresu bolj ali manj dosledno pridružili tudi drugi udeleženci. S tem se je lahko pričel pohod avstrijske armade nad uporno sicilsko kraljevino, ki bi se mu po dogovoru v primeru potrebe pridružil še ruski car Aleksander s svojo veliko armado. Vendar ta pomoč ni bila potrebna, saj je bilo zhe med trajanjem ljubljanskega kongresa Kraljestvo obeh Sicilij premagano, kralj Ferdinand I. pa se je lahko zmagoslavno vrnil v svojo držhavo. Kljub njegovi prisegi v parlamentu pred odhodom na ljubljanski kongres, da uporniki ne bodo trpeli nobenih posledic, je po svoji vrnitvi na oblast z njimi krvavo obrachunal.

Dunajski in ljubljanski kongres pa sta še drugache povezana. Medtem ko so med dunajskim kongresom leta 1815 udeleženci izvedeli, da je Napoleon pobegnil z otoka Elba in se zmagoslavno vrnil v Francijo, se je proti koncu ljubljanskega kongresa (maja 1821) s Svete Helene zhe vrachala ladja, ki je nosila sporočhilo o Napoleonovi smrti.

Dogajanje na ljubljanskem kongresu Svete alianse dobro ponazarja sistem absolutne monarhichne oblasti, ki je bila ponovno uveljavljena po Napoleonovem padcu. Zato je treba vedeti, da je z ustanovitvijo Ilirskega kraljestva in z dolochitvijo njegovih meja na tem teritoriju zachela veljati oblast »po bozhji milosti kralja Ilirije«. Ta oblast pa je bila »od Boga«, enako kot v vseh drugih kraljevinah.

## Kralji slovenskega Ilirskega kraljestva

Po vrnitvi Ilirskih dežel pod habsburshko oblast je prishlo tudi do organizacijskih in ozemeljskih sprememb. Medtem ko so Napoleonove Ilirske dežele segale od (vključno) delov Tirolske do Boke Kotorske, je bilo Ilirsko kraljestvo<sup>16</sup> v ponovnem okviru habsburshke monarhije zmanjšano: izločeni sta bili Kraljestvo Dalmacija in Vojna krajina. Vendar Ilirsko kraljestvo ni nikoli prenehalo. Ljubljana je ostala njegovo glavno mesto. Seveda pa so bili njegovi kralji, tako kot v vseh drugih kraljevinah monarhije, ves čas avstrijski cesarji.

Avstrijska vojna in civilna kartografija je ime *Ilirsko kraljestvo* uporabljala zhe pred njegovo formalno ustanovitvijo leta 1816. Tako je bila zhe leta 1809 na Dunaju natisnjena Zürnerjeva karta »Kraljestvo Ilirija in Vojvodina Shtajerska ....«,<sup>17</sup> to pa pomeni, da je ideja o tem kraljestvu obstajala zhe pred Napoleonovimi Ilirskimi deželami.



Slika 2. Karta Ilirskega kraljestva<sup>18</sup>

Kljub navedenim dejstvom pa se v našem zgodovinisju neprestano ponavljajo ugibanja o njegovi ukinitvi. Ta naj bi se zgodila zhe kmalu po ustanovitvi, nato leta 1821 in nato dokončno leta 1849. Takshna »ugotovitev« je seveda v popolnem nasprotju z dejanskim stanjem, saj je cesar Franc Jozhef I. prav leta 1849 sprejel *Ukaz o reorganizaciji monarhije*,<sup>19</sup> v katerem so v naslednjem vrstnem redu navedene

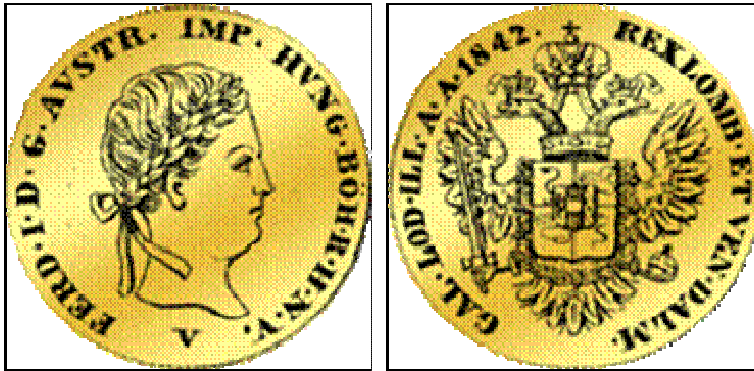
kraljevine avstrijskega cesarstva: Kraljestvo Ilirsko, Kraljestvo Cheshko, Kraljestvo Galishko in Lodomersko ter Kraljestvo Dalmatinsko.<sup>20</sup> Z omenjenim ukazom je bilo celo izrecno določeno, da Ilirsko kraljestvo obsega vojvodino Koroshko, vojvodino Kranjsko, poknezheni grofiji Gorishko in Gradishko, grofijo Istro z otoki in mesto Trst z okolico.<sup>21</sup>

Monarhичne nazive v avstrijskem cesarstvu pa lahko spremljamo tudi prek podatkov na kovancih, ki pomenijo enega najbolj trajnih in zanesljivih zgodovinskih virov, saj jih zaradi velikega števila izdanih in ohranjenih primerkov ni možno poljubno prirežati ali spreminjati v skladu z vsakokratnimi interesi. Tako lahko spremljamo obstoj Ilirskega kraljestva vse od njegove ustanovitve leta 1816 do razpada avstro-ogrškega cesarstva leta 1918.



*Slika 3. Kovanec cesarja Franca I. iz leta 1827*

- Franc I., po božji milosti cesar Avstrije (FRANCISCVS I. D. G. AVSTRIAE IMPERATOR)
- Ogrske (HVN.)
- Cheshke (BOH.)
- Lombardije in Benečije (LOMB. ET VEN.)
- Galicije (GAL.)
- Lodomerije<sup>22</sup> (LOD.)
- kralj Ilirije (IL. REX)



*Slika 4. Kovanec cesarja Ferdinanda I. iz leta 1842*

- Ferdinand I., po bozhji milosti cesar Avstrije (FERD. I. D.G. AVSTR. IMP.)
- Ogrske (HVNG.)
- Cheshke (BOH.)
- Galicije (GAL.)
- Lodomerije (LOD.)
- Ilirije (ILL.)
- kralj Lombardije in Benechije (LOMB. ET VEN.)
- Dalmacije (DALM.)



*Slika 5. Kovanec cesarja Franca Jozhefa I. iz leta 1909*

- Franc Jozhef I., po bozhji milosti cesar Avstrije (FRANC IOS D.G. IMP. AVSTR.)
- Cheshke (BOH.)
- Galicije (GAL.)
- Ilirije (ILL.)
- apostolski kralj Ogrske (AP. REX HVNG.)



*Slika 6. Kovanec cesarja Franca Jožhefa I. iz leta 1915<sup>23</sup>*

- Franc Jožef I., po bozhji milosti cesar Avstrije (FRANC IOS I. D. G. AVSTRIAE IMPERATOR)
- Lodomerije (LOD.)
- Kralj Ilirije (ILL. REX)
- Ogrske (HVNGAR.)
- Cheshke (BOHEM.)
- Galicije (GAL.)



*Slika 7. Kovanec cesarja Karla I. iz leta 1918<sup>24</sup>*

- Karl I., po bozhji milosti cesar Avstrije (KARL I. D. G. IMP. AVSTR.)
- Kralj Cheshke (REX BOH.)
- Galicije (GAL.)
- Ilirije (ILL.)
- apostolski kralj Ogrske (AP. REX HVNG.)

V času od ustanovitve Ilirskega kraljestva leta 1816 in vse do razpada cesarstva leta 1918 so bili torej poleg občasno dodanih drugih kraljestev<sup>25</sup> v vsem omenjenem obdobju dosledno navedene samo štiri *najpomembnejše* kraljevine: Cheshka, Ilirija, Galicija in Ogrska. Zato je dejstvo, da so od leta 1816 do 1918 *na Slovenskem* vladali naslednji kralji:

- Franc I. od leta 1816 do 1835
- Ferdinand I. od 1835 do 1848
- Franc Jozhef I. od 1848 do 1916
- Karl I. od 1816 do 1818<sup>26</sup>

Naziv *ilirski kralj* (ILL REX) je enak nazivu vseh drugih kraljev v okviru habsburškega imperija, to velja do leta 1867 tudi za Ogrsko. Ali je možno, da bi slučajno ali »slučajno« v našem zgodovinskem spominu spregledali takšno vlogo Ilirskega kraljestva, ko vendar obstaja poleg sštevilnih dokumentov, zemljevidov in ustave avstrijske monarhije še ogromna količina avstrijskih kovancev iz tega obdobja?

Ko je zadnji avstrijski cesar Karl I. 16. 10. 1918 izdal znameniti manifest »svojim narodom«<sup>27</sup> in z njim določil, da se na območju cesarstva ustanovijo nove narodne države, je v parlamentarnih krogih veljalo prepričanje, da se bodo na ozemlju avstrijske monarhije ustanovile naslednje države: nemško-avstrijska, cheshka, ilirska in rusinska. Glavno mesto ilirske države bi bila seveda Ljubljana.

17. oktobra 1918 piše časopis *Slovenec*,<sup>28</sup> da so bili 16. oktobra k ministrskemu predsedniku povabljeni na posvetovanje vsi nachelniki strank poslanske zbornice. Tu so izvedeli za sprejem cesarjevega manifesta in njegov poziv, naj se takoj sestanejo narodni zbori, izvolijo narodne vlade in se na svojem narodnem ozemlju *konstituirajo kot države*. V zadevnem članku je tudi napoved, da se bodo na območju cesarstva ustanovile naslednje države:

- nemško-avstrijska država
- cheshka država
- ilirska država
- rusinska država.

Vse to kazhe, kakšna zmeda je tedaj vladala v monarhiji, pa tudi, kako je bilo prebivalstvo seznanjeno s predvidenimi dogodki. Čeprav je bila zhe chez nekaj dni ustanovljena Država Slovencev, Hrvatov in Srbov z glavnim mestom Zagrebom, o tej državi v člankih ni niti besede.<sup>29</sup> Chez dober mesec pa tudi te države ni bilo vech, saj je postala del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev s sedežem v Beogradu. V tej kraljevini, ki je bila razdeljena na 33 oblasti, so bili Slovenci razdeljeni na Ljubljansko in Mariborsko oblast na chelu z zhupani, ki so jih imenovali v Beogradu.<sup>30</sup>

Leta 1929 je kralj Aleksander drzhavo SHS spremenil v Kraljevino Jugoslavijo, v kateri je prevzel popolno oblast, razpusil parlament, ukinil ustavo, razglasil enotni jugoslovanski narod in preuredil drzhavo v 9 banovin. Na območju s Slovenci je bila ustanovljena Dravska banovina na chelu z banom, ki ga je imenoval kralj,<sup>31</sup> sestavljali pa sta jo she naprej Ljubljanska in Mariborska oblast.

Cheprav je Drzhava Slovencev, Hrvatov in Srbov trajala le mesec dni, pa celovita združitev v novo kraljevino ni bila izvedena tako hitro. Na to med drugim spominjajo prve slovenske poshtne znamke – znameniti »verigarji«, izdane 1919-1920, torej precej chasa po formalnem prenehanju zadevne drzhave.

---

Valentin Vodnik: *Ilirija ozhivljena*, Izbrane pesmi Valentina Vodnika, uredil Alfonz Gspan, Slovenska matica v Ljubljani, 1958, stran 60.

<sup>2</sup> »Ilirski pokret naziv je za politichki pokret koji se, u ozrachju hrvatskog narodnog preporoda razvio najprije u Hrvatskoj, a kao svoj cilj imao je kulturno i politichko jedinstvo svih »Ilira«, to jest juznhnih Slavena.« *Ilirski pokret*, Wikipedija, zadnja sprememba 14. 3. 2018 ob 18:11.

<sup>3</sup> *Ilirske province*, Wikipedija, zadnja sprememba 13. 3. 2018 ob 11:03.

<sup>4</sup> *Ilirsko kraljestvo*, Wikipedija, zadnja sprememba 22. 10. 2017 ob 07:59.

<sup>5</sup> Isto. Na podlagi kasnejshih dokazov bomo ugotovili, da navedba ne ustreza dejanskemu stanju.

<sup>6</sup> Slovenski zgodovinarji dosledno uporabljajo naziv *Ilirske province* namesto naziva *Ilirske dezhele*, ki je naveden v izvirni Napoleonovi ustanovni listini in je bil v uporabi tudi v drugih slovenskih dokumentih iz tistega chasa. Poleg naziva *Ilirske dezhele* so se pricheli postopno uporabljati tudi nazivi *Darzhava Ilirska*, *Darzhava Slovinska* oziroma *Slovenska drzhava*.

<sup>7</sup> *Napoleon in Ilirija*, Odbor za proslavo 120-letnice Ilirije ozhivljene, Ljubljana, 1929.

<sup>8</sup> Zanimivo, da kot leto ustanovitve prve slovenske univerze she vedno velja leto 1919 in bo zato ob njeni stoletnici Banka Slovenije izdala spominski kovanec. Z nichimer pa ni zaznamovan nich manj pomemben dogodek izpred dvesto let, ko je bila v Ljubljani zhe leta 1811 ustanovljena univerza.

<sup>9</sup> Janez Shumrada: *Nachrti francoskih oblasti v Iliriji o ustanovitvi ljubljanske univerze*, Gestrinov zbornik, Ljubljana, 1999, strani 517-534.

<sup>10</sup> Isto, opomba sht. 21, stran 521.

<sup>11</sup> Kazhe, da se samo pri nas nismo zavedali in se she danes ne zavedamo, kakshna razmerja veljajo v mednarodnem okolju.

<sup>12</sup> *Slovenski zgodovinski atlas*, Nova revija, Ljubljana, 2011, stran 130.

<sup>13</sup> Sporazum v okviru Svete alianse s pravili za intervencije, ki so bila sprejeta na ljubljanskem kongresu, je kasneje omogochil, da je lahko tudi revolucijo v Avstriji leta 1848 pomagala zatreti ruska armada.

<sup>14</sup> Iz porochila dunajskega chasopisa *Allgemeine Zeitung* 7. 2. 1821 v chlanku *Iz Ilirije* o govoru cesarja Franca ljubljanskim profesorjem. Ljubljanski shkof Avgushtin Gruber pa je v razgovoru z Grentzem dejal, da »brez popolne preosnove licejev in drugih vzgojnih zavodov ter brez takojshnjega odpusta treh chetrtin vseh profesorjev v monarhiji ni mogoche obnoviti sposhovanja do vere in javnega reda.« Vladimir Shenk: *Kongres Svete alianse v Ljubljani*, Ljubljanska knjigarna, Ljubljana 1944, strani 10 in 11.

<sup>15</sup> Isto, stran 29.



<sup>16</sup> Poshta Slovenije je leta 2016 izdala znamko, s katero je počastila dvestoto obletnico ustanovitve Ilirskega kraljestva.

<sup>17</sup> *Königreich Illyrien und Herzogtum Steiermark ...*, Dunaj, 1809.

<sup>18</sup> Karta je povzeta iz:

[http://www.raremaps.com/gallery/detail/29436/Koenigreich\\_Illyrien\\_nach\\_der\\_Neuesten\\_Begrenzung\\_und\\_verzueglichsten/Mollo.html](http://www.raremaps.com/gallery/detail/29436/Koenigreich_Illyrien_nach_der_Neuesten_Begrenzung_und_verzueglichsten/Mollo.html).

<sup>19</sup> Ukaz cesarja Franca Jozhefa I. z dne 4. 3. 1849, s katerim je dolochil kraljestva v okviru monarhije, izrecno tudi obseg Ilirskega kraljestva.

<sup>20</sup> Popolnoma zgrešena je torej trditev, da se » ... Ilirsko kraljestvo (se) zaradi obrobne pomena v nazivu avstrijskih vladarjev zhe od samega zacetka vselej pojavlja na zadnjem mestu med kraljestvi, za Galicijo in Lodomerijo. Kot administrativna enota je obstajalo do leta 1849, z novo ustavo pa je bilo v politichnem smislu odpravljeno.« *Ilirsko kraljestvo*, Wikipedija, zadnja sprememba 22. 10. 2017 ob 07:59, [http://sl.wikipedia.org/wiki/Ilirsko\\_kraljestvo](http://sl.wikipedia.org/wiki/Ilirsko_kraljestvo).

<sup>21</sup> Ogrska ni navedena v cesarskem ukazu, cheprav je bila nato vključena v ustavo. To je razumljivo, saj je bila Ogrska v revoluciji 1948 po zaslugi ruske vojske porazhena in postavljena pod neposredno vojashko upravo Dunaja, njena ozemeljska integriteta pa je bila ukinjena. »Magyars came close to regaining independence and were defeated by the Austrian Empire only by the military intervention of the Russian Empire. After the restoration of Habsburg power, Hungary was placed under martial law. Hungary's constitution and territorial integrity were abolished.« *Austro-Hungarian Compromise of 1967*, Wikipedija, zadnja sprememba 21. 9. 2018 ob 05:27.

<sup>22</sup> Galicija in Lodomerija oziroma Galicija je bil avstrijski del Poljske s statusom kraljevine, *Kingdom of Galicia and Lodomeria*, Wikipedija, zadnja sprememba 1. 11. 2018 ob 22:40, [https://en.wikipedia.org/wiki/Kingdom\\_of\\_Galicia\\_and\\_Lodomeria](https://en.wikipedia.org/wiki/Kingdom_of_Galicia_and_Lodomeria).

<sup>23</sup> Vir: <http://www.goldsammler.eu/goldmuenzen/oesterreich-kaiserreich-dukaten.php>.

<sup>24</sup> Vir: *Austria Münzkatalog*, Österreich, 2012.

<sup>25</sup> Poleg Cheshkega, Ilirskega, Galicijskega in Ogrskega kraljestva, ki so brez izjeme navedena na vseh prikazanih kovancih cesarjev Franca I., Ferdinanda I., Franca Jozhefa I. in Karla I., se dodatno pojavijo samo she Lodomerija (trikrat), Lombardija in Benečija (dvakrat) ter Dalmacija (enkrat).

<sup>26</sup> Zadnji kralj Ilirskega kraljestva Karel I. je umrl v izgnanstvu na Madeiri leta 1922.

<sup>27</sup> Manifest je bil objavljen naslednji dan, to je 17. 10. 1918.

<sup>28</sup> *Osnutje novih držav v Avstriji*, Slovenec, 17. 1. 1918. V chlanku *Naznanilo cesarjevega manifesta* pishe, da naj bi v parlamentarnih krogih potrdili, da se bodo ustanovile naslednje države: nemshko-avstrijska, cheshka, ilirska in rusinska. V chlanku *Brezuspeshni poskusi* isti chasopis pishe o ideji ministrskega predsednika, da naj bi se Jugoslovanski klub poslancev preimenoval v Jugoslovanski narodni svet, ki bi prichel pogajanja z Nemci glede meja. Nemshka stran je kot razmejitev med državama predlagala reko Dravo, to pa bi brez odlochnega generala Rudolfa Maistra verjetno tudi obveljalo.

<sup>29</sup> Chasopis Slovenec je 17. 10. 1918 pod skupnim naslovom *Osnutje novih držav v Avstriji* objavil chlanke *Naznanilo cesarjevega manifesta*, *Pogreshen recept*, *Jugoslovani ne odnehajo od svojih zahtev* in *Brezuspeshni poskusi*. Poleg predvidene ustanovitve Ilirske države v nobenem od chlankov ni bilo niti besede o Drzhavi Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je nato nastala 28. 10. 1918.

<sup>30</sup> *Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev*, Wikipedija, zadnja sprememba 10. 6. 2018 ob 13:58. [https://sl.wikipedia.org/wiki/Kraljevina\\_Srbov,\\_Hrvatov\\_in\\_Slovencev](https://sl.wikipedia.org/wiki/Kraljevina_Srbov,_Hrvatov_in_Slovencev)

<sup>31</sup> Dravska banovina je bila od leta 1929 do 1941 *upravna enota* na delu ozemlja danashnje Slovenije in je bila razdeljena na ljubljansko in mariborsko oblast. *Dravska banovina*, Wikipedija, zadnja sprememba 8. 2. 2017 ob 14:36, [https://sl.wikipedia.org/wiki/Dravska\\_banovina](https://sl.wikipedia.org/wiki/Dravska_banovina).

*Valentin Vodnik*

## ILIRIJA OZHIVLJENA IN ZVELICHANA

ILIRIA OZHIVLENA

NAPOLEON reche:

Ilirija vstan!

Vstaja, izdiha:

Kdo kliche na dan?

O vitez dobrótni

Kaj ti me budíš!

Dash roko mogóchno,

Me gori derzhish!

Kaj bodem ti dala? –

Pogledam okróg,

Izlóchit ne mórem

Skor svojih otrók.

Kdo najde Metúlo

In Terpo moj grad?

Emona, Skardona

Sta komaj poznat.

Nazaj spét junake

Kdo bode mi dal,

Ki jih se Spartanski

Je vajvoda bal?

Od nékdaj snezhniki

So najina last,

Od tód se je nasha

Razlégala chast.

Je Galian hraber

Na Padu, pred njim

Dorashen je trésel

V' ozidju se Rim.

Zhé mochen na morji  
Ilirjan je bil,  
K' se ladie tesat  
Je Rimic vuchíl.

Pochasi pa Rimic  
Na vojsko ravná,  
Se morja navaja,  
Premaga obá.

Shiroko razgraja  
Per sedem sto lét,  
Al sprave sosédnje  
Ni hotel imét.

Od séverja pride  
Nad njega vihár,  
Nevrédne gospóde  
Iz vishkiga vdar.

Zdaj Branci in Gótje  
In Némcí slové,  
Ilir pa v' tamníce  
Pozablene gré.

Dva sedem sto soncov  
Zarasha ga mah,  
NAPOLEON trébit  
Vkazhe mu prah.

Ilirsko me kliche  
Latíneć in Grék,  
Slovensko mi pravio  
Domachi vse préć.

Dobrovchan, Kotóran,  
Primoric, Gorénc,  
Pokópjan po starim  
Se zove Slovénc.

Od perviga tukaj  
 Stanuje moj ród,  
 Che vé kdo za drujga,  
 Naj reche, odkód?

Z' Bilípam in Sandram  
 So jméli terd boj,  
 Latince po mokrim  
 Strahval je njih roj.

Zvelichana bódem,  
 Zavupati smém,  
 Godí se eno chudo,  
 Naprej ga povém.

Duh stópa v' Slovénce  
 NAPOLEONOV,  
 En zarod poganja  
 Prerojen ves nov.

Operto eno roko  
 Na Galio jmam,  
 Ta drugo pa Grékam  
 Prazno podam.

Na Grecie chelu  
 Korinto stojí,  
 Iliria v' sercu  
 Európe lezhí.

Korintu so rekli:  
 Helensko okó  
 Iliria perstan  
 Evrópini bo.

(prva objava: *Pismenost ali Gramatika za Perve Shole*, Ljubljana, 1811; brez pag.; avtor knjige naveden le na koncu predgovora)

## ILIRIJA ZVELICHANA

Iz Dunaja Kliche  
Illirja vstan  
Svobodnosti tvoje  
Napochil je dan.

Po starih pravicah  
Prijeti oblast  
In starmu jeziku  
Ováruvaj Chast.

Mat' stara slovenja  
Se komej zavè  
V' ocheh ji vesele  
Igrajo solzè.

Kdo chisla moj jezik  
Kdo zove me mat'  
Ga hochem al ocha  
Al sina imenvat.

Chez lastne snezhnike  
Po traku Vodà  
Junake sim svuoje  
Pelala nekdà.

Po hribih po Dolih  
Rashirnjèn njih rod  
Prisegnil je slavni  
Dunàvini prod.

Vindisa Vindona  
Slovenski ste blè  
Na nemcih slovencu  
Je Vindec jmè.

zdavno zidàli  
Hazburski so grad  
To prosto vozili  
Do morja zaklad.

Hazburci spoznajo  
Vindiski svoj vir  
In sužhnosti moje  
Prjazni namir.

Po kratki lochitvi  
Tolazhni spomenj  
Prestala sim sklechih  
Raskolnikov drenj.

Kjernejšchan ne sebi  
Ne meni izvest –  
Razmeta razgraja  
Vse tare pod pest.

Ne misli mi biti  
Ne ocha ne Kralj  
Za deteta svoje  
Se 'm serce ozhalj.

Na glas sim mu pela  
Rimljanov zapad –  
Gluhej pa ni tarme  
Ko Viteski glad.

Sim pela »jes perstan  
Evropini bom«  
Ne da me nevesti  
Se vdere na lom.

Kar stane od burje  
Osvetni vihar  
Evropa enako  
Pogoltnika vdar.

Jzbudi se pesem  
Ochishenih vust  
Od starga ocheta  
Dat' hvalni okust.

Prisvetli dobrotni  
Po Rudolpu Vnuk  
Ti vstavish pravico  
Besedo in' Vuk.

Narave slovenske  
Ozhivleni kal  
Bo Cvetjom in' sadjom  
Cesarstvo obdal.

Ti skupish Evropo  
Dat' roke si v' stren  
Da sebi prisega  
Svet vekomi sklen.

Na sercu s' mi rastel  
Me Babico vesh  
Med svoje pristare  
Kraljice me desh.

Me sebi zapletash  
Med slavni svoj venc  
Zvelicha me tebi  
Moj zvesti slovenc.

Samica ti dajam  
Dost' pridnih otrok  
Premnogih pa sestram  
Pridruzheni rok.

Te slovejo Pola  
Tersat ino Terst  
Premorje Dinarsko  
In' hribje poverst.

Zagajnata Drava  
In Sava svoj shum  
Rogulje Triglava  
Odglasajo hrum.

Je sosed vesolnim  
Po svetu moj dom  
Vezilo vsih polkov  
Po mokrim ti bom.

(prva objava: *Vodnikov spomenik. Vodnik – album.* / s spisi od 86 pisateljev in shtirimi na kamen tiskanimi dokladami / na svitlo dal Etbin Henrik Costa; Lj., 1859, str. 27 – 28; tukaj tekst po: Valentin Vodnik, *Zbrano delo*; Lj. 1988, str. 125 – 128, po rkp. iz zapushchine Miha Kastelica)

*Ivo Antich*

## VODNIKOVA »ILIRIJA«

Na prvi pogled se t. i. Ilirske province lahko zdijo naftalinska off tema, she posebno glede na danashnji trend neoliberalne globalhisterije, ki se v svojem drvenju v napredek in prihodnost vsaj nachelno ne ozira na »vcheraj«, hkrati pa reklamira kvazioptimizem mozhnega preseganja vseh determinant (prostorchasa), drzhech posameznika v totalno determinirani s(l)uzhnosti. Da je roka tega »vcheraj« lahko tudi zelo dolga, med drugim kazhe skoraj polnih dvesto let star in hkrati nenehno svezh Preshernov verz »da chlovek toliko velja, kar placha« (Slovo od mladosti), ki je verzificirana splošno znana in veljavna definicija determiniranosti menjalne ekonomije. She daljsa sled preteklosti se odpira v kvartinah prvega soneta v njegovih *Poezijah*: »Ochetov nashih imenitna dela, / kar jih nekdanjih chasov zgodba hrani: / kako Metulum se Avgustu brani, / (...).« – O tej bitki (ilirskih) Japodov / Japydov z Rimljani pishe Valvasor v *Slavi*; lega japodske prestolnice Metuluma je negotova (notranjske Metulje? Metlika? Josipdol v Liki?); omemba tega toponima je evokacija ljudstva t. i. Ilirov, katerih imena Presheren ne uporablja, le v sonetu *Ne bodmo shalobarde* ima ironichni verz »slovenskih novi jezik Ilirjanov«, sicer so njegovi etnonimi Kranjci, Slovenci, sini Slave itd. Ilirski fenomen je bolj zaznaven pri najvidnejšem Preshernovem pesnishkem predhodniku Valentinu Vodniku, ki je sploh vechstranski vodnik in u-vodnik slovenske kulture ter po svoje tudi politike; zhe on v pesmi *Ilirija ozhivljena* omenja »Metulo« kot ilirsko / slovensko zadevo (padec Metuluma sta upesnila tudi Jakob Zupan in Janez Trdina). Zato je Metul(um) tukaj, v »simptomalni« navezi na 200-letnico Vodnikove (8. 1. 1819) in 170-letnico Preshernove smrti (8. 2. 1849), primerno izhodishche za reflektivno skico o Vodniku in njegovi »Iliriji« ter o njuni specifichni danashnji aktualnosti.

Pred ozhjo obravnavo Vodnika kazhe navesti nekaj sploshnejshih pogledov na izvire fenomena Ilirov in ilirstva. Ilirski »vcheraj« sega v mitoloshko, legendarno, she posebno pa zgodovinsko bolj ali manj priblizhno, z vidika dokumentarnosti nezanesljivo globino vsaj treh preteklih tisochetij na prostoru rimske province Illyricum / Ilirik ob vzhodnem Jadranu med Istro, Drimom in Savo (glavno mesto Salona, danes Solin pri Splitu); etnichno-jezikovna sestava prebivalstva v tem okviru kljub shtevilnim raziskavam in teorijam v glavnem she vedno ostaja v obmochju znanstvenih hipotez, pa tudi razlicnih patriotskih in nacionalistichnih evforij z njihovimi posebnimi interesi.

Mitoloshko fabuliranje v funkciji zapolnjevanja nedoumne praznine ima sicer v jedru svojo vrednost kot sporochilo arhetipskih spominov in izkushenj, vendar je



vse to obloženo z metaforiko (fantastiko), z variacijami ustnega izročila in tudi z očitnimi protislovji. Po starogrškem mitu etnonim Ilir asociira izvor Evrope: Kadmos, fenichanski princ, brat lepe Evrope, ki jo je ugrabil Zevs kot bik in jo prenesel na Kreto, je v iskanju sestre prishel v srednjegrško Beocijo, postal ustanovitelj in kralj mesta Tebe, ubil zmaja in razsejal njegove zobe, iz katerih so zrastle vojschaki, ki so se pobijali med sabo vse do peterice prezhivelih, podlozhnike je naučil fenichansko pisavo, na ukaz Delfov predal prestol vnuku Penteju (Pentheus; pénthos – gr. bol, pente – gr. pet) in z zheno Harmonijo odshel k ilirskemu plemenu Enhelejcev (prva ilirska drzhava med Budvo, Ohridom in Epirom), da jim pomaga v vojnah s sosednimi ilirskimi plemeni in z Makedonci; kot enhelejskemu kralju se mu rodi sin Ilir(ius) / Illyrios; nazadnje je skupaj z zheno spremenjen v kacho, ki je glavni kultni simbol Ilirov, se torej z njimi dokončno poistoveti (»oche Ilirov« in »prvi Evropejec«).

Vprasanje je, ali je sin Ilir, ki ga je ob rojstvu ovila kacha, dobil ime po Ilirih ali so oni poimenovani po njem; sploh je ime Ilir(i) kompleksna etimoloshka uganka: hetitska kacha velikanka »Illurjanka« (po K. Oshtirju), illo – gr. obrachati, ovijati; ilia – lat. chreva, Ilion = Troja (ustanovil Ilus, sin Trosa), Iliades = Romul in Rem; Enhelejci – enchelys gr. jegulja (izg. enheli – anagram Heleni, tj. Grki; jegulja je riba kachje oblike), prim. eel – angl. jegulja, koren il-, ilýs – gr. blato, il/o – slovansko blato, glina, ilovica (ilar – preb. blata, mochvirja < kleu-, slev-, sliv-, slov-, slav-, salv-), liri-a – alb. svoboda, il – tur. ozemlje, domovina, pl. iller – upravna ozemlja, ilârya – tur. morski lipan, ilâh – arab. bozhanstvo; Iller – reka na Bavarskem, pritok Donave. Imenske navezave so she: kraj Foinike / Phoenice / Finiq (po Feniciji?) v juzh. Albaniji, Kadmosov oche je kralj Agenor, ilirski kralj Agron je sin Pleuratosia II. (cf. koroshki vojschak Plevrat, o njem pesnitev L. Haderlapa) in mozh Tevte (legendarne »ilirsko-slovanske« kraljice s »tevtosko-keltskim« imenom; o njej drama hrv. avt. D. Demetra).

V heraldiki t. i. ilirski grb: zvezda nad polmescem (tudi simbol sv. Hieronima iz Ilirika), pojavi se zhe ob Zevsu-biku in kravi, ki Kadmosu pokazhe lokacijo za Tebe; tudi simbol hrvashkega »ilirstva« sredi 19. stoletja, znan kot »leliwa« zlasti na Poljskem ter sploh na področju slovanstva vse do Mongolije, pri celjskih grofih polmesec s tremi zvezdami (po 1918 simbol »SHS bratstva«); varianta z zvezdo znotraj polmesca kot (neuradni) simbol islama naj bi izviral iz staroturshke altajske simbolike (druga razlaga: Mohamedova sveta noch). Mozhna poanta: polmesec kot abstrahirana arhetipska kacha z zvezdo modrosti, torej ilirski fenomen kot kachje zapleten in nevaren problem.

Obstaja t. i. »teorija panilirstva«: Iliri naj bi bili ena prvih indoevropskih migracij iz evrazijskega »backgrounda« (morda s Kavkaza; Albania – antichno ime za Gruzijo), kot shtevilna etnichno sorodna plemena so dosegli Jadran in Grchijo (ustanovili naj bi celo Bizanc), zaradi redke poselitve in razpršenih plemen v stalnih medsebojnih spopadih (cf. Kadmosovi »zmajevi zobjek«) so bili brez vechje skupne drzhave, nekaj manjših »kraljevin« je bilo kratkotrajnih, pod pritiski

drugih etnij so bili naposled skrčeni v manj dostopna balkanska gorovja in Albanci naj bi bili njihovi edini neposredni potomci. Nezanesljivost izvirov kazhejo pogoste dvojishke oznake meshanega sorodstva: ilirsko-keltsko, ilirsko-trachansko, ilirsko-venetsko, ilirsko-slovansko, naposled podobno tudi srbsko-hrvashko; pri tem je očitna Drina kot (pra)lochnica: levo od nje prevladuje ilirska oznaka, desno pa trachanska (obstaja mnenje, da so Iliri-Albanci potomci Trachanov), pokrivajoch se z delitvijo zahodno-vzhodno rimsko cesarstvo.

Za starejshe slovenske (Bohorich, Schoenleben, Valvasor) in she zlasti za hrvashke pisce je bila vehtisochletna etnokontinuiteta nedvomna; samoumevno so istovetili Karne-Kranjce-Venete-Slovenec-Slovince-Slavjane-Ilire-Hrvate-(Juzhne) Slovane, razvidno npr. zhe iz naslovov del dveh hrvashkih piscev iz 18. stol. (F. Grabovac: *Cvit razgovora naroda i jezika ilirichkoga aliti rvackoga*, 1747; A. Kachich-Mioshich: *Razgovor ugodni naroda slovinskog*, 1756), slovenski znanstvenik Balthasar Hacquet, rojen v »pravenetski«  
Bretanji, pa je napisal *Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven* (1801-1808).

Pri vprasanju etnokontinuitete v Srednji Evropi in na Balkanu je zanimiva tudi (nemshka) hipoteza, da so se Iliri priselili iz Luzhice, od koder venetologi izvajajo slovanske Venete (Slovenete). Poseben izziv pa je she vedno odprt simptom »preimenovanja«  
Ilirov v Albance; slednji so bili nekoč le nezatno pleme, ki pa se je uveljavilo, ko so se Iliri izgubili v preteklosti. Vzoredna s tem je zamenjava v simboliki: ilirska kacha »vzleti«  
s transformacijo v dvoglavega orla, domacha ustreznica za eksonim Albanija pa postane Shqipëria / Shqipnia, tj. Orlovska (shqipe – alb. orel). Shiroko slovansko ozadje vsega ilirstva dopushcha domnevo, da so (stari) Iliri schasoma postali v slovanstvo odtujen pojem pri formiranju albanske nacije; kljub temu je ilirstvo ostalo temelj albanskega nacionalizma (cf. Ilirida, od 1992 neuradna alb. »drzhava«  
v zahodni Makedoniji).

Za Vodnika je ilirstvo postalo usodno aktualno z nastankom Ilirskih provinc, ki jih je ustanovil francoski okupator kot kratkotrajni (1809-1813), pravzaprav zgolj provizorichni nadomestnik avstrijskega. Vodnik tedaj zachne uporabljati etnonim »Ilirjan«  
kot sinonim za »Slovenec«; dotlej vechinoma pishe »Kraync, Krajnc«. V spisu *Popissvanje krajnske dezhele* (1795) pravi: »Krajnci imajo svoj lastni jezik, kateri od slovenskiga izvira«  
(»slovenski«  
ima zanj tudi shirshi, tj. slovanski pomen). Zadevni premik kazhe naslov njegove knjige *Kershanski navuk za ilirske dezhele* (1811), zlasti pa oda *Ilirija ozhivljena*, objavljena na zchetku slovensko napisane slovnice *Pismenost ali Gramatika* (1811); slovnici je ob predlozhitvi francoski upravi prilozhil nemshko napisano zahtevo, da se v shole uvede slovenshchina namesto (hrvashke) ilirshchine. Francozi glede lokalnih jezikov pach niso imeli jasnih pojmov, Vodnik sam pa v predgovoru k svoji slovnici s terminom »slovenski jezik«  
oznachuje tako domacho slovenshchino kot shirsho slovanshchino (jezik Rusov in Srbov).

V smislu teh identitetnih nihanj je znachilnih she nekaj primerov. Kopitar se je v naslovu svoje nemshko pisane slovnice izognil dolochnejshi oznaki jezika:

*Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (1809); v knjigi pa zapishe »zur Krainische Grammatik« (Nachschrift, str. 385). Par desetletij prej Pohlin: *Kraynska grammatika, das ist: Die kraynerische Grammatik* (v nem., 1768, 1783); na zacetku pravi: »Nekdanji Kranjci, kot ilirsko ljudstvo, so imeli tudi ilirsko pisavo in chrke.« – Trubar zavrne Vergerijeve poskuse skupne »jugoslovanshchine«, prvo slovensko knjigo *Catechismus* (1550) podpishe kot »rodoljub ilirski« (cit. »gestelt durch Philopatridum Illiricum«) in jo izrecno nameni »Vsem Slouenzom« (v nem. besedilu oznaka jezika »Windische Sprache«); 2. izdaja 1555: *Catechismus. V slouenskim Iesiku (...) tiga Crainskiga inu Slouenskiga Iesiga (...)*.

Vodnik v nemshko pisani *Zgodovini Kranjske trzhashkega ozemlja in grofije Gorishke* (1809) she omenja naselitev Slovencev, v *Iliriji ozhivljeni* pa poudari ilirsko-slovensko kontinuiteto dobesedno »od nekđaj« in »Od pėrviga tukaj / Stanuje moj rod«. Francozom je ustrezala ilirska nominacija kot naveza na rimski imperij, sicer pa so jim bile te province le geostrateshki (vojashki) kordon tako zoper Avstrijo kot Turchijo (Bosna). V interesu, da Jadransko morje chimbolj oddaljijo od Avstrije in zavarujejo zasedeno Italijo kot kljuch Sredozemlja, so Ilirske province obdarovali z določenimi ugodnostmi (npr. uvedba domachega jezika v shole, zasnutek univerze itd.), nekatere so celo presegale zmožnosti domachinov, za vse pa so bili seveda pripravljene tudi kolonizacijski rachuni (mdr. ruska fronta).

Po odhodu Francozov je Avstrija leta 1816 ustanovila Kraljevino Ilirijo s potezami pacifikacijske kompenzacije, vendar skrbno nadzorovano tudi z vechkratnim geostrateshkim prekrojevanjem (divide et impera), zmeraj usmerjenim v obvladovanje vzhodnega Jadrana; nominalno je obstajala do razpada monarhije (1918). Pod obnovljeno avstrijsko oblastjo je Vodnik napisal novo odo *Ilirija zvelichana* in z njo poudaril vishjo, »po kratki lochitvi« nadaljevalno stopnjo ali dokonchno izpolnitev ilirske / slovenske usode v narochnju Habsburga, ki ima tudi sam »Vindiski svoj vir« (Vindisa / Vindonissa / Windisch – kraj pri gradu Habsburg v Shvici). »Junak« predhodnice je bil Napoleon, sedaj pa avstrijski cesar Franc II.; tako naj bi se Vodnik odkupil za svojo frankofilsko epizodo, a se zaznamovanosti ni znebil, druga oda pa je za desetletja ostala le v rokopisu, in she to v nezanesljivih variantah. Najbolj avtentichno Vodnikov rokopis naj bi bil iz Kastelcheve zapushchine, ta je v ZD v glavnem delu, ostale variante so le med opombami. Vodnik je v latinski opombi k popravljenemu prevodu *Ilirije ozhivljene* v latinshchino napovedal novo pesem kot »antithesis« predhodnici in kot zahvalo cesarju Francu za skrb glede slovenskega ljudstva in jezika (ustanovitev stolice za slovenshchino na ljubljanskem liceju 1816). Na koncu neobjavljene opombe je navedel, kakshen bo naslov: »Nomen carminis erit: *Slovenia zvelichana*. Vodnik« (ZD, 1988, str. 412-413).

Obe pesnitvi, ki sta pravzaprav verzificirana idejnopolitichna traktata, imata relevantno vrednost zgolj v medsebojni primerjavi, ker le tako dajeta celovito zgodbo Vodnikove Ilirije. Obe sta metricno v obliki t. i. alpske poskochnice; to je kritika ocenjevala kot neprimerno za nachelno vzvishenost hvalnice. Morda je

zadaj element satirichne banalizacije, skoraj persiflazhe, saj Vodniku ne kazhe pripisovati le naivnosti; od tujih oblastnikov, s katerimi je imel dovolj izkushenj, je pach skushal iztrzhiti dolochene mozhnosti v kontekstu okolishchin in razmerij mochi. Poleg arhaichnih posebnosti v jeziku in tudi (namernih?) vsebinskih nejasnosti, zlasti v *Iliriji zvelichani*, je v obeh pesmih briljantno plasiral tisto, kar je bilo zanj verjetno bistveno: svoj slovenski / slovanski patriotizem. V *Iliriji zvelichani* izrecno pravi »Mat stara slovenja«; ta prvi zapis »drzhavnega pojma« bi imel, che bi bil objavljen, zaradi Vodnikovega ugleda gotovo pomemben politichni odmev. (S pripombo: »slovenja« z malo zachetnico je lahko pridevnik – tj. slovenska / slovanska »stara mat«.)

Po dveh obrobnih epizodnih »obujenkah« ilirstva sredi 19. stoletja (Vraz) in novoilirstva v zachetku 20. (Ileshich), prvo je avtoritarno zavrnil Presheren in drugo Cankar, je ozhivela dolochena ilirska ekspozicija po letu 1918 v smislu patriotizma SHS in s tendenco kulturnopolitichnega oddaljevanja od nemshtva in Avstrije. To je zlasti razvidno iz predgovora pisatelja Ivana Laha k Vodnikovim *Izbranim spisom* (1919; ob stoletnici smrti), kjer pravi: »V nadi, da bo letos vsa jugoslovanska javnost slavila spomin tega prvega glasnika Ilirije – Jugoslavije, izdajamo to knjizhico ...« – Markantna javna manifestacija frankofilstva pa je t. i. ilirski steber ali (Plechnik-Dolinarjev) spomenik Napoleonu in francoskim Ilirskim provincam na Trgu francoske revolucije sredi Ljubljane (Napoleonov trg, 1929; svojevrsten kuriozum kot spomenik okupatorju); na vrhu obeliska je pozlachen bakren »ilirsko-celjski« grb v obliki polmesca s tremi zvezdami. Mozhna aktualna »vzporednica« she stoletje pozneje: francoski (po)revolucijski interludij 1809-1813, jugoslovanski monarhichno-republikanski interludij kot odmev francoske revolucije 1918-1991 ter »vrnitev« Slovenije v (srednjo) Evropo; v praksi to pomeni zmago trde geografije nad zmuzljivo zgodovino ali nadaljnje geohistorichno determinirano vegetiranje pod avstrijsko-nemshko krinolino (status drzhave, tochnje drzhavice, je za variacije neokolonializma le »okrasna ovira«).

*Damir Globočnik*

## UMAZANE FOTOGRAFIJE

Pred izumom fotografije so likovni umetniki golo telo upodabljali v slikarskih, risarskih in graficnih tehnikah. S pomočjo fotografskih postopkov nastali in razmnoženi posnetki (zhenskih) aktov in podobnih prizorov so imeli to prednost, da so uchinokovali realistično oziroma naturalistično. Fotografije golega telesa so bile mnogo bolj kontroverzne kot njihove slikarske upodobitve, zato so jih nekateri fotografi sprva utemeljevali s tem, da predstavljajo »shtudije za umetnike« oziroma so lahko dodaten pripomoček pri slikanju po zhvilih modelih. Med prvimi slikarji, ki so si pomagali na ta način, je bil Eugène Delacroix. Pri slikanju je uporabljal fotografije golih moshkih in zhenskih modelov, ki jih je po njegovih navodilih v letih 1853/1854 posnel Eugène Durieu (1800–1874), ustanovni član *Société heliographique* in predsednik *Société française de photographie*.

Pariz je po sredini 19. stoletja postal sredishche trgovine z erotičnimi fotografijami, ki so po tedanjih standardih povečini veljale za pornografske. Fotografije so prodajali na skrivaj, v blizhini zheleznishkih postaj in podobno. Mnogo parishkih fotografskih ateljejev in potujochih trgovcev je del dohodka ustvarjalo s prodajo tovrstnih fotografij, ki so jih poshiljali tudi v Anglijo, ZDA in druge drzhave.

*Ferdinand Ramann*

Fotograf Ferdinand Ramann je znan kot avtor najstarejshe datirane dagerotipije, ohranjene v slovenskih javnih zbirkah.<sup>1</sup> Rojen je bil leta 1825 v Shibeniku ali Splitu. Sprva je deloval kot potujochi fotograf. Kot popotni dagerotipist je leta 1853 na poti iz Zagreba v Trst obiskal Ljubljano in v gostilni pri Zlatem levu portretiral Ljubljanchane. V Trstu je odprl fotografski atelje. Fotografska obrt mu je v shestdesetih letih dvakrat propadla, zato je znova postal popotni fotograf. Umril je leta 1888 v Trstu.

Manj znano je, da je Ferdinand Ramann tudi prvi fotograf v nashih krajih, za katerega vemo, da je del dohodka svoje fotografske dejavnosti pridobil s prodajo erotičnih in pornografskih fotografij. Ramann je namrech gostom v kavarnah in gostinskih lokalih ponujal tudi fotografije s t. i. nedostojnimi motivi. Trzhashka policijska direkcija mu je aprila 1867 v stanovanju in ateljeju zaplenila 1046 fotografij. Policijski zapisnik omenja 30 steklenih negativov, pri katerih so Ramannu pozirale trzhashke prostitutke, paket pozitivnih kopij teh negativov in drugih motivov, ki prikazujejo sobe teh modelov, paket she bolj pohujshljivih fotografij s protinaravnimi prizori, 21 politichno pohujshljivih fotografij, ki imajo znachaj karikature, ter paket

fotografij, ki prikazuje zhenške sobane na she kar dostojen nachin. Ugotovljeno je bilo tudi, da je Ramannu pri tem poslu pomagal brat, ki je bil trgovec.<sup>2</sup>

Fotografije trzhashkega fotografskega pornografa Ferdinanda Ramanna so bile na voljo tudi v Ljubljani. Marca 1878 so varnostni organi natakarju Viktorju Sturm (Shturmu) zaplenili 33 nravno spornih fotografij. Sturm je izjavil, da je fotografije prejel od nekega poslovezha, ta pa je kot vir fotografij navedel fotografa Ferdinanda Ramanna iz Trsta. Tozhilec je vložil obtozhnico zoper fotografa zaradi pregresshka zoper javno moralo po paragrafu 516 drzhavnih zakonov. Ramann se je moral zagovarjati v postopku pred sodnim zborom v Trstu, na katerem so ga porotniki z vechino glasov oprostili.<sup>3</sup>

### *Slovenski narod in Edinost porochata*

Starejsi slovenski chasniki vsebujejo marsikateri podatek o tedanjih fotografih, ki so prilozhnost za zasluzhek videli tudi v fotografiranju golih teles in prodaji takshnih fotografij. Za slikarske upodobitve in fotografske posnetke aktov, pomanjkljivo oblechenih zhensk in drugih erotichnih motivov, ki naj bi spodbujale najnizhje instinkte, so uporabljali izraz »nuditete« (nagote, golote). Take »nuditete« naj bi bile zhe a priori izkljuchene s predstavitve na prvi slovenski umetnishki razstavi leta 1899.<sup>4</sup>

Na Prvem slovenskem katolishkem shodu v Ljubljani novembra 1892 so zborovalci razpravljali tudi o krshchanski umetnosti in med drugim izrazili naslednjo namero: »Zabranjuje naj se po gostilnah in drugod razkazovati in prodajati gole, umazana podobe, fotografije i. dr. ter razobeshati ter postavljati nrvnost in verski chut z halebche slike in podobe.«<sup>5</sup>

*Slovenski narod* na primer porocha, da so leta 1899 dunajski porotniki obsodili fotografa Jos. Polonija na shtirimesechno poostreno jecho, ker je izdeloval »nesramne fotografije in razne grde skupine«. Poleg Polonija je bilo obsojenih deset zhensk in moshkih, ki so bili njegovi modeli za dnevno plachilo dveh goldinarjev. »Poloni pa ni delal samo takih fotografij, nego je bil celo tako nesramen, da je nadel osebam na tistih fotografijah glave raznih odlicnih gospej, gospic in gospodov. To je napravil tako, da je na nesramne fotografije prilepil glave z drugih dostojnih fotografij ter je potem vse skupaj vnovich fotografiral.« Na ta nachin (enostavna tehnika fotomontazhe) je izdelal vech sto fotografij, ki prikazujejo razne dame in gospode »v nechuveno nesramnih polozhajih«. Fotografije je prodajal.<sup>6</sup>

Aprila 1901 so v borovem gozdichu nad Vrdelo v Trstu aretirali tri osebe. To so bili 52-letni amaterski fotograf David C. in njegova modela, 17-letna Franja V. in 22-letna Evgenija C., »kateri je 'amatér' fotografiral – nagi, in to na javnem sprehajalishchu,« je porochala *Edinost* in nadaljevala: »V stanovanju fotografovem da so nashli cel kup izdelkov njegove gole umetnosti.« Fotografiranje modelov v Evini obleki je

naznanila neka gospa. Fotografja in njegovi modelki so zaprli. »*Ljubitelj tega chudnega shporta je imel pri sebi nich manje, nego 34 takih fotografij!!*«<sup>7</sup>

Maja 1901 so redarji v Rojanu aretirali 36-letnega Konrada Mayerja z Bavarske, ki je v Trstu prodajal »nesramne« fotografije. V stanovanju njegove hishne gospodinje je policija nashla 600 fotografskih negativov. Mayer se je izgovarjal, da je fotografije dobival iz Budimpeshte in jih ni izdeloval sam.<sup>8</sup> *Edinost* je domnevala, da je bil Mayer povezan s trgovcem s knjigami »brezsramne vsebine«, ki je bil v istem chasu aretiran v Budimpeshti. Knjigar se je najprej predstavljal kot Henrik Rosembaum, nato kot Julij Pollak, v Budimpeshto pa je prishel iz Trsta. Policija je v njegovem trzhashkem stanovanju nashla zalogo deset kvintalov knjig »z nesramnimi slikami«. »*Torej sama – zhidovska družbba*« je zakljuchila *Edinost*.<sup>9</sup>

Porotno sodishche je leta 1902 v Trstu obsodilo 26-letnega Bela Fischerja na tridnevni zapor zaradi razpechevanja pornografskih fotografij. Obtozhenec se je branil, da se je zaradi pomanjkanja zasluhka ukvarjal s prodajo razglednic, ki pa niso bile pornografske, temvech le pikantne.<sup>10</sup>

*Slovenski narod* je istega leta objavil kratko porochilo o gospodichni Anetti Hockeovi iz Berlina, ki je na sodni obravnavi v Londonu navedla, da se ukvarja s »klasichno krasoto«. Ker sodnik ni razumel, za kakshno dejavnost gre, mu je Anetta Hocke pojasnila, da se »daje za denar fotografirati, berolinskim fotografom v raznih pozah, katere so baje vchasih tudi naporne«. Kot dokaz je predlozhila sodniku fotografije, tudi med obchinstvo je vrgla nekaj fotografij, na katerih je bila fotografirana v Venerini obleki in »v tako chudnih pozah, da so tudi kosmati in otrpneni mozgje baje zardevali od sramote«. <sup>11</sup>

Osemindvajsetletni trzhashki fotograf Karel Pittoni naj bi aprila 1907 »izvrshil nemoralno dejanje« nad sedeminpolletno deklico Santino B. Leto poprej je 13-letno modistko Marijo Gabershich, ki je prishla k njemu po fotografije, »rinil v fotografisko temnico in se smolil okrog nje, da bi jo posilil«, vendar naj bi deklica uspela pravochasno zbezhati. Pittoni je na razpravi zanikal krivdo. Deklica je trdila, da jo je dvakrat posilil. Dr. Liebman, ki je prvi pregledal deklico Santino B., ni nashel sledov posilstva, vendar so ugotovili, da je deklica imela isto bolezen kot fotograf. Zdravnik je opazil samo malo rano, ki pa bi jo lahko povzročila bolezen in ne posilstvo. Porotniki so Pittonija junija 1907 vseeno spoznali za krivega. Obsojen je bil na tri leta in pol tezhke jeche, poostrene s postom.<sup>12</sup> Avgusta 1907 je umrl v jechi.<sup>13</sup>

Na zachetku leta 1909 je zhupnik Lavrich odslovil iz sluzhbe organista in cerkovnika v Dolenjem Logatcu. Chlan katolishkega izobrazhevalnega drushtva je cerkovnika obdolzhil, da je fotografiral neko deklo v Evinem kostumu. »*Ker je doslej Nacketkultur nemshka specialiteta, a v Logatcu she ne udomachena, je zhupnik seveda organistu odpovedal sluzhbbo.*« Organist je tozhil razshirjevalca te govornice, ki je na sodishchu vse preklical.<sup>14</sup>

*Ushenichnik in Dornik o propadu nraavnosti*

Znani slovenski duhovnik, filozof in teolog Alesh Ushenichnik (1868–1952), ki se sklicuje na Hermanna Roerena (*Die Sittlichkeitsgesetzgebung der Kulturstaaten*, München 1907), je za propad nraavnosti vseh slojev dolzhil moderno kulturo (umetnost in slovstvo) in kot primere umazanosti, ki izrabljajo najnizhje nagone, navedel shaljive liste, v katerih se nahajajo oglasi s pornografično vsebino, gledalishche, »razne kabarete, orfeje, tingel-tangel, varietés in kakor se she imenujejo druge take naprave moderne kulture, ki izpechine merijo in rachunajo le na spolne nagone«. Spisi in podobe zastrupljajo celo najnezhnejšo mladino in prezgodaj vzbujajo chutne nagone in »tako se umetno koti nechistost in razpolozhenje za seksualne perverzности«. Ushenichnik poudarja: »Zlasti so zadnji chas zanesle neizmerno zlá med odrasle in mlade razne umazane fotografije in razglednice, takoiimenovani 'akti', ki so izpostavljeni povsod po izlozhhbah in jih je sblo na milijone in milijone med ljudi.«<sup>15</sup>

Ivan Dornik (1892–1968), ki je leta 1914 študiral slavistiko in klasično filologijo v Gradcu, opisuje boj proti zlorabi umetnosti na Nemshkem, ki je bil sprva usmerjen proti javnim skulpturam, leta 1907 pa je zajel predvsem reprodukcije umetnin, ki predstavljajo »nagote«, in fotografije t. i. »aktov« na razglednicah. Vrstile so se konfiskacije tovrstnega »shunda« v izlozhhbah in prodajalnah. Nemshko drzhavno sodishche je ugotovilo, da so med zaplenjenimi razglednicami reprodukcije podob slavnih umetnikov, vendar je razsodilo, da tudi umetnine na razglednicah »lahko vzbujajo spolnost in zhaliyo sramezhljivost in nraavnost«, nalogo odlochaty, do kod sezhe normalna meja sploshne sramezhljivosti in nraavnosti, pa ima pristojni sodnik.

Dornik navaja nekaj poglavitnih misli katoliškega duhovnika dr. Josepha Poppa o goloty v umetnosti in vzgoji mladine, ki jih je izrekel na zborovanju mednarodnega münchenškega drushstva za obrambo proti javni nenraavnosti 8. septembra 1913. Dr. Popp je razlikoval med podajanjem nagote za privatne zbirke poznavalcev in ljubiteljev umetnosti ter med njeno manjšo ali najshirsho javno dostopnostjo. Za javno rabo morajo imeti take podobe plemenito obliko in utemeljeno motivacijo. Vse, kar je dvomljivo, je treba energichno odstraniti iz knjizhnic in izlozhhbenih oken. Pri reprodukcijah umetnishkih slik je potrebna previdnost, saj imajo njihovi posnetki lahko neljube uchinke, ki jih na originalu ni. »Toliko bolj she je treba bojevati neizprosen in dosleden boj zoper nepregledno množhico knjig, razglednic in fotografij, ki se nahajajo po nashbih izlozhhbah, izpechine blago, ki je literarno in umetnishko manj, da, nich vredno. Sem spadajo tudi 'umetnishke fotografije aktov'.«<sup>16</sup>

Erotichne in pornografske fotografije in razglednice (t. i. francoske razglednice) so nastale v tujini. Najstarejši znani fotografski akt v slovenski fotografiji je leta 1887 posnel Ferdo Vesel. Fotografiral je prijatelja Josipa Nikolaja Sadnikarja na kopanju v Savi pri Lancovem pri Radovljici. Golo zhensko telo je na zachusetku 20. stoletja vstopilo v umetnishko fotografijo s fotografijami Frana Vesela, Avgusta Bertholda idr.



Alesh Ushenichnik je nasprotoval tudi »umetnishkim fotografijam«, ki prikazujejo akte. Zalozhniki naj bi jih v raznih pravadah utemeljevali z razlogom, da jih zahtevajo umetniki. Toda nemshki slikar Hans Thoma (*Münchner Neueste Nachrichten*, 13. 7. 1906) je zatrdil: *»Izdelovalci umažanih fotografij so mladinski in ljudski kvarivci; z umetnostjo nimajo nichesar opraviti. Isto je s tako imenovanimi umetnishkimi akti. Resen umetnik takih aktov ne more rabiti.«* Podobnega mnenja je bil ravnatelj münchenske umetnishke akademije, profesor Ferdinand Miller: *»Nobenega dvoma ni, da so gotovi literarni in umetnishki proizvodi vzrok npravne posirovelosti nashe mladine. Akti imajo chisto drugi namen kakor navdushiti umetnika. Revezh umetnik, ki si mora s takimi proizvodi oplajati umetnishko stvarilnost!«*<sup>17</sup>

Na podlagi obvestila berlinske policije so leta 1914 v Trstu aretirali Hansa Dorna, ki je imel knjigarno v ulici sv. Spiridijona. Dornu so »najgnusnejshe« knjige in fotografije dobavljale berlinske tvrdke. Med preiskavo so odkrili zlasti veliko fotografij s sadomazohistichnimi prizori. *»Nemshkega svinjarja so oddali sodishchu.«*<sup>18</sup>

Leta 1921 je mariborska policija pri fotografu Kurtu Mayerju zaplenila 275 pornografskih slik.<sup>19</sup> Leta 1929 so se v Ljubljani pojavile pornografske slike, na katerih so bile glave zamenjane s fotografijami znanih Ljubljanchanov. Pornografske fotografije so bile nabavljene v tujini. Skupina mladih Ljubljanchanov jih je dopolnila z domachimi portreti in prefotografirala. Policija je nekatere izmed osumljencev, ki so fotografije izdelovali in razpechavali, aretirala, a jih je po zaslishanju izpustila. Z lumparijo se je najbrzh ukvarjalo sodishche.<sup>20</sup>

### *Bevcheva afera v Ljubljani*

Zobotehnik Joshko Bevc (roj. 1902) je bil aretiran 29. novembra 1934 v Ljubljani. Veljal je za pravega bonvivana, pogosto je zahajal v kavarne, gostilne in tohilnice, znal je ocharati zhenske. Na Gosposvetski cesti 4/I si je uredil stanovanje in atelje, v katerem je prirejal svojevrstne družhabne vechere za povabljenе goste, ki jih je zabaval z likerji in drugimi opojnimi sredstvi ob zvokih gramofonske glasbe. K sebi je vabil lahkozhive zhenske, ki jih je srechal na ulici in v lokalih, pozneje pa se je lotil tudi svojih pacientk, so navajali ljubljanski chasniki. *»Neredko mu je uspelo, da so se te udajale same, kadar pa je chutil odpor, se je poslužbeval drugih sredstev. Kakor smo zhe porochali, je vporabljal za to godbo, ocharujoche svetlobne efekte, pornografske slike, likerje in slednjih mochnejsba omamna sredstva. Spravljal jih je tako ali v ekstazo, da so prostovoljno klonile ali pa jih je docela omamil, da same niso vedele, kdaj so postale njegove zhrtve.«*<sup>21</sup>

Bevca je policiji prijavila ena od zhrtev. V neki družhbi je nanesel pogovor tudi na Bevchev atelje. Nekdo je omenil Bevchevo *»manijo, da fotografira vsakogar, ki pride k njemu, in da rad potem uganja s slikami neslane komedije«*. Prisotni so se zgrazhali nad tem, da je Bevc v skupini obiskovalcev fotografiral tudi duhovnika. Mlada dama je izjavila, da je videla pri Bevcu she vse bolj strashne stvari: *»sliko, ki ga kazhe v ljubezenskem aktu z zhensko«*. Družhba je mlado damo pregovorila, da je obvestila policijo.<sup>22</sup>

Policija je na podlagi hishne preiskave in izjav sštevilnih prich sklepal, da je osumljenec postopoma ustvaril »kar nekakshen muzej perverzne erotomanije«,<sup>23</sup> toda obremenilno gradivo je pravochasno skril. Pri nekaterih Bevchevih znancih so opravili hishne preiskave. Policija je v kovchku, ki ga je hranil neki shofer, odkrila okrog sto fotografij in nerazvitih fotografskih ploshch, na katerih so bile vechinoma zhenske v negligzheju in »v pozah, kakor jih je posnel skriti aparat pohotnezha in perverznezha«. Zaslshane zhenske so vechinoma trdile, da so bile zlorabljenе. »Na policiji so se odigravale prav muchne scene, ko so se posameznice videle na slikah v popolnem negligzheju in v najintimnejshih položajih. Zlasti jim ni shlo v glavo, da so bile slikane in navadno niso vedele, da so sploh bile v privatni sobi Joshka Bevca.« Bevc je zatrjeval, da so vse zhenske shle v njegovo sobo prostovoljno, le da niso vedele za fotoaparat, ki je bil skrit v gramofonski omarici. Fotoaparat in bliskavica sta bila povezana s skritim gumbom na mizici ob divanu. Na mizici je bilo vselej dvoje steklenic in dvoje kozarcev, Bevc pa ni nikoli pil iz iste steklenice kot njegove gostje. Fotografije, ki jih je Bevc skrbno hranil, so bile najbolj obremenjujoch dokaz. »V tem pogledu je Bevc v seksualni kriminalistiki brez dvoma izreden fenomen, kakrshnega medicinska literatura najbrzh sploh she ni zabeležhila,« je poudarjalo *Jutro*. Bevc naj bi svoje zhrtve s pomocjo fotografij tudi izsiljeval za denar. Grozil je, da bo nedostojne fotografije pokazal starshem ali sorodnikom. Ena od zhrtv mu je vsak mesec prinashala svojo placho, druga je v pisarni poneverila vechji znesek, ki ga je vechinoma zapravila v njegovi družhbi, tretja mu je izrochila hranilno knjizhico, nekatere zhenske so mu prinashale darila. Ni pa bilo jasno, ali je shlo pri tem za slepo zaljubljenost ali za izsiljevanje. Celo neka barska plesalka je Bevcu izrochala celoten svoj zaslužhek.<sup>24</sup>

Chasniki so v porochanju o tem družhabnem shkandalu v Ljubljani mochno pretiravali. Zagrebshki humoristichno-satirichni list *Koprive* (1906–1941) je »v sramoto nashih zobozdravnikov, dentistov in zobnih tehnikov objavil veliko sliko ljubljanskega zobnega ateljeja, polnega zhive golote«. »Fantazija in javno mnenje je te opise she povechevala in jim dodala najstrahotnejshere mere, da je bila po drugih pokrajinah oblatena vsa Slovenija.«<sup>25</sup>

Februarja 1936 je potekala sodna razprava, ki je bila tajna. Poleg zagovornikov je bilo lahko prisotnih samo nekaj zaupnikov obeh obtozhencev, odvetnishki pripravniki in mladi juristi. Senzacij zheljna javnost je morala ostati na hodniku. Mnoshica radovednezhev je prishla opazovat gospodichne, ki so bile poklicane za priche in so morale »prestati pravcato torturo s tem, da je vsakdo lahko delal opazke, ko so chakale na hodniku«. Na hodniku pred sodno dvorano je chakala tudi obtozhencheva lepa soproga. Poleg Bevca je na obtozhni klopi sedel tudi njegov prijatelj, uradnik Joshko Dolnichar (roj. 1902). Ta naj bi na Bevchevo zheljo reproduciral dve fotografiji, ki sta bili v vech sto izvodih razshirjeni po Ljubljani. Dolnichar je kovchek dal nekemu shoferju, vendar ga je pred tem zacinil, tako da se ni mogel nihche »naslajati z ogledovanjem raznih fotografij«. »Na mizi pred sodniki je kup velikih uradnih kuvert rozhne barve. Krasna zbirka neznanško zanimivih fotografij. Fotografije je treba ogledovati z lupo, saj je treba ugotoviti izraze na obrazih, che so fotografirani vedeli, da jih fotografirajo ali ne. Treba je tudi ugotoviti njihovo razpolozhenje med

*fotografiranjem.*« Eden od dramatičnih vishkov razprave je bilo prichevanje chetrte priche, ki je policiji in med preiskavo govorila o posilstvu, na razpravi pa je posilstvo zanikala. Drzhavni tozhilec je predlagal za pricho preiskovalni zapor, kar je sodni senat odklonil, ko je zagovornik izjavil, da bo na vrsti she vech podobnih prichevanj. Nekaj prich se je izgovorilo z boleznijo in jih na razpravo ni bilo.<sup>26</sup>

Med razpravo je bilo ugotovljeno, da Bevc ni mogel napraviti vech fotografiskih posnetkov brez vedenja fotografiranih oseb, saj je moral za vsak posnetek zamenjati fotografisko ploshcho in magnezijevo luch za osvetlitev. Fotografije, ki naj bi bile najbolj obremenilen dokaz, so Bevca pravzaprav razbremenile, saj so upravichile domnevo, da so se dame pustile fotografirati oziroma so za fotografiranje vedele. Na fotografijah uglednejshih Ljubljanchanov zhenske niti niso bile prisotne, zato je bilo moch sklepati, da je Bevc marsikoga povabil v svoji atelje z namenom, da bi razshiril svojo prakso.<sup>27</sup>

Joshko Bevc je priznal svoje »kavalirske chine« in zanikal, da bi se pregheshil zoper kazenske paragrafe. Obsojen je bil na 14 mesecev jeche. Ugotovljeno je bilo, da je izkorishchal polozhaj dentista in da je defloriral tri dekleta. Oproshchen pa je bil obtozhbe zaradi drugih prestopkov, mdr. prevare in krshitve javne morale s tem, da naj bi izdeloval in razshirjal pornografske fotografije in knjige. Soobtozhnec Joshko Dolnichar, ki je Bevcu pomagal izdelovati in razshirjati nechedne slike, je bil oproshchen zaradi pomanjkanja dokazov. Bevcu se je v zaporno kazem shtel tudi chas, ki ga je prebil v preiskovalnem zaporu, zato je v drugi polovici leta 1936 lahko nadaljeval s svojo dentisticno prakso v Zobnem ateljeju – ordinaciji.<sup>28</sup>

### *Akt v umetnishki fotografiji*

V tridesetih letih 20. stoletja je bilo fotografije golega zhenskega telesa mogoche videti tudi na fotografiskih razstavah. Tej temi so se med drugim posvechali chlani Fotokluba Ljubljana Karlo Kocjanchich, Ante Kornich, Franc Bazelj in Janko Branc ter ljubljanski poklicni fotograf Josip Pogachnik.

Tako so si tudi na prvi razstavi Fotokluba Ljubljana, ki je bila maja 1932 v Jakopichevem paviljonu, obiskovalci lahko ogledali »portrete lepih Ljubljanchank brez garderobe«.<sup>29</sup>

Umetnishka interpretacija golega telesa je postala dopustna, ne pa tudi koketiranje likovnih ustvarjalcev s komercialnimi oblikami golote, kakrshne so se zachele pojavljati v raznih revijah. Miha Malesh je v oceni razstave »narodne umetnosti« v Jakopichevem paviljonu oktobra 1932 zapisal: »Gledalcu padejo najprej v ochi ogabni zhenski akti v raznih prerachunjenih pozab, delanih po pornografskih fotografijab, potem razne 'studije' razlichnih delov chloveshkega telesa itd. itd. Pod to 'narodno' rech spada tudi misbka Miky, ki je tam predstavljena v celi seriji, razne kopije karikatur iz tujih chasopisov in milijon 'umetnichkih uljenih na platno radjenih slika', ki so delane s tezhko roko samouka po raznih shund-razglednicah.«<sup>30</sup>

Opombe:

Ramannov portret neznanega moshkega (dagerotipija); hrani Tehniški muzej Slovenije.

<sup>2</sup> Po: Mirko Kambich, »Fotografija – pornografija – policija«, *Fotoantika*, 1984, sht. 6, str. 6.

<sup>3</sup> Po: »Beanständete Photographien«, *Laibacher Zeitung*, 1878, sht. 68.

<sup>4</sup> Po: Alenka Puhar, *Prvotno besedilo zbiranja*, Zagreb 1982, str. 260.

<sup>5</sup> Po: »Drusstvo za krshchansko umetnost«, *Slovenec*, 1892, sht. 268.

<sup>6</sup> Po: »Nesramen fotograf«, *Slovenski narod*, 1899, sht. 115.

<sup>7</sup> Po: »Nравnost v Trstu«, *Slovenec*, 1901, sht. 91; »Spomlad je tu«, *Edinost*, 1901, sht. 89.

<sup>8</sup> Po: »Aretiran razshirjevalec brezsrarnih fotografij«, *Edinost*, 1901, sht. 115.

<sup>9</sup> Po: »Deset kvintalov slik z nesramnimi slikami«, *Edinost*, 1901, sht. 116. – (kvintal: stara utezhna mera, sto kilogramov; op. D. G.).

<sup>10</sup> Po: »Porotno sodishche«, *Edinost*, 1902, sht. 87.

<sup>11</sup> Po: »'Klasichna krasota' jo je redila«, *Slovenski narod*, 1902, sht. 176.

<sup>12</sup> Po: »Pohotnezh«, *Slovenski narod*, 1907, sht. 143.

<sup>13</sup> Po: »V jechi je umrl«, *Slovenec*, 1907, sht. 195.

<sup>14</sup> Po: »Ob sluzhbo in kruh«, *Slovenski narod*, 1909, sht. 16.

<sup>15</sup> Po: Alesh Ushenichnik, »Zoper nenravnost«, *Chas, Znanstven obzornik*, 1908, sht. 3, str. 125–126. – Roeren je leta 1898 ustanovil v Kölnu drusstvo mozh, ki se je borilo zoper nenravne podobe, spise, inserate, izlozhbe, in bojkotiralo slabe trgovine. Podobna drusstva so nastala po drugih mestih in se leta 1907 združila v zvezo.

<sup>16</sup> Po: Ivan Dornik, »Boj zoper 'nenravno umetnost'«, *Chas*, 1914, sht. 5, str. 388–389 in 391–392.

<sup>17</sup> Po: Alesh Ushenichnik, »Zoper nenravnost«, *Chas, Znanstven obzornik*, 1908, sht. 3, str. 128–129.

<sup>18</sup> Po: »Nemshki prodajalec knjig?«, *Slovenski narod*, 1914, sht. 157.

<sup>19</sup> Po: »Zaplemba pornografichnih slik«, *Jutro*, 1921, sht. 144.

<sup>20</sup> Po: »Falzificirane pornografske slike«, *Jutro*, 1929, sht. 63.

<sup>21</sup> Po: »Afera zobotehnika Joshka Bevca«, *Slovenski narod*, 1935, sht. 4.

<sup>22</sup> Po: »Odkritja policije o pochetju Joshka Bevca«, *Jutro*, 1935, sht. 5.

<sup>23</sup> »Nove aretacije, nova preiskava«, *Jutro*, 1934, sht. 295.

<sup>24</sup> Po: »Dogodki v Bevchevem zobotehnishkem ateljeju«, *Jutro*, 1934, sht. 291; »Afera zobotehnika Joshka Bevca«, *Slovenski narod*, 1935, sht. 4; »Odkritja policije o pochetju Joshka Bevca«, *Jutro*, 1935, sht. 5.

<sup>25</sup> Po: »Konec ljubljanske afere, ki se je nad njo zgrazhal svet«, *Glas naroda*, 1935, sht. 29.

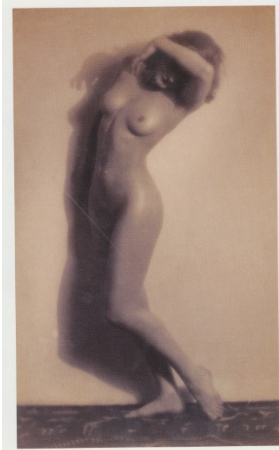
<sup>26</sup> Po: »Bevc dokazuje svojo nedolzhnost«, *Glas naroda*, 1935, sht. 28.

<sup>27</sup> Po: »Konec ljubljanske afere, ki se je nad njo zgrazhal svet«, *Glas naroda*, 1935, sht. 29.

<sup>28</sup> Po: »Joshko Bevc obsojen na 14 mesecev zapora«, *Jutro*, 1936, sht. 29; »Sodba v Bevchevem procesu«, *Slovenec*, 1936, sht. 29; »Sodba v Bevchevem procesu nocoj«, *Slovenski dom*, 1936, sht. 28. – Prepoved izvrshovanja poklica za Bevca (marec 1935) je upravno sodishche v Celju prvich razveljavilo junija 1935. Ponovno prepoved dentistichne prakse, ki jo je avgusta 1935 izrekla policijska uprava in nato potrdila Banska uprava, je celjsko upravno sodishche razveljavilo junija 1936 (»Zadnji odmev Bevcheve afere – nova senzacija«, *Glas naroda*, 1935, sht. 129).

<sup>29</sup> »Razstava Fotokluba Ljubljana«, *Slovenski narod*, 1932, sht. 110.

<sup>30</sup> Miha Malesh, »Razstava 'narodnih' vezenin in 'narodne umetnosti' v Jakopichevem paviljonu«, *Slovenec*, 1932, sht. 239.



Josip Pogachnik, *Stoječi žbentski akt*, ok. 1940, fotografija na satenskem sr. halog. pap. Brovira (ž), 46,6 x 28,9 cm (v: *Akt na Slovenskem, III. Fotografija*, Ljubljana 2001, str. 85)



Karlo Kocjanchich, *Diagonala*, julij 1932, fotografija na reliefnem zhelat. sr. halog. pap., 32,6 x 26,7 cm (v: *Akt na Slovenskem, III. Fotografija*, Ljubljana 2001, str. 65)



Ante Kornich, *Giorgonejev model*, 1935 ali prej, fotografija na zhelat. sr. br. pap., 39,4 x 45 cm, lakirana (v: *Akt na Slovenskem, III. Fotografija*, Ljubljana 2001, str. 69)

## Vprashalnica

*Jolka Milich*

## MITI IN LEGENDE

V torkovi prilogi *Ona* (Delo) z dne 9. oktobra 2018 je dr. Vesna V. Godina na 16. strani pod nadnaslovom *V sredishchu – POSILSTVO NA POSILSTVO* objavila hudo alarmanten članek z naslovom *Danashnji kapitalizem potrebuje svoje Jude. In ti so zdaj moshki.*

Godinova sicer sodi med tista zelo brana peresa, ki največkrat zadenejo zhebljico na glavico, a tokrat, se zdi, je ustrelila krepko mimo cilja in zadela le kapitalnega kozla, kot se zgodi vsem zhivim, saj nismo nezmotljivi – vse tako kazhe, niti ona. Shkoda.

Morda pa zhiviva v dveh popolnoma različnih svetovih. Ona v pretirano prosvetljenem Mariboru, kjer očitno tudi (citiram) »cveti in raste kriminalizacija moshkih in moshke seksualnosti kar vsepovprek.« Seveda skupaj s pretvarjanjem »zhensk v zhrtve spolnega nasilja povsod. In vsepovprek ... Zadeva je grozljiva. In nagnusna.« Ne samo tista v zvezi z gibanjem # Me too. »Celo Franchishek (*moj pripis: papezb, očitno v zvezi s pedofilijo kar preshtevilnih klerikov*) je, se zdi, izgubil kompas.« Konec navedka.

Jaz pa zhivim na nekakshnem skrajnem in obskurnem podezhelju, kjer sta to cvetenje in rast vse prej kot razvidna, beri: prej sta totalno nevidni in neeksistentni danosti. Skratka, sta chista izmishlija. Vse tako kazhe, da si zhenske na nashem koncu she sanjati ne morejo, da ne bi bila katera izmed njih kdaj she posiljena, da jih ne bi (nekateri) moshki she naprej zlorabljali in maltretirali, pa da bi moshke zaradi teh bodisi vechkrat velikodushno spregledanih hudodelstev ali omalovazhevanih pregreshkov kar masovno kastrirali in samo sovrazhili, najpogosteje neutemeljeno in chisto brez vzroka.

Jaz zhivim v Sezhani, to je na Primorskem, in te strashne hajke na moshke sploh ne vidim, niti z naochniki in s povechevalnim steklom ne. Vtis imam, da od obelodanjenja raznih njihovih naravnost eklatantnih posilstev, holivudsko obarvanih in manikiranih, razgaljenih po javnih obdolzhitvah # Me too, moshki de facto niso kaj dosti izgubili, le nekaj vika in krika se je razlegalo, ki je temu in onemu paralo preobchutljiva ushesa, in to je tudi vse! Kaj she, da bi poshteno nastradali! Mislim, da so najmanj za nekaj svetlobnih let dalech od kakshne realne mozhnosti, da bi jih kar en bloc nasprotniki katerega koli spola, saj zadnje chase na svetu spoli rastejo kot gobe po obilnem dezhu – spremenili v Jude, ki jih bo kapitalizem totalno spravil s poti in skuril (beri: upepelil) v kakshni kulturni pechi, skovani izrecno zanje in v ta specifichni namen.

Im-pertinentno vprashanje: kaj ni kapitalizem izrazito moshka zadeva in izum? Kolikor mi je znano, zhenske sploh niso imele prstov vmes pri njegovi ustanovitvi in uchvrstvitvi, vseskozi in do nedavna preveh nepomembne in neveshche za tako impozantne svetovne kompozicije, ki jih ni lahko demontirati in zmetati na

smetishche zgodovine. Anti se moshki ne mislijo ukiniti sami od sebe, na njih nisem opazila she sorodnosti z lemingi, ki avtolezijsko (samoposhkodovalno) radi poniknejo v kakshnem skoraj neverjetnem množichnem samomoru. A shale na stran!

Pri nas, vsaj na Primorskem, tako se mi močno dozdeva, moshke – in to se mi ne zdi ravno hvalevredno – she vedno in she kako ... strahotno lahkotno shacamo in uposhtevamo, nich manj kot pred nedavnim javnim vikom in krikom s # *Tudi jaz* obtozhibami. Dovolj je, da prelistamo chasopisne priloge za *Lokalne volitve 2018*. Doslej smo imeli 68 zhupanov in samo 6 zhupanj. Letos se na nashem ozhjem koncu za zhupansko mesto she vedno poteguje 50 moshkih in 9 zhensk. Samo v Izoli se po zhupanskem stolcku skomina devetim moshkim (!) in eni sami samcati zhenski, je to mar mogoche? V Sezhani se bo zanj cufalo pet moshkih, zhenska pa nobena, kot da zhensk ni. In ti moshki se bodo borili za stolcek do zadnje kaplje ... krvi (beri: lazhi alias gore praznih obljub). Sploh ne kazhe, da bodo zlepa pogoreli, posiljevalci gor ali dol, in niti, da bi jim posiljene ali neposiljene zhenshchure odpihnile zhivljenjski prostor, jih tako rekoch spravile »out« in zasedle njihova prestizhna mesta, se na njih, nesramnice, celo razkomodile. Ni shans, gospa Vesna, za bozhjo voljo ne zganjajte panike! Vam ta oblika frustriranosti prav nich ne pristoji, she najbolj zdravo je, da se ji zhe na zacetku odrechete in prostodushno priznate: tokrat pa sem se s svojimi prerokbami pre naglila, vchasih se tudi to zgodi, prava rech, se bom drugih pach boljshche odrezala.

Da ne mislimo tako nazadnjashko le v zakotni Sezhani, naj omenim she to: v Italiji je na znamenitem festivalu *Pordenonelegge* (Pordenon bere) sploshno znana italijanska novinarka in pisateljica Lili Gruber, po rodu iz Juzhne Tirolske, priblizhno enako cenjena in ljubljena kot mariborska antropologinja in publicistka Vesna Godina, med drugim povedala, da je zelo kritichna do italijanske družhbe, v kateri so »odstotki testosterona nedopustno visoki«. (Ob tej izjavi ji je dvorana Verdijevega gledalishcha preprihano zaploskala – tako je naklonjeno dodala novinarka Poljanka Dolhar, ki je v *Primorskem dnevniku* z dne 25. septembra 2018 porochala o njenem nastopu na festivalu, kjer je Gruberjeva predstavljala roman *Inganno* (Prevara), zadnji del svoje trilogije.

Bilo bi koristno, da bi mariborska antropologinja prebrala v sobotni prilogi *Dela* z dne 20. oktobra 2018 tudi intervju filozofinje, znanstvene svetnice na Filozofskem inshtitutu ZRC SAZU in redne profesorice Alenke Zupanchich, ki razlaga dinamiko populizmov in nacionalizmov, vpetih v logiko delovanja neoliberalnega kapitalizma. Sprashuje jo chasnikarka Sasha Vidmajer. Proti koncu tega pogovora steche beseda o razvpitem gibanju # *Me too*, ki je povzročilo revolucijo v ZDA in drugod. Zupanchicheva med drugim daljnovidno pove, da »Nekatere stvari (*moje pojasnilo: spolne usluge za vlogo ali sluzhbito*) niso vech samoumevne in naenkrat se nam zdi skrajno bizarno, da so she vcheraj bile. Seveda ne dvomim, da so se zmeraj nashle zhenske, ki jih ta samoumevnost ni preprihala in so rekle ne, zaradi chesar niso dobile vloge, sluzhbe. – Problem je v tem, da takshna moralna pokonchnost na zhalost ni imela prav nobenega uchinka na patologijo celotne strukture, samo one so bile kaznovane. # *Me too* pa je gibanje, ki dosega uchinke na ravni strukture, in to je ključni premik. V tem smislu je politichno gibanje, ki presega posamezne zgodbe in njihov seshtevek.

Premik je velik in reakcije so burne. Odpori veliki, poslujemo krike o kulturni kastraciji moshkih, ki da se jim zdaj dogaja nich manj kot holokavst. Ko chlovek to poslusha, je, kot da bi zhiveli v paralelnih svetovih. Ker ko prizhgete televizijo in gledate porochila, she vedno vidite – kaj? Vechinoma bele moshke srednjih in manj srednjih let, ki stikajo glave, sestankujejo, se pomenljivo nasmihaajo drug drugemu, igrajo golf, sodijo o tem in onem ter nam sploh krojijo usodo. Pozhenshchenje politike? Res? Merklovo bo zdaj zdaj odneslo, ostajajo pa trumpi, putini, orbáni, macroni, erdogani, salviniji, kurzi ... Ja, kurci ostajajo.« Konec citata.

Kaj porechete k temu, gospa Godina? Jaz le to: naj me koklja brčne, che ni res.

### Vmesna in jedrnata izmenjava mnenj:

---Messaggio originale---

Da: jolka.milic@siol.net

Data: 23-ott-2018 23.19

A: <ravel.kodric@tin.it>

Predragi Ravel,

si bral kakshne flavze je pisal nedavno Dimitrij Rupel v Primorskem dnevniku z dne 20. X. 2018? Prmejdush, da mu gre na otrochje.

Imela sem cel teden zidarje, tudi hishe se obupno starajo - in cheprav me niso vkljuchili v ekipo, sem chisto zmartrana, najbrzh bolj kot oni.

Lp

jolka

**From:** ravel.kodric@tin.it [mailto:ravel.kodric@tin.it]

**Sent:** Wednesday, October 24, 2018 11:37 AM

**To:** jolka.milic@siol.net

**Subject:** R:

Bral, Jolka, draga, in bolje - ter hkrati prizanesljiveje - od tebe bi ne znal povedati ...

Objem,

Ravel

---Messaggio originale---

Da: jolka.milic@siol.net

Data: 24-ott-2018 12.46

A: <ravel.kodric@tin.it>

Ogg: RE:

Verjetno vesh za smrt Lojzeta Rebule. Pochasi gremo vsi drug za drugim ... ne vem tochno kam, nekam pa.

jolka



Vrnitev k predhodni temi

\*

*Vsak glas shteje ...*

Ker je bila zgoraj beseda tudi o lokalnih volitvah, naj k temu navrzhem she nekaj besed. V koprskih *Primorskih novicah* z dne 16. novembra 2018 sta se o lokalnih volitvah na prvi strani razpisali novinarki Vesna Humar in Ilona Dolenc in svoja dognanja takole naslovili: *Ponekod umažana, drugje dolgočasna kampanja se izteka*. V nadnaslovu pa oznanili, da »*Vsak glas shteje, a tudi tokrat bodo odločili tisti, ki bodo ostali doma*.« Che bodo nevolilci odločilni faktor, kot je v naslovu – (ne)retorichno? – napovedano, je she najboljshe, da ljudje bojkotirajo volitve in gredo rajshi kam na izlet ali ostanejo doma in postorijo kaj bolj koristnega. Kakshna zamenjava zhupanov se bo tudi brez njih dogodila in zamenjala se bo na občinah kakshna faca ali ksiht, kar bo delovalo osvezhujoche, saj se vedno iste hrane in istih ljudi prej ko slej prenajesh in navelichash.

Od teh volitev mi bo ostal she najbolj v spominu nekdanji komenski zhupan in nabrezhinski podjetnik Marko Bandelli, ki si je zapravil ministrstvo za razvoj, strateshke projekte in kohezijo s prehitrim kazanjem prepotence; ko bi bil manj neuchakan in ne bi prehiteval chasa, bi jo verjetno srečno odnesel in bi she vedno zmerno in pre-potentno – seveda bolj na skrivaj – ministroval, veliko manj opazen, kot je zdaj, po kiks, saj so se o njem z obiljem fotografij podrobno ali shablonsko razpisali vsi nashi cajtengi in se skoraj privoshchljivo spotikali ob zadevshchino. Kot da gre pri nas s tem odstopom za uvedbo kakshne posebne novosti. Oblastnishka prepotenca ni nich novega, je zhe ukoreninjen obichaj, sicer bolj varne in zastrte sorte, ne vsem na ocheh, in potemtakem precej tezhji za razkritje in za javno zgrazhanje pa sankcioniranje z zglednim kaznovanjem podobnih izgredov. Chlankov in porochil(c) o tem je toliko, da bi z njimi lahko napolnil debel album in ga potomcem ohranil za spomin. Ali v opomin, kako naj se ne dela. Fantje moji, chim bolj diskretno in brez prehitevanja! In ne na ta velikem placu ali telefonsko, bog ne daj! Najrajshi na shtiri oči in celo bogu za hrbtom.

\*

*Pa she to mimogrede ...*

v zvezi z dokaj odvratno italijansko razvado, she ne povsem izkoreninjeno in ovrzheno, poitalijančevanja slovanskih in slovenskih priimkov v »zamejstvu«.

Ob Bandelliju, ki je poitalijančena oblika slovenskega priimka Bandelj, se po analogiji vedno spomnim na trzhashkega zgodovinarja in publicista iz Sezhanе Jozheta Pirjevca, ki ga je nedavno Boshtjan M. Turk, univerzitetni profesor in kolumnist revije *Reporter*, prav nemarno in ignorantsko obtozheval renegatstva, chesh da se je sam (!) poitalijančil v *Giuseppeja Pierazzija*, ne pa, da je to leta 1929 z dekreti storila fashistichna oblast za njegovo družino v celoti in vse druge Primorce v Italiji. Ta neverjetna obtozhba se menda she vedno vleche po kakshnem vishjem sodishchu v Ljubljani – ali pa tudi ne; z drzhavo namrech ni zdravo zobati cheshenj, boljshje je potpeti manjšho krivico, kot si nakopati na plecha she kakshno vechjo. Marsikdo v

Sloveniji alias matični domovini (zhal s sodishchi in drzhavnimi ustanovami vred, in to ni le sramotno, ampak je naravnost nezaslishano), sploh ne ve ali pa se dela, da ne ve, za kaj je res shlo, ne zdi se mu potrebno, da bi se informiral, in rajshi kvasi shkodljive nesmisle in neresnice, pa krivichno razsoja, kot da bi priznal, da se je motil, saj razmere onkraj slovenskih uradnih mej bolj slabo pozna, pa bi mu bil potreben poduk in popravek zgreshenih ali pomanjkljivih mnenj in razsodb. Ni druge, kot bi, sicer lakonichno, vendar zgovorno rekla romanopiska Jela Krechich. Vendar se bojim, da bo ostalo pri prvi razsodbi in bo oshkodovalo nich krive, le lazšno obdolzhenе sodrzhavljane.

She vedno pa ne razumem, zakaj se je ta kolumnist in zagnani univerzitetni profesor spravil prav na Pirjevca, ki sodi med tiste, ki so zhe davno poskrbeli za pridobitev svojega prvotnega slovenskega priimka, vsi drugi s poitalijachenimi priimki pa Turka niti malo ne motijo, she manj vznemirjajo, saj nikogar drugega ne preganja in dolzhi renegatstva po chasopisih. Pa jih je kot listja in trave. Naj navedem priimek kakshne bolj znane slovenske osebnosti: Bandellijev je kar nekaj, ki delajo družhbo odstavljenemu ministru, dalje pa she Devetta (Devetak), Pisani (Pishchanc), Gregori (Gregorchich, Gregorich ali Grgich), Cossutta (Koshuta), Antoni (Antonich ali Antonchich), Fabiani (Fabjan), Sossi (Sosich), Dobrilla (Dobrila) ... tja v nedogled. Zakaj se ob nikogar od teh ne spotika z očitkom renegatstva, saj ta procesija baje zaved(e)nih sorojakov she vedno nastopa s priimkom iz chasov fashizma, pa bi se tega lahko dandanes z minimalnim trudom otresla, sploh ne bi propadel svet, che bi od potujchevalcev uradno zahtevala zamenjavo. Nasprotno, z izvirnim priimkom bi vsi ti lahko stopali bolj prozhno in pokonchno. Saj vsi tisti, ki si priimka niso zamenjali in se she vedno dichijo ali pachijo s poitalijacheno lazšno obliko, pravzaprav molche trobentajo sosedom, da jih lahko she vedno tako ali drugache posiljujejo, da sploh ne bodo reagirali, che jih bodo poljubno ustrahovali, da bodo vse molche pozhrli in ponizhno prenesli, kot so *moralí* njihovi predniki prenesti prvotni drzhavni onomasticid! Takrat ni bilo fakultativno, kakor je zdaj to ohranjanje potujchitev. In prav jim bodi, danashnjim strahopetcem, che jih bodo lahoni shikanirali, saj ne zasluzhijo boljshega ravnanja. Che sosedom nastavijo zadnjico, naj jih pach tepejo in poshteno nasheshkajo in jim za nameček do kraja zlomijo hrbtenico. Zakaj pa ne?

\*

*A pustimo te domache nedoslednosti in poniglavosti*

in nekaj vrstic posvetimo, da si malce opomoremo, literaturi in poeziji, moji priljubljeni tematiki. Od chasa do chasa nam novinarji po chasopisju pojejo levite, nas tako rekoch nahrulijo, da malo ali nich ne beremo. Pred sabo imam *Delovo Temo dneva – Knjigo v glavo* (20. 11. 2018) izpod peresa Irene Shtaudohar, kjer je recheno, da polovica prebivalstva knjig ne kupuje, med evropskimi drzhavami se uvrshchamo v spodnji razred bralcev, da se bojimo vsega tujega, da svojo identiteto podpihujemo le z banalnimi floskulami – in podobne nich kaj laskave trditve. Novinarka koncha svojo tridesetvrstichno negativno tirado z naravnost udarnim in dokaj domishljavim koncem. Prisluhnite (kurziv je moj): »Pravijo, da imajo ljudje, ki ne berejo, eno samo zhivljenje, tisti, ki beremo, jih imamo veliko vech.« Moj dodatek: che tem v prvi osebi

mnozhine omenjenim bralcem njihovo branje za povrh she plachajo, se njihova zhivljenja kajpak razmnozhijo kot zajci in v zhepu prav prijetno zazvonchkljajo.

Zdi se, da je pri *Delu* za sicer pronicljivo chasnikarko branje knjig she vedno, kot pred petdesetimi leti, veljavna le beletristika, zgodovinske ali geografske ali znanstvene knjige pa sploh ne pridejo v poshtev, lahko jih preberesh in preshtudirash sto, pa se ti ne bo zhivljenje podvojilo, kaj shele podeseterilo, v nashih mozhganih se ne bo sprozhila nobena kemichna reakcija, nobene eksplozije fantazije ne bo, nich, gluha loza, moral se bosh zadovoljiti s svojim, enim samim samcatim ubogcenim zhivljenjem, ne pa z ducatom ali s sedmerimi kot machke.

Tudi branje chasopisov ne shteje, draga Shtaudoharjeva pa Vesna Milek in Patricija Malichev itd. Lahko preberesh v cajtengih vse Bratozhe, Kolshke, Jozhice Grgich pa Tanje Jaklich in Valentine Plahuta Simchich et co., ampak z njimi nisi nich na boljshem, chetudi preberesh vse kulture strani od prve do zadnje z mariborskimi vred, da o kulturnih porochevalcih v lokalcih niti ne govorimo in se pred svetom ne osmeshimo. Vsi ti nam kradejo le dragoceni chas, zaradi njih nas bodo svetovne ankete uvrshchale she vedno med nebralce, ki nimajo stika z realnostjo in se, bedniki, le blamirajo, ker se identificirajo z banalnimi floskulami.

Pa she im-pertinentno vprashanje vsem omenjenim novinarjem in novinarkam: Koliko knjig pa oni kupijo letno (brezplachni recenzijski izvodi ne pridejo v poshtev)? Eno? Pol? Kazalo? Platnice? Ali sploh nich in nobene? Zazhelen je odgovor (ki ga najbrzh ne bo).

\*

*In she nekaj malega in dodatnega o poeziji*

(za dulcis in fundo), ki pa je na splošno na tako slabem glasu, da o njej pravijo, da je zhiv krst ne bere. Pishe jo in objavlja kar veliko ljudi, a o vsem tem strokovnjaki in laiki trdijo, da je chisto navaden nishtrc, shkoda chasa in papirja, vendar shtevilo osebkov, ki se s tem nishtrcem ukvarja, vidno narashcha, bere pa ga, nasprotno, zanemarljiva peshchica, in she ta bolj povrshno. Tako pravijo in tudi pishejo, a kdove, ali to res drzhi.

Zalozhbe namrech poezijo, celo antologijsko, nadvse razkoshno opremljeno (!), kar naprej izdajajo – ne razumem, po kakshnem kriteriju in zalozhnishki politiki, che ni bralcev, kaj shele kupcev? Komu na chast? Larpurlartistichno, da se bo drenjala v kakshnem skladishchu in na policah te ali one knjizhnice, ki she ni odkrila ali na to trmasto ne pristane, da tega zhiv krst ne bere in tam nabira le prah? Ne bodi lena, sem si sposodila nekaj teh novejsih lirskih debelushk.

Pavchkove letoshnje zbrane pesmi z naslovom *Ena sama beseda*. Beri in pishi 1100 strani debele bukke, v nakladi 3500 izvodov. Torej si zalozhnik (Cankarjeva in Zalozhnishstvo) obetata kar lepo shtevilo kupcev, sploh ne delita mnenja s tistimi chrnogledimi, ki trdijo, da poezije nihche pri nas ne bere, saj prichakujeta, da bo prvi sledila druga izdaja, in morda celo tretja in peta, drugache bi na zadnji strani ne navedli formule o prvi izdaji. Kazhe opozoriti bralce teh mojih pomislekov, da je Mladinska knjiga v knjizhni zbirki *Kondor* leta 2014, to se pravi tri leta po pesnikovi smrti, skratka nedavno, izdala 415 strani debel izbor Pavchkovih pesmi z naslovom *Eh, srce ti moje*

*ljubljen* (izbral, uredil in spremno besedo napisal Matjazh Kmecl). Torej si je Pavchka, tistega boljšega iz Kmeclovega prefinjenega izbora, kar veliko sorojakov vsaj sposodilo v knjizhnici in ga prebralo, pa she kakshen njegov otozhno veder stih si je sposodilo in ga brezplachno uporabilo kot moto na kakshni družinski osmrtnici.

A povrnimo se k *Eni sami besedi*, z njenimi zbranimi pesmimi, ki so se kot vlecheno testo raztegnile in razbohotele na tisochostraneh. V tej knjigi nich ne pishe, kdo jo je uredil; morda so najeli koga na chrno, kakshnega prekarca, ali pa se je uredila sama, saj pishe le, da je Peter Kolshek napisal spremno besedo (precej kratko in jedrnato na borih treh straneh – moja pripomba.) Ne pishe niti, kdo je sestavil dve strani »uredniskih opomb« na koncu knjige pred kazalom. Noter so se namrech vrinile vse shlamparije iz knjige *Domu in rodu* (2015), za katero je prav tako Kolshek izbral pesmi in pri tem nekoliko prepovrshnemu izboru iz pesnikove ostaline marsikaj dodal, pomeshal ali zagreshil; domnevam, da ima on tudi v *Eni sami besedi* prste vmes, cheprav ni izrecno imenovan oziroma je (zaradi lepshega?) zamolchan. Zdi se, da bi rajshi stopil na mino, kot samoumevno in javno priznal, da se je v *Domu in rodu* motil, in bi pokazal tochno, kje je v drobnem tisku vnesel popravke, ne pa da komplicirano mechka v uredniskih opombah na dveh straneh na koncu knjige, da tako on kot jaz, ki oba veva, kje ga je lomil, s tezhavo najdeva sporna mesta, ki delno, a chisto brez potrebe gostujejo tudi v tej zadnji prelepi knjigi. Slovenci smo – na srecho ne vsi, a she vedno jih je prevech – z nasho zhe prislovichno obsedenostjo, da smo bolj nezmotljivi kot papezh, prav hecni in pri nerodnem prikriivanju nashih pomanjkljivosti she bolj zmotljivi, povrshni, skratka skoz in skoz vprashljivi. Pa she zavajamo bralce in kupce sporne knjige *Domu in rodu*. In to zavajanje je precej hudo, da ne rechem – najhujshe.

Pa she nekaj me intrigira. Zakaj je Kolshek **zamolchal** vechjezichno knjigo *Razsviti* s Pavchkovo poezijo in z grafikami Zvesta Apollonia, ki je izshla leta 2002 pri ljubljanski zalozhbi Edina. Shlo je za unikatno publikacijo v usnjenem kovchku, drago kot zhafran, kot shesto knjigo v zbirki *Dvanajst*. Ob njej pa je izshla tudi cenejsa, a she vedno zelo lepa knjiga za tiste z manjsho, a ne prevech plitvo denarnico. Saj prav za *Razsvite* je Tone Pavchek dve pesmi delno spremenil, druge spremembe Kolshek najbrzh niti ni opazil, kaj shele, da bi jo z varianto uposhteval, kot je izrecno recheno v uredniskih opombah, in tretjo pesem je v *Domu in rodu* dal med pozabljene pesmi, cheprav je bila objavljena zhe v *Golichavi* leta 1988 pa v obeh knjigah *Razsvitov* (2002), v razkoshni in oni za bolj skromne kupce. Ni mi povsem jasno, zakaj jo je tako samovoljno izlochil. V spremni besedi nista omenjeni, tudi ne v uredniskih opombah, kjer bi morali biti, saj so sicer omenjene zdalech manj pomembne izbrane pesmi *Iskanje sveta* (1973). Kot da *Razsvitov* ni; to pa je chisto navaden falzifikat. Morali bi obvezno oporekati imetniki Pavchkovih avtorskih pravic in kajpak tudi hudo diskriminirana zalozhba Edina.

\*

*Vzela sem si desetminutni premor*

za samohvalisanje. 11. novembra 2018 sem prejela naslednji laskavi e-mail iz okolice Rima:

**From:** massimo brandolini [mailto:maxbrandolini@hotmail.com]

**Sent:** Sunday, November 11, 2018 11:05 PM

**To:** jolka.milic@siol.net

**Subject:** Cervo

Siamo un piccolo gruppo che ogni martedì sera si incontra a casa di compagni di liceo per parlare di poesie e di libri.

Siamo una decina di persone. Metà over 60 e metà giovani dai 20 ai 30 anni.

Ciascuno di noi legge una poesia che sceglie nella totale libertà e che poi il gruppo commenta.

Iniziamo subito dopo cena e non finiamo mai prima di mezzanotte viaggiando tra le emozioni di poeti grandi e sconosciuti, italiani e stranieri.

Nell'ultimo incontro è stata letta una poesia monologo di Barbara Korun dal titolo «Cervo». Trovata su internet, cercando su Google «Poesia Natura».

Tra i tanti risultati è stata quella che si è imposta per la sua potenza e imprevedibilità. Ogni frase una emozione inaspettata. Un vero piacere aver scoperto questa poetessa.

Una saluto a Lei che ne è il traduttore e a Barbara. Ha trovato degli estimatori a Santa Marinella, una piccola cittadina Vicino Roma.

Gruppo Glav

*Prevod:*

Smo majhna skupina, ki se vsak torek zvečer sreča na domu licejskih sosholcev, da se pogovarjamo o poeziji in knjigah. Približno deset nas je, polovica je stara okrog 60 let, ostali pa od dvajset do trideset let. Vsak od nas prebere pesem, ki si jo sam popolnoma svobodno izbere in jo potem skupina komentira. Zagnemo takoj po večerji in ne kochamo nikoli pred polnočjo ter podozhivljamo chustvovanje velikih in chisto neznanih pesnikov, italijanskih in tujih. Pri zadnjem srečanju je bila prebrana pesem-monolog Barbare Korun z naslovom *Jelen*. Nashli smo jo na spletu, med iskanjem na googlu »Poezija Narava«. Med drugimi neshtetimi mnenji in izidi je bila prav ona tista, ki se je uveljavila s svojo nepredvidljivo silovitostjo in nenavadnostjo. Vsak stavek neprichakovana emocija. Bil je pravi uzhitek odkriti to pesnico. Pozdravljamo vas, ki ste prevajalka te pesmi, in tudi Barbaro. Nashla je obchudovalce v Santa Marinelli, mestecu blizu Rima. Skupina Glav

Poslala sem zgornjo e-poshto Barbari Korun, avtorici pesmi, in tudi ona se je tega kot jaz razveselila. Torej po svetu jo berejo in jim je celo vshech?! In tudi moj prevod najbrzh ni kar tako, saj nihche od njih ne zna slovensko. Rimska skupina ljubiteljev literature nama je polepshala dan.

\*

*In smo spet pri poeziji,*

ki jo baje pri nas zhiv krst ne bere ... ali pa? To bomo morali shele ugotoviti. Najbrzh jo kupuje bolj malo ljudi, zlasti zaradi krize, ki jo zhe nekaj let zvehimo kot zhvechilca in nas ne spusti iz precepa, zato nekateri, ki s poezijo najbrzh predvsem

poslušajo, zganjajo ves ta hrup v zvezi z zhivim krstom, ki se gre rajshi analfabeta, kot da bi prebral ducat verzov.

Meni ne rezultira, da se poezije tako branimo, prej bi rekla, da smo pravzaprav stihozherci, ne pa nasprotno. Zhe ob 90-letnici Cirila Zlobca (2015) smo Sezhanzi kar mnozhichno ob njegovem gala slavju v Kosovelovem domu kupovali posrechen izbor ljubezenskih pesmi v zashchitni shkatli, ki smo jo shaljivo imenovali bonboniera, saj so bili v njej sami ljubezenski verzi-cukerchki, da smo ob ponovnem branju prav cedili sline, ker zares zhiv krst doslej ni kaj tako milega in sladkega in blagodonechega napisal za nas. Mladinska knjiga mu je namrech ob tisti jubilejni prilozhnosti izdala 90 ljubezenskih pesmi z naslovom *Ljubezen – chudezh dushe in telesa*, in to v prav visoki nakladi, sledilo pa je, che se ne motim, kar nekaj ponovnih izdaj. To pa temeljito demantira zhe ponarodelo trditev, da poezije nihche ne bere.

Na mizi imam *Predanost* Vinka Möderndorferja, izbor pesmi ob avtorjevi 60-letnici (zalozhba Litera 2018; 300 strani), in *Plamen iz morja*, izbrane pesmi Iva Svetine, ki so izshle pri MK v knjizhnici Kondor letos za njegovo 70-letnico (320 strani). Ker imam na papirju kup prevodov Svetinovih pesmi v italijanshchino, mu bom predlagala zamenjavo dobrin; povedano po domache, zhicala bom knjigo in v zameno mu rachunalnishko natisnem prevode ali pa mu jih dostavim zgledno natisnjene v mariborski online reviji *Locutio*. To meshetarjenje bi se konec koncev obema splachalo. Morda se bo, bomo videli. Da ne pozabim she na epos v treh kar zajetnih knjigah *Vrata nepovrata* Borisa A. Novaka. 40.000 verzov na 2300 straneh alias »velichastna pesnishka norost« (kot jih je nekdo imenoval), ki pa menda gre v denar, ker jo baje bralci poezije kupujejo. Bolj kot za ljubitelje poezije bi te kupce kazalo shteti za fanatike, chisto drugache od klevete, ki krozhi, da zhiv krst ne bere poezije. Eni jo celo zelo prizadevno – beri zastonj – prevajajo. Bo treba zhicat tudi Novaka, izzhicat drugi ali tretji zvezek v zamenjavo za kakshen prevod, ki se, prelit v italijanshchino, ne bo sesedel v kupchek nesreche ali klavrno povsem razpadel. Kazhe, da nameravam odslej zhiveti na zhicariji. Ni druge, kot bi rekla Krechicheva, saj so moji dohodki zhe lep chas na berashki palici, brez odziva na denarne klice, rotitve in impulze.

A nadaljujmo z razkoshnimi zborniki in antologijami poezije. Na mizi mi dela gnecho in krade prostor *nekaj zelo zelo lepega* – to je naslov zbranih pesmi za otroke Nezhe Maurer, ki jih je zelo domiselno ilustrirala Barbara Ogrich Markezh in po estetski plati knjiga resnichno zasluhzi pohvalo, naslov ne lazhe; tudi oblikovala jo je ista Barbara in s papirjem ravnala zelo potratno, jo brez vsake potrebe napihnila kot balon in njeno zhe sicer znatno tezho kar podvojila. Odsvetujem jo vsem tistim, ki trpijo za osteoporozo. Che pa ta sanjska debelushka pade kakshnemu otroku na nogo, je nevarnost, da mu jo stre. Skrajno nedomiselno je oblikovalka bralcem med drugim otezhila branje naslovov pesmi in skoraj mikroskopsko oshtevilchila strani, da brez povechevalne leche opazish le nekaj podobnega meglici, ki sploh ni v sorodu s pisavo. Ochitno se ji je bolj smilil bel nepopisan papir kot ochi bralcev, morda pa je knjiga namenjena le tistim s sokoljim vidom, na slabovidne najbrzh ni niti pomislila. No, tudi zalozhba Sanje brzhchas prichakuje, da bomo to *nekaj zelo zelo lepega* in *zelo tezhkega* in *nerodnega* pokupili, saj je pesmi izdala v 2000 izvodih in tudi navedla, da gre za prvi

natis v januarju 2018. Potemtakem v Sloveniji beremo in kupujemo poezijo, naj nekateri kar natolcujejo, da nam ta zvrst ne lezhi in da jo z vsemi shtirimi zavrachamo. Pristavila bom she nekaj. Sredi decembra sem brala v torkovem *Delu* intervju Igorja Bratozha s Petrom Kolshkom, to je z nekdanjim urednikom *Delove* kulturne rubrike in *Književnih listov*, in zvedela o njegovi dokumentarno-esejistichni monografiji *Reci tvoji roki, da jo poljubljaj*, da v njej pishe o zhenstkah, s katerimi je Cankar imel ljubezenska razmerja (knjiga je izshla letos pri Mladinski knjigi na 221 straneh), in mi je postalo vse jasno v zvezi z njegovimi povrshnostmi. Ne more se she tako izvezhban antologist z desno roko ukvarjati s Tonetom Pavchkom in z levo z Ivanom Cankarjem; to sta prevech plodna, razlichna in zahtevna mozhaka, da se mu ne bi spotoma kaj brez potrebe zareklo ali kratko in malo sfizhilo. In prav to je doletelo Kolshka pri Pavchkovi *Eni sami besedi* na nich manj kot na 1100 straneh. Zbrane pesmi v *Eni sami besedi* bi lahko opremil le z abecednim kazalom, in she tam bi se pokazala kakshna malomarnost, recimo, da ni opazil, da *Moj prvi angel* na str. 872 v zbirki *Angeli* (2012) ni nich drugega kot neuposhtevana varianta pesmi *She eden – angel* na str. 692 v zbirki *Darovi* iz leta 2005. Tudi ni opazil, da je pesem *Ihtenje*, ki jo je dal na str. 1026 *Ene same besede* in pred leti v posthumni zbornik *Domu in rodu*, spet neuposhtevana inachica pesmi *Zhiviljenje*, ki ji je v zbranih pesmih dolochil str. 701, sodi pa v zbirko *Darovi* iz leta 2005. Skratka, tako omenjeni zbornik kot *Ena sama beseda* zaradi Petrove preobremenjenosti in konsekvantno povrshnosti lahko shtejemo za blago z napakami, saj je prikazal le virtualni zbirki, ki nista nikoli izshli tako, kot nam ju v tej zadnji antologiji predstavlja, marvech zalozhbe te knjige prodajajo z vsemi napakami, ki jih je v naglici nanizal urejevalec, in tudi brez velikega popusta, kot bi se shikalo, a jim kaj takega ne pade na misel, saj očitno raje zavajajo kupce in kasirajo novce, kot utrpijo gmotno shkodo. Zdi se, da jim je poshtenost deseta briga.

### In spet triminutni odmorček

Dne: 30.okt.2018 11.27

Za: ravla.kodricha

Predmet:: obeta se nam beatifikacija Lojzeta Rebule

Dragi Ravel,

si bral v Primorskem dnevniku ali v Druzhini, da je nash upokojeni kardinal Franc Rode predlagal beatifikacijo Rebule, ker je zanj svetnik?

In celjski shkof Lipovshk je pozdravil, očitno oberoch, ta predlog. Ni kaj, bomo kmalu imeli kar kup priproshnjikov v nebesih, na zemlji pa same gnjavorje.

Ja, pitajo nas s samimi lepimi novicami, najbrzh da bomo lazhe prenesli sesutje sveta. jolka

Joj, to sem pa spregledal. Je za beatifikacijo tudi nujen dotichnikov chudezh? No, tale, da bi me spreobrnil, mu je očitno spodletel ...

Si je pa resnichno v letih po osamosvojitvi nabral zaslug pri najbolj zadrtem krilu slovenske KC. She Kocbeku je prav surovo obrnil hrbet.

Lp

Ravel

## Dokumenti

*Ivo Antich*

## KRUH, DENAR IN POEZIJA

Govor republiškega sekretarja za kulturo dr. Andreja Capudra, sicer univ. prof. romanistike in pisatelja, na letoshnji Preshernovi proslavi je nedvomno pomemben in zanimiv z vseh vidikov, zato ne zadostuje le enkratno poslušanje ob slovesnosti, temveč ga velja natanchneje prebrati, kot je pach na razpolago v dnevnem tisku. Čeprav je govor napisan priložnostno in izrazito »osebnoizpovedno«, ga je zaradi politichnoekonomskega konteksta zadevne prireditve in uradne funkcije govornika mogoče razumeti tudi kot dolgoročnejšo »kulturno izkaznico« nove oblasti na Slovenskem, pri čemer je seveda potrebna določena tekstnoanalitična pozornost ob tako rekoč romansko (romanistično) prefinjenih retorichno-metaforichnih implikacijah. Gre za govor kot svojevrsten esej, v katerem se pod gladko, iz pasusa v pasus skorajda ekstatično potekajočo elokvenco prepleta kompleksna vsebinska problematika, ki prichujochi belezhki vzbujajo zgolj objektivni (torej pravnich »protiministrovski«) interes ob nekaterih protislovjih.

Govor je »bojno« zastavljen. Prvi stavek se namrech, kratko in udarno, glasi: »Zhivimo v vojnem chasu.« – Padcu vzhodnoevropskega totalitarizma po letu in pol predaha sledi vojna, chas (nove) demokracije je torej chas (nove) vojne z dolocenimi prostorskimi modifikacijami. Ob aktualnih primerih, ki jih navaja Capuder (Jugoslavija, Baltik, Perzijski zaliv), se ponuja naslednja groteskna paralela: dvignila se je prava »protiirashka koalicija«, kot da bi bilo slovensko ministrstvo za kulturo nekakshen »bunker«, minister pa »fundamentalist«, ki v interesu (neo)konservativne oligarhije in njene populistichne (»rekonkvistichne«) ideologije ogrozhja normalno zhivljenje slovenske kulture. Táko paralelo pach omogochajo shtevilni po chasopisju objavljeni protesti zoper Capudra kot ministra.

Na prvi stavek obravnavanega govora se prek vmesnih dopolnil navezuje naslednja misel iz klasičnega pedagoskega arzenala: »Kadar govori orožhje, tedaj poezija molchi.« – Ker se takoj zatem avtor sprashuje, kako je mogoče v ozrachju vojne slaviti pesnika, se na podlagi obeh citiranih stavkov ponuja logichen sklep: vojna in orožhje onemogochata poezijo in (slavilni) govor o njej. Capuder seveda ne izrazi tako nedvoumnega sklepa, ker bi v tem primeru radikalna konsekventnost zahtevala izpostavitve nesmiselnosti kakrshnegakoli ukvarjanja s poezijo v »vojnem chasu«, torej lastno umolknitev: odhod z odra. Od take radikalnosti se Capuder po svoje rahlo distancira: »Ta prastari izrek se v vseh dobah potrjuje in verjetno ga tudi nasha ne bo ovrgla.« – Sploshna, »vseveljavna« trditev je takoj dopolnjena z »verjetnostjo«, vendar avtor kljub temu she naprej vztraja na njenem prvem delu.



Pri tem citiranega izreka seveda ne osvetli z dejstvom, da npr. slovenska poezija ni molchala ne med zadnjo »pravo« vojno (Balantich, Kajuh, Bor itd.), kakor tudi ne molchi med danashnjo podtalno, spletkarsko, zarotnishko vojno, ki – kot poudarja Capuder – divja na Slovenskem. Pogled »tja dol«, chez Kolpo, ki je za slovensko evropejstvo seveda meja med Evropo in Azijo (za Krlezho je to mejo predstavljal hotel Esplanade tik ob zagrebshkem kolodvoru), odkrije she kakshen znachilen primer: med prvo svetovno vojno sta intenzivno pesnila npr. Krlezha in Andrich, med drugo pa npr. I. G. Kovachich, Kulenovich itd., Andrich pa je napisal svoja poglavitna dela. Pa ni tako le na Balkanu; ker je ob tej prilozhnosti aktualen romanski kontekst, kazhe omeniti, da francoska poezija ni zgolj molchala med zadnjo vojno (Char, Eluard, Ponge ...), tudi Camus in Sartre sta tedaj napisala pomembna dela, podobno Montale in Moravia v Italiji, Aleixandre v Shpaniji ... Polovichna resnica je torej »pesnishka svoboda« ali »svoboda poezije«, ki gre »mimo« vojne. Ki poje o vojni, govori o vojni, »zhivi« od vojne. Se v vojni osmishlja z apologijo miru, ljubezni, bratstva. Brez vizionarnih kvalitiet vojne ne more niti Zdravljica, »ta vzvishena himna chlovechanskega etosa« (Capuder v govoru), saj poleg edinosti, sreche, sprave in dobrega sosedstva kliche tudi nove sinove naroda, ki bodo »strah sovrazhnikov«, v sovrazhnike pa naj »z oblakov ... treshchi grom« (atomska bomba?); torej je imel zhe Presheren logicistichne probleme s slovensko (de)militarizacijo. Tudi Capuder mora ugotoviti, da Zdravljica ne prepriča prevech niti tistih, ki jo pojejo, pri chemer je krivda seveda v nemarnih, pobalinskih Slovencih, ne v pesmi. Ob tem se ponuja anekdotichna pomisel o napredku: vchasih je Slovincem s politichnega katedra zhugal uchitelj, zdaj jim je, seveda elegantneje, pozhugal univerzitetni profesor (tudi v Capudrovem priimku, branem »po romansko«, je znamenita, zlasti za Slovence »usodna« zacetnica K; prim. ital. priimek Cardillo, Cardellino ...).

Nadalje Capuder v smislu specifichnega druzhbenega moralizma citira Presherna: da namrech »chlovek toliko velja, kar placha.« – V Evangeliju, na katerega se Capuder v drugi zvezi sicer tudi sklicuje, je recheno: »V tisti hishi pa ostanite ter jejte in pijte, kar imajo, zakaj delavec je vreden svojega plachila« (Lk 10, 7) ali pa: »Zakaj delavec je vreden svoje hrane« (Mt 10, 10). Z dolochnostjo definicij se tu plachilo in hrana pokrivata kot razpoznavna vrednost delavca. Mogoche je D. Zhivadinov s svojo gladovno stavko hotel opozoriti, da v ozrachju nove slovenske demokracije, ki naj bi se nagibala k antisocialnemu (zgodnjemu, latinskoamerishkemu) kapitalizmu, kulturni delavec ni vreden vech nikakrshne hrane. V svetu denarne ekonomije se pokrivata kruh in denar: chlovek je plachan glede na konkretno druzhbeno menjalno vrednost svojega dela in v skladu s tem je tudi njegova plachilna zmoznost za prehranjevanje. Mizerna vrednost dolochenega kulturnega dela v dolochenem druzhbenem kontekstu je zgolj logichen odraz tega konteksta. Tochno to: gre za kruh in denar. Cheprav chlovek ne zhivi le od kruha (denarja). Poudarek bi bil na izkljuchitvi, kajti z njo zadevna trditev zanikuje sama sebe: chlovek sicer ne zhivi le od kruha (denarja), marvech zhivi od kruha (denarja). Po

Buñuelu je mogoče reči, da je »mrachni predmet pozhelenja« kruh, po Leoneju pa, da gre v slovenskem shpagetno-kulturnishkem vesternu »za prgishche dolarjev« ali za kakšen »dolar vech«. Naposled najbrzh ne preostane nich drugega, kot kar so storili Americhani; na dolar so namrech zapisali: »In God we trust«. Se pravi: zaupamo v Presherna ...

Pri vsem tem je seveda možno nekaj zachudenja nad tem, da je samomorilsko gladovno stavko izvedel svetovno uspeshen umetnik, kot je Zhivadinov, ne pa kateri od shtevilnih slovenskih umetnikov, ki zhivotarijo v glavnem brez kakrshnihkoli – ne le brez »svetovnih« – uspeshov. Kakshen pisatelj npr., ki vech let chaka na milost subvencije za izid svoje knjige, pri chemer se osmishlja z dejstvom, da kljub eventualnemu izidu pishe za pet ljudi. Morda je za take in podobne umetnike gladovanje zhe obichajna »fakirska« praksa, ki je niti ne kazhe protestno reklamirati. Podobno zachudenje je možno tudi ob tem, da slovenski intelektualec s solidno (pravzaprav blestecho) profesorsko, prevajalsko in pisateljsko ter naposled tudi politichno kariero v slavnostnem govoru ob glavnem nacionalnem kulturno-drzhavnem prazniku svojo domovino predstavi kot najnizhjo luknjo Dantejevega pekla, in to tudi kljub nedavnemu volilnemu zmagoslavju stranke in koalicije, katerima pripada in ki ju predstavlja. Zdi se, da je v »nadrealistichnih« potezah v nastopu Zhivadinova in v literarno obarvanem Capudrovem govoru nekaj znamenj (pre)obchutljivosti intelektualcev, neredko obremenjenih z elementi kolektivne atavistichne paranoje, kar ne presenecha, saj na psihiatrichnem atlasu Slovenija po gostoti simptomov zavzema eno od rekordnih mest na svetu.

»Zato je danes nasilje na pohodu,« nadalje ugotavlja Capuder, ob chemer se zastavlja vprashanje o kvaliteti novodemokratsichnega ozrachja v Sloveniji. Che so bila vsa povojna leta do Demosove zmage eno samo totalitaristichno »nasilje na pohodu«, potem se tako rekoch ni nich spremenilo. Se pravi, da Cankarjev »narod hlapcev« (ki ga omenja tudi Capuder) po vsaki »osvoboditvi« v bistvu pach ugotavlja zgolj novo modifikacijo svojega »hlapchevstva«. To pa pomeni, da na Evangeliju utemeljena zgradba romansko-slovenskega ravnotezhja v Capudrovem govoru (poimenske omembe treh romanskih – Dante, Unamuno, de Chardin – in treh slovenskih velikanov – Presheren, Rozhanc, Cankar) precej zaniha zlasti vлучi izjave: »Slovenci imamo take vzorce oseb, po katere nam ni treba hoditi na tuje in berachiti pred Evropo. Imamo svoje knjige, svoje preroke.«

Vincere, convincere? Capuder poudarja pomensko opozicijo teh dveh pojmov, in sicer na aluzivnem ozadju shpanske drzhavljanske vojne, ki je rezultirala obratno kot slovenska. Vendar se ti dve besedi, vzeti konkretno, kazheta kot izrecno dopolnjevanje, saj je prva vsebovana v drugi (podobno je v vsakem internacionalizmu razpoznaven dolochen nacionalizem: komunizem – Rusi, kapitalizem – ZDA, katolicizem – Italijani). Dva najsilovitejsa prodora romanstva v svet – rimska in shpanska osvajanja – nista bila nikakrshno »prijateljsko

preprichevanje«, temveč izdatno nalaganje trupel na kupe. Tudi Franco je naprej prepričljivo zmagal, nato pa je zmagovito prepricheval še kako drugache.

Vsekakor pa se velja strinjati s Capudrovim dvomom o Preshernovih nagradah. O njihovi smiselnosti je podvomil zhe Vidmar. Preshernova nagrada za arhitekturo, balet, oblikovanje? Zakaj ne tudi za vrtnarstvo, sadjarstvo, rejo malih zhivali? Je možna Cervantesova nagrada za chebelarstvo? Saj je naposled tako in tako »vse kultura« ... Bombastično sklicevanje na kulturo ob vsakršnih priložnostih je eno od znamenj problematične kulture. Slovenski narod je gotovo solidno civiliziran, koliko je kulturnen, je pa tudi po podobi, ki jo o njem kazhe Capudrov govor, precej vprashljivo. Ob uvrshchanju med »normalne« evropske narode bi najbrzh kazalo opustiti vsestransko kvaziritualno mistifikacijo Presherna in vrniti tega »viteza zhalostne postave« v literaturo, saj Slovenci niso nikakršen »pesnikov narod«, temveč so se kot vsi drugi izoblikovali predvsem na podlagi specifichne politichnoekonomske volje in geohistorichnih determinant (Provansalci so imeli pomembno kulturo, velike pesnike, med njimi celo nobelovca Mistrala, a brez posebne politichne volje so ostali ena od francoskih provinc; vechina irskih pisateljev je pisala v angleshchini, toda samostojna politichna volja tega naroda je bila zmeraj mochna). Kot izrazita »nadgradnja« je literatura pach lahko primerna tudi za proslavo, ne more pa biti tisto »ta pravo«.

(Prva objava: *Dnevnik*, priloga *Podmornica*, Lj. 26. 3. 1991 – tretjina brisana v tamkajshnjem urednistvu, zato je bila ta objava ob zori samostojne Slovenije le »polovichna« ali pravzaprav »ne-objava«. V demokraciji namrech ni cenzure, le brishejo ali »popravijo« se neprimerni deli spisov, kolikor se napisano »preprosto« ne objavi. V ne-demokraciji ponavadi posledichno sledijo tudi takojshnje sankcije ad personam, v demokraciji pa z bolj dolgorochno prefinjenim zamikom v smislu: je odpushcheno, ni pa pozabljeno. Tukajshnja celovita objava v februarshkem *Srpu* 2019 se s pretezhno ohranjeno aktualnostjo spisa navezuje na februar kot »Preshernov mesec« in 170-letnico njegove smrti. – Op. avt.)

*Rajko Shushtarshich*

## EPILOG ZADEVE »EPIZODA ZAVOD«

Zaključni komentar k zadevi *Epizoda Zavod* je zgolj osebni pogled Rajka Shushtarshicha na *Ukinitev – Ugasnitev – Izbris – Likvidacijo Zavoda Revija SRP*.

Zame ta zadeva ni bila preprosta, čeprav bi bila morda taka videti iz sštevilnih dokumentov, ki jih sicer najverjetneje nihče ne bo niti površno prebral.

»Osebnih zadev« praviloma ne vpletam v svoje raziskave, v tem primeru v raziskavo *Zbigosana ustvarjalnost*, v kateri je *Epizoda zavod* zaključno poglavje. A v tem primeru moram narediti izjemo z naslednjo kratko zabeležko:

Ob stresnem doživljanju maltetiranja s strani slovenskih represivnih institucij, vključno z Ministrstvom za kulturo RS in Vrhovnim sodiščem RS, še posebno pa t. i. FURSa (Finančna uprava Republike Slovenije v sestavi Ministrstva za finance Republike Slovenije), sem v teh desetih letih pridelal:

– en infarkt in en melanom – doslej (srčni infarkt v avgustu 2008, melanom v novembru 2017);

– samo globe, rubežhi, znižanje pokojnine in sodne prepovedi na pripadajočo pokojnino so me oz. me še bodo (od oktobra 2016 do zaključka sankcij) stali skupaj okoli 13.000 €.

In vse to za chisti nich – fantomski birokratski »problem«!

Nichesar takega namrech nisem storil, kar bi bilo spodobnim uradnikom lahko legitimen povod ali upravičeno izhodishche za tovrstno shikaniranje. Razen morda to, da vsemu navkljub neuklonljivo vztrajam pri izhajanju neodvisne *Revije SRP* (zdaj zhe chetrt stoletja in eno leto povrhu).

Vendar je bilo vse to vredno prestati!

*Epizoda zavod* je eno od poglavij v akcijski raziskavi, celovito zajeti v e-knjigi *Zbigosana ustvarjalnost*, ki nazorno ilustrira **neukinljivi antagonizem** med protagonisti: med upravljavci kulture na eni in njenimi ustvarjalci na drugi strani, kot to povzema tudi spodaj citirani uvodni moto iz omenjene knjige:

*»Shirše gledano, zadevamo ob skrivnostnosti vrednotenja slovenske kulturne ustvarjalnosti. Najbrž ne bomo nikoli nashli zadovoljivega odgovora, vsaj takega ne, ki bi kazal na minimalno soglasje med protagonisti, upravljavci kulture na eni in avtorji-ustvarjalci na drugi strani, ker prvi kulturo, umetnost in kulturnike, umetnike omogočajo oz. onemogočajo, slednji pa kulturo, umetnost zgolj udejanjajo. Pa vseeno občasno poskušamo.«*

Rajko Shushtarshich

V Ljubljani, 10. avgusta 2018

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so  
tri vrednotne orientacije individua,  
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.  
Pomembne so, vsaka od njih posebej,  
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,  
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,  
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Boborichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,  
njuna utemeljenost v raziskovanju,  
nachelno in splošno nista vprashljivi,  
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval  
takim usmeritvam. Problem se pojavlja  
shele na konkretnem nivoju, kot tak je  
nerazviden in skrit ali zhe prikrit  
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti  
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,  
a na videz nepomembnih malenkostih.  
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo  
spustiti na nivo konkretnosti, to je  
na nivo ukvarjanja z malenkostmi  
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je  
kakor podjetje brez knjigovodstva,  
mochni in mogochni v njej  
pochno, kar jih je volja,  
ker vse, kar pochno, utone  
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,  
kjer chasa ni, je samo trajanje,  
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,  
vsakomur dojemljive, preverljive,  
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,  
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,  
samo che to sam hoche, jih bo nashel  
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,  
občuti zločin pokorjenosti in težji k svobodi;  
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,  
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,  
kakshna nesrecha je to lahko za chloveka,  
ki je edini resnichno rojen zato,  
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,  
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,  
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...  
Vedno pa se najdejo eni, srechnejshi od drugih,  
ti, ki so rojeni pod srechno zvezdo,  
ki občutijo težho jarma in ne morejo vzdržhati,  
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,  
zunaj tega sveta,  
bi jo ti ljudje ozhivili v svoji predstavi,  
občutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uzhivali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,  
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

*Étienne de La Boétie*